GÜZELYURT (AKSARAY) MANASTIR VADİSİ VE HİNTERLANDINDA BİZANS DÖNEMİ MİMARİSİ

Mert KOCAMAN

DOKTORA TEZİ

ESKİŞEHİR 2025

GÜZELYURT (AKSARAY) MANASTIR VADİSİ VE HİNTERLANDINDA BİZANS DÖNEMİ MİMARİSİ

Mert KOCAMAN

DOKTORA TEZİ

Danışman: Prof. Dr. B. Yelda UÇKAN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

2025

ÖZET

GÜZELYURT (AKSARAY) MANASTIR VADİSİ VE HİNTERLANDINDA BİZANS DÖNEMİ MİMARİSİ

Mert KOCAMAN

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak, 2025

Danışman: Prof. Dr. B. Yelda OLCAY UÇKAN

Doktora tez çalışmasının konusunu Güzelyurt (Aksaray) Manastır Vadisi ve hinterlandındaki Bizans dönemi mimarisi oluşturmaktadır. Çalışmada Aksaray İli, Güzelyurt İlçe merkezi ve yakın çevresinde yer alan kâgir kiliseler, yine yerleşimdeki bulunan kaya oyma kiliseler mimari ve sanat tarihi açısından değerlendirilmiştir.

Çalışma konusu olan bölgenin yerleşimi tarih öncesi çağlardan başlayarak, Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde kesintisiz olarak devam etmiştir. Bu durumun en güzel kanıtı yerleşim merkezi ve çevresinde erken dönemlere tarihlendirilebilecek kâgir yapıların bulunmasının yanı sıra 19. yüzyılda inşa edilen örnekleri de bünyesinde barındırmasıdır. Güzelyurt yerleşiminin korunaklı ortamı ve kayaç yapısının kaya oyma mimariye uygun olması gündelik yaşantı ve dini mimari ile ilgili çok sayıda yapının inşa edilmesine neden olmuştur. Güzelyurt Manastır Vadisi ve hinterlandında yer alan bu yapılar çok sayıda araştırmacının dikkatini çekmiş ve zaman içerisinde yirmi sekiz (28) kilise çeşitli dergilerde yayımlanmıştır. Yapılan çalışmaların bir bölümü kiliselerin plan tipolojileri ve tanımlamaları üzerine gerçekleştirilmiştir. Diğer çalışmalarda ise belli başlı kiliselerin resim programları üzerinde yoğunlaşmıştır. Genel anlamda bakıldığında Güzelyurt'un bütüncül olarak ele alınmadığı ve çalışılan kiliseleri Güzelyurt Manastır Vadisi ve hinterlandında bulunan yapı stoğunun bir kısmını oluşturduğu görülmektedir. Diğer kaya oyma mekânlar ve yapılara ise neredeyse hiç değinilmemiştir.

Tez kapsamında Güzelyurt Manastır Vadisi ve hinterlandında yer alan dini mimari ve sivil mimari örnekleri ele alınarak yerleşimin Bizans mimarisindeki önemi bir bütün halinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güzelyurt, Kaya Oyma Kilise, Manastır Vadisi, Bizans Mimari.

ABSTRACT

BYZANTINE PERIOD ARCHITECTURE IN GÜZELYURT (AKSARAY) MONASTERY VALLEY AND HINTERLAND

Mert KOCAMAN

Department of Art History

Anadolu University Institute of Social Sciences,

Adviser: Prof. Dr. B. Yelda OLCAY UÇKAN

The subject of doctoral thesis is the Byzantine period architecture in the Monastery Valley and hinterland of Guzelyurt (Aksaray). In the study, the masonry churches located in Aksaray Province, Guzelyurt District center and its immediate vicinity, as well as the rock-carved churches found in the settlement were evaluated in terms of architecture and art history.

The settlement of the region, which is the subject of the study, has continued uninterruptedly since prehistoric times, during the Roman, Byzantine, Ottoman and Republican periods. The best evidence of this situation is the presence of masonry structures that can be dated to early periods in and around the settlement center, as well as the 19th Century. It is also the fact that it contains the built samples within its structure. The sheltered environment of the Güzelyurt settlement and the fact that the rock structure is suitable for rock-carved architecture have led to the construction of numerous structures related to everyday life and religious architecture. These structures located in the Güzelyurt Monastery Valley and hinterland have attracted the attention of many researchers, and twenty-eight (28) churches have been published in various magazines over time. Part of the studies carried out were carried out on the typologies and definitions of the churches plans. Other studies focused on the painting programs of major churches. From a general point of view, it seems that Güzelyurt has not been considered holistically and the studied churches constitute a part of the building stock located in the Güzelyurt Monastery Valley and hinterland. Other rock carved places and structures are almost never mentioned.

Within the scope of the thesis, the importance of the settlement in Byzantine architecture has been tried to be revealed as a whole by considering the examples of religious architecture and civil architecture located in the Guzelyurt Monastery Valley and hinterland.

Keywords: Güzelyurt, Rock Carving Church, Monastery Valley, Byzantine Architecture.

ÖNSÖZ

Tez çalışmasının başlangıcından sonuna kadar bana olan sabrı, ilgisi, hoş görüsü ve yol göstericiliğiyle kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Bedia Yelda Olcay Uçkan'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Önerileri, değerli katkıları ve yönlendirmeleri için tez jüri üyelerim Prof. Dr. Ahmet Oğuz Alp ve Doç. Dr. B. S. Alptekin Oransay ve Doç. Dr. Seçkin Evcim'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

İlk arazi çalışmalarımda yanımda bulunan ve bilimsel kaynaklarını benimle paylaşan değerli hocam Doç Dr. İlker Mete Mimiroğlu'na teşekkürlerimi sunarım. Bölge hakkında bazı eski Yunanca kaynaklara ulaşmamı sağlayan ve çevirilerde yardımlarını esirgemeyen Kavala'da ki Kapadokya Araştırmaları Merkezi başkanı Sayın Kaplanis A. Iosifidis teşekkür ederim. Devam eden arazi çalışmalarımda desteklerini esirgemeyen değerli dostum Eser Ulucan ve Kenan Altınkaya'ya teknik desteklerinden dolayı Mehmet Ali Güvenç, Necip Bilgin, Resul Yavuz, Metehan Duysak, Eftal Abay ve Hatice Kübra Sivaz'a teşekkür ederim.

Son olarak annem ve babama, her zaman yanımda olan, bana her türlü sabrı ve desteği göstererek beni motive eden eşim Arzu Bor Kocaman'a ve güzel kızlarım Bilge ve Beren Kocaman'a çok teşekkür ederim.

..../..../20....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan "bilimsel intihal tespit programı"yla tarandığını ve hiçbir şekilde "intihal içermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

(İmza)

.....

(Öğrencinin Adı Soyadı)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **v**
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
1. GİRİŞ **1**
1.1. Konunun Tanımı Önemi ve Sınırları 1
1.2. Çalışmada Kullanılan Yöntem 3
1.3. Konu İle İlgili Önceden Yapılmış Çalışmalar 5
2. GÜZELYURT'UN TARİHİ COĞRAFYASI **11**
3. KATALOG **23**
3.1. Katalog Tanıtımı 23
3.2. Dini Mimari 25
3.2.1. Tek Nefli Kiliseler 25
3.2.1.1.Katalog No.1: Yamaç Kilise 25
3.2.2. Kapalı Yunan Haçı Planlı Kiliseler 26
3.2.2.1. Katalog No. 2: Hagios Gregorios Nazianzos Kilise Cami 26
3.2.3. Serbest Yunan Haç Planlı Kliseler 29
3.2.3.1. Katalog No. 3: Sivrihisar, Kızıl (Hagios Spyridon) Kilise 29
3.2.4. Tek Nefli Kiliseler 32
3.2.4.1. Katalog No. 4: 1 Nolu Kilise 32
3.2.4.2. Katalog No. 5: 2 Nolu Kilise 34
3.2.4.3. Katalog No. 6: 4 Nolu Kilise 36
3.2.4.4. Katalog No. 7: 6 Nolu Kilise 37
3.2.4.5. Katalog No. 8: 7 Nolu Kilise 39
3.2.4.6. Katalog No. 9: 9 Nolu Yapı 40
3.2.4.7. Katalog No. 10: 10 Nolu Kilise 43
3.2.4.8. Katalog No. 11: 12 Nolu Kilise 45
3.2.4.9. Katalog No. 12: 14 Nolu Kilise 47
3.2.4.10. Katalog No. 13: 15 Nolu (Süvari) Kilise 49
3.2.4.11. Katalog No. 14: 16 Nolu Kilise 52

3.2.4.12. Katalog No. 15: 17 Nolu (Otlu) Kilise 54
3.2.4.13. Katalog No. 16: 18 Nolu Kilise 57
3.2.4.14. Katalog No. 17: 19 Nolu Kilise 59
3.2.4.15. Katalog No. 18: 20 Nolu Kilise 61
3.2.4.16. Katalog No. 19: 21 Nolu Kilise 63
3.2.4.17. Katalog No. 20: 22 Nolu (Hagios Clementios) Kilise 64
3.2.4.18. Katalog No. 21: 24 Nolu (Hagios Paraskeve) Kilise 66
3.2.4.19. Katalog No. 22: 28 Nolu Kilise 68
3.2.4.20. Katalog No. 23: 29 Nolu (Hagios Antonios) Kilise 70
3.2.4.21. Katalog No. 24: 30 Nolu (Sümer 1) Kilise 72
3.2.4.22. Katalog No. 25: 31 Nolu (Sümer 2) Kilise 74
3.2.4.23. Katalog No. 26: 32 Nolu (Sümer 3)Kilise 76
3.2.4.24. Katalog No. 27: 33 Nolu (Güvercinli) Kilise 78
3.2.4.25. Katalog No. 28: 35 Nolu Kilise 80
3.2.4.26. Katalog No. 29: 41 Nolu (Harim A) Kilisesi 82
3.2.4.27. Katalog No. 30: 42 Nolu (Harim B) Kilisesi 83
3.2.4.28. Katalog No. 31: 43 Nolu Kilise 84
3.2.4.29. Katalog No. 32: 46 Nolu Kilise 86
3.2.4.30. Katalog No. 33: 48 Nolu (Yatık) Kilise 88
3.2.4.31. Katalog No. 34: 49 Nolu Kilise 90
3.2.4.32. Katalog No. 35: 50 Nolu (Son) Kilise 92
3.2.4.33. Katalog No. 36: 51 Nolu Kilise 94
3.2.4.34. Katalog No. 37: 52 Nolu Klise 96
3.2.4.35. Katalog No. 38: 54 Nolu Klise 97
3.2.4.36. Katalog No. 39: 56 Nolu (Hacı Saadet Koç) Kilise 99
3.2.4.37. Katalog No. 40: 57 Nolu (Çömlekçi Yanı) Kilisesi 101
3.2.4.38. Katalog No. 41: 58 Nolu (Panagia/Cafarlar/Çömlekçi) Kilisesi 103
3.2.4.39. Katalog No. 42: 59 Nolu (Çömlekçi Ardı) Kilise 106
3.2.4.40. Katalog No. 43: 60 Nolu (Yanlız) Kilise 107
3.2.4.41. Katalog No. 44: 65 Nolu (Manastır Panagiası / Kömürlü) Kilise 109
3.2.4.42. Katalog No. 45: 66 Nolu (Küçük) Kilise 111
3.2.4.43. Katalog No. 46: 68 Nolu Kilise 113
3.2.4.44. Katalog No. 47: 70 Nolu Kilise 115

3.2.5. İki Nefli Kiliseler 117
3.2.5.1. Katalog No. 48: 5 Nolu Kilise 117
3.2.5.2. Katalog No. 49: 8 Nolu Kilise 119
3.2.5.3. Katalog No. 50: 11 Nolu (Hagios Georgios) Kilisesi 121
3.2.5.4. Katalog No. 51: 26 Nolu (Ahmadlı) Kilise 123
3.2.5.5 Katalog No. 52: 27 Nolu Kilise 126
3.2.5.6. Katalog No. 53: 34 Nolu Kilise 130
3.2.5.7. Katalog No. 54: 36 Nolu (Mağara, Cevizli Sokak 2) Kilise 132
3.2.5.8. Katalog No. 55: 38 Nolu Kilise 134
3.2.5.9. Katalog No. 56: 44 Nolu Kilise, (Harim C) Kilisesi 136
3.2.5.10. Katalog No. 57: 47 Nolu Kilise 138
3.2.5.11. Katalog No. 58: 62 Nolu (Fırıntaşı - Fırındamı) Kilise 140
3.2.5.12. Katalog No. 59: 64 Nolu Kilise (Hagios Euthymios, Ephtemios, Epthemios, Ephthemios, Kalburlu, Kanberli) Kilise 142
3.2.5.13. Katalog No. 60: 67 Nolu (Çifte) Kilise 145
3.2.5.14. Katalog No. 61: 69 Nolu (Hagios Spyridon/Kızıl) Kilise 147
3.2.6. 3 Nefli Kaya Kiliseler 149
2.2.6.1. Katalog No. 62: 13 Nolu Kilise 149
3.2.6.2. Katalog No. 63: 61 Nolu (Üçlü) Kilise 151
3.2.7. Haç Planlı Kaya Oyma Kiliseler 153
3.2.7.1. Katalog No. 64: 45 Nolu (Haç) Kilise 153
3.2.8. Yıkılan Kiliseler 155
3.2.8.1. Katalog No. 65: 3 Nolu Kilise 155
3.2.8.2. Katalog No. 66: 23 Nolu (Azize Eudoxie) Kilise 156
3.2.8.3. Katalog No. 67: 25 Nolu Kilise 157
3.2.8.4. Katalog No. 68: 37 Nolu (Panagia) Kilise 159
3.2.8.5. Katalog No. 69: 39 Nolu Kilise 160
3.2.8.6. Katalog No. 70: 40 Nolu Kilise 161
3.2.8.7. Katalog No. 71: 53 Nolu Kilise 163
3.2.8.8. Katalog No. 72: 55 Nolu Kilise 164
3.2.8.9. Katalog No. 73: 63 Nolu Kilise 165
3.3. Sivil Mimari 166
3.3.1. Katalog No. 74: 1 Nolu Kaya Oyma Kompleks 166

3.3.2. Katalog No. 75: 2 Nolu Kaya Oyma Kompleks 169
3.3.3. Katalog No. 76: 3 Nolu Kaya Oyma Kompleks 172
3.3.4. Katalog No. 77: 4 Nolu Kaya Oyma Kompleks 175
3.3.5. Katalog No. 78: 5 Nolu Kaya Oyma Kompleks 181
4.MİMARİ DEĞERLENDİRME 183
5.SONUÇ 211
6. KAYNAKÇA 213

EK-1: ŞEKİLLER VE TABLOLR
EK-2: ÇİZİMLER
EK-3: FOTOĞRAFLAR

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Tanımı Önemi ve Sınırları

Tez konusu Aksaray İli'nin Güzelyurt İlçe'sinden seçilmiştir. Bu kapsamda Aksaray İli'nin, Güzelyurt İlçe'sindeki Manastır Vadisi ve hinterlandında yer alan Bizans dönemine ait yapılar ele alınacaktır. Aksaray, Erken Hıristiyanlık ve Bizans döneminde önemli bir konuma sahiptir. Bu bölgede Hıristiyanlık dönemine ait çok sayıda yapı bulunmaktadır. Çeşitli plan tiplerinde inşa edilen bu yapılar arasında; bazilika planlı, serbest yunan haçı planlı ve kapalı yunan haçı plan tipinde inşa edilen yapılar görülmektedir. Bu yapıların yanı sıra tek nefli, iki nefli ve üç nefli çok sayıda kaya oyma kilise, manastır kompleksi olarak adlandırılan yapı grupları, yeraltı kentleri, işleme tesisleri ve işlevi tanımlanamayan çeşitli mekânlardan meydana gelen yapı kompleksleri bulunmaktadır. Bahsi geçen yapılar ve kaya oyma mekânlar zaman içerisinde araştırmacının dikkatini çekmiş olmasına rağmen yapılan çalışmaların sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle yerleşimde bulunan kiliseler ile kiliselerin plan ve süsleme unsurları içeren çeşitli tezler ve yayınlar bulunmaktadır.

Aksaray İli'nin, Güzelyurt İlçesi Kapadokya bölgesinin önemli din bilginlerinden Aziz Gregorios Nazianzos, ile ilişkilendirilnektedir. Nazianzos'un bu bölgede yaşadığı, bu bölgeya yakın bir konumda[1] piskoposluk yaptığı ve kendi emeğiyle bir kilise binası inşa ettirdiği bilinmektedir.[2] Güzelyurt yerleşim merkezinde Aziz Gregorios Nazianzos (Theologos)'a adanan bir kilise mevcuttur. Günümüzdeki mevcut yapı her ne kadar Gregorios Nazianzos'un yaşadığı çağdan çok daha sonra inşa edilmiş olsa da Güzelyurt'un yakınında bulunan Sivrihisar yerleşiminde yer alan Aziz Spiridon'a adanan Kızıl kilise ve aynı yerleşim yerinde görülen kale yerleşimin tarihçesini M.Ö. 1 yüzyıla kadar götürmektedir. Güzelyurt'un güneyindeki Yüksek Kilise (Analipsis Manastırı) mevkiindeki kaya oyma mezarlarında geç antik döneme tarihlendirilmesi bu veriyi destekler niteliktedir.

Yine Güzelyurt İlçesi'ne bağlı olan Belisırma, Selime, Ihlara ve Akhisar gibi yerleşim yerlerinde Bizans dönemine ait çok sayıda yerleşim, kilise ve manastır olarak adlandırılan yapılar bulunmaktadır. Yine aynı bölgede yer alan Nora antik kenti ve kentte yer alan yapı bakiyesine bakıldığında çok sayıda kilise ile çeşitli yapılara ait kalıntılar görülmektedir. Bu durumda bölgenin erken dönemlerden itibaren önemli bir

[1] Sasima, Hasaköy günümüzde Niğde İli, merkez İlçe'sine bağlı bir köy yerleşimidir.

[2] Gregorios Nazianzos

yerleşim yeri ve güzergâh olmasının yanı sıra ibadet açısından oldukça önemli olduğunu göstermektedir. Bir diğer nokta ise bu coğrafyanın 1923 yılında gerçekleştirilen mübadeleye kadar gayrimüslim azınlığa ev sahipliği yapmasıdır. Bu doğrultuda yapıların çeşitli onarım ve düzenlemelerle Osmanlı döneminde de kullanılmış olması muhtemeldir. Kullanılan bu yapıların yanında 19. yüzyılda Analipsis Manastır Kilisesi / Yüksek Kilise ve Hagios Anargyros /Sivişli Kilise gibi yeni yapılarında inşa edildiği bilinmektedir.

Tez çalışması kapsamında; Güzelyurt Manastır Vadisi, Güzelyurt Merkez ve Merkeze bağlı Sivrihisar köyünü içerisine alan yaklaşık 10 km. çapındaki bir alanda incelemeler gerçekleştirilmiştir. Bu alanda daha önce incelenen ve yeni tespit edilen yapılarla birlikte 73 kilise yapısı ele alınmıştır. Bu kiliselerin adının bilinmemesinden ötürü tespit numaralarının yanına yayınlarda araştırmacıların verdiği isimler de kullanılmıştır. Aynı yapıların farklı isimlerle yayınlara geçtiği de görülmektedir. Çalışılacak alanın çok geniş gözükmemesine rağmen yapı stoğu açısından oldukça zengin olduğu incelemeler sonucunda anlaşılmaktadır. Çalışmalarda kiliselerin yanı sıra tanımlanamayan çok sayıda yapı kompleksi de bulunmaktadır. Bu yapı komplekslerinin tanımlanması bir sorun teşkil etmektedir. Kapadokya bölgesinde gerçekleştirilen tez çalışmaları kapsamında bu yapı kompleksleri açıklanmaya çalışılmaktadır. Genel itibari ile yeraltı kenti, ahır, güvercinlik, mutfak, depo ve mezar gibi bazı mekânlar tanımlanabirken, bu mekânlar ile irtibatlı olan diğer kaya oyma mekânların tanımlanması ve işlevi tam olarak anlaşılamamaktadır. Güzelyurt ve çevresinde de bu tarzda çok sayıda yapı kompleksleri yer almaktadır. Yapılan incelemelerde bu yapıların hiç ele alınmadığı da görülmektedir. Çalışmaların belli başlı kiliseler (Ahmadlı, Çömlekçi, Kalburlu, Kömürlü) ile sınırlı kaldığı ve bütüncül anlamda ele alınmadığı anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda; Güzelyurt'ta yer alan kiliseler ve diğer kaya oyma mekânlar incelenmiştir. Söz konusu eserler incelenerek tanımlandıktan sonra, kiliseler plan tiplerine göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada Semiha Yıldız Ötüken hocanın Kapadokya çalışmalarında elde ettiği veriler ve sınıflandırmalar baz alınmıştır. Sınıflandırılan yapıların katalogları hazırlanarak fotoğrafları çekilmiştir. Çizimleri olan yapıların planları revize edilirken, planı olmayan yapıların ise plan çizimleri yapılmıştır. Ayrıca yapıların (kiliseler vd.) Güzelyurt, Manastır Vadisi ve Güzelyurt yerleşim merkezi ve çevresindeki yoğunluklarının haritalar üzerinde gösterilerek yoğunluk ve dağılımları tespit edilmiştir. Yapıların (kiliselerin) özel ibadet amacıyla mı yoksa

manastır kompleksi oluşturan yapıların bir parçası olarak mı tasarlandığı üzerinde durulmuş, çözüm önerileri sunulmıuştur.

Son olarak çalışmamızın temelinde bölgeyi genel olarak ele alarak, konvansiyonel yapılar, kaya oyma kiliseler ve diğer yapı gruplarını hem kendi içlerinde hem de Kapadokya'da yer alan kaya oyma örnekleri ile birlikte ele alarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda bölgenin Bizans dönemindeki yaşantı ve dini işleyişi hakkında daha çok bilgi ortaya konulmuştur. Elde edilen bulgulardan yola çıkarak ulaşılan veriler hem bölgenin tarihçesine hem de diğer araştırmacılar tarafından yapılacak olan benzer çalışmalar için bir altlık oluşturması çalışmamızın özgün değerini oluşturmaktadır.

1.2. Çalışmada Kullanılan Yöntem

Doktora tez çalışmasındaki konunun belirlenmesinin ardından ilk olarak T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden gerekli izinlerin alınmasının ardından arazide çalışmalara başlanmıştır.

Tez çalışmasının bir diğer aşaması ise literatür çalışmasıdır. Bu bağlamda Kapadokya bölgesi ve çalışmaya konu olan yerleşim yerleri ve çevresi hakkında yapılan araştırmalar ve çalışmalar dikkatlice gözden geçirilerek, Anadolu genelinde benzer özellikler taşıyan yerleşim yerlerine yönelik olarak araştırma genişletilmiştir. Bu amaçla konu ile ilgili kaynaklara kütüphane araştırmaları ve E-kaynak taraması ile erişilmiştir. Yerli ve yabancı yayın taraması (konu ile ilgili dönem kaynakları, genel yayınlar, varsa kazı ve araştırma raporları vb.) tezin yazım aşaması boyunca sürdürülmüştür. Literatür taraması için Ankara'da Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi; İstanbul'da İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, Alman Arkeoloji Enstitüsü, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi, Atatürk Kitaplığı, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi, Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi (ANAMED) ve Geç Antik ve Bizans Araştırmaları Merkezi (GABAM) Kütüphaneleri, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve ARİT (Amerikan Araştırma Enstitüsü) dijital kütüphane, Antalya'da Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (AKMED) Kütüphanesi ve Eskişehir Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi'nde çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Bunun yanı sıra TO-KAT (ULAKBİM / Ulusal Toplu Katalog) taramadan gerek duyulan kitaplar mevcut bulundukları kütüphanelerden ödünç kitap olarak istenerek incelenmiştir. Bu çalışmaların dışında TAY Projesi (Türkiye Arkeolojik Yerleşimleri

Projesi), JSTOR, Academia gibi dijital veri tabanlarından konu ile ilgili yayınların tespit edilerek, temin edilmiştir.

Arazi çalışmaları esnasında tespit edilen yapıların GPS koordinat bilgileri saptanmış ve harita üzerine işlenmiştir. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, parsel sorgulama uygulamasından yararlanılarak, ada, parsel numaraları tespit edilerek, harita üzerine işlenmiştir. İncelenen yapıların ayrıntılı fotoğraflanması yapılarak, plan ve kesitleri olan yapılar AutoCAD ortamına aktarılacaktır. Mevcut yapılar ile bu çizimler karşılaştırılarak doğrulukları teyit edilecektir. Planları olmayan yapıların çizimi yine AutoCAD ortamında gerçekleştirilecektir.

Çalışmanın son aşamasını ise tezin yazım aşaması oluşturmaktadır. Literatür ve arazi çalışmalarının tamamlanmasının ardından elde edilen veriler Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün belirlediği tez yazım kılavuzuna göre hazırlanmıştır. Tez çalışması Giriş, Katalog, Mimari Değerlendirme ve Sonuç olmak üzere dört ana bölümden meydana gelmektedir. Jüri ve Enstitü Onayı, Özet, Abstract, Teşekkür, Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi, İçindekiler, Tablolar Dizini, Çizimler Dizini ve Görseller Dizini ardından tezin ilk bölümü olan Giriş kısmına geçilmektedir. Giriş bölümü konunun tanımı, önemi ve sınırları, çalışmada kullanılan yöntem, konuyla ilgili yapılan çalışmalar ve Güzelyurt'un tarihi coğrafyası olmak üzere dört alt başlığa yer verilmiştir.

İkinci ana başlık olan Katalog bölümü kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmaktadır. Bu alt başlıklardan ilki katalog tanıtımıdır. Ardından sırasıyla çalışma alanında tespit edilen yapıların plan tiplerinden; tek nefli, iki nefli, üç nefli, haç planlı, kapalı yunan haçı planlı ve günümüzde yıkılan yapıların değerlendirilmesinden sonra Güzelyurt Manastır Vadisi ve Hinterlandındaki, Kaya Oyma Yapı Komplekslerinden; çeşitli yapı grupları ele alınmıştır.

Üçüncü ana başlık olan Mimari Değerlendirme Bölümünde; Kilise plan tipleri (tek nefli, iki nefli, üç nefli, haç planlı ve kapalı yunan haçı planlı) ve kaya oyma kompleksler kendi içlerinde ve öncelikle Kapadokya bölgesi olmak üzere Phrygia ve Lykaonia bölgesi örnekleri ile karşılaştırılarak değerlendirilecektir.

Dördüncü ana başlık olan Sonuç bölümünde ise yukarıdaki başlıklarda ayrıntılı bir şekilde ele alınan tüm yapılardan edinilen bilgiler genel bir değerlendirme şeklinde öneriler ile birlikte sunulmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünden sonra çalışmada

kullanılan kaynakların künyelerinin sunulduğu bir kaynakça, çalışma ile ilgili hazırlanan tablolar, çizimler ve fotoğraflara da yer verilerek çalışma tamamlanmıştır.

1.3. Konu İle İlgili Önceden Yapılmış Çalışmalar

Güzelyurt ve çalışma konumuz hakkında bazı tez, kitap ve makaleler bulunmaktadır. Konunun seçilmesinde ve tezin hazırlanmasında bu yayınlardan faydalanılmıştır Bu çalışmalardan bazılarını örnek olarak vermek gerekirse;

Güzelyurt hakkında bulunabilen en eski kaynak, Edirne Metropoliti Patrik Kyrillos tarafından yazılan kitaptır. *Konya Başsatrapiyası Yerel Tablosunun Tarihsel Tasviri* olarak çevirisi yapılan kitap ilk kez 1815 yılında Viyana'da Patrikhane Basımevince yayınlamıştır. Kyrillos gezdiği coğrafyadan bahsederken Güzelyurt'tan da "*Sivrihisar'dan inerken bir saatlik uzaklıkta çoğu Hıristiyanlara ait, dağların arasında 300 evli Gelveri köyü yer alır. Aşağılarda bir düzlükte Ayios Grigorios'a adanmış kubbeli, güzel, büyük bir kilise ayakta kalmıştır. Buralarda evlerin içinde, hepsi oymalı ve yontma taş işçiliğiyle yapılmış yüzden fazla kilise vardır. Bir dağın sırtlarındaki küçük bir yayladan sonra beş altı Hıristiyan evi olan metruk Genetella köyü ve Ayios Yeorgios kilisesi bulunur"*diyerek bu bölgeyi anlatmasının ardından sırasıyla Helvadere, Ihlara, Ayazlıköy ve Aksaray'dan bahsetmektedir (Kyrillos, 1815, 28).

1840'lı yıllarda bölgede dolaşan W. F. Ainsworth, 1842 yılında yayımladığı *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia* adlı kitabında Güzelyurt'ta yaşayan insanların kayaların içerisine oyulmuş evlerde oturduklarından bahsetmektedir. Güzelyurt'a geldiklerinde çok hoş karşılanmadıklarını, burada yaşayan insanların dünyadan tecrit edilmiş bir yaşantıları olmalarına rağmen fakir olmadıklarını ve vadide taştan yapılan güzel bir kiliselerinin bulunduğunu söylemektedir (Ainsworth, 1842, 203).

Bu bölgeye gelerek yerleşimleri gezen bir diğer araştırmacı N. S. Rhizos'tur. 1856 yılında İstanbul'da basılan *Antik Kapadokya'nın Caesarea ve İconium Eyaletlerinin Tarihsel Tasviri* adlı kitabında Sivrihisar, Akyamaç, Güzelyurt, Helvadere ve Aksaray gibi yerleşim yerlerinden bahsetmektedir. Yazar Güzelyurt'tan bahsederken Ainsworth'tan farklı olarak burada yaşayan insanların dost canlısı olduğunu, yerleşimde Gregorios'a adana kubbeli bir kilisenin korunduğunu ve başka kiliselerin de varlığından söz etmektedir (Rhizos, 1856, 108-111).

Güzelyurt'taki yapılar hakkında yayınlardan bir diğeri 19. yüzyılın sonunda Yunanca olarak basılan bir kitaptatır: A. M. Lebides, *Ai en Monolithois Monai tes Kappadokias*

kai Lykaonias Kapadokya ve Lykaonia'daki kaya manastırlarını tanıttığı eserinde, Karbala veya Karvali olarak tanınan köyde 200 kaya kilisesi bulunduğunu, bunlardan bazılarının ziyareti sırasında sağlam olduğunu belirtmektedir. Aynı araştırmacı, azizlerin kutsal kalıntılarının kiliselerin çevresinde korunduğunu belirterek, bazı kiliseleri kısaca tanıtmaktadır (Lebides, 1899, 124-130).

20. yüzyılın başında bölgeye gelen H. Rott, *Kleinasiatische Denkmaeler aus Psidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien* adlı kitabında, Sivrihisar Kızıl kilise ve Güzelyurt'tan (Gelvere) bahsetmektedir. Araştırmacı ayrıca Greorios'un mektuplarından yola çıkarak, Güzelyurt'un azizin memleketi olduğunu savunmakta ve bazı kiliseleri ise kısaca tanıtmaktadır (Rott, 1908, 276-283).

20. yüzyılın başında bu bölgeye gelen diğer araştırmacılar ise W. M. Ramsay[3] ile G. L. Bell'dir. 1909, yılında yayınladıkları *The Thousand and One Churches* adlı kitaplarında, yerleşimin konumu hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra bazı yapıları tanıtırlar. Kitaplarında iki kilisenin plan ve fotoğraflarının ilk kez yayınlanması açısından önem taşımaktadır (Ramsay- Bell, 1909, 325, 344, 376, 382, 389-390, 417, 421, 441).

İ. A. Akakiadis, 1928 yılında bastırdığı *Καρβαλη Ναζιανζου Και Ό Βιοσ Γρηγοριου Τoy Θεολθγου Γεωγραφικη Και Ιστορικη Περιγραφη Μετ'Αρχαιοτητων Και Των Περιξ Χωριων,Αθηναις* adlı Yunanca kitabında Gelveri-Nazianzos ve St. Gregorios Theologos'un hayatından bahsederken, civar köyleri coğrafi ve tarihi açıdan da tanıtmaktadır. Akakiadis'e göre bölgede 300 kilise bulunmaktadır (Akakiadis, 1928, 33).

J. Lafontaine 1963 yılında yayımladığı *Nouvelles notes Cappadociennes*, adlı makalesinde, Güzelyurt'un coğrafi konumunu bahsettikten sonra Fırıntaşı kilisesi ve Aziz Mamas kiliselerini incelemiştir. Özellikle Çömlekçi kilisesinin freskleri ayrıntılı olarak ele almıştır (Lafontaine, 1963, 178-179). Yazarın 1973 yılında Çömlekçi kilisesini ele aldığı bir yayını daha bulunmaktadır (Lafontaine, 1973, 78-93). C. Jolivet-Levy'de 1991 yılında Paris'te basılan *Les Eglises Byzantines de Cappadoce* adlı kitabının bir bölümünde Çömlekçi kilisesinin resim programını ele almaktadır (Lèvy, 1991: 293-295).

[3] Ramsay, Güzelyurt'u Gregorios Nazianzos'un yaşadığı yer olarak tanımlayan ilk araştırmacıdır. Ayrıca Nazianzos'un kutsal emanetlerini içeren bir kiliseden bahsetmektedir. Ayrıntı için bkz. Ramsay, W. M. (1890). *The Historical Geography of Asia Minor*, London. 285-286.

1963 yılında basılan bir diğer kitap olan N. Thierry ve M. Thierry'nin *Nouvelles Eglises Rupestres de Cappadoce Region du Hasan Dağı*. Hasan Dağı çevresindeki kiliseleri tanıttığı kitabında Güzelyurt'taki Yüksek Kilise, Sivişli Kilise ve Hagios Gregorios kilisesine kısaca değinilmiştir (Thierry-Thierry, 1963, 24-25).

1970 yılında D. Petropoulos ve H. Andreadis tarafından Atina'da *La Vie Religieuse Dans La Region D'Akseray-Ghelveri*, adıyla yayımlanan kitap Güzelyurt'ta ki yapılar, konumları ve adları hakkında en ayrıntılı bilgileri barındırması açısından oldukça önemlidir (Petropoulos-Andreadis, 1970).

L. Giovannini editörlüğünde 1971 yılında yayımlanan *Arts of Cappadocia* adlı kitapta yer alan ve N. Thierry tarafından yazılan makalelerde bazıları Güzelyurt ve çevresinin konu edildiği örnekler arasında yer almaktadır. Kitabın sonundaki verilen ve Kapadokya sınırları içerisinde yer alan kiliselerin bulunduğu listede de Güzelyurt'taki iki kilisenin ismine yer verilmiştir (Giovannini, 1971, 196).

G. P, Schiemenz'in 1972 yılında yayınladığı *Ein Nefund Byzantinischer Wandmalerei in Güzelyurt* makalesinde Hacı Saadet Koç kilisesinin duvar resimleri üzerinde durmaktadır (Schiemenz, 1972, 153-174). G. P, Schiemenz'in 1988 yılında yayınladığı *Maria ais Christmutter in Güzelyurt* adlı bir diğer makalede ise, Güzelyurt'ta ki Ahmatlı kilisenin duvar resimlerini ele almıştır (Schiemenz, 1988, 315-342.).

İ. H, Konyalı *Niğde Aksaray Tarihi* adlı 1974 tarihinde yayımladığı üç ciltlik eserinde Güzelyurt ve Sivrihisar'ın tarihçesi ve eserlerine geniş yer ayırmıştır Araştırmacı ayrıca Güzelyurt'un Osmanlı dönemi tarihine ışık tutabilecek bazı orijinal yazmanın arşivinde bulunduğunu belirtmektedir (Konyalı, 1974, 1922-1944, 2066-2068).

F, Hild'in 1977 yılında çıkarttıkları *Das Byzantinische Strassensytem in Kappadokien* adlı kitapta Kapadokya'da Bizans yollarını tanıtırlarken, "Karbala" adı ile yerleşimin ismini vermekte ve yerleşimi kısaca tanıtmaktadır (Hild, 1977, 48-49).

S. Y. Ötüken'in 1980 yılında hazırladığı *Kapadokya Bölgesinde Bizans Mimarisi Araştırmaları* adlı doçentlik tezinde Güzelyurt yerleşimindeki 22 yapıyı ele almıştır (Ötüken, 1980, 138-142). Ötüken, 1983 yılında yayınladığı *Zweischiffige Kirchen in Kappadokien und in den Abgrenzenden Gebleten*, adlı makalesinde ise Kapadokya'daki iki nefli kiliselerden bahsetmektedir. Güzelyurt'taki bu plan tipindeki Ahmatlı, Fırıntaşı ve Kalburlu (Aziz Ephthemios) ve Kızıl kiliselerini incelemiştir (Ötüken, 1983, 543-551).

F. Hild ve M. Restle'nin yayımladığı *Tabula Imperii Byzantini, Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos), TIB 2,* adlı çalışmada, Güzelyurt yerleşiminin konumu ve eski adının yanı sıra yabancı araştırmcılar tarafından ele alınan Şiviş (Seviçli/Sevinçli), Yüksek, Çömlekçi, Saadet Koç, Fırıntaş ve Kanberli gibi kiliselerin adlarına yer vermektedir (Hild-Restle, 1881, 200).

İ. Ağaryılmaz, *Güze1yurt/Gelveri Yerleşmesi ve İlgili Çalışmalar*, adlı 1986 yılında yayınladığı makalesinde Yıldız Teknik Üniversitesinin Güzelyurt'taki çalışmalarına kısaca yer verilmiştir (Ağaryılmaz, 1986, 41-47). Ayrıca aynı üniversiteden hocaların danışmanlığında bu dönemde yaptırılan tezler de bulunmaktadır[4]. Aynı üniversitede daha sonraki dönemlerde kent dokusu ile ilgili çalışmalar ağırlık kazanırken, Güzelyurt'taki Bizans, Post Bizans dönemi yapıları hakkında çalışmaların devam ettiği görülmektedir (Çelebioğlu, 2001)[5].

Neslihan Asutay-Fleissing'in 1996 yılında yayımlanan Templonanlagen in den Höhlenkirchen Kappadokiens adlı kitabında Ahmatlı, Çömlekçi, Kalburlu, Saadet Koç, Cevizli Sokak 1-2 ve Sümer Sokak 1-2 nolu kiliseler olmak üzere toplamda sekiz yapı hakkında kısa bilgiler verilirken, yapıların doğu bölümünde bulunan templon ve apsis bölümleri ele alınmıştır (Asutay-Fleissig, 1996, 54-58).

Bölge ve Güzelyurt bağlamında çok sayıda çalışması olan bir diğer araştırmacı ise S. Pekak' tır. 1993 yılında yayımladığı *Güzelyurt'ta (Gelveri) Bulunan Bizans/Post-Bizans Dönemi Kiliseleri I* ve 1994 yılında basılan G*üzelyurt'ta (Gelveri) Bulunan Bizans/Post-Bizans Dönemi Kiliseleri II*" makaleleri birbirinin devamı niteliğinde olup, Güzelyurt ve çevresinde yer alan kaya oyma ve kâgir 27 yapı ele alınmıştır (Pekak, 1993, 123-160; Pekak 1994, 177-201). Yazarın 1998 yılında basılan *Kapadokya'da Post-Bizans Dönemi Dini Mimarisi 1: Nevşehir ve Çevresi* makalesinde yine Post Bizans dönemi kiliseleri olan Helvadere, Güzelyurt, Hagios Gregorios (kilise cami) ve

[4] Y. Ustaoğlu, *Güzelyurt (Gelveri) de Hagios Anargyros (Sivişli) Kilisesi'nin ve Çevre Dokusunun İncelenmesi* (Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Rölöve Restorasyon Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1985; U. Çetin, *Güzelyurt (Gelveri) de Dini Yapıların İncelenmesi,* (Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Rölöve Restorasyon Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1985; D. Küney, *Güzelyurt (Gelveri) de Manastır Vadisi Tarihsel Gelişimi,* (Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Rölöve Restorasyon Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 1985". Bu çalışmalardan bazılarıdır.

[5] B. Çelebioğlu, Aksaray Güzelyurt'ta Büyük Kilise Cami, (Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Rölöve Restorasyon Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2001.

Analipsis (Analipheos) Manastırına yer verilmiştir (Pekak, 1998, 1-44). Pekak hocanın 2001 yılında çıkan iki yayınından ilki Aksaray *Çevresi Osmanlı Dönemi Hıristiyan Kiliseleri,* makalesidir. Yazar Güzelyurt ve çevresindeki Post Bizans dönemi kiliseleri olan Akyamaç ve Sivrihisar kiliselerinden bahsetmektedir (Pekak a, 2001, 61-74). 2001 yayımlanan ikinci makale ise *Güzelyurt (Gelveri) Kiliseleri*, adlı makale olup, Güzelyurt'ta yer alan kiliseleri ele alınmaktadır (Pekak b, 2001, 463-484).

Yerleşim için önemli olan bir diğer çalışma 2007 yılında E. E. Schneider, M. Spanu, C. Morselli ve C. Vismara tarafından gerçekleştirilmiştir. *Varia Cappadocica* adlı çalışmanın bir bölümünde Güzelyurt'taki Roma dönemi mezarları ve Sivrihisar kalesi ele alınmıştır (Schneider-Spanu vd, 2007, 143-151, 178-185).

Sivrihisar'da ki Kızıl Kilise ile ilgili diğer önemli çalışma Sema Doğan tarafından gerçekleştirilmiştir. 2008 yılında yayımlanan *Kappadokia Bölgesi Sivrihisar'daki Kızıl Kilise* kitabı yapı hakkında bilgilerin derlendiği en kapsamlı çalışmadır (Doğan, 2008).

Günümüze yakın tarihlerde Güzelyurt ve çevresi ile ilgili bir diğer çalışma ise S. Sunay tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmacının *Aksaray Güzelyurt Manastır ve Kilise Binaları* adlı 2008 tarihli doktora tezi yerleşimde yer alan Hagios Gregorios Manastırı, Hagios Anargyros Manastırı, Analipheos Manastırı, Anonim Kilise ve Ev şapeli hakkında bilgiler sunmaktadır (Sunay, 2008). Adı geçen tez 2022 yılında kitap olarak yayımlanmıştır.

Bölgede incelemelerde bulunan bir diğer yabancı araştırmacıda C. Jolivet-Levy'dir. *Les Cavaliers de Karbala* adlı 2009 da yayımlanan makalesinde Güzelyurt aşağı mahallede yer alan ve halk arasında süvari kilisesi olarak bilinen yapıdaki asker azizlere ait freskleri incelemiştir (Levy, 2009, 19-31). Aynı yapı hakkında N. Thierry'nin 2009 yılında yayımlanan *Portraits funéraires inédits de deux officiers byzantins morts au combat sur les frontières de la Cappadoce* adında bir yayını bulunmaktadır (Thierry, 2009, 169-174). D. Karallis *Popular Political Agency in Byzantium's Villages and Towns* ile C. H. Karaca'nın *Ortaçağ Kırsalında Savaş, Askerler ve Yerleşimler*" adlı yayınlarında süvari kilise hakkında kısa bilgiler bulunmaktadır (Karallis, 2018, 37-39; Karaca, 2022, 306, 318.).

Bir diğer çalışma ise Evangelia Balta tarafından gerçekleştirilmiştir. *Gerçi Rum İsek de Rumca Bilmez Türkçe Söyleriz Karamanlılar ve Karamanlıca Edebiyat Üzerine Araştırmalar* adlı ilk basımı 2014 yılında gerçekleştirilen kitabında; Aksaray, Güzelyurt, Akyamaç gibi yerleşim yerlerine ait bilgiler ve fotoğraflara yer verilmiştir.

Çalışmanın geneli mübadele ile ilgili olup, Güzelyurt Gregorios Nazianzos (Kilise Cami), ve Akyamaç'ta yer alan 19. yüzyıla ait kilise ve bu kiliselerden götürülen objeler üzerinde de durulmaktadır (Balta, 2014).

2014 yılında yayımlanan bir diğer kitap çalışması ise Kaplanis A. Iosifidis ve Orhan Özdil tarafından gerçekleştirilmiştir. *Kapadokya'nın Tarihi Kentleri, Gerveri'den Nea Karvali'ye (Mekânlar ve Şahıslar, 1500-1925 Osmanlıca, Karamanlıca ve Yunanca Belgeler ile Fotoğraflar)* adlı çalışmada Güzelyurt'un kaya oyma mekânları, kiliseleri ve sosyal yaşantıya ait çok sayıda belge ve görsel içermesi bakımından oldukça önemlidir (Iosifidis-Özdil, 2014).

Bölgedeki son çalışmalar R. G. Ousterhout tarafından gerçekleştirilmiştir. Kapadokya bölgesi hakkında çok sayıda yayını bulunnan yazarın ilk çalışması Angeliki Lymberopoulou editörlüğündeki ilk kez 2011, ikinci kez 2016 yılında yayımlanan *Messages in the Landscape: Searching for Gregory Nazianzenos in Cappadocia (with Two Excursions to the Çanlı Kilise* adlı yayınıdır. Bu makale çalışmasında Gregorios Nazianzos'un Güzelyurt'taki kilisesi üzerinde durulmaktadır (Ousterhout, 2016, 147-168). Yazarın bir diğer çalışması ise tüm Kapadokya bölgesini ele alan ve 2017 yılında yayımlanan *Visualizing Community Art, Material Culture and Settlement in Byzantine Cappadocia* adlı kitabıdır. Kitap Kapadokya bölgesindeki yapıları ele almaktadır. Bu yapılar arasında Güzelyurt Gregorios Nazianzos Kilisesi ve Kızıl Kilise'de bulunmaktadır. Bu kitap 2019 yılında *Bizans Toplumunu Görünür Kılmak, Kapadokya'da Sanat, Maddi Kültür ve Yerleşim* adıyla Türkçe olarak yeniden basılmıştır (Ousterhout, 2019, 80-83, 141-145).

2. GÜZELYURT'UN TARİHİ COĞRAFYASI

Aksaray İli, günümüz İç Anadolu bölgesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Aksaray batı ve güneyden Konya, doğudan Niğde ve Nevşehir, kuzeyden ise Kırşehir ve Ankara ile çevrelenmiştir. Aksaray, antik çağda Kapadokya[6] sınırları içerisinde kalmaktadır. Kapadokya'nın coğrafi sınırlarını yüzyıllar içerisinde değişse de temel kısmı değişmemiştir. Bu alan bir ucunda Erciyes (Argaeus, 3916 m.) Dağı ve Hasan Dağı (3253 m.) olan bir volkanik yapı çizgisi ile güney ve doğudan sınırlanmıştır. Kuzeyde ise Kızılırmak'ın orta vadisine doğru inen ve batıya doğru Tuz Gölü'nün çöküntüsüne doğru uzanan bir dizi derin girintili vadide uzanır (Andolfato - Zucchi, 1971: 51; Hild-Restle, 1981, 50; Ötüken, 1990, 1).

Strabon ise; "*Kapadokya çeşitli kısımları olan bir ülkedir. Birçok değişiklik geçirmiştir. Fakat bu ülkenin aynı dili kullanan sakinlerinin, güneyde Kilikia Tauros'ları diye adlandırılan dağlar, doğuda Armenia ve Kolkhis ve değişik dil konuşan aradaki halklar ve kuzeyde Halys Irmağı'nın ağzına kadar Eukseinos be batıda hem Paphlagonia'lı kabileler ve hem de Phrygia'da yerleşmiş olan Lykaonia'lılara kadar uzanan Galatia'lılar ve Kilikia Trakheia'da oturan Kilikia'lılar tarafından çevrelenmiş olduklarını*" söyler (Strabon, 2000, 1; Ramsay, 1960, 312-313).

Üçüncü Jeolojik zamanın (Tersiyer çağın) son dönemlerinde güneyde Torosların kıvrımları ile kuzeyde büyük Likya çöküşü arasında bir volkan zinciri ortaya çıkmıştır. Hasan Dağı, Erciyes Dağı ve Karacadağ bu grubun bir parçasıdır (Thierry-Thierry, 1963, 1). Hasan dağı ve Erciyes dağı bölgenin de en yüksek kesimlerini oluşturmaktadır. Gerek zaman içerisinde ortadan kalkmış volkanik oluşumlar, kuzeyden güneye 170, doğudan batıya doğru da 150 km kadar devam eden bu alanı

[6] Tarihte Kapadokya adına ilk kez MÖ VI. yüzyılın sonlarında, Pers kralı I. Dareios'un (MÖ 522-486) Behistun kayalıklarına kazılan ve imparatorluğuna bağlı ülkelerin sıralandığı yazıtında, Katpatuka biçiminde rastlanır. Açıklıkla bilinmemekle birlikte, bu sözcüğün Persçe'de "Tukha" ya da "Dukha Ülkesi" ya da "Güzel Atlar Ülkesi" anlamına geldiği sanılmaktadır. Bkz. Bray, W. - Trump, D. 1970. The Penguin Dictionary of Archaeology, Middlesex, 36; Sevin, V. 2000. "Güzel Atlar Ülkesi", Kapadokya, (Ed: M. Sözen) İstanbul, 47; Esin, U. 2000. "Paleolitik'ten İlk Tunç Çağı'nın Sonuna: Tarihöncesi Çağların Kapadokyası", Kapadokya, (Ed: M. Sözen) İstanbul, 65. Andolfato ve Zucchi Asurlular döneminde Katpatuka ve klasik zamanlarda Kapadokya olarak bilindiğinden bahseder (Andolfato - Zucchi, 1971, 51). Kostof ve Ötüken'de Kapadokya'nın Katpatuka'nın Yunanca versiyonu olduğunu söyler (Kostof, S. 1989, 5; Ötüken, 1990, 3). Sevin ayrıca bu bölgenin atları çok ünlü olduğunu Asur ve Pers imparatorlukları buradan haraç olarak at ve katır aldığını belirtir (Sevin, V. 2000, 47), Strabon'da özellikle Garsauira civarında çok sayıda eşek otladığını söylemektedir (Strabon, 2000, 12).

biçimlendirmeyi sürdürmüştür. (Tuncer, 2000, 24, 27). Aksaray ve Güzelyurt topografyasını da bu volkanik oluşumlar sayesinde şekillenmiştir.

Bölge iklim açısından karasal bir iklime sahiptir. Bu durum bitki örtüsü üzerinde de etkili olmaktadır. Coğrafyanın büyük bölümünü bozkırlar oluştururken az bir bölümde ormanlara rastlanmaktadır (Strabon, 2000, 9). Bölgeden pek çok önemli akarsu bulunmaktadır. Bunların en önemlisi, Hititler'ce Maraşşantiya denilen Halys'(Kızılırmak) tır. Pontos bölgesinden doğan bu ırmak, Kapadokya'yı doğu-batı yönünde baştanbaşa geçmektedir. En önemli kolu, Kapadokya'dan çıkan Kappadoks (Delice) çayıdır (Sevin, 2000, 48-49). Bunun dışında Melendiz çayı Aksaray için oldukça önemlidir.

Bu bölgede opsidyen ve çakmak taşı gibi paleolitik çağ aletlerinin malzemesi olan volkanik oluşumlara rastlanmaktadır. Kapadokya bölgesinde bol olan bu malzemenin yanında iklim şartları, akarsular ve arazi yapısının elverişliliği bu alanın prehistorik devirlerde de yerleşilebilir olduğunu göstermektedir. Aksaray ve Güzelyurt çevresinde prehistorik döneme ait önemli yerleşimler görülmektedir. Bu yerleşimlerin başında da Aksaray'ın 25 km doğusunda, Melendiz çayının kenarındaki Kızılkaya Köyü'ndeki Aşıklı Höyük gelmektedir. Bir diğer önemli yerleşim yeri ise Aksaray İl'inin Gülağaç İlçe'sinin Çatalsu köyünde bulunan Güvercin kayasıdır. Bu höyükte Melendiz çayı üzerindeki Mamasın barajının yanında yer almaktadır. Bir diğer önemli prehistorik yerleşim yeri ise Acemhöyük'tür. Acemhöyük, Kapadokya'nın batısında Tuz Gölü'nün güney ucunda, Hasan Dağı eteklerindeki Aksaray'ın 18 km kuzeybatındaki Yeşilova kasabasındadır. Çukurova'dan gelen kuzey-güney anayolu yakınında, Konya-Kayseri doğu-batı yolunun 10 km kuzeyindedir. Bu yol, bütün çağlarda kullanılmış önemli bir yoldur (Darga, 2000, 163-164).

Güzelyurt ve çevresi prehistorik yerleşim yerleri açısından önemlidir. Güzelyurt'un 1.5 km güneybatısında bir höyük bulunmaktadır. Bu höyüğe yerleşimin eski adı olan Gelveri adı verilmiştir (Esin, 2000, 110). Burada bulanan iki obje 1958 yılında yayımlanmıştır (Tezcan, 1958, 520-521). Bir diğer araştırmada ise Güzelyurt'taki Kalkolitik Çağ'a ait çanak, çömlek parçaları arasında sıra bezekli seramik örnekler seramik örnekleri bulunmuştur (Omura, 1990: 71). Höyük volkanik, yüksek bir kayalığa yaslanmıştır. Kayalığın üstünde 19. yüzyılda Yüksek Kilise olarak adlandırılan ufak bir kilise yapılmıştır. Gerek kilise yapılırken, gerekse çeşitli zamanlarda üzerindeki tarlaların sürülmesi ve son olarak 1989'da kilisenin restorasyonu sırasında höyük

tamamen tahrip edilmiştir (Esin, 2000, 110). Yüzeyden toplanan çanak çömlek ve diğer buluntulara göre Gelveri höyüğünde Roma Dönemi, Demir Çağı, İlk Tunç Çağı ve Kalkolitik Dönem yerleşmelerin varlığı anlaşılmıştır (Esin, 1993, 47-56).

Kapadokya bölgesi önce Hatti ardından ise Hititler'in yönetimi altına geçmiştir. M.Ö. 2300 lere ait bir Hitit metninde aralarında en az 17 yerel kralın (Kaneş Kralı Zipani ve Garsaura Kralı Tişbinki) Asur kralı Sorgon oğlu Naram Sin'e karşı bir koalisyon oluşturduğundan bahsetmektedir (Giovannini, 1971, 67-68). Ramsay, Garsaura şehrinin günümüz Aksaray ilinin olduğunu, bu yerleşimin eski Colonia Archelais olduğunun ispat edildiğini de belirtmektedir. Ptolemy, Strabon ve Plinius'un Garsaura'nın Lykonia yakınındaki konumu hakkında görüş birliğinde olduğundan da bahsetmektedir (Ramsay, 1960, 313). Strabon, "… *bir de Lykonia sınırında kurulmuş olan Garsauria Kasabası vardır. Bunun bir zamanlar ülkenin metropolisi olduğu söylenir*" demektedir (Strabon, 2000, 7). Sevin ise bölgenin güney kesiminde, Toroslar'ın yakınında sıralanan yöreler hakkında daha sağlıklı bilgiler bulunmaktadır. Bunlardan en batı uçtaki, Garsauritis adını taşır. Bu yöre adını, çivi yazılı belgelerde Kursaura olarak geçen Garsaura (Aksaray) kentinden aldığını belirtir (Sevin, 2000, 56). Acemhöyük'teki Hitit buluntuları bölgenin bu dönemde aktif bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir (Thierry-Thierry, 1963, 4; Darga, 2000, 153).

M.Ö. 1200'lü yıllarında Trakya halklarının büyük rolü olduğu Ege göçü sırasında birçok Anadolu şehri harap olmuştur. Truva'nın yıkılmasından kısa bir süre sonra Hitit İmparatorluğu'nun başkenti Hattuşa aynı işgalciler tarafından yakılmıştır (MÖ 1180). Ege göçü Anadolu'da birçok bölgede ve özellikle yarımadanın iç kesimlerinde M.Ö. 750'ye kadar süren bir Karanlık Çağ'a neden olmuştur (Akurgal, 1971, 24,25). Bu yıllara ait kesin veriler yoktur. Hititlerin tarih sahnesinden çekilmesinin ardından Kapadokya Kimmerler'in (M.Ö. 700-650), Medler (M.Ö. 585) ve Persler'in (M.Ö. 350) egemenliğine girmiştir (Ötüken, 1990, 3).

Kapadokya Perslerin eline geçtiğinde, Persler Kapadokya bölgesini iki satraplığa (Vilayet) ayırmıştır. Bu satraplıklardan ilki Asıl Kapadokya ya da büyük Kapadokya diğeri ise Kapadokia Pontika ya da Pontos olarak adlandırılmıştır (Strabon, 2000, 3). Kappodokya'nın teşkilat sistemi ise biraz gariptir. Öteki vilayetler, genellikle şehirlere taksim edilmişlerdi. Her şehrin bir miktar arazisi vardı. Bahsi geçen köyler birer istisna teşkil ederdi. Kapadokya ise yalnız büyük bölgelere ayrılmıştı ve her bölgede birçok köy ve kasaba bulunuyordu (Ramsay, 1960, 311). Bu dönemde Kapadokya'da 10

strategia bulunmaktadır. Bunlar; Melitene, Kataonia, Kilikia, Tyanitis, Garsauritis, Laviansene, Sargarausene Saravene, Chamanene, ve Morimene'dir (Strabon, 2000, 1-3; Ramsay, 1960, 311-313; Sevin, 2000, 52). Her bir Strategia'nın başında da strategos denilen bir yönetici bulunuyordu. Strabon, Kapadokya'da iki önemli kent olduğunu söylemektedir. Biri Tyanitis yöresindeki Tyana, öteki Kilikia yöresindeki Mazaka'dır. Mazaka ise, Kapadokya krallarının başkent olarak seçtikleri, yeni kurulmuş bir kentti. (Tekin, 2000, 212-215).

Büyük İskender, 334 yılında Kapadokya'yı hızla fethetmesinden sonra Sabiktas adlı bir Persli'yi Kapadokya satrabı olarak atamıştır. Kapadokia Pontika'ya egemen olan I. Ariarathes bu karara karşı çıkmış ve Büyük İskender'in Persler'e karşı yaptığı sefer sırasında meydana gelen karışıklıktan da yararlanarak, 45 000 kişilik ordusuyla yaklaşık MÖ 332'de kendisini bağımsız Kappadokya satrabı ilan etmiştir (Tekin, 2000, 199). Tüm bu değişimler boyunca yerli hanedanlar yerinden edilmemiş, önemli ölçüde özerkliklerini korumayı başarmışlardır. Kral Ariarathes, egemenliğini Toroslar'a ve Halys (Kızılırmak) vadisinin yukarı kısımlarına kadar genişleterek, Suriye Kralı II. Antiochus tarafından resmen bağımsız olarak tanınan yerel bir hanedan kurmuştur. (Giovannini, 1971, 68). Kapadokya, Roma döneminde valiler ve feodal krallıklar tarafından idare edilmiştir.

X. Ariarathes'den sonra Roma imparatoru Antonius, Komana'daki rahip ailelerinin birinden gelen Sisines'i tahta geçirdi. Kral, Arkhelaos (MÖ. 36-MS. 17) adını aldı. Ariobarzanes sülalesinden olmayan Arkhelaos, imparator Antonius sayesinde Kapadokya tahtına geçmiştir. Augustus döneminde yönetimini devam ettiren Arkhelaos kendi adını taşıyan bir kentte (Arkhelais) kurmuştur (Tekin, 2000, 211). Ramsay, Strabon'un Arkhelais'in (Garsauira) kendi zamanında adi bir komopolis (kasabadan) ibaret olduğunu söylemekle beraber, eskiden bir metropolis olduğunu da aktarmaktadır (Ramsay, 1960, 314; Strabon, 2000, 7).

Arkhelaos'un ölümünün ardından imparator Cladius döneminde M.S. 17'de bir Roma eyaletine dönüştürülen Kapadokya bölgesi, yaklaşık üç yüzyıllık bir Roma egemenliğinin ardından ve 330 yılında Byzantion'un I. Constantinus tarafından imparatorluğun ikinci başkenti olarak ilan edilmesinden sonra, modern dönemde Bizans adıyla anılan Doğu Roma İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmiştir (Akyürek, 2000, 229). 1. yüzyılda yine imparator Cladius tarafından Arkhelais'in (Garsauira) Romalı yerleşimciler tarafından iskân edilmiş ve Colonia Arkhelais adını almıştır. Aynı

yüzyıl içerisinde Nazianzos' da şehir unvanı alarak Diocesarea adını almıştır (Thierry-Thierry, 1963, 5). Diocletianus zamanında Kapadokya'nın sınırları daraltılarak doğu tarafı Armenia eyaletine tahsis edilmiştir (Foss, 1991, 378). 371-72 yılında imparator Valens de, küçülen Kapadokya'yı "Kappadokya Prima" ve "Kappadokya Secunda" olarak ikiye ayırmıştı. Bunlardan ilkinin merkezi Kaisareia, ikincisinin merkeziyse Tyana olmuştu (Neri, 1971, 122; Foss, 1991, 378; Tekin, 2000, 223; Akyürek, 2000, 229).

Kapadokya'nın Hıristiyanlık tarihinin çok erkene dayandığı hatta 1. yüzyılda havari Petrus'un ilk mektubunda Kapadokya'da Hıristiyan bir topluluktan söz etmektedir. Bir diğer havari Aziz Paulos'un "Üçüncü Yolculuğu" olarak bilinen Galatya bölgesine yaptığı yolculuk sırasında, Kapadokya'dan geçtiği öne sürülmektedir. Kendisi de bir Anadolu'lu, Tarsus'lu olan Paulos bu yolculuğunda, Hristiyanlığın yalnızca Filistin'in dini değil, evrensel bir din olduğu mesajını içeren "Galatyalılar'a Mektup" u taşıyordu. 4. yüzyılda Kapadokyalı üç büyük kilise babası olan Nazianzoslu Gregorios[7], Nyssalı Gregorios ve Kayserili Büyük Basileius'u[8] yetiştirmiştir. Büyük Basileius, Kapadokya'da ilk manastırları kurmuş ve Bizans İmparatorluğu'nun manastır sistemi Basileius'un koymuş olduğu kurallar çerçevesinde bölgedeki dağınık keşiş

[7] Nazianzlı Gregorios, yaşadığı dönem olan 4. yüzyıl Kapadokya bölgesinin kilise babalarından birisidir. Doğduğu yer alarak kabul edilen Nazianzos 1. yüzyılda imparator Cladius döneminde şehir unvanı alarak Diocaesarea adını almıştır. Kaynaklarda Nenezi (Nenizi) olarak ta geçen yerleşim Günümüzde Aksaray İli'nin Bekârlar Köyü sınırları içerisinde kalmaktadır. Bahsi geçen yerleşim yeri ile tezin konusunu oluşturan Güzelyurt arasındaki mesafe ise yaklaşık 25 km.'dir. Bölge ve bu yerleşimler hakkında en detaylı bilgiyi ise Nazianzlı Gregorios'un mektuplarından alıntılayarak Ramsay vermektedir. Ramsay, "*Diocaesarea, Roma İmparatorluğu devrinde, aziz Gregory Theologos Nazianzenos'un doğduğu yer olan küçük Nazianzos kasabasına verilen isimdi… Gregorios'u, bu küçük Diocaesarea şehri hatırlasın; onu Cappadocia' lılara bu* şehir yetiştirdi… 376-80 senelerinde, bir isyan yüzünden Diocaesareia, «şehirlik» sıfatını kaybetmekle tehdit edilmişti. Gregorios, İkinci Kapadokya Valisi Olympios nezdinde şefaat ederek şehri kurtarmaya muvaffak olduğunu" söylemektedir. Ramsay ayrıca Karbala (Güzelyurt) ve Arianzos (bazı araştırmacılar tarafından Sivrihisar'a konumlandırılmaktadır.) hakkında da bilgiler vermektedir. "Karbala, Nazianzos arazisi dâhilinde küçük bir köyün adı idi. Köyün yanında, Gregorios Nazianzos'un tevarüs ettiği Arianzos isminde bir arazi vardı. Köyün bugün Türkçe adı *Gelvere'dir… Nenizi'nin iki buçuk saat güneyinde olan bu Hristiyan köyünde, kayadan oyulmuş birçok kiliseler, evler ile Aziz Gregorios Nazianzos'a ait birçok mukaddes emanetler bulunan birde kilise vardır. Köyün ahalisi Azizlerinin asıl köyü olan Nazianzos'un, şimdi bir Türk köyü olan Nenizi olduğunu bilirler… Bazı müverrihlerin (tarihçilerin) ibarelerinden Karbala ile Arianzos'dan, hangisinin köy, hangisinin çiftlik olduğunu anlamak pek kolay değildir. Lakin Arianzos'un Nazianzos'ta bir çiftlik olduğu ve Gregorios'un burada doğduğu, sarahatle (açık açık) söylenmektedir. (Arianzos'ta bir çiftlik) ibaresi kullanılmıştır*" demektedir. Ayrıntı için bkz. (Ramsay, 1960, 315-316; Hild - Restle, 1981, 150-151, 200-201). Gregorios Nazianzos'un hayatı ve mektupları için bkz. (Storin, B. K. 2019. Gregory of Nazianzus's Letter Collection, University of California Press).

[8] 329 yılında Kaisareia'da doğmuş, 379 da yine aynı kentte ölmüştür. Bkz. (Baldvin, a. 1991, 269-270).

topluluklarını manastır örgütlenmesi altında toplamıştır. (Thierry, 1971, 138; Rodley, 1985, 4; Kostof, 1972, 6; Akyürek, 2000, 233-235; Ousterhout, 2005, s. 2).

Kapadokya 1. yüzyıldan itibaren başlayan bu Hristiyan etkiler bölgenin 3. yüzyılda önemli bir teolojik merkez olmasının yanı sıra bu dönemde kilise toplantılarının (sinod) düzenlendiği bir yerdir. Romalılar'ın yeni dini benimseyenlere karşı yürüttüğü acımasız baskı politikasıysa, Hıristiyanlığın sonraki gelişiminde büyük önem taşıyan yerel martyrlerin[9] (din şehitleri) doğmasına yol açmıştır. Nazianzoslu Gregorios'un, Roma impratoru Theodosius'a 383 yılında yazdığı 122.[10] mektubunda bahsi geçen din şehitlerinin (*Hyacinthus, Kyrillos, Markurios, Eustratios, Auxentios, Khreste, Kalliste ve Sebasteia'nın Kırk Şehidinin*) olması muhtemeldir (Storin, 2019, 98-99; Akyürek, 2000, 233)[11].

Kapadokyalı kilise babaları Hıristiyanlığın sapkın bir yorumu olan Arianizm'e karşı mücadele etmişler ve daha sonra da Bizans Kilisesi'nin en büyük otoritelerinden sayılmışlardır (Baldvin, b. 1991, 379-380; Haldon, 2017, 81).

Nazianzoslu Gregorios'un hayatına bakıldığında İznik yanlısı Hristiyan olan bir ailenin çocuğu olarak M.S. 329-330 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Gregorios 325-74 yılları arasında Nazianzos'un piskoposuydu. Gregorios'da 382-84 yılları arasında Nazianzos piskoposluğu yapmıştır[12]. Gregorios, 340-350 yılları arasında Atina'ya yerleşti ve burada ünlü sofistler Prohaeresius ve Himerius'un yanında eğitim gördü. Bu dönemde

---

[9] Hyacinthus, Kyrillos, Markurios, Eustratios, Auxentios, Khreste ile Kalliste ve Sebasteia'nın Kırk Şehidi. Bkz. (Kostof, 1989, 6-7; Akyürek, 2000, 233).

[10] Nazianzoslu Gregorios'un mektubunda; "*Hastayı ziyaret etmek gerçekten emirlerden biriyse, hasta yatarken bile bana tedavi borçlusun [Mat. 25:36]. Ama aynı zamanda, Dathusa ayımızın yirmi ikinci gününde Arianzus'unuz da kutladığımız yıllık onuru kutsal şehitlere borçlusunuz. Aynı zamanda, ortak bir teftiş gerektiren birkaç kilise işi meselesi yoktur. İlgili herkesin iyiliği için, gecikmeden gelmeye tenezzül edin. Çünkü çaba büyükse, ücret bunu telafi edecektir*" demektedir.

[11] Son pagan Roma impratoru olan Iulianus Apostata (361-363) tarafından Caesarea'daki son Roma (Fortuna /Tyche) tapınağının Eupsychius'un başını çektiği hıristiyanlar tarafından yıkılmasının ardından Eupsychius şehit (martyr) edilmiştir. Eupsychius Kapadokyalı din şehitlerinden birisi olrak kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Westerink, L.G. (1983). The Two Faces of St. Eupsychius, Harvard Ukrainian Studies, Vol: 7, s. 666-676; Van Dam R. (2002). Kingdom of Snow: Roman Rules and Greek Culture in Cappadocia, Philadelphia University of Pennsylvania, s. 190; Hakman, M. (2013). Son Pagan İmparator Iulianus Apostata'nın Caesarea ile Düşmanca İlişkilerinin Sebepleri, International Journal of History Studies, Vol. 5, s. 207-208; Erkiletoğlu, H. (2019). Kappadokia Krallığı ve Roma-Bizans Dönemi, Kayseri, s. 307.

[12] Ramsay'ın *376-80 senelerinde, bir isyan yüzünden Diocaesareia, «şehirlik» sıfatını kaybetmekle tehdit edildiğini* ve *Gregory, İkinci Kapadokya Valisi Olympios nezdinde şefaat ederek şehri kurtardığını*" söylemektedir. Gregorios'un Olympius'a yazdığı 141. Mektubun 382 yılında yazdığı görülmektedir. (Storin, 2019, 171-172). Bu yıl aynı zamanda Gregorios'un Nazianzos (Diocaesareia) piskoposluğu yaptığı döneme denk gelmektedir.

Atina'da Basileius ile tanışmış olmaları muhtemeldir (Neri, 1971, 123). Memleketine geri döndüğünde 362 yılında babası tarafından rahipliğe atanmıştır. Aynı yıllarda Basileius da (360) rahip olmuştur. Nazianzos'da yerel meselelere karışmış, babasını savunmuş, vaazlar vermiş, çileci inzivalara girişmiş ve küçük bir öğrenci grubunu[13] eklektik retorik, klasik edebiyat, felsefi/teolojik düşünce, çileci tefekkür ve kutsal tefsir müfredatına kaydetmiş, kısacası, Hıristiyan taşralı seçkinlerin hayatını yaşamıştır. 370 yılında Caesarea Piskoposu Eusebius'un ölümünün ardından Basileius'un Caesarea piskoposu olmuştur. 372 yılında İmparator Valens'in Kapadokya eyaletini Kapadokya Prima (Caesarea) ve Kapadokya Secunda (Tyana)[14] olarak ikiye bölmesinin ardından Basileius bölünmeyi protesto etmiştir. Ancak metropolüne rapor verecek yeni piskoposluklar kurarak toplayabildiği kadar otoriteyi güvence altına almaya çalışmıştır.

Bu doğrultuda kardeşi Nyssa'lı Gregorios[15], Nyssa'nın, Eulalius ve Doara'nın, Gregorios Nazinzos'u ise Sasima'nın[16] piskoposu olarak atamıştır. Bu önemsiz kasabaya gizlice atanması Gregorios Nazinzos'un hoşuna gitmese de bu görevi kabul etmek durumunda kalmıştır[17]. Gregorios Nazianzos'un 381-83 yılları arasında II. Valentinianus'a yazdığı düşünülen bir mektubunda, Karbala[18] (Güzelyurt)'dan ve yaşantısı hakkında ilginç bilgiler içermesi açısından önemlidir (Storin, 2019, 1-4).

363'ten sonra Fırat'ın doğusu Persler'in eline geçmiştir. 5. yüzyılda ise Hunlar'ın[19] ve Isauralılar'ın, bölgede çok büyük tahribat yapan akınları oldu. Bölgenin sık sık saldırılarla karşı karşıya kalması nedeniyle Anastasios ve Iustinianos dönemlerinde

[13] Muhtemel öğrencileri arasında Evagrius, Sacerdos, Pronoius ve Nicobulus vardır. Bkz. McLynn, N. Among the Hellenists: Gregory and the Sophists, Gregory of Nazianzus: Images and Reflections, ed. Jostein Børtnes and Tomas Hägg (Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 2006), 213–38.

[14] Kapadokya Secunda piskoposluğuna Anthimus getirilmiştir.

[15] Nyssa'lı Gregorios ve yazdığı mektuplar için bkz. Silvas, A. M., 2007. Gregory of Nyssa: The Letters Introduction, Translation and Commentary, Leiden-Boston.

[16] Sasima, "Hasaköy" günümüz Niğde İli'nin, Merkez İlçe'sine bağlı bir köydür.

[17] Kapadokya'ya giden ana yolun ortasında, susuz, yalın ve tamamen özgür olmayan üç kola ayrılan bir posta istasyonu var tamamen iğrenç, tek atlı bir kasaba, tüm toz ve gürültü ve arabalar, ağıtlar, iniltiler, vergi tahsildarları, işkence enkazları, prangalar, yabancılar ve serseriler tarafından doldurulur. Bu benim Sasima'da ki kilisemdi (Cooper – Decker, 2012, 18).

[18] 203. Mektup (Storin, 2019, 192-193). Pétropoulos – Andréadis; Etimolojik olarak Gelveri'nin (Güzelyurt) eski Karbala olmasının mümkün olduğunu söylemektedir. Nazianzos'un II. Valentinianus'a yazdığı mektuba da değinen yazarlar; Nazianzos' un İmparator Valentinianus'a orada imparator kadınları yerleştirdiğin için Karbala'yı terk etmek zorunda kaldığından, bunu ifade ederken de "sıra bizde Havva'yı oraya takdim ederek bizi cennetten kovdun" ifadesini kullanmaktadır. Daha ilginç olanı ise 1924 mültecilerinin Gelveri'de yaşayan, siyah giyinen, dini kitaplar okuyan, genellikle kiliseye giden, yoksullara yardım eden ve hastalara bakan rahibeler olarak Gelveri'de yaşayan kadınlardan bahsedilmesidir. Bkz. (Pétropoulos – Andréadis, 1970, 19).

[19] Göç ve istilalar hakkında bkz. Haldon, 2017, 35-39.

bölgede yolların yanı sıra yoğun bir savunma programının uygulamasına başlandı. Bu çerçevede birçok kent surlarla çevrildi, eskiler onarıldı[20]. Caesarea (Kayseri) baştan imar edildi, Mokissos ve Kamuliani gibi iki yeni yerleşim merkezi kuruldu, bölgenin tamamına yayılan bir kaleler sistemi oluşturuldu (Akyürek, 2000, 229). Mokissos, Iustinianos döneminde yıkık bir kale ve yapı gruplarına sahip bir köydür. Mokissos[21] İmparator Iustinianos döneminde aynı alandaki ulaşılması daha zor bir yerde yeniden inşa edilmesi ile birlikte Iustinianapolis adını almış ve kent statüsünü kazanmıştır. Ardından İmparator Iustinianos, Iustinianapolis'i Nazianzos, Doara, Parnassos ve Koloneia'nın metropolisi[22] yapıp, Kapadokya Secunda'ya dâhil etmiştir (Hild - Restle, 1981, 238-239; Cooper – Decker; 2012, 17-18; Ercek, 2020, 649-650).

Ancak bölge için Bizanslılar ve Persler arasında devam eden çekişme 7. yüzyılın ortasına kadar devam etmiştir. Persler 575 yılında Sebasteia'yı (Sivas) tahrip etmişlerdir. 605 yılında Caesarea'yı (Kayseri) alarak bir yıl ellerinde tutmuşlar ardından 611 yılında yeniden saldırarak Kayseri'yi tahrip etmişlerdir (Akyürek, 2000, 229). Herakleios'un[23] 622'de Perslere karşı yaptığı ilk seferinin ardından 623'ten 627'ye

20 Düşmanların belirli bir hat üzerinde tutularak ülkeye sızmaları engellenemediğinden İmparatorun bunun yerine yerel askeri ve sivil otoriteler kisvesi altında, hem askeri savunmayı destekleyebilecek hem tarımsal üretim ve yerel ticaretin çıkarlarını savunabilecek yoğun sayıda müstahkem yerleşimden oluşan bir model teşvik etmiş görünüyor. Sonuç olarak, değişen koşullara ve zamanın askeri ihtiyaçlarına cevap olarak küçük, son derece yerelleşmiş müstahkem merkezlerden oluşan bir ortaçağ modeli diyebileceğimiz bir olgu gelişmeye başlamıştır (Haldon, 2017, 49)

21 Viranşehir.

22 Bu konuda Cooper – Decker'ın tespiti oldukça ilginçtir; "*Şehrin statüsü giderek bir piskoposun varlığıyla ilişkilendirildikçe, Kapadokya sonunda anlamlı sayıda kentsel merkez içeriyor gibi görünse de Kapadokya'nın piskoposluk listelerinde bir zamanlar 40 kadar piskopos kaydedilmiştir. Sadece "şehirler" piskoposlara sahip olacağından, kilise listelerinden görünüm, ülke genelinde oldukça derin bir şehircilik olduğu yönündedir. Oysa gerçek şuydu ki, sözde şehirlerin çoğu bundan başka bir şey değildi ve bu konudaki listeler aslında bir muhasebe manevrasıydı. Bu duruma örnek olarak ise: Sasima'nın tozlu küçük tek atlı ara istasyonu. Ankyra'dan Isauria'ya giden yol üzerinde küçük bir duraktı"* demektedir (Cooper – Decker, 2012, 18).

23 Ostrogorsky, Herakleios dönemi için; "*Bizans tarihinin en büyük hükümdarlından biri, iktidarı ele aldığında devlet bir harabe halindeydi. Ülke iktisadi ve mali açıdan mahvolmuştu. Eskimiş idare mekanizması durmuştu. Ücretle asker toplamaya dayanan ordu organizasyonu artık işlememekteydi. Çünkü para bulunmadığı gibi, ordunun topladığı kaynaklar da kurumuştu. Devletin çekirdek arazisi düşmanlar tarafından işgal olmuştu. Balkanlar da Avarlar ve istedikleri gibi hareket ediyorlardı. Anadolu' nun kalbine ise İranlılar girmişlerdi. Devleti yok olmaktan sadece bir içten yenilenme, canlanma kurtarabilirdi*" demektedir. Thema sisteminin başlangıcını da Herakleios'a bağlamaktadır. Ayrıntı için bkz. (Ostrogorsky, 2011, 86-102). Sivil ve askeri gücün bir stratejistin elinde birleştirilmesiyle tematik düzen adı verilen idari sistem, 6. yüzyılda başlayan ve ancak 8. yüzyılın ortalarında tamamlanan bir gelişmenin sonucudur (Hild - Restle, 1981; 70). Bu konuda olan bir diğer çalışma ise bkz, Keçiş, M. Güneş, C. (2018). "Bizans'ın Anadolu'daki Yeni Düzeni: Thema Sistemi'nin

kadar başka seferler takip etmiştir. Herakleios, Persler'e karşı savaşlarda bazı önemli başarılar kazandı ve Kapadokya bölgesinde Pers tehdidine son vermiştir (Hild - Restle, 1981, 70). Ancak Anadolu'daki bu barış ortamı uzun sürmemiştir. II. Konstans (641-668), IV. Konstantinos (668-685) ve II. Iustinianos' un (685-695) hükümdarlık dönemlerinde Bizans toprakları akınlara maruz kalmıştır (Haldon, 2017, 93). 7. yüzyılda başlayan Arap istilaları, Bizans sınırının Küçük Asya boyunca batıya doğru geri çekilmesine neden oldu ve Kapadokya'yı 9. yüzyıla kadar güvensiz ve sıklıkla savaşan bir sınır bölgesi olarak bıraktı. Bununla birlikte, 9. yüzyılın ikinci yarısında, Araplara karşı Doğu Anadolu'da Bizans gücünün yeniden kurulmasını başlatan bir dizi başarılı sefer başlatıldı, ancak sınır istikrarlı değildi ve toprak kazanımları ve kayıpları dalgalanmaya devam etti (Rodley, 1985, 4).

Önce Persler, ardından da Arapların istila ve akın faaliyetleri taşra kentlerin çoğu ve bunların yerelleşmiş ekonomileri üzerindeki etkisi çok ağır oldu. Bu kentlerin büyük çoğunluğu ancak küçük bir nüfusu besleyen bir askeri garnizon ve bir kilise idaresini barındıran tahkim edilmiş ve savunulabilir bir çekirdek halinde küçüldü. Bizans kentleri surlarla çevrili yerleşimlere dönüştü. Yerleşimlerde kentsel binalar büyük ölçüde eksikti. Bu değişikliklerin biriken sonucu olarak "kent" fiilen ortadan kayboldu ve onun yerine Orta Bizans Dönemi Kastron'u (kale kent) gelişti (Haldon, 2017, 122-123)[24].

8. yüzyıl boyunca ve 9. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan dönemde, sürekli dış tehditler, içeride ikonoklast baskılar nedeniyle bölgede dinsel ve kültürel bir gerileme dönemi yaşanmış, Kapadokya manastırcılığı ve buna bağlı olarak da kilise yapımı ve resim sanatı durma noktasına gelmiştir (Akyürek, 2000, 229). III. Mikhael'in (842-867) ve I. Basileios (867-886) dönemlerinde Bizans ordusu Arapları kendi sınırlarının dışında tutmayı başarmıştır. 934 yılında Bizanslılar, bir süredir Arapların elindeki Melitene'yi (Malatya) geri almıştır. İmparator Nikephoros Phokas'ın (963-969)

Ortaya Çıkışı ve Problemler", Journal of Social Sciences and Humanities Researches, C. 19, S. 43, 95-107.

24 "*Romalı ve Bizanslı yetkililerin herhangi bir ilkel merkezi bir polis olarak adlandırma konusundaki isteksizliği, maddi kaygılardan çok kültürel kaygılara borçluydu. Helenistik ve Roma şehircilik modeli, şehirlerin, aksi takdirde ne kadar küçük veya önemsiz olursa olsunlar, kamusal alanların net bir şekilde ifade edildiği ve en azından yıldızların kredilerine net bir şekilde görüldüğü inşa edilmiş ortamlar gerektiriyordu*". Kapadokya bu açıdan oldukça kısır bir görünüme sahiptir. (Cooper – Decker, 2012, 19). Bu tarzda yapılaşmanın görüldüğü yerleşim Kaisareia, (Kayseri) ve Tyana (Niğde-Kemerhisar)'dır. Arkhelais- Colonia (Aksaray)'da ise bu tarzda yapılaşmaya dair izler bulunmasa da bir takım örneklerle karşılaşmak mümkündür. Bkz. Frech, 2012, 264-269.

Kilikya'yı tekrar ele geçirmesi ve loannes Tzimiskes'in Suriye ve Mezopotamya'daki zaferleri sonucunda bölge, bir süre İçin Arap tehdidinden uzak kalabilmiştir. Ardından Kapadokyalı Phokas ve Skleros aileleri öncülüğünde başlayan isyan İmparator II. Basilelos'un (976-1025) Kapadokya soylularının üzerine yürüyerek bastırması ile bazı ailelerin mal varlıkların el konulmuştur (Hild-Restle 1981, 94-95; Foss, 1991, 378-379; Cooper – Decker, 2012, 251; Akyürek, 2000, 229). Konstantinos Doukas (1059-1067) dönemi sırasında bölge daha istikrarlı bir hale gelmiştir. Bu görece güvenli ortamın, ikonoklast hareketin tasfiye edilmesiyle de çakışması sonucunda 9, yüzyılın ikinci yarısından 11. Yüzyılın ikinci yarısına kadar olan sürede Bizans Kapadokya'sı altın dönemini yaşamış, bölgedeki kiliselerin ve resimsel bezemenin büyük çoğunluğu bu dönemde yapılmıştır (Akyürek, 2000, 229).

Bu duruma Güzelyurt (Karbala), Hengameci Sokak'ta yer alan mezar kilisesi güzel bir örnek olarak verilebilir. Bölge, ana yol güzergâhı üzerinde yer almasa da, Aksaray-Niğde yolu üzerindeki önemli noktalardan birisidir. Bu güzergâh üzerinde çok sayıda kaleye de yer verilmiştir. Bu kalelerden birisi olan Sivrihisar, Güzelyurt yerleşiminin hemen yakınında yer almaktadır. Yapıyı ilginç kılan noktalardan birisi içerisinde yer alan duvar resminin savaş temalı bir konusu olmasıdır. At üzerinde betimlenen iki figür ile bu iki figürün arasına bir piyade konumlandırılmış vaziyettedir. Bu yapı ise at üzerinde tasvir edilen figürlerden birisine ait olup, onun onuruna yapıldığı düşünülmektedir. Duvar resmi araştırmacılar tarafından 9-10. yüzyıla tarihlenmektedir. Bu dönem Bizans ve Araplar arasında çatışmaların şiddetli olduğu zamanlara denk gelmekte olup, bu mezarda betimlenen kişinin bu çatışmalarda ölmüş olabileceği varsayılmaktadır (Kaplanis-Özdil, 2014, 15; Lèvy, 2009, 19)[25].

11. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türklerin Anadolu'ya akınları başlamış ve bölgedeki istikrar bozulmuştur. Selçukluların Anadolu (Kapadokya) bölgesindeki önemli kentlere yaptığı saldırılar ve tahribatlar sonucunda Bizans imparatoru IV. Romanus Diogenes (1068-1071) büyük bir ordu toplayarak 1071 yılında Kapadokya'ya gelmiş ve buradan doğuya yönelmiştir. Selçuklu Sultanı Alparslan'la Malazgirt ovasında karşılaşan Bizans ordusu ağır bir yenilgiye uğramıştır. Bizans imparatoru ise esir düşmüştür (Hild - Restle, 1981, 103-104; Ostrogorsky, 2011, 318-319). Savaşın

25 Ayrıntılı bilgi için bkz. (Lèvy, C. J. (2009), Les cavaliers de Karbala, *ZOGRAF*, 33, s. 19–31; Thierry, N. (1971).Portraits funéraires inédits de deux officiers byzantins morts au combat sur les frontières de la Cappadoce. *Étude préliminaire, Deltion*, 30, 169-176.

ardından Anadolu'nun bir bölümünün Selçuklu hâkimiyetine geçmiştir. 26 Haziran 1243'teki Kösedağ savaşında Selçuklu ordusu Moğollar tarafından yok edilmiştir. Moğolların, Anadolu Selçuklu Devleti üzerindeki etkisi artmıştır (Ambarcıoğlu, 1971, 172). Konyalı'nın aktardığına göre bu dönemde Güzelyurt, Selçuklu Sultanı II. Keykavus'un mülküdür (Konyalı, 1974, 1944). 14. yüzyılın başında Selçuklu devleti tarih sahnesinden çekilmiş, ardından bölgeye Eretna Beyliği, Karamanoğulları Beyliği ve Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

Sonuç olarak Güzelyurt (Karbala) tarih öncesi dönemden günümüze dek farklı dönemlerde gerçekleşen yerleşimlerin izlerine sahiptir. Bölgedeki en eski yerleşim Güzelyurt'un güneybatısındaki Kalkolitik döneme kadar götürülebilen Gelveri höyüğüdür. Yerleşimdeki diğer eski örnekler ise modern Güzelyurt yerleşiminin Kuzeybatısında yer alan Sivrihisar Kalesi[26] (Kulaklı / Gelin tepe) ile güney ve batı bölümündeki kayalık alanlarda görülen 14 kaya oyma mezardır. Roma ve Geç Antik çağa tarihlendirilen bu kaya oyma mezarların ikinci kullanımları tarihlendirilmelerini güçleştirmektedir (Schneider-Spanu vd, 2007, 178-185). Bu mezar örneklerinden biri cephesinde görülen sütunlu düzenlemesi ile diğerlerinden ayrılmakta olup, benzerlerinin Nevşehir Avcılar (Maçan) ve Kayseri, Güzelöz (Mavrucan)'de olduğu görülmektedir (Cuneo, 1971, 85; Schneider, 1995, 430-431, 437)[27].

Geç antik dönemdeki bir diğer önemli nokta ise Kapadokya kilise babalarından birisi olan Gregorios Nazianzos'un doğduğu ve mektuplarında bahsi geçen yerleşimlerin bu coğrafyada yer almasıdır. Kabaca Gregorios Nazianzos'un doğduğu yerin Bekârlar (Nazianzos - Diocesarea), piskoposluk yaptığı yerin Hasaköy-Hasanköy (Sasima), yaşadığı yerin ise Arianzos (Sivrihisar), Güzelyurt (Karbala), Akyamaç (Genedala-Kanotala) olduğu düşünülmektedir.

Güzelyurt ve çevresinde yığma tekniğinde inşa edilen kiliseler ile kaya oyma olarak şekillendirilen çok sayıda yapı görülmektedir. Yığma olarak inşa edilen yapılardan ilki

[26] Schneider'in 1993-1994 yılları arasında gerçekleştirdiği Aksaray, Nevşehir ve Niğde illerini kapsayan yüzey araştırmalarında Helenistik ve Roma dönemlerindeki yol ağları ve kalelerin tespiti ile bu kalelerin ana yollar ile ilişkilerini doğrulamak için yapılmıştır. Çalışmada Sivri Hisar kalesi de ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda kalenin gözetleme amacıyla inşa edildiği ve kullanılan (opus reticulatum ve opus caementicium) tekniklerden yol çıkarak gözetleme kalesinin 1-3 yüzyıllar arasında inşa edilmiş olabileceği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca arkeolojik kalıntılardan yol çıkarak, kalenin Bizans döneminde kullanıldığı da belirtmektedir (Schneider, 1995, 429-440; Schneider-Spanu vd, 2007, 143-151, 208-209).

[27] Giovannini editörlüğünde hazırlanan Kapadokya haritaları yerleşimlerdeki buluntuları ve dönemleriyle (Hitit, Roma, Bizans, Türk) göstermesi açısından oldukça kullanışlıdır. Bkz. (Giovannini, 1971, 47-50).

Güzelyurt merkezindeki Gregorios Nazianzus'a adandığı düşünülen kilise camidir. İlk inşasının 4. yüzyılda yapıldığı düşünülen yapının günümüz kapalı yunan haçı plan kurgusu 10-11. yüzyılda inşa edildiğini düşündürmektedir. Yerleşimde yer alan ikinci yapı yerleşimin yerinin güneybatısındaki höyüğün güney yamacında ve eski Ihlara-Güzelyurt yolu üzerindedir. Tek nefli olarak olarak inşa edilen bu yapı benzerlerinden yola çıkılarak araştırmacılar tarafından 6-8. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Güzelyurt'taki son yapı ise yerleşimin kuzeydoğusunda yer alan Sivrihisar'da bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar serbest haç plan formundan yol çıkarak 5-6. yüzyıla tarihlendirilen önemli bir mezar kilisesi olduğunu söyleyerek, yapıyı Gregorios Nazianzos ile bağdaştırmaya çalışmaktadır. Bahsi geçen yapıların yakın çevrede yer alan ve günümüzde izlenebilen en büyük ölçekli yapılar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yerleşimdeki kaya oyma mekânlar hakkında biraz bilgi vermek gerekirse. Güzelyurt yerleşiminin asıl yapı grubunun kaya oyma olarak inşa edilen yapıların olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çok azı ele alınan yapıların araştırmacılar tarafından tarihlendirilebilen örnekleri 8-9. yüzyıldan başlamaktadır. Bu dönemde Kapadokya'da Bizans ve Araplar arasında şiddetli çatışmaların gerçekleştiği bilinmektedir. Sivrihisar kalesi dâhil Aksaray Niğde doğrultusunda yer alan pek çok kale de bu dönemde tahkim edilmiş olmalıdır.

Güzelyurt, pek çok önemli yapı bakiyesine rağmen bir piskoposluk merkezi değildir. Bunun temel sebeplerinden birisi şehirden ziyade köy yada bir kasaba yerleşimi ölçeğinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bir diğer sebep ise yerleşimin ana yol güzergâhından uzakta kalmasıdır. Bu durumda yerleşimde çiftlik yaşantısı ile manastır yaşantısının bir arada devam ettiği muhtemeldir. Buna rağmen Mokissos (Iustinianapolis), Sasima ve Nazianzos (Diocaesarea) gibi piskoposluk merkezlerine de oldukça yakın bir konumda bulunması yerleşimin önemini arttırmaktadır. İlginç olan araştırmacıların ilgisini çeken ve üzerine araştırmalar yapılan bir yerleşim yeri olmamasıdır. Bunun temel sebebi bazı araştırmacıların burada yaşayan gayrimüslim nüfusun mübadele (1924) ile buradan göç ettirilmesi ve yapıların 19. yüzyıldan kaldığının düşünmesi olabilir. Yukarıda bahsi geçen yapılardan yola çıkarak Güzelyurt ve çevresinde yer alan uygulamaların tarih öncesi dönemden günümüze kadar gelen ve yerleşimin önemini arttıran unsurlar olduğunu söylemek mümkündür.

3. KATALOG

3.1. Katalog Tanıtımı

Katalog kendi içerisinde, katalog tanıtımı, dini mimari ve sivil mimari olmak üzere üç başlığa ayrılmaktadır. Katalog tanımında ele alınan yapıların hangi başlıklarda inceleneceği detaylı olarak ele alınmaktadır. Dini mimari başlığı altında ise Güzelyurt Manastır Vadisi ve hinterlandında yer alan ve plan tiplerine göre 52 tek nefli, 15 iki nefli, 2 üç nefli, 2 haç planlı, 1 kapalı yunan haçı planlı, 1 planı anlaşılamayan yapı olmak üzere toplamda 73 kilise incelenmiştir. Sivil mimari başlığında ise 5 kaya oyma kompleks ele alınmıştır.

Katalog No: Bu bölümde incelenen yapılara numerik sistemle sırasıyla katalog numaraları verilmiştir.

Yapının Adı: Önceki çalışmalarda yapılar için kullanılan adlar ile yapının özel bir adı varsa o da bu bölümde belirtilmeye çalışılmıştır. Yapının herhangi bir adı yoksa bulunduğu konum ve yerel halk tarafından verilen adlandırmalar parantez içerisinde kullanılmıştır.

Yapının Yeri: Yapının yerleşim yerindeki konumunun açık adresi varsa ada, parsel numaraları bu bölümde belirtilmiştir. Yapının açık adresi yoksa mevkii adı ve yakın olan diğer yapılarla olan mesafeleri ile yapının konumu tam olarak harita üzerinde gösterilmiştir.

Yapının Koordinatları: Bu başlıkta yapının koordinatları değerleri yazılmaktadır.

İnceleme Tarihi: Bu bölümde yapıların fotoğraf, ölçü gibi arazi çalışmasının gerçekleştirildiği tarih yâda aynı yapılarda farklı dönemlerde gerçekleştirilen incelemelerin tarihleri yıl olarak gösterilmektedir.

Yapı Türü: İncelenen eserlerin kilise, mezar, işlik, vb. gibi hangi türde bir yapı olduğu bu kısımda belirtilmektedir.

Çizim No: Yapı hakkında gerçekleştirilen çizimlerin numaraları verilmektedir.

Fotoğraf No: Eserin detaylı olarak çekilen fotoğraflarının numaralandırılarak verildiği bölümdür.

Günümüzdeki Durumu: Yapının modern yerleşim yerindeki, manastır vadisindeki, inşa edildiği alandaki ya da bulunduğu kaya kütlesi üzerindeki konumu belirlendikten sonra, incelenen yapı bir kilise ise kiliseyi oluşturan unsurlardan narteks (giriş mekânı), naos, apsis vb. birimlerinde bulunan bütün tahribatlardan bahsedilecektir. Çalışılan alanda tamamen kâgir olarak ile inşa edilen yapıların yanı sıra, kaya oyma yapılarda

görülmektedir. Birbirinde farklı şekillerde tasarlanan bu kiliselerin yanında yer alan kaya oyma mekânlar (parakklesion, mezar, ahır, güvercinlik, yaşam birimi) ile organik bir bağı olduğu düşünülüyorsa yapı grubu kompleks olarak ele alınacaktır. Bu komplekste tahribatların tanımına kiliseden başlanarak, yapı kompleksini oluşturan diğer birimlerin plan üzerinde kilise ile ilişkisi göz önüne alınarak, verilen numara sırası ile tanıtılmaya çalışılacaktır. Bu tanımlamaya yerleşimde görülen diğer sivil ve askeri mimari unsurlarda da devam edecektir.

Plan Tasviri: Bu bölümünde incelenen yapıların planları tanımlanarak hangi bölümlerden meydana geldiği açıklanmaktadır. Ele alınan 73 yapı plan tipolojisi özelliklerine göre tasvir edilmiştir. Herhangi bir yapı topluluğuna dâhil olmayıp, kendi bölümleriyle günümüze ulaşan kiliselerde tasvire giriş bölümünden başlanmış, ardından sırasıyla naos, apsis, parekklesion, mezar şapeli ve işlevi anlaşılamayan ek mekânlarla devam edilmiştir.

Tanımlama çalışmaları sadece kiliselerle sınırlı değildir. Çalışmanın katalog bölümünde yer alan sivil mimari ile ilişkilendirilen yapı gruplarının da plan tanımlamaları yapılmıştır. Kaya oyma komplekslerin tanımlamalarına ana giriş açıklıklarından başlanmıştır. Kompleksin ana giriş açıklıklarından sonra ulaşılan mekânlar belirli bir düzen içerisinde numaralandırılmıştır. Mekan tanımları ise bu numaralar dahilinde yapılmıştır. Çalışılan alanda görülen bezemelerden kısaca bu bölümde bahsedilmektedir.

Yazıt / Kitabe: Tanımı yapılan yapı hakkında herhangi bir yazıt ya da kitabe varsa bu kısımda değerlendirilmiştir.

Kaynakça: Katalog bölümünün son başlığı olan kaynakçada ise yapıyı ele alan yayınlar yayımlanma yılı sırasına göre listelenerek verilmiştir.

3.2. Dini Mimari

3.2.1. Tek Nefli Kiliseler

3.2.1.1.Katalog No.1: Yamaç Kilise

Yapının Yeri: Yüksek Kilise (Analipsis Manastırı)'nın batısındaki 3943 Nolu parseldeki tarlada yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.1618 N, 34.2056 E

İnceleme Tarihi: 2021

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 1-2

Fotoğraf No: 1-9

Günümüzdeki Durumu: Güzelyurt yerleşiminin batısında, eski Ihlara-Güzelyurt yolu üzerindeki kilisenin bulunduğu alanın tarım arazisi olarak kullanılmasından dolayı yapı oldukça harap durumdadır. Kilisenin beden duvarına ait olan yapı malzemesinin tarlanın iki bölümünde toparlandığı görülmektedir. G. Bell'in 1909'de çıkarttığı plan ve çektiği fotoğraflarda yapının durumunun daha iyi olduğu anlaşılmaktadır.

Plan Tasviri: Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen kilise tek neflidir. Yapı dikdörtgen formlu naos ve yarım daire kemerli bir apsis bölümünden meydana gelmektedir. Günümüze sadece güney cephesi ulaşan yapının diğer üç cephesi zemin seviyesinde yıkılmış olup, üzerinde moloz birikintisi oluşmuştur. Bu yüzden doğu cephede beden duvarından dışarı taşan poligonal formlu apsis izlenememektedir. Güney cephe duvarındaki kaplama taşları ise dökülmüştür. Naosa giriş bu cephenin doğu bölümüne yerleştirilen dikdörtgen formlu bir kapı açıklığı ile sağlanmaktadır. Kapı sövelerinin iç bölümünde karşılıklı olarak yerleştirilen iki niş bulunmaktadır. Güney cephedeki kapıdan geçilerek ulaşılan dikdörtgen naosun zaman içerisinde molozlarla dolduğu görülmektedir. Naos duvarları neredeyse tamamen zemin seviyesinde yıkılmıştır. Naostaki en sağlam bölüm güney cephedir. Kaplama taşları dış cepheye oranla oldukça sağlam olan bu kısımda yaklaşık olarak eş geniş ve derinliklere sahip üç kemerli niş bulunmaktadır. Naosun doğusundaki yarım daire formlu apsisi ise çok az bir bölümde temel seviyesinden izlenebilmektedir.

Yazıt / Kitabe: Kitabesi olmayan kilise Ramsay ve Bell tarafından 6-8. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Kaynakça: Ramsay-Bell, 1909, 325, 327, Fig. 252-253; Çetin, 1985, 279-299; Pekak, 1993, 133, 148.

3.2.2. Kapalı Yunan Haçı Planlı Kiliseler

3.2.2.1. Katalog No. 2: Hagios Gregorios Nazianzos Kilise Cami

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezinin güneyinde Aşağı Mahallede yer almaktadır. Kilise Cevizli Sokak, Kör Sokak ve Hengameci Sokağın kesiştiği 793 Nolu parselde görece düzlük bir alanda bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2758 N, 34.7314 E

İnceleme Tarihi: 2021-2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 3

Fotoğraf No: 10-29

Günümüzdeki Durumu: Kilise güney-kuzey doğrultulu eğimli bir arazi üzerinde bulunan teras üzerinde inşa edilmiştir. Yapının güneyinde dar bir sokağın ardından yükselen kayalıklar, kuzeyinde ise büyük ölçüde kuruyan bir dere yatağıyla sınırlandırılmıştır. Büyük ölçüde sağlam olan yapı mübadele sonrasında camiye dönüştürülmüştür. Kilisenin batısında yer alan çan kulesi yıkılarak minareye çevrilmiş, naosta doğu bölümde bulunan ikonastasis ise güney duvara kaydırılmıştır. Yapının güney duvarına da bir mihrap niş ve minber ilave edilmiştir. Eski kilise olarak hizmet veren yapı günümüzde hem müze hem de cami olarak kullanılmaktadır.

Plan Tasviri: Kilise binası düzgün kesme taşlarla inşa edilen bir avlu ile dört yönden çevrelenmektedir. Kilisenin avlusuna doğu ve batı cephede yer alan iki kapı açıklığıyla ulaşılmaktadır. Bu avluda içerisinde ise merkezde Hagios Gregorios Nazianzos'a ithaf edilen kilise binası ile yapının kullanımıyla ilgili olarak daha sonradan inşa edilen papaz evi, fırın, tuvalet ve ayazma gibi yapıların olduğu görülmektedir. Ayrıca bu bölümde birde mezarlık alanına yer verilmiştir. Doğu-batı doğrultulu olarak kapalı yunan haçı planda kâgir olarak inşa edilen yapının doğu cephesindeki apsis bölümünün kaya bloğunun üzerine oturduğu görülmektedir. Kaya bloğunun yapının iç kısmında da devam ettiği ve bema ile pastophorion mekânlarının da kaya bloğu üzerinde bulunmaktadır

Yapının doğu cephesinde poligonal formlu ana apsis ve her iki yanda yarım daire formlu birer apsis bulunmaktadır. Apsislerin üzerinde ise bazıları kapatılan yarım daire kemerli silmeler içerisine yerleştirilen mazgal pencere açıklıkları dikkati çekmektedir. Kilisenin güney cephesinde iç içe yarım daire kemerli silmeler ile hareketlendirilen yüzey alanının içerisine büyük bölümü kapatılan yarım daire kemerli küçük mazgal

pencereler ile yapının geçirdiği onarımlardan sonra açılması muhtemel daha büyük ölçekli dikdörtgen formlu pencerelerin konumlandırıldığı görülmektedir. Güney cephede görülen bu uygulamaların kuzey cephedeki parekklesiondan dolayı tam olarak izlenemediği söylenebilir. Kilisenin batı cephesinde iki katlı bir düzenlemesine sahip olup, diğer cephelere oranla daha büyük ölçekli üçgen alınlıklı yarım daire kemerli pencerelere yer verilmiştir.

Hagios Gregorios Nazianzos kilisesi narteks, naos, bema, pastoforium odaları, apsis ve pareklesion bölümlerinden meydana gelmektedir. Kilisenin batı cephesinin orta aksına yerleştirilen 1.30 x 2.10 m. ölçülerindeki basık kemerli kapı açıklığından geçilerek yapının üç bölümlü narteksine girilmektedir. Narteks kuzey-güney doğrultulu olup, 11.65 x 3.60 m. ölçülerindedir. Narteksin üzeri zeminden yüksekliği 4.50 m yükseklikteki çapraz tonozlarla geçilmektedir. Bu bölümde dört kapı açıklığı görülmektedir. Kapıların üçü narteksin doğu duvarı üzerinde olup, kilisenin naosuna geçişi sağlamaktadır. Narteksin kuzey duvarı üzerinde yer alan dördüncü kapı ise kuzey cephede yapıya sonradan ilave edilen parekklesion mekânı ile bağlantıyı sağlamaktadır. Paraklesiona kilisenin kuzey duvarının batı bölümüne konumlandırılan ikinci bir kapı yardımıyla da erişim sağlanabilmektedir. Naostaki kapılardan geçilerek ulaşılan kilisenin doğu-batı doğrultulu kareye yakın dikdörtgen formlu naosu 11.20 x 12.30 m. ebatlarındadır. Naos ortada ortalama 0.90 x 1.20 m. ölçülerinde dört paye ile taşınan 5.40 m. ebatlarında ve 15.45 m. yüksekliğinde pandantifli bir kubbe ile geçilmiştir. Kubbenin dört yanındaki 10.10 m. yüksekliğindeki ve farklı genişliklere sahip haç kolları ortadaki bu kubbeye beşik tonozlar yardımıyla bağlanmaktadır. Nasoun batısındaki köşe birimler ile doğudaki pastophorion mekânların üzeri daha alçak beşik tonozlarla kapatılmıştır. Naosun doğusunda 5.45 x 2.20 m. ölçülerindeki bemaya yer verilmiştir. Bema kuzey ve güneyde 1.25 m. genişliğindeki kemerli açıklıklar yardımıyla prothesis ve diakonikon ile irtibatlı hale getirilmiştir. Bemanın doğusunda ise üç apsis görülmektedir. Ortada yer alan at nalı formlu ve sytrononlu apsis her iki yanda yer alan yarım daire formlu apsise göre daha büyük ölçekli olup, 4.85 x 3.55 m. ölçülerindedir. Her iki yanda bulunan diğer apsisler ise ortalama 1.60 x 1.30 m. ebatlarındadır. Orta ve güneyde yer alan apsisin doğu duvarında birer, prothesis bölümünün kuzey duvarı üzerinde bir olmak üzere toplam üç niş görülmektedir. Kilisenin naosunun güney duvarının orta aksında basit bir mihrap nişi ve miber bulunmaktadır. Naosun kuzey duvarının batı bölümü ile aynı duvarın orta aksında

parekklesiona açılan bir kapı ve pencereye yer verilmiştir. Ayrıca bu kısımda naostan narteksin galeri katına çıkışı sağlayan bir merdiven görülmektedir. Kilisenin parekklesionu doğu batı doğrultulu olup tek neflidir. Doğuda içten yarım daire dıştan ise düz duvar ile sonlanan bir apsise sahiptir. Parekklesionun örtü sistemide beşik tonoz kullanılmıştır.

Kilise kabartmalar ve duvar resimleri ile süslenmiş olup, itinalı bir ahşap işçiliğine sahiptir. Kabartma tarzındaki melek ve çeşitli hayvan figürleri yapının narteksindeki sütun başlıklarında görülürken, kilisenin kubbe ve tonozlarında duvar resimleri bulunmaktadır. Eski fotoğraflarda görülebilen bu duvar resimlerinin üzerinin kireç ile sıvanmasından dolayı günümüzde görmek mümkün olmamaktadır.

Mübadele döneminde Güzelyurt'ta yaşayan gayrimüslim halk kilisesinin hazineleri ile Gregorios Nazianzos'un rölikerini Yunanistan'a götürerek Nea Karvali'de inşa edilen yeni kiliseye yerleştirmişlerdir.

Kitabe: Yapının tarihlendirilmesi konusunda farklı yorumlarla karşılaşılmaktadır. Mevcut durumda kilisenin çevresinde ve giriş kapı kemeri üzerinde 1863, 1891 ve 1896 tarihleri görülmektedir. Yayınların bir bölümü kayıp bir kitabeden ve Gregorios'un mektuplarından yola çıkarak yapıyı 4. yüzyıla kadar götürürken, bazı araştırmacılar bölgedeki kâgir yapılarla kiliseyi karşılaştırarak Orta Çağ'a tarihlendirmektedir. Genel kabul olarak kilisenin doğuda yer alan apsis bölümünün Orta Çağ, geri kalan kısımlarının ise 19. yüzyılda yoğun bir restorasyon faaliyeti geçirdiği yönündedir.

Kaynakça: Kyrillos, 1815, 28; Rhizos, 1856, 109; Lebides, 1899, 128; Rott, 1908, 269; Ramsay-Bell, 1909, 421, 422, 425, 426; Lafontaine-Dosogne, 1963, 178,179; Thierry - Thierry, 1963, 24-25; Petropoulos-Andreadis, 1970, 22, 51; Konyalı, 1974, 1929; Restle, 1978: 1028, Hild - Restle, 1981, 201; Ötüken, 1980, 141; Çetin, 1985, 155-170; Pekak, 1994, 181-191, 201, 206-211; Sunay, 2008, 17-49,-163-262, Ousterhout, 2016, 147-168; Ousterhout, 2019, 59, 141-145.

3.2.3. Serbest Yunan Haç Planlı Kliseler

3.2.3.1. Katalog No. 3: Sivrihisar, Kızıl (Hagios Spyridon) Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt İlçesinin 5 km. uzağında eski Sivrihisar Köyü ve kalesine yakın bir konumdaki 207 nolu parselde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2599 N, 34.4286 E

İnceleme Tarihi: 2022-2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 4

Fotoğraf No: 30-46

Günümüzdeki Durumu: Tarım arazilerinin ortasında tek başına kalan kilise kendisine ismini veren kırmızı rengiyle çok uzaklardan fark edilebilmektedir. Yapı genel itibarı ile kötü bir durumdadır. Yapının etrafındaki zemin kotunun arttığı görülmektedir. Kilisenin kubbesi dışında kalan örtü sisteminin neredeyse tamamı kemer başlangıç seviyesine kadar yıkılmıştır. Yapının üst kotlarında ve iç kısımlarında vegetasyonların oluşmaya başladığı görülmektedir. Yapının içerisinde de durum farklı değildir.

Plan Tasviri: Kilise binası dışarıda ve içeride çoğunlukla düzgün keme taşların yığma tekniğiyle birleştirilmesi ile inşa edilmiştir. Yapının dış cephesi oldukça sadedir. Kilisenin güney cephesinde, Batı haç kolun denk gelen kısımda iki pencereye yer verilmiştir. Bu pencereler at nalı kemerli olup 1.25 x 2.40 m. ölçülerine sahiptir. Aynı cephenin doğusunda ise benden duvarından dışarıya doğru taşıntı yapan güney haç kolu bulunmaktadır. Güney haç kolunun benden duvarından dışarıya taşan batı cephesinde bir kapı açıklığına yer verilmiştir. Dikdörtgen formlu kapı açıklığı 1.40 x 2.04 m. ölçülerindedir. Haç kolunun güney cephesinde altta ikisi birbirine paralel üstte ise haç kolunun orta aksına konumlandırılan at nalı kemerli üç pencere görülmektedir. Alttaki pencereler ortalama eş genişlik ve yüksekliklere sahiptir. Cephenin üst kotunda orta aksa yerleştirilen üçüncü pencere ise diğer iki pencereye oranla daha alçak ama daha geniş tutulmuştur. Güney haç kolundaki son pencere doğu cephesi üzerindedir. Tasarım ve ölçüler açısından diğer örneklere benzemektedir.

Kilisenin doğu cephesinde beşgen polidonal bir apsis ve üzerinde at nalı kemerli üç pencere açıklığı bulunmaktadır. Kilisenin kuzey cephesi, güney cepheyle belirli noktalarda benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir. Bu cephede yapının batı haç koluna denk gelen kısmında ek mekânın bulunmasında ötürü bu bölümde pencere açıklığı bulunmamaktadır. Cephenin kuzey haç kolunun denk gelen kısmında ise güney

cephede görüldüğü gibi benzer bir düzenlemeye gidildiği görülmektedir. Kuzey haç kolunun kuzey cephesinde altta iki üstte bir pencere açıklığı ile haç kolunun doğu cephesinde bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Bu kısımda görülen güney haç koluyla tek fark haç kolunun batı cephesinde kapı açıklığına yer verilmeyip boş bırakılmış olmasıdır. Kuzey haç kolunda yer alan pencerelerin ölçek olarak güney haç kolundaki pencerelere benzediğini söylemek mümkündür.

Batı cephede altta iki kapı üstte ise bir pencere görülmektedir. Pencere ve kapılardan biri batı haç kolunun orta aksına gelecek şekilde yerleştirilirken, ikinci kapı açıklığı batı cephenin kuzeyine kaydırılarak ek mekâna açılmaktadır.

Kızıl kilise doğu-batı doğrultulu olup, T biçimli haç planlıdır. Kilise ön mekan, naos, apsis ve ek mekân (parekklesion) dan meydana gelmektedir. Kilise naosuna girilmeden önce batı cephesindeki kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen formlu bir mekâna girilmektedir. Araştırmacıların bu mekân hakkında farklı görüş ve düşünceleri bulunmaktadır. Bu mekândan geçilerek kilise naosun batı haç koluna girişi sağlayan 1.80 x 2.22 m. ölçülerindeki dikdörtgen formlu kapı açıklıklarına ulaşılmaktadır. Aynı cephenin kuzeyinde yer alan 1.45 x 2.04 m. ölçülerindeki ikinci dikdörtgen kapı ise ek mekâna (parekklesion) açılmaktadır. Kilise naosu doğuda apsis önünde bulunan kare birim ve bu birime kuzey, güney ve batı yönünde bağlanan haç kollarından oluşmaktadır. Haç kollarından sadece güney haç kolu serbest olup, batı ve kuzey kol yanında yer alan ek mekândan ötürü serbest değildir. Bu durum asimetrik bir plan oluşturmaktadır. Haç kolları ve ek mekânın üzeri beşik tonozla geçilmiştir. Apsisin ön bölümündeki kare birimin üzeri ise kubbeyle kapatılmıştır. Kubbeye geçişte tromp kullanılırken, sekizgen kasnağın üzerine at nalı kemerli dört pencere yerleştirilmiştir. Kubbe dışta saçak silmesi geisipodes bezemeli piramidal külahın altında kalmaktadır.

Kilisenin kuzeybatısında, batı haç kolundan payelerin arasına atılan iki çifte sütunlarla ayrılan dikdörtgen formlu ek mekân (parekklesion) ın üzeri haç kollarına nazaran daha alçak tutulan doğu-batı doğrultulu beşik tonuzun altında kalmaktadır. Ek mekân doğuda kemerli bir açıklık yardımıyla kuzey haç koluna bağlanmaktadır. Bazı araştırmacılar bu ek mekânın Gregorios Nazianzos'un rölikerinin konulduğu alan olduğu fikrinde birleşse de bazı araştırmacılar bu fikre katılmamaktadır. Kilise doğuda 3.55 x 4.45 m. ölçülerinde içten at nalı formlu bir apsis ile sonlanmaktadır. Apsisin üzerini kapatan eksedra tamamen yıkılmıştır.

Yapıda oyma-kabartma, kazıma ve duvar resmi tekniğinde yapılan uygulamalar görülmektedir. Oyma-kabartma ve kazıma tekniğindeki tasarımlar yapının dışında, duvar resmi uygulamaları ise yapının içerisinde bulunmaktadır. Kilise saçakları, saçakların hemen üzerine gelen geisipodes bezemeleri, kapı açıklıklarının lentolarında görülen madalyonlar, batı cephenin üst kotunda yer alan pencere açıklığının kilit taşındaki christogram ile ön bölümdeki kazı çalışması sonucunda açığa çıkarılan mimari plastik öğeler kilisenin dışında görülen oyma-kabartmalı bezemelere örnek olarak verilebilir. Yapının içerisindeki görülebilen tek örnek batı haç kolu ile ek mekânı (parekklesion) birbirinden ayıran çifte sütunların geniş yüzlerinde karşımıza çıkmaktadır. Kazıma tekniğindeki bezemeler özellikle kilisenin güney ve doğu cephelerinde çeşitli haç kazımaları olarak görülmektedir. Duvar resimleri ise kilise naosunda kubbeyi taşıyan kemerlerin iç yüzleri, tromplar ve kubbe içerine uygulanmıştır.

Kitabe: Kitabesi bulunmayan yapı araştırmacılar tarafından 5 ile 9. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir. Bu değerlendirme yapılırken, plan tasarımı, cephe ve kubbe gibi özellikler dikkate alınmakta ve genel kanı olarak 6. yüzyıla. tarihlendirilmektedir. Yakın dönemlerde kubbe kasnağının ahşap kirişleri üzerinde yapılan C-14 analizleri yapının 6. yüzyılın ortalarına tarihlenebileceğini göstermektedir.

Kaynakça: Kyrillos, 1815: 28, Rhizos, 1856, 108; Ainsworth, 1842, 203; Kiepert, 1854, 183; Rott, 1908, 276-282; Ramsay-Bell, 1909, 376-382; Hamilton, 1956, 54-55; Thierry-Thierry, 1963, 24-25; Kreutheimer, 1965, 123-124; Ahunbay, 1969; Petropoulos-Andreadis, 1970, 24-25, 52; Konyalı, 1974, 2058, 2066-68; Restle, 1978, 118-119; Restle, 1979, 57-63; Ötüken, 1980, 185; Hild - Restle, 1981, 150-151; Rodley, 1981, 253-254; Sözen, 1998, 247, 267, 275; Ousterhout, 2019, 80-83.

3.2.4. Tek Nefli Kiliseler

3.2.4.1. Katalog No. 4: 1 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşiminin Kuzeybatısında, ana yolun ise doğusunda 1212 Nolu parseldeki bahçe alanında yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2791 N, 34.3683 E

İnceleme Tarihi: 2021

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 5

Fotoğraf No: 47-50

Günümüzdeki Durumu: Yapının bulunduğu kaya kütlesinin üzerinde ve girişinde kaya kütlesinde doğal aşınmalar meydana gelmiştir. İçerisinde ise templon bölümünde insan eliyle meydana gelen bozulmaların dışında yapı oldukça sağlam durumdadır. Günümüzde depo olarak kullanılmaktadır.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek nefli olarak inşa edilmiş olup, naos, templon ve apsis olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Yapıya batı cephesinde düzleştirilen kaya yüzeyi üzerinde yer alan dikdörtgen formlu kapı açıklığından giriş sağlanmaktadır. Kapının hemen üzerinde ise yarım daire kemerli bir silmeye bulunmaktadır. Yapıya girişi sağlayan kapının her iki yanında ve batıya doğru devam eden kaya kütlesinin muhtelif yerlerinde beş mezar nişinin bulunduğu görülmektedir.

Batıdaki kapıdan geçilince ulaşılan naos doğu-batı doğrultulu ve tek neflidir. Dörtgen formlu olan bu naos yaklaşık 3.35 x 2.30 m. ebatlarındadır. Naos, girişten apsise doğru genişlemekte ve bu bölümün üzeri zeminden alınabilen yüksekliği 2.40 m. olan beşik bir tonozla geçilmiştir. Tonozun kuzey ve güney duvarı üzerindeki başlangıç noktaları bir silme ile vurgulanırken, bu iki duvarın hemen alt kotunda her iki duvar boyunca devam eden birer oturma sekisi görülmektedir. Yapının naosunda biri batı diğeri ise kuzey duvarının doğu bölümünde olmak üzere yarım daire kemerli birer nişe yer verilmiştir. Kilisenin yarım daire formlu apsisi ise templon duvarları ve yapının zeminine yerleştirilen iki basamak yardımı ile naostan yükseltilmiştir. Apsisin içerisindeki bemada yer alan altar oldukça büyük tutulmuş olup, hemen yanında yer alan oturma sekisi daha küçük ölçeklidir. Apsiste biri altarın üzerinde diğerleri ise güney duvarı üzerinde farklı ebatlarda yarım daire kemerli üç nişe yer verilmiştir.

Yapıda görülebilen tek süsleme öğesi güney templon duvarının naosa bakan yan yüzeyinde kazıma tekniğinde yapılan haç tasviridir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 98-99.

3.2.4.2. Katalog No. 5: 2 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Necdet Sağlam Caddesinin kuzeyinde, Enerji Sokak, 1211 nolu parselde yer alan konutun bahçesinde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2790 N, 34.3687 E

İnceleme Tarihi: 2021-2022

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 6

Fotoğraf No: 51-52

Günümüzdeki Durumu: Bir dönem yanında bulunan konutun ardiyesi olarak kullanılan yapıya girilememiştir.

Plan Tasviri: Tek nefli olarak inşa edilen kaya oyma kilise naos, templon ve apsisten meydana gelmektedir. Yapıya batı cephesinde yer alan 1.05 x 1.45 m. ölçülerindeki kapıda geçilerek ulaşılmaktadır. Dikdörtgen formlu bu kapıdan geçilince ulaşılan naos doğu batı doğrultuludur. Naos 2.80 x 4.40 m. ölçülerinde ve dikdörtgen formludur. Naosun üzeri aynı doğrultuda devam eden 2.75 m. yüksekliğindeki beşik tonoz ile kapatılmıştır. Kilise naosunun kuzey ve güney duvarları üzerinde dört niş bulunmaktadır. Bu nişlerin ikisi arcosolium şeklinde düzenlenmiş ve diğer iki nişe göre daha büyük ölçekli tutulmuştur. Güney duvarı üzerinde yer alan nişlerin içerisinde bir bölümü sekinin üzerine denk gelecek şekilde iki khamasorion mezara yer verilmiştir. Naos güney duvarının batı bölümünde yer alan arcosolium 1.95 m genişliğe ve 0.52 m. derinliğe sahiptir. Aynı duvarın doğu bölümündeki dikdörtgen formlu diğer niş ise 1.17 m. genişliğinde ve 0.13 m. derinliğindedir. Naosun kuzey duvarının batı bölümünde yer alan arcosolium 2.05 x 0.50 m. ölçülerindedir. Kuzey duvarın doğu bölümünde bulunan dikdörtgen formlu diğer niş ise 1.85 m. genişliğe ve 0.50 m. derinliğe sahiptir. Naosun her iki duvarının ön bölümünde yapı boyunca devam eden 0.30 m. genişliğinde bir oturma sekisine yer verilmiştir. Kilisenin doğusunda bir basamak yardımı ile yükseltilerek naos ve apsis bölümlerini birbirinden ayıran templon bulunmaktadır. Templon levhalarında küçük tahribatların meydana geldiğini söylemek mümkündür. Templonun doğusunda 2.00 x 1.80 m. ölçülerinde yarım daire formlu bir apsis görülmektedir. Apsisin üzeri zeminden alınabilen yüksekliği 2.40 m. olan eksedra ile kapatılmıştır. Apsisin doğu duvarının önünde bir altar, güney duvarının templonla birleştiği kısımda ise 0.45 x 0.40 m. ölçülerinde bir seki bulunmaktadır. Kilisenin apsis bölümünde ayrıca biri doğu duvarı, diğeri ise kuzey duvarı üzerinde yarım daire kemerli

iki nişe yer verilmiştir. Doğu duvarı üzerinde bulunan niş 0. 35 m. genişliğinde, 0. 50 m. yüksekliğinde ve 0.12 m. derinliğindedir. Kuzey duvarı üzerindeki niş ise daha büyük ölçekli olup, 0.80 m. genişliğe, 0.72 m. yüksekliğe ve 0.30 m. derinliğe sahiptir. Yapıda büyük ölçüde duvar resimleri görülmektedir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 95-97.

3.2.4.3. Katalog No. 6: 4 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşiminin Kuzeyinde, Güzelyurt öğrenci yurtlarından yerleşim merkezine doğru giden yolun kenarında 1139 Nolu parseldeki bahçe içerisindeki peribacası şeklinde kaya kütlesinde 5 Nolu Yapının üst kotunda yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2786 N, 34.3713 E

İnceleme Tarihi: 2021

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 7

Fotoğraf No: 53-57

Günümüzdeki Durumu: Kilisenin bulunduğu kaya kütlesinin yer yer düzleştirildiği ve güneybatı bölümünde atnalı (nalkemer) formunda basit silmelerin yapıldığı görülmektedir. Bazı bölümlerinde ise kopmalar ve ayrılmaların meydana geldiği izlenebilmektedir. Yapı günümüzde büyük ölçüde özgünlüğünü yitirmiş olup, bir dönem mahalle fırını ardından bu işlevinide kaybetmesiyle çöplük olarak kullanılmaktadır.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek nefli olarak inşa edilmiştir. Yapı enine bir naos ve apsisten meydana gelmektedir.

Kiliseye güney duvarına yerleştirilen kapı açıklığından girilmektedir. Kapıdan geçince ulaşılan naos yaklaşık 6.00 x 340 m. ebatlarındadır. Naos mekânın üzerini örten beşik tonozun zeminden alınabilen yüksekliği ise 2.50 m.'dir. Örtü sisteminin mekânın orta bölümüne denk gelen bir bölümü çökmüş olup, üzerinde yer alan güvercinlik görülebilmektedir. Naosun güney bölümünün fırına dönüştürülmesi, batı bölümünün ise duvar ile örülmesinden dolayı ulaşılamamaktadır. Naosun doğusunda yer alan dairesel formlu apsisin merkezinde yarım daire kemerli mazgal bir pencere bulunmaktadır. Bu pencere yardımıyla yapının apsis ve naosunun ışık alması sağlanmaktadır. Apsis duvarına bitişik olarak tasarlana altar ise tahrip olduğundan dolayı tam olarak izlenememektedir. Yapının batı duvarının kuzey bölümünde yer alan basit bir nişin içerisinde yer alan kazıma tekniğindeki Latin haçı yapıda görülebilen tek süsleme öğesidir.

Kaynakça: Çetin, 1985, 90-91.

3.2.4.4. Katalog No. 7: 6 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşiminin kuzeybatısında, 1 Nolu yapının güneyinde 1368 nolu eğimli parselin içerisindeki ev arsasının alt kotunda 7 ve 8 Nolu yapının kuzeydoğu bitişiğinde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2779 N, 34.3676 E

İnceleme Tarihi: 2021-2022

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 8

Fotoğraf No: 58-64

Günümüzdeki Durumu: Yapının batı cephesindeki girişinin bir bölümünün taşlarla kapatılması ve üst kottan akan topraklardan bu alana birikmesinden dolayı büyük ölçüde kapanmıştır. İçi bir dönem samanlık olarak kullanılan kilisenin günümüzde atıl bir vaziyette kalarak definecilerin uğrak noktası olduğu görülmektedir. Yer yer kaya kütlesinde aşınmalar ve yüzeysel çatlamalar olmasına rağmen yapının genel durumunun iyi olduğunu söylemek mümkündür.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek nefli olarak inşa edilmiş olup, naos, templon ve apsisten oluşmaktadır.

Kiliseye batı cephesindeki kaya yüzeyinin düzleştirilerek, oluşturulan iki silme kuşağının yaklaşık olarak merkezine konumlandırılan yarım daire formlu sağır kemerin içerisine yerleştirilen dikdörtgen formlu kapıdan geçilerek sağlanmaktadır. Kapı açıklığından geçildiğinde 0.85 x 200 m. ölçülerindeki kemerli bölüme ulaşılmaktadır. Bu bölümün kuzey duvarında küçük bir nişe yer verilmiştir. Kemer ile naosun üzerini örten beşik tonozun arasında kalan batı beden duvarı üzerinde ise dikdörtgen bir pencere bulunmaktadır. Bu kısmın devamında bulunan naos ise dikdörtgen planlı olup, 4.00 x 3.45 m. ölçülerindedir. Naosun üzerini doğu-batı doğrultusunda örten beşik tonozun yüksekliği 4.95 m.'dir. Naosun kuzey ve güney duvarı üzerinde simetrik olarak konumlandırılan iki arcosolium nişi görülmektedir. Güney duvarı üzerinde yer alan arcosolium yapının giriş bölümündeki alanla yaklaşık olarak aynı ebatlardadır. Bu nişin içerisinde bir seki yerleştirilmiş olup, naos ve templon bölümüne kadar devam etmektedir. Kuzey duvarı üzerinde yer alan arcasoliumun ise daha derin tutulduğu ve zeminine bir mezar nişi yerleştirildiği görülmektedir. Arcasoliumun doğu duvarında ise mezar ile ilgili bir freske yer verilmiştir. Yapının naosunda biri giriş kapısının üzerinden başlayarak yapıyı dört yönden çevreleyen, diğeri ise arcasolium nişleri

üzerinde geçerek beşik tonoz boyunca devam iki silme kuşağı ile çevrelendiği görülmektedir. Kilise naosu doğuda yarım daire formlu bir apsis ile sonlanmaktadır. Apsis iki basamak ve günümüze büyük ölçüde ortadan kalkan templon bölümü ile yapının naosundan ayrılmaktadır. Apsisin kuzey duvarından başlayarak templon ve yapının nasounun bir bölümüne kadar devam eden 2.70 m.'lik kısımda 1.30 m. derinliğine sahip bir nişe yer verilmiştir.

Yapının kuzey arcasoliumun doğu duvarı üzerinde deisis sahnesinin işlendiği görülmektedir. Sahnenin ortasında yer alan İsa cepheden, her iki yanında yer alan Meryem ve Vaftizci Yahya ise İsa'ya dönük vaziyette betimlenmiştir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 101.

3.2.4.5. Katalog No. 8: 7 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşiminin kuzeybatısında, 1473 Nolu parselde 8 Nolu kilise ile birlikte 6 Nolu kilisenin ise batısında bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2778 N, 34.3673 E

İnceleme Tarihi: 2021-2022

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 9

Fotoğraf No: 65-70

Günümüzdeki Durumu: Eğimli arazide bulunan kaya oyma kilisenin her iki yanında taraça duvarları inşa edilmiştir. Taraça duvarlarının bir bölümü kilisenin batı bölümüne doğru devam eden kaya kütlesi üzerine oturmaktadır. Bu taraçaların gerisinde yer alan kilise giriş kapsında günümüz kullanımına yönelik izleri barındırmaktadır. Yapının içerisinde de durum aynıdır. Bir dönem ahır olarak kullanılmasına dair kalıntılar mevcuttur. Kilisenin naos duvarları ve örtü sisteminde çok sayıda çatlama ve dökülme görülür. Yapının mevcut durumunun oldukça kötü olduğu söylenebilir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek nefli olarak inşa edilmiştir. Kiliseye batı cephesindeki büyük ölçekli kapıdan girilmektedir. Yapının naosu 5.60 x 3.50 ölçülerinde ve yaklaşık olarak dörtgen planlıdır. Nefin üzerini örten düz tavanın zeminden alınabilen yüksekliği 2.86 m'dir. Tavanın alt yüzeyinde zeminden 0.10 m. taşırılarak yapılan yaklaşık 5.00 x 3. 00 m. uzunluğunda uç uca yapılan iki Latin haçı kabartması bulunmaktadır. Kilise naosunun batı duvarında bir, kuzey ve güney duvarı üzerinde ise büyük ölçüde simetrik olarak yerleştirilen ikişer adet nişe yer verilmiştir. Kuzey duvarın batı bölümündeki niş zemine kadar devam etmektedir. Diğer nişler ise duvarların daha üst kotlarına bulunmaktadır. Yapının naosu doğuda düz bir apsisle sonlanmaktadır. Apsis ve naos arasında herhangi bir ayrıma dair izle karşılaşılmamaktadır. Apsisin üzeri naos örtü sisteminden farklı olarak beşik tonozla geçilmiştir. Beşik tonozun kemer başlangıcı ise silme ile vurgulanmıştır. Yapıda kabartma olarak yapılan haç motiflerinin dışında kırmızı aşı boyası ile yapılan geometrik motifler ve haç betimlemeleri dikkat çekmektedir. Kırmızı aşı boyasının zamanla solmasından ötürü bezemeleri yapının her yerinde ve detaylı olarak görmek mümkün olmamaktadır.

Kaynakça: Çetin, 1985, 103-104.

3.2.4.6. Katalog No. 9: 9 Nolu Yapı

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşiminin Kuzeyinde, 1411 nolu parselde yer alan ev kilisenin güneyinde yer alan 1409 ve 1410 nolu parsellerin içerisinde kalmaktadır. Diğer bir ifade ile Necdet Sağlam Caddesinden, Hengameci Sokağa inen vadinin batı yamacının üst kotunda bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2773 N, 34.3684 E

Yapı Türü: Kilise

İnceleme Tarihi: 2021-2023

Çizim No: 10

Fotoğraf No: 71-85

Günümüzdeki Durumu: Kilisenin bulunduğu kaya kütlesinin giriş bölümünü de barındıran kuzey cephesinin düzleştirildiği görülmektedir. Bu cephenin batı bölümü ise yan parselde kalan konutun bodrumunu oluşturduğundan zamanla bu kısımdaki açıklıkların kapatıldığı anlaşılmaktadır. Yapının kuzey nef tonozunda ve apsis eksedrasında çökmeler ve güney nefin apsis kısmında sonradan örüldüğü görülen bir duvar bulunmaktadır. Kilise son zamanlarda çevredeki evlerin çöplüğü olarak kullanılmaktadır.

Plan Tasviri: Kaya oyma tek nefli olarak düzenlenmiştir. Yapıda naos, templon ve apsis ve parekklesion bölümlerden oluşmuştur.

Kiliseye kuzey cephesinin doğu bölümündeki sağır yarım daire kemerli niş içerisine yerleştirilen 1.65 x 0.80 m. ölçülerindeki dikdörtgen formlu kapıdan girilmektedir. Kapı açıklığının doğusunda ise sonradan pencereye dönüştürülen bir arcosolium bulunur. Giriş açıklığından geçilerek ulaşılan naos 3.90 x 4.85 m. ebatlarındadır. Yapının güneyinde ilk mekâna oranla daha küçük tutulan parekklesion bulunmaktadır. Bu bölüm yaklaşık 2.80 x 2.70 m. ölçülerindedir. Her iki mekânın üzeri beşik tonozla geçilmiş olup, bu tonozların zeminden alınabilen yükseklikleri 2.80 m.'dir. Kuzey nef doğuda 1.90 x 2.10 m. ebatlarında yarım daire formlu bir apsis ile sonlanmaktadır. Güney nefteki apsis ise önüne örülen duvardan dolayı tam olarak izlenememektedir. Ancak templonun durumu, apsis başlangıç kemerinin yüksekliği ve görülebilen derinlikten yola çıkarak parekklesionun apsisinin diğer apsise göre daha küçük olduğu söylenebilir.

Yapının naosunda nef boyunca kemer üzengi seviyesinden başlayarak devam eden bir plaster ile çevrelenmektedir. Bu plasterin hem altında hem de üzerinde farklı ölçeklerde nişlere yer verilmiştir. Naosun kuzey duvarı üzerinde plasterin alt kotunda biri kapı

diğeri pencere olmak üzere iki açıklık bulunmaktadır. Plaster kotunun üzerinde ise yarım daire kemer formlu yedi sağır nişe yer verilmiştir. Kapı açıklığının üzerinde yer alan nişin biraz daha üst kotta olup, pencere olarak kullanıldığı görülmektedir. Naosun batı duvarının kuzey nefine denk gelen kısmında altta dört adet at nalı kemerli sekili niş, üstte ise ortada sütun formlu bir silme ve silmenin her iki yanına simetrik olarak konumlandırılan farklı ebatlarda yarım daire kemerli üçer nişe yer verilmiştir. Güneydeki parekklesiona denk gelen kısımda ise herhangi bir düzenleme görülmemektedir. Naosun güney duvarının batı bölümünün alt kotunda 1.68 x 1.00 m. ölçülerinde ve 1.10 m. yüksekliğe sahip bir mezar arcosoliumu yerleştirilmiştir. Üst kotta ise yarım daire kemerli dört sağır niş yapılmıştır. Yine güneydeki bölümde herhangi bir uygulama bulunmamaktadır. Kilise naosunun doğu duvarında ise apsisin her iki yan yüzeyinde altlı üstlü ikişer adet yarım daire kemerli nişe yer verilmiştir. Plaster hattının üzerinde yer alan kemerli nişler daha yüzeysel, altında yer alanlar ise daha derin hatlıdır. Ayrıca kuzey nef apsisinin içerisinde biri pencere olarak kullanılan iki niş bulunmaktadır.

Kilisede iki çeşit süsleme görülmektedir. Bu süslemelerden ilki oyma tarzındadır. Diğeri ise kırmızı ve siyah aşı boyaları ile yapılan duvar resmi tarzındadır. Oyma olarak yapılan bezemeler templonun naosa bakan cephesinde simetrik olarak işlenmiştir. İç içe geçmiş dikine baklava deseni şekilde tasarlanan motifler yaklaşık olarak aynı ölçülerde olup, 0.71 x 0.75 m. ebatlarındadır. Yakın dönemde yapının çöplük olarak kullanılmaya başlamasından dolayı günümüzde bu uygulamaların sadece biri görülebilmektedir. Aşı boyası ile yapılan bezemeler ise kilise naosunun neredeyse her duvarında ve apsisin iç yüzeyinde görülmektedir. Duvar yüzeylerinde yer alan sağır nişlerin hem içlerinde hem de üzerlerinde geometrik formlardan meydana gelen zikzaklar ve bordürlere yer verilmiştir. Bunun dışında Latin haçı, Malta haçı ve Ank formunda bezemelerin naosunun muhtelif yerlerinde de görüldüğünü söylemek mümkündür. En dikkat çekicisi ise naosun güney duvarının batısında yer alan arcosoliumun yanında sıva üzerine aşı boyası ile yapılmış olan Latin haçı tasarımıdır. Yapının güney nef duvarları kuzey nefe oranla oldukça sadece tutulmuştur. Tek bezeme apsisin templon (zafer) kemerinin naosa bakan yüzeyi üzerinde zikzaklardan oluşan bir bordürdür. Yapıyı dolaşan plasterin üzeri ise özellikle naosun beşik tonozu içerisinde kesme taş taklidi bezemeler şeklindedir.

Yapıda süsleme ile ilgili dikkat çeken birkaç durum söz konusudur. Bunlardan birisi yapıda kullanılan bezemelerin bir bölümünün doğrudan kaya oyma üzerine uygulanmış olmasıdır. Bu bezemelerde çoğunlukla kırmızı renk kullanılırken, belirli noktalarda ise az miktarda da olsa siyah renge yer verilmiştir. Süsleme konusundaki bir diğer husus ise bezemelerin bir bölümünün eski bezemelerin üzerinin beyaz bir sıva ile kapatılarak, onların üzerine yapılmış olmasıdır. Bu bezemelerin naosta sadece belirli noktalarda ve küçük alanlarda uygulandığı görülmektedir. Genellikle Malta haçı şeklindeki bu duvar resimlerinde kırmızı ve siyah renkler kullanılmıştır. Kilise naosunda ki bezemelerde görülen bu durum yapının süsleme programının dönemlenmesi konusunda oldukça önemlidir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 135-138.

3.2.4.7. Katalog No. 10: 10 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Necdet Sağlam Caddesinin güneyinde, Hengameci Sokağın ise doğusunda bulunana yapı, 1379 ve 1381 nolu parsellerin birleşim noktasında yol kotunun altında kalmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2776 N, 34.3687 E

İnceleme Tarihi: 2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 11

Fotoğraf No: 86-92

Günümüzdeki Durumu: Kilise 1379 nolu parselde yer alan konutun ardiyesi olarak kullanılmaktadır. Bu kullanımdan kaynaklanan hasarların yanı sıra zaman içerisinde kullanımdan kaynaklı düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Bunlardan en belirgin olanları yapı giriş kapısının sağır kemerinin tamamen ortadan kaldırılarak, yapının ışık alması için açıklan pencerelerin kapatılmasıdır. Yapının naosunda ise zemin çimento şap ile kaplanmış, templon duvarının naosa bakan yüzeyinde yer alan nişler ise çimento ile doldurulmuştur. Naosun güney duvarı üzerinde yer alan arcosoliuma bir pencere açılmış ve yapı tamamen kireç ile sıvanmıştır. Kilisenin naosun kuzey duvarı önünde yer alan seki, kuzey templon levhası ve altarı kırıldığı için günümüze ulaşamamıştır.

Plan Tasviri: Tek nefli olarak kayalara oyulan yapı naos, templon ve apsisten meydana gelmektedir. Kiliseye güney cephesinin doğu bölümünde yer alan ve günümüzde büyük ölçüde değişikliğe uğrayan 0.80 m. genişliğe ve 1.70 m yüksekliğe sahip dikdörtgen formlu kapı açıklığından girilmektedir. Kapıdan geçilince ulaşılan naos 3.80 x 2.90 m. ölçülerinde ve doğu batı doğrultuludur. Naosun üzeri aynı doğrultulu beşik tonoz ile kapatılmıştır. Tonozun kemer başlangıcı bir silme ile belirginleştirilirken, tonozun naos zemininden alınabilen yüksekliği 2.72 m.'dir. Yapının naosunda biri kuzey duvarının doğu bölümünde diğeri güney duvarın doğusunda yer alan 0.58 x 1.00 m. ölçülerindeki arcosoliumun içerisinde olmak üzere iki niş bulunmaktadır. Kuzey duvar üzerinde bulunan yarım daire kemerli ilk nişin 0.58 genişlik, 0.53 m. yükseklik ve 0.40 m. derinliği vardır. Güney duvarındaki arcosoliumun içerisindeki ikinci nişte yarım daire kemerli olup, 0.45 m. genişliğe, 0.50 m. yüksekliğe ve 0.20 m. derinliğe sahiptir.

Kilise naosunun doğusunda bir basamak yardımı ile apsis bölümünü naostan ayıran templon bulunmaktadır. Templonun kuzey levhası kırılmıştır. Bu kısmın doğusunda 2.30 m derinliğe ve 2.00 m. genişliğe sahip yarım daire formlu bir apsise yer verilmiştir.

Apsisin üzerini kapatan eksedranın zeminden alınabilen yüksekliği 2.65 m.'dir. Apsisin doğu duvarının önünde yer alan eski altarın izleri görülebilmektedir. Apsis bölümünde üç nişe yer verilmiştir. Bu nişlerden ilki doğu duvarında ve altarın hemen üzerindedir. Diğer iki niş ise apsisin kuzey duvarında bulunmaktadır. Apsisin güney duvarının templonla birleştiği alanda birde oturma sekisine yer verilmiştir.

Kilise naosunda kabartma ve sıva üzerine kazıma tekniğinde yapılan bezemelere rastlanmaktadır. Kabartma uygulamalar naosun batı duvarı ve templonun naosa bakan cephesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Batı duvarı üzerinde kemer başlangıç silmesinin hemen üzerine 0.70 x 1.00 m. ebatlarındaki dikdörtgen silmelerin içerisine yerleştirilen bir Latin haçı kabartması görülmektedir. Yapı naosunda yer alan diğer kabartmalar ise templon kemeri ile naos beden duvarları arasında kalan boşluk yüzeylerdedir. Bu bölümlerde birbirine simetrik olarak kabartma tekniğinde daireler ve alt kısımlarında bu dairelere bağlanan uzantılar dikkati çekmektedir. Tasarımından ve kilise bulunduğu konumdan yola çıkarak bu uygulamaların basit rhipidionlar (flabellum) olduğu söylenebilir. Sıva üzerine kazıma tekniğinde yapılan uygulamaların ise kilisenin naos ve apsisinin muhtelif yerlerinde görülmekle birlikte geometrik bir daire içerisine yerleştirilen malta haçı formundadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 139-141.

3.2.4.8. Katalog No. 11: 12 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezinde Hengameci Sokak'ta, 1392 Nolu parseldedir. 9 nolu kilisenin yaklaşık 75 m. güneydoğusunda 14 nolu kilisenin ise 40 m. kuzeybatısında bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2768 N, 34.3691 E

İnceleme Tarihi: 2022-2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 12

Fotoğraf No: 93-101

Günümüzdeki Durumu: Kilisenin bulunduğu kaya bloğunda üstten zemine doğru devam eden ciddi kırılmalar ve kopmalar görülmektedir. Bunun yanı sıra cephe görülebilen yüzeylerde erimeler izlenebilmektedir. Yapının yanında ve alt kotundaki bazı mekânların daha sonra duvar örülerek kapatıldığı anlaşılmaktadır. Günümüzde atıl bir vaziyettedir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek nefli olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, templon ve apsis gibi bölümden oluşmaktadır.

Tek nefli olan bu yapıya, kuzey cephesinin batı bölümünde silmeler içerisine yerleştirilen 0.95 x 115 m. ebatlarındaki yarım daire kemerli kapıdan giriş sağlanmaktadır. Kapının her iki yanında faklı ebatlarda mezar nişlerine yer verilmiştir. Bu kapıdan geçince ulaşılan naos doğu-batı doğrultulu olup, doğuda yer alan apsisin büyük bir bölümünün kopmasından ötürü günümüze gelememiştir. Tek nefli naos 2.60 x 3.90 m. ebatlarında ve dörtgen formludur. Naosun batıdan apsisin bulunduğu doğu bölüme doğru genişleyerek devam ettiği izlenebilmektedir. Bu bölümün üzeri beşik tonozla geçilmiştir. Tonozun zeminden alınabilen yüksekliği ise 3.10 m.'dir. Kilise naosu üç yönden 0.50 m. yükseklik ve 0.35 m. genişliğe sahip sekilerle çevrelenmiştir. Bu sekiler günümüzde büyük ölçüde tahrip olduğundan dolayı izlenememektedir. Ayrıca naosun kuzey duvarının doğu bölümünde yarım daire kemerli bir nişe yer verilmiştir. Naos zemini ile sekilerin üzerinde khamosorion tipinde 22 mezar bulunmaktadır. Bu mezarların çoğunun bebek ve çocuk mezarı olarak, az bir bölümünün ise yetişkin mezarı olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır. Sekilerin üzerine mezarların yapılması ise yapının sonraki dönem kullanımlarına ait olmalıdır.

Kilise naosunun doğusundaki templon büyük ölçekte ortadan kalkmıştır. Yarım daire formlu apsisin ise neredeyse yarısının günümüze ulaşamadığı söylenebilir. Apsis

yaklaşık 1.95 x 2.85 m. ölçülerindedir. Apsiste herhangi bir niş, altar ya da oturma sekisine dair bir ize rastlanmamaktadır.

Kilisenin naos duvarları, naosun üzerini örten beşik tonoz iç yüzeyi ve apsis eksedrasında duvar resimlerine dair izler görülmektedir. Bu resimler duvar yüzeyinin kirlenmesinden dolayı tam olarak algılanamamaktadır. Duvar resimlerinin izlenebilen kısımlarında son yargı sahnesini anımsatan bezemelere yer verildiği söylenebilir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 133-134.

3.2.4.9. Katalog No. 12: 14 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezinde Hengameci Sokak'ta, 1386-1387 nolu parsellerdedir. 12 nolu kilisenin yaklaşık hemen karşısında (kuzeydoğu) 13 nolu kilisenin ise güneydoğusundadır. Proland evi olarak geçen konutun altındaki kaya kütlesinde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2767 N, 34.3694 E

İnceleme Tarihi: 2021-2022

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 13

Fotoğraf No: 102-110

Günümüzdeki Durumu: Kilise vadi zeminine yakın bir bölgede etrafı evler ve diğer kaya oyma mekânlarla çevrelenmiştir. Yapının genel itibari ile durumunun iyi olduğunu söylemek mümkündür. Bazı bölümlerinde ise insan eliyle meydana getirilen hasarlara dair izlere rastlanmaktadır.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek neflidir. Yapı naos, templon ve apsisten oluşmaktadır. Tek nefli olan bu yapıya batı cephesindeki yarım daire kemerli bir niş içerisine yerleştirilen 0.90 x 1.85 m. ölçülerindeki kapıdan girilmektedir. Bu kapıdan geçilip, bir basamak inilerek ulaşılan doğu-batı doğrultulu naos 2.00 x 3.95 m. ebatlarındadır. Naosun üzerini örten beşik tonozun zeminden alınabilen yüksekliği 2.75 m.'dir. Tonozun kemer başlangıç noktası bir silme ile belirginleştirilmiştir. Kilisenin kuzey ve güney duvarında dört arcosolium bulunmaktadır. Arcosoliumların üçü yaklaşık olarak 1.10 m. genişlik, 1.90 m. yükseklik ve 0.50 m. derinliğe sahiptir. Kuzey duvarın batı bölümündeki arcosolium yine aynı yüksekliğe sahip olup, 1.80 m. genişliğe ve asıl işlevinde kullanılmasından kaynaklanan 1.00 m.'lik derinliğe sahiptir. Arcosoliumun zemininde de khamosorion bir mezar bulunmaktadır. Yapının güney duvarı ve kuzey duvarın doğu bölümüne yerleştirilen arcosoliumların içerisinde birer oturma sekisi görülmektedir. Ayrıca kuzey duvarın doğu bölümündeki arcosoliumun içerisinde bir niş yerleştirilmiştir. Kilise naos zemininde de kuzey arcosoliumun zeminindeki benzer tarzda yapılan beş khamosorion mezar bulunmaktadır.

Kilise naosunun doğusunda bir templona yer verilmiştir. Templonun naosa bakan batı yüzeyinin önünde bir oturma sekisi ve her iki yanında ise birer niş görülmektedir. Ayrıca bu kısımda üç basamak ile naos zemininden yükseltilen yarım daire formlu bir apsis bulunmaktadır. Bu apsis 1.65 x 1.35 m. ölçülerindedir. Apsis eksedrasının

zeminde alınabilen yüksekliği ise 2.15 m.'dir. Apsis bemasının oldukça küçük tutulduğu, doğu bölümde altarın her iki yanında bulunan oturma sekilerinin, apsisin güneyinde devam ederek templonda sonlandığı görülmektedir. Apsiste biri doğudaki altarın hemen üzerinde diğeri ise kuzey duvarında olmak üzere iki nişe yer verilmiştir.

Kilisenin naosunda iki farklı süsleme ile karşılaşılmaktadır. Bu süslemelerden ilki templonun güney kısmının naosa bakan yüzeyi üzerine kazıma olarak işlenmiş bir serafin betimlemesidir. Diğeri ise apsis eksedrasında ki sıva üzerine yapılan duvar resmidir. Bu bezemenin büyük bir bölümü günümüze ulaşamamış olup, kalan kısımlarda ise giyim kuşam öğelerinden yola çıkarak bir kilise babasının tasvirine yer verildiği söylenebilir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: -

3.2.4.10. Katalog No. 13: 15 Nolu (Süvari) Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezinde Hengameci Sokak'ta, 5287 nolu parsel içerisinde kalmaktadır. 12 ve 14 nolu kilisenin ise yaklaşık 50 m. güneyinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2762 N, 34. 3695 E

İnceleme Tarihi: 2023-2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 14-16

Fotoğraf No: 111-128

Günümüzdeki Durumu: Kilise Hengameci Sokak'ta vadi tabanında bulunmamasına rağmen hem etrafının hem de içerisinin yoğun bir toprak dolgusuna sahip olduğu söylenebilir. Tonoz kısmının büyük bölümünün yıkık olduğu, kuzey cephesinin ise neredeyse tamamının örtü sistemi ve vadinin üst kotundan gelen toprak ve taş dolgusunun altında kaldığı söylenebilir. Yapının bazı bölümlerinde ise insan eliyle meydana getirilen hasarlara dair izler görülmektedir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek neflidir. İzlenebildiği kadarıyla yapı naos ve apsisten meydana gelmektedir. Kiliseye kuzey cephesinde yer alan bir kapıdan giriş yapıldığı düşünülmektedir. Günümüzde bu kapı açıklığının bulunması gereken kuzey cephe toprak altında kalmıştır. Yapıya, apsis bölümündeki açıklıktan girilerek ulaşılmaktadır. Kilisenin doğu-batı doğrultulu naosu 4.55 x 4.00 m. ölçülerindedir. Naosun üzerini örten beşik tonoz ise zemin dolgusundan ötürü 2.75 x 3.65 m. olarak ölçülmektedir.

Kilisenin güney duvarı üzerine asimetrik olarak iki arcosoliumun yerleştirildiği görülmektedir. Bu arcosoliumlar birbirinden farklı genişlik, yükseklik ve derinliklere sahiptir. İçlerinde de khamosorion formlu birer mezara yer verilmiştir. Naos zemininde de bu tarzda bir mezarın olduğu söylenebilir ayrıca naos zemininde bir alt kotta yer alan kaya oyma mekâna geçişi sağlayan bir düzenlemede bulunmaktadır. Nicole Thierry bu düzenlemenin defineciler tarafından yapıldığını söylemektedir. Yapının batı duvarı üzerinde yaklaşık olarak merkeze konumlandırılmış bir arcocolium daha bulunmaktadır. Arcocolium kemerinin üzerinde ise ortada 0.50 m. çapında daire formlu bir madalyon görülmektedir. Ortada yer alan bu madalyonun her iki yanında ise bir birine simetrik ve daha küçük ölçekte tasarlanan iki madalyona daha yer verilmiştir. Kilise naosunun doğusu ise yarım daire formlu bir apsis ile sonlanmaktadır. Apsisin içerisinin zaman

içerisinde taş ve toprak ile dolmasından ötürü net bir ölçü alınamamaktadır. Ayrıca apsisin önünde bema ve naosu birbirinden ayrıran templonun da oldukça dar tutulduğu gözlemlenmektedir. Apsise girişi sağlayan kapı açıklığının her iki tarafında naosa bakar vaziyette simetrik olarak tasarlanan iki madalyon bulunmaktadır. Bu madalyonlar naosun batı duvarının üst kotunda yer alan uygulamalarla aynı özellikleri göstermektedir. Tek farkları bu uygulamaların yaklaşık 0.40 m. çapa sahip olmasıdır. Bu tasarımların hemen altında ise yine daire içerisine yerleştirilen stilize formlu altı kollu çiçeklerin işlenmiş olmasıdır.

Kilise naosunda en az üç farklı tabakaya ait duvar resminin görüldüğünü söylemek mümkündür. Yapı incelendiğinde bazı uygulamaların doğrudan duvar yüzeyine kırmızı ve siyah renkli aşı boyalarıyla yapıldığı görülmektedir. Ekseriyetle geometrik formların kullanıldığı bu bezemelerin kemer iç ve yan yüzeyleri ile yapıyı çevreleyen silme kuşağının etrafında bordür halinde ve boş yüzeyleri kaplamak için uygulandıkları anlaşılmaktadır. Bir diğeri kırmızı aşı boyası ile yapılan bazı uygulamaların ise kalın bir sıva tabakasının üzerine yine benzer tarzda yapıldığı görülmektedir. Diğer bir bezeme ise süsleme açısından oldukça ilginçtir. Kilise naosunun güneydoğusundaki arcosolium içerisinde kırmızı, sarı, siyah, beyaz ve kahverengi renkleri kullanılarak yapılan figürler, haçlar, bitkisel ve geometrik formlu tasarımlar oldukça dikkat çekmektedir.

Arcasoliumun içerisinde at üzerinde karşılıklı olarak yerleştirilmiş iki asker betimlemesi bulunmaktadır. Askerlerin arasında da vücudunun üst kısmı günümüze ulaşamamış başka bir figür görülmektedir. Her iki asker ellerindeki mızrakları ortada yer alan bu figüre doğru doğrulturken, ortada yer alan figürün elindeki kılıcı soldaki figürün kullandığı ata saplar vaziyettedir. Kompozisyonun her iki köşesinde ise birer kitabe bulunmaktadır. Soldaki kitabede "*Tanrı'nın hizmetkârı skribone Leon yatıyor*", sağdaki kitabede ise "*Michel[Michael] troumarches*" yazmaktadır. Jolivet-Levy, bu kompozisyonu bir hapax olarak değerlendirmektedir. Yapıldığı dönemi ve ikonografisini göz önünde bulundurarak, Bizans ve Arap (Abbasi) savaşları döneminde ölen bir asker betimlemesi olduğu üzerinde dururken, Thierry, yine benzer durumlardan bahsettikten sonra bu ikonografiyi iyi ile kötü arasındaki mücadelenin tezahürü olarak yorumlamaktadır.

Kilisenin batı duvarındaki arcosoliumun kuzey bölümünde bir duvar resmi kalıntısı mevcuttur. Siyah ve kırmızı bordürlerin çevrelediği panonun içerisinde güneydoğu arcosoliumun içerisinde yer alan figürlerden farklı olarak başında hale olan bir figüre

yer verilmiştir. Bir bölümü günümüze ulaşamayan resmin üst kısmında tek parça bir tunik giyen, kollarında tirazı bulunan bir betimlemedir. Herhangi bir yazıt ya da figürün kim olduğuna dair bir belirti bulunmamakla birlikte, figürün tirazının bezemeli olması bu figürün bir aziz yada aristokrat olduğunu düşündürmektedir.

Yazıt / Kitabe: ΕΝΘΑ ΚΑΤΑΚΗΤΕ Ο ΔΟΥ- ΑΟC ΤΟΥ Θ(ΕΟ)Υ CΚΡΗΒΟΝ ΑΕΟΝ ("*Tanrı'nın hizmetkârı skribone Leon yatıyor*"), ΜΗΧΑΗΛ ΤΡΟΥΜΑΡΧΗC ("*Michel [Michael] troumarches*"). Araştırmacılar kitabelerden ve ikonografik anlatımdan yola çıkarak 9-10. yüzyıllar üzerinde durmaktadır.

Kaynakça: Thierry, 2009, 169-176; Jolivet – Lévy, 2009, 19-31; Kaplanis, 2014, 15; Karallis, 2018, 37-39; Karaca, 2022, 306, 318.

3.2.4.11. Katalog No. 14: 16 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezine yakın bir konumda Kör Sokak (Kilise Cami Sokak) ve Şehit Celal Sokak arasında kalan alanda, 894 Nolu parseldeki konutun altında yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2767 N, 34.3727 E

İnceleme Tarihi: 2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 17

Fotoğraf No: 129-136

Günümüzdeki Durumu: Kilise bulunduğu parselde üzerine inşa edilen evin bir dönem ardiyesi olarak kullanılmıştır. Günümüzde hem ev hem de kilise terk edildiğinden dolayı atıl vaziyettedir. Evin kilisenin üzerine inşa edilmesinden kaynaklanan bazı hasarlar dikkat çekmektedir. Yapının naosunda ve özelliklede kuzey duvarı ve naosun üzerini kapatan beşik tonoz yüzeyinde yatay ve dikey çatlamaların meydana geldiği görülmektedir. Kuzey templon levhasının bir bölümü kırılmıştır.

Plan Tasviri: Tek nefli olarak kayalara oyularak inşa edilen kilise narteks, naos, templon ve apsis bölümlerinden oluşmaktadır. Yapıya batı cephesinde yer alan 0.75 x 1.50 ebatlarındaki kapıdan geçilerek ulaşılabilmektedir. Bu kapı açıklığından geçilerek ulaşılan hacim yapının narteksidir. Narteks kuzey güney doğrultulu konumlandırılmış olup, güney duvarı üzerinde büyük ölçekli iki niş yerleştirilmiştir. İçerisindeki eşyalardan dolayı bu narteks bölümünün ölçüleri alınmamaktadır. Narteksin doğu duvarının kuzey bölümünde yer alan yarım daire kemerli ve silmeli 1.00 x 2.15 m. ebatlarındaki kapıdan geçilerek kilisenin naosuna girilmektedir. Yapının naosu 2.90 x 3.80 m. ölçülerinde ve doğu batı doğrultuludur. Naosun üzerini örten beşik tonozun yüksekliği ise 2.90 m.'dir. Naosun kuzey duvarına 0.07 derinliğe sahip 0.95 m. genişliğe ve 1. 40 m yüksekliği bulunan yüzeysel bir niş yerleştirilmiştir. Kilise naosunun kuzey ve güney duvarlarının önünde birbirine simetrik olarak konumlandırılan 0.25 m. genişliğinde iki oturma sekisi görülmektedir. Bu seki narteksin doğusundaki templon duvarı boyunca devam ederek templondon apsise geçiş sağlayan açıklığın olduğu kısımda sonlanarak basamağa dönüşmektedir.

Kilise naosunun doğusunda iki basamak yardımı ile apsis bölümünü naostan ayıran templon bulunmaktadır. Templonun kuzey levhasının bir bölümünün kırıldığı görülmektedir. Narteks ve templonun duğusuna ise 1.95 m. derinliğe ve 1.90 m.

genişliğe sahip yarım daire formlu bir apsis yerleştirilmiştir. Apsisin üzerini örten eksedranın yüksekliği 2.50 m.'dir. Apsisin doğu duvarının önünde bemaya doğru daralarak devam eden bir altar görülmektedir. Bu bölümde üç nişe yer verilmiştir. Nişlerin ilki altarında bulunduğu doğu duvarının üzerinde iken diğer iki niş kuzey ve güney duvarlarında birbirlerine paralel olarak yerleştirilmiştir. Yapıda herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 188-189.

3.2.4.12. Katalog No. 15: 17 Nolu (Otlu) Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt Necdet Sağlam Cadde'sinden Kilise camiye doğru giden Cevizli Sokak üzerinde, 821-822 nolu parselin içerisinde konutun alt yanında, 18, 19, 20 ve 21 nolu kiliselerin bulunduğu kaya bloğunun ise kuzey bitişiğinde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2771 N, 34.3735 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 18

Fotoğraf No: 137-151

Günümüzdeki Durumu: Kilisenin bulunduğu kaya kütlesinde bloklar arasında ayrılmalar görülmese de, yapının hem içerisinde hem de dışında büyük ölçekli çatlakların oluştuğu gözlemlenmektedir. Bunun dışında kaya yüzeylerinde erimeler, belirli noktalarda yüzey kayıpları ve kopmalar meydana gelmiştir. Ayrıca hemen yanında bir evin bulunması ve işlek bir yolun kilisenin hemen yanından geçmesinin yapının tahribatının artmasında önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Günümüzde yapıya girişin sağlandığı güney cephenin ön kısmında teraslar ve toprağın düzleştirilmesi ile oluşturulan bahçeler bulunmaktadır.

Plan Tasviri: Kilise doğu-batı doğrultulu olup, tek nefli olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, apsis ve iki parekklesion bölümlerinden oluşmaktadır. Kiliseye güney cephesinde yer alan kademeli silmeler ile profillendirilen ve sağır yarım daire kemer içerisinde yerleştirilen 0.65 x 1.45 m. ebatlarındaki dikdörtgen bir kapıdan geçilerek ulaşılmaktadır. Bu kapıdan girildikten sonra ulaşılan naos 1.90 x 2.85 m. ölçülerindedir. Naosun üzerini örten beşik tonozun kemer başlangıç seviyesinde bir silme kuşağı ile çevrelenmektedir. Bu tonozun zeminden alınabilen yüksekliği ise 2.45 m.'dir. Kilise naosunun güney duvarında naosa girişi sağlayan kapı açıklığının ise her iki yanında yarım daire kemerli birer nişe yer verilmiştir. Yapının batı ve kuzey duvarı üzerinde de birer yarım daire kemerli niş bulunmaktadır. Bu nişler arcosolium düzeninde olmayıp, içlerinde insanların oturması için düzenlenmiş küçük sekiler mevcuttur.

Kilisenin batı duvarı üzerinde ayrıca batıdaki parekklesiona geçişi sağlayacak bir kapı açıklığına yer verilmiştir. Naosun kuzey duvarının batı bölümünde de, 2.50 x 1.85 m. ölçülerine ve 1.75 m. yüksekliğe sahip olan kuzey-güney doğrultulu düz tavanlı bir parekklesion daha ilave edilmiştir. Bu mekânın zemininde khamosorion tarzda üç mezar yerleştirilmiştir. Ortada yer alan khamasorion mezarın ise özgün kapağının bir

bölümünün günümüze geldiği görülmektedir. Yapı doğuda 2.05 x 1.80 m. ebatlarında yarım daire formlu bir apsis ile tamamlanmaktadır. Apsis naos zemininden bir basamak yükseltilmiş ve iki templon levhası ile ayrılmıştır. Apsisin içerisinde bir altar, bir niş ve iki sekinin bulunduğu görülmektedir. Altar ve niş apsisin doğu bölümünde aynı aks üzerinde yer almaktadır. Bu niş daha sonra pencereye dönüştürülmüştür. Apsiste yer alan sekiler ise kuzey ve güney köşede templon levhalarına bitişik olarak tasarlanmıştır.

Kilisenin batısında bulunan parekklesiona naosun batı duvarı üzerine yerleştirilen bir kapı yardımıyla doğrudan ulaşılabilmektedir. Ayrıca parekklesionun günümüzde yıkılan doğu duvarı üzerinde de bu mekâna girişi sağlayan ve silmelerle çevrelenmiş bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultulu bu mekân yaklaşık 5.30 x 2.10 m. ebatlarındadır. Bu mezar alanının üzerini kapatan düz tavanın zeminden alınabilen yüksekliği 1.90 m.'dir. Parakklesion kendi içerisinde iki kademe olarak değerlendirilmiştir. Güneydeki kapıdan geçince ulaşılan kısmın zemininde daha özensiz yapılan yada zamanla aşınmasından ötürü bu şekilde gözüken üç mezar nişi bulunmaktadır. Bu mezarların az ilerisinde ise zemin kotu yükseltilerek düzenlenen bölümde daha düzenli olarak tasarlanan dört khamosorion mezara yer verilmiştir. Parekklesionun batı duvarı üzerinde de iki arcosolium bulunmaktadır.

Yapıda oyma ve duvar resimleri olmak üzere iki çeşit süslemeyle karşılaşılmaktadır. Bu süslemelerden oyma tekniğinde yapılan uygulamalar batıdaki parekklesiondaki mezarların doğu ve batı duvarı üzerinde daha çok yüzeysel olarak tasarlanmış at nalı formlu kemerler ve dikdörtgenlerden meydan gelmiştir. Muhtemelen mezar taşı niteliğinde bir kullanımı bulunmaktadır. Bu uygulamaların bazılarının batı duvar üzerinde yer alan arcosolium tarafından kesildiği, doğu duvar üzerinde yer alan diğer uygulamaların ise duvar resmi uygulamak adına yapılan sıvanın altında kaldığı görülmektedir.

Bir diğer süsleme çeşidi olan kırmızı aşı boyası ile yapılan uygulamalar ise kilise naos duvarlarının muhtelif yerlerinde yapılan geometrik formlar ve malta haçı formunda tasarımlar olarak görüldüğü söylenebilir. Kilisedeki duvar resimleri ise yapının batısında yer alan parekklesionda görülmektedir. İlk uygulama parekklesionun doğu duvarı üzerinde, kuzey-güney doğrultulu 4 khamosorion mezarın ikincisinin ayak kısmına denk gelmektedir. Burada beyaz bir atın üzerinde betimlenen bir figür görülmektedir. Resimin üst bölümündeki tahribattan ve herhangi bir yazıtı bulunmamasından dolayı bu figür hakkında net bir şey söyleyebilmek mümkün değildir.

Sahne asker bir azizin betimlemesi olabileceği gibi hapax bir konuda olarak da tasarlanmış olabilir. Bu bölümdeki diğer duvar resmi uygulaması ise batı duvarın güney bölümüne yerleştirilen arcosoliumun içerisindedir. Günümüzde resim tanımlanamayacak kadar kötü bir durumdadır. Çetin burada Meryem'in çocuk İsa'yı kucağında tutar vaziyette betimlendiği bir tasvirin olduğunu aktarmaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 190-193; Pekak, 1993, 125-126, 146.

3.2.4.13. Katalog No. 16: 18 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt Necdet Sağlam Cadde'sinden Kilise camiye doğru giden Cevizli Sokak üzerinde, 819 nolu parsel içerinde yer almaktadır. Yapı, 17 nolu (Otlu) Kilisenin hemen güneyinde 19 nolu kilisenin üzerinde, 20 ve 21 nolu kiliselerin ise kuzey bitişiğinde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2770 N, 34. 3735 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 19

Fotoğraf No: 152-161

Günümüzdeki Durumu: Yapı peri bacasına benzer konik bir kaya kütlesinin üst kotunda bulunmaktadır. İnşa edildiği alanın darlığından dolayı getirdiği zorlukların yanı sıra kaya yüzeyinde erimeler, kuzey cephesinde insan eliyle meydana getirilen hasarlar ve üst örtü sistemin bazı noktalarında çökmeler görülmektedir.

Plan Tasviri: Yapı doğu-batı doğrultulu ve tek neflidir. Kilise naos, apsis ve hemen altında yer alan bir parekklesiondan meydana gelmektedir. Yapıya batı cephesinin güney bölümünde bulunan 0.85 x 1.57 m. ölçülerindeki yarım daire kemerli kapı yardımıyla girilmektedir. Batı cephenin üst kotunda yer alan bu kapıya ulaşmak mümkün değildir. Günümüzde ise kiliseye kuzey cephesinde yer alan açıklıktan ulaşılmaktadır. Bu açıklığın geçilmesinin ardından ulaşılan naos yaklaşık 1.95 x 2.80 m. ebatlarındadır. Enine dörtgen formlu kilise naosunun kuzeyden güneye doğru daraldığı görülmektedir. Bu bölümde doğu batı doğrultulu naosun bir bölümünü örten beşik tonozun zeminden alınabilen yüksekliği ise 1.90 m.'dir. Kilise naosunun kuzey ve batı duvarının ön bölümünde yapıyı her iki yönden çevreleyen bir oturma sekisine yer verilmiştir. Ayrıca kuzey, batı ve doğu duvarının üzerinde birbirinden farklı genişlik, derinlik ve yüksekliklere sahip olan üç niş bulunmaktadır.

Naosun doğusunda yer alan 1.35 x 1.25 m. ebatlarındaki daire formlu apsis naos zemini ile aynı seviyede tutulmuştur. Apsisin naostan oldukça basit bir şekilde düzenlenen iki templon levhası ile ayrıldığı görülmektedir. Apsisin doğu duvarında bir altar, altarın hemen üzerinde ise aynı aksa yerleştirilen bir pencere bulunmaktadır. Kilise apsisinde altarın yanından başlayıp, güney duvarı boyunca devam ederek templon duvarında sonlanan birde sekiye yer verilmiştir. Yapı naosunun hemen alt kotunda dört khamosorion mezarın bulunduğu bir parekklesion görülmektedir.

Kaya oyma yapıda iki farklı süsleme öğesiyle karşılaşılmaktadır. Bu bezemelerden ilki kilise naosunun güney duvarı üzerinde gelişi güzel olarak kabartma tekniğinde uygulanan Latin haçı motifidir. Diğer bezeme çeşidi ise sıva üzerine yapılan duvar resmi uygulamalarıdır. Yapıdaki duvar resimlerinin apsis eksedrasında ve doğu duvarı üzerindeki nişin etrafında görülmektedir. Her iki duvar üzerindeki duvar resimlerinin kararmalardan dolayı tam olarak algılanması mümkün olmamaktadır. Resimde görülen azizin tasarımından yola çıkarak (Hrisostomos, Nikolaos veya Basileios)'u tasvir ettiği, kanat betimlemesinin ise İncil yazarlarından Yuhanna'ya ait olduğu söylenebilir.

Yazıt / Kitabe: Kitabesi olmyan kilise duvar resimlerinde görülen kompozisyon ve renklerden yola çıkılarak 12-13. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Kaynakça: Çetin, 1985, 194-196.

3.2.4.14. Katalog No. 17: 19 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt Necdet Sağlam Cadde'sinden Kilise camiye doğru giden Cevizli Sokak üzerinde, 819 nolu parsel içerinde yer almaktadır. Yapı, 17 nolu (Otlu) Kilisenin hemen güneyinde 18 nolu kilisenin altında, 20 ve 21 nolu kiliselerin ise kuzey bitişiğinde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2770 N, 34.3735 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 20

Fotoğraf No: 162-163

Günümüzdeki Durumu: Yapı peri bacasına benzer konik bir kaya kütlesinin en alt kotunda bulunmaktadır. Bu bölümün tarım alanı olarak kullanılmasından dolayı kiliseye girişi sağlayan kapı açıklığının büyük bir kısmının toprak ile dolduğu ve zemin kotunun yükseldiği görülmektedir. Kilisenin naosununda yakacak amaçlı etrafındaki ağaçlardan kopan dal ve yapraklarla doldurulmasından ötürü günümüzde yapının içerisine girmek mümkün değildir.

Plan Tasviri: Kilise doğu-batı doğrultulu ve tek nefli olarak inşa edilmiştir. Yapı naos ve apsisten meydana gelmektedir. Kiliseye güney cephesinin batı bölümüne yerleştirilen sağır yarım daire kemerli kapıdan geçilerek ulaşılmaktadır.

Yapının naosu 3.40 x 2. 40 m. ebatlarındadır. Doğu-batı doğrultulu bu nefin üzerini örten beşik tonozun zeminden alınabilen yüksekliği 2.80 m.'dir. Naosun doğusunda zeminde bir basamak yükseltilmiş ve iki levhalı bir templonla naostan ayrılan apsis bulunmaktadır. Yarım daire formlu bu apsis 1.75 m' derinliğe sahiptir. Apsisin kuzey ve güney duvarında birer oturma sekisi, doğu duvarına bitişik olarak tasarlanan bir altar bulunmaktadır. Apsisin içerisinde yer alan bu altar tahrip edilmiş olup, hemen üzerinde bir niş yerleştirilmiştir.

Kilise naosunun batı, güney ve kuzey duvarları üzerinde ikişer adet nişe yer verilmiştir. Bu nişlerden beşininde farklı ebatlarda olmakla birlikte daha yüzeysel olarak tasarlandığını söylemek mümkündür. Noasun kuzey duvarının batı bölümündeki kısım ise nişten ziyade bir arcosolium düzenindedir. 1. 75 m. genişlik ve 1. 40 m. derinliğe sahip olan bu arcosoliumun zemininde khamosorion formlu iki mezar bulunmaktadır. Kilisedeki tek süsleme öğesinin batı duvarının üst kotunda kabartma tekniğinde yapılan bir haç motifi olduğu söylenebilir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 197-199.

3.2.4.15. Katalog No. 18: 20 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Kilise Cevizli Sokak'ta, 819 nolu parselin içerinde bulunan kuzey-güney doğrultulu kaya kütlesinin üzerinde yer almaktadır. Aynı kaya kütlesindeki peri bacası formundaki konik kaya bloğunda bulunan 18 ve 19 Nolu kilisenin ise kuzeybatısındadır.

Yapının Koordinatları: 38.2769 N, 34.3735 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 21

Fotoğraf No: 164-173

Günümüzdeki Durumu: Yapının bulunduğu kaya kütlesi üzerinde doğal yollar ve insan eliyle meydana getirilen hasarlar görülmektedir. Benzer tarzda hasarların yapının içerisinde de görüldüğünü söylemek mümkündür. Kilise naosunun bir dönem samanlık olarak kullanıldığı içerisindeki kalıntılardan anlaşılmaktadır. Günümüzde ise kaya bloğunun ön tarafının ekilip dikilen bir bahçe olarak işlevlendirilmesinden kaynaklı yapı ardiyeye dönüştürülmüştür.

Plan Tasviri: Yapıya kaya kütlesinin zemin kotundan yaklaşık 2.00 m. yüksekte bulunan eyvan formlu kaya oyma mekândan geçilerek ulaşılmaktadır. Bu mekânın batı ve güney duvarı üzerinde iki açıklığa yer verilmiştir. Batı duvarı üzerinde bulunan delhiz formlu açıklık 10.00 m. uzunluğa sahip olup, günümüzde ulaşılamayan bir diğer mekâna açılmaktadır. Mekânın güney duvarında bulunan diğer kapıdan ise kilisenin naosuna girilmektedir. Yapının kuzey duvarına denk gelen bu kapı açıklığı 1.10 m. genişliğe ve 2.35 m. yüksekliğe sahiptir.

Bu kapıdan geçilerek ulaşılan kaya oyma kilise naosu ise 3.65 x 2.75 m. ebatlarında olup, enine dikdörtgen formludur. Kilise naosunu kuzey-güney doğrultu örten beşik tonozun zeminden alınabilen yüksekliği ise 2.80 m.'dir. Yapının kuzey duvarı üzerinde bir, batı duvarı üzerinde dört, güney duvarı üzerinde iki ve doğu duvarı üzerinde ise bir niş olmak üzere naosta toplamda sekiz nişe yer verilmiştir. Bu nişler at nalı formlu kemerlere sahip olup, genellikle naosun üzerini örten tonozun kemer başlangıç noktasında yapıyı çevreleyen silmenin hemen altından başlayarak, naos zemininin hemen üzerinde yer alan sekide sonlanmaktadır. Yalnızca güney duvarın batı bölümünde yer alan niş 1.60 x 0.75 m. ölçülerinde olup, arcosolium tarzında düzenlenmiştir. Naosun doğu duvarı üzerinde yer alan bir diğer nişin zemininde ise 0.45 m. çapında bir vaftiz teknesine yer verilmiştir. Kilise naosunun doğu cephesinin kuzey

bölümünde bulunan apsis yarım daire formlu olup, 1.40 x 1.60 m. ölçülerindedir. Apsisin doğu duvarında bir altar, güney ve kuzey bölümlerinde ise birer sekiye yer verilmiştir. Ayrıca apsisin kuzey duvarında oturma sekisi ile altar arasındaki kısmın üst kotunda sonradan açılmış olması muhtemel bir pencere görülmektedir. Apsisin bulunduğu doğu duvarının güney bölümünde ise bu yapının naosundan ve duvar üzerine yerleştirilen kapı açıklığından geçilerek ulaşılan ikinci bir kilise bulunmaktadır. Yapıda herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 200-202.

3.2.4.16. Katalog No. 19: 21 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Kilise Cevizli Sokak'ta, 819 nolu parselin içerinde bulunan kuzey-güney doğrultulu kaya kütlesinin üzerinde yer almaktadır. Aynı kaya kütlesindeki peri bacası formundaki konik kaya bloğunda bulunan 18 ve 19 Nolu kilisenin ise kuzeybatısında, 20 Nolu kilisenin ise yanındadır.

Yapının Koordinatları: 38.2769 N, 34.3735 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 22

Fotoğraf No: 174-183

Günümüzdeki Durumu: Kilisenin bulunduğu kaya kütlesinin hem dışında hem de içerisinde doğal yollar ve insan kaynaklı hasarların oluştuğu görülmektedir. Yapı günümüzde depo olarak kullanılmaktadır.

Plan Tasviri: Yapıya aynı kaya kütlesinde yer alan 20 Nolu kilisenin naosunun içerisinden geçilerek ulaşılmaktadır. 20 Nolu yapının doğu duvarını güney bölümünde bulunan 0.70 m. genişliğe ve 1. 60 m. yüksekliğe sahip dikdörtgen formlu kapıdan geçilerek 21 Nolu kilisenin naosuna girilmektedir. Doğu- batı doğrultusunda ve tek nefli olarak düzenlenen kilise doğu cephede yarım daire formlu bir apsisle sonlanmaktadır. Dörtgen formlu naosun kuzey (3.35 m.) ve güney (3.90 m.) duvarının birbirinden farklı uzunluklara sahip olduğu görülmektedir. Nef ise 2. 65 m. genişliğe sahip olup, üzerini örten beşik tonozun zeminden alınabilen yüksekliği 2.70 m.'dir.

Yapı naosuna girişi sağlayan batı duvarı üzerinde bir, kuzey ve güney duvarı üzerinde ise yaklaşık olarak simetrik tasarlanan dörder nişe yer verilmiştir. Nişlerin hemen önünde ise yine simetrik olarak doğu-batı doğrultulu olarak kurgulanan birer seki bulunmaktadır. Kilise naosunun doğusunda ise basit bir templon ile naostan ayrılan apsis görülmektedir. Apsis yarım daire formlu olup, 1. 85 m. derinliğe sahiptir. Apsisin doğu duvarında bir altar, altarın hemen üzerinde ise bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Apsisin kuzey ve güney duvarı üzerinde ise karşılıklı olarak aynı aks üzerine yerleştirilen iki nişe yer verilmiştir. Kilisede herhangi bir bezemeyle karşılaşılmamaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 203-204.

3.2.4.17. Katalog No. 20: 22 Nolu (Hagios Clementios) Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezine yakın bir konumda, Cevizli Sokak ve Yeraltı Şehri Sokağın arasında kalan 862 ve 863 nolu parsellerin birleşim noktasındaki peri bacası formundaki konik kaya bloğunun alt kotunda yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2762 N, 34.3747 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 23

Fotoğraf No: 184-188

Günümüzdeki Durumu: Yapı günümüzde bahçe olarak kullanılan alanın ardiyesi olarak kullanılmaktadır. Konik formlu bir kaya kütlesinin zemininde yer alan kilisenin batı cephesinde yer alan giriş bölümünün güneyinde büyük bir arcosolium bulunmaktadır. Kilisenin güneyinde ise depolama alanları izlenmektedir. Yapının bulunduğu kaya bloğu üzerinde doğal alarak meydana gelen çatlaklar görülürken, kilisenin içerisinde insan eliyle meydana gelen tahribatlara rastlanmaktadır.

Plan Tasviri: Tek nefli olarak düzenlenen kaya oyma kilise naos, templon ve apsisten meydana gelmektedir. Kaya oyma yapıya batı cephesindeki yarım daire kemerli bir niş içerisine yerleştirilen dikdörtgen formlu kapı ile giriş sağlanmaktadır. Bu kapı açıklığı 0.65 x 1.65 m. ölçülerindedir. Kapıdan geçilerek ulaşılan doğu- batı doğrultulu naos 1.75 x 3.45 m. ebatlarında ve dikdörtgen formludur. Naosun üzerini kapatan beşik tonozun yüksekliği ise 3.20 m.'dir. Tonozun kemer başlangıç noktasında yer alan silme yapının güney duvarı üzerinde doğu batı doğrultusunda izlenebilirken, naosun kuzey duvarında bulunan arcosoliumdan dolayı kesintiye uğramaktadır.

Yapı naosunun kuzey duvarı üzerinde iki niş, güney duvarı üzerinde ise bir arcosolium bulunmaktadır. Bu düzenlemelerin naosa bakan ön bölümlerinde ise birbirine simetrik olarak konumlandırılan 0.70 m. yüksekliğe ve 0.30 m. genişliğe sahip birer oturma sekisine yer verilmiştir. Naosun kuzey duvarının batı bölümünde yer alan yarım daire kemerli ilk niş 0. 64 m. genişliğe, 0.35 m. yüksekliğe ve 0. 34 m. derinliğe sahiptir. Kuzey duvarın doğu bölümünde bulunan ikinci niş ise yine yarım daire kemerlidir. Nişin içerisinin moloz taşlarla doldurularak kapatılmıştır. Bu niş 0.50 m. genişliğe ve 0.53 m. yüksekliğe sahiptir. Naosun güney duvarının doğu bölümü üzerinde yer alan arcosolium ise 1.80 x 0.70 m. ebatlarında olup 1.15 m. yüksekliğe sahiptir. Kilise naos zemininde günümüzde izleri görülebilen dört khamosorion mezar bulunmaktadır.

Kilise naosunun doğusunda zeminden bir basamak ile yükseltilen basit bir templon düzenlemesine yer verilmiştir. Templonun arkasında da 1.30 m. genişlik ve derinliğe sahip yarım daire formlu bir apsis görülmektedir. Apsisin içerisinde ise üç niş bulunmaktadır. Bu nişlerin ilki altarın üzerinde iken diğerleri ise apsisin kuzey ve güney duvarları üzerindedir. Apsisin içerisinin samanla doldurulmuş olması bu bölümün anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Yapıda herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Petropoulos-Andreadis, 1970, Fig.21, 51; Çetin, 1985, 212-214.

3.2.4.18. Katalog No. 21: 24 Nolu (Hagios Paraskeve) Kilise

Yapının Yeri: Kaya oyma yapı Yeraltı Şehri Sokağı üzerinde yer almaktadır. 22-23 nolu yapıların 50 m. güneydoğusunda, 1048 nolu parselin ise içerisindedir

Yapının Koordinatları: 38.2760 N, 34.3550 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 24

Fotoğraf No: 189-195

Günümüzdeki Durumu: Yeraltı Şehri Sokağı üzerinde kuzey güney doğrultulu devam eden kaya kütlesi üzerinde bulunan yapının modern konutlarla çevrelendiği görülmektedir. Girişi batı cephesinden sağlanan yapının giriş açıklığı ve kuzeybatı duvarının bir bölümü yıkılarak günümüze ulaşamamıştır. Yapının naos zemini ise içerisine atılan hafriyattan dolayı tam olarak izlenememektedir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek nefli olarak düzenlenmiştir. Yapı naos, templon ve apsisten oluşmaktadır. Tek nefli olan bu yapıya batı cephesinde yüzeyi düzgün bir şekilde işlenerek düzleştirilen ve bu alanın yaklaşık olarak orta bölümüne konumlandırılan yarım daire kemerli kapı açıklığından girilmektedir. Bir bölümü kırılan kapı 0.70 x 1.80 m. ölçülerindedir. Kapı açıklığının güneyinde ise 0. 33 m. genişliğe ve 0. 37 m. yüksekliğe sahip kemerli bir pencereye yer verilmiştir. Bu kapıdan geçildikten sonra ulaşılan doğu-batı doğrultulu dikdörtgen formlu naos 2.45 x 3.00 m. ebatlarındadır. Yapı naosunun üzerini örten beşik tonozun dolgulu zeminden alınabilen yüksekliği 2.35 m.'dir. Kilise naosunun kuzey duvarında iki güney duvarında ise bir olmak üzere toplamda üç niş bulunmaktadır. Kuzey duvarın batı bölümünde bulunan ilk niş zemin kotunda olup, yarım daire kemer formludur. Bu niş 0.64 m. genişlik, 0.50 m. yükseklik ve 0. 30 m. derinliğe sahiptir. Kuzey duvarın doğu bölümündeki ilk niş ile benzer formda düzenlenen ikinci niş ise 0. 42 m. genişliğe, 0.49 m. yüksekliğe ve 0.31 m. derinliğe sahiptir. Kilise naosunun güney duvarının batı bölümüne yerleştirilen üçüncü niş diğer iki nişe göre daha niteliksiz bir işçilik göstermekle birlikte, ilk nişte görüldüğü üzere kilise zemin kotuna yakın bir noktada bulunmaktadır. Bu üçüncü niş 1.62 m. uzunluğunda olup, 0.60 m. derinliğe ve 0.90 m. yüksekliğe sahiptir.

Kilise naosunun doğusunda apsis bölümünü naostan ayıran bir templon görülmektedir. Templon levhalarının naosa bakan batı cepheleri oldukça sade tutulurken, templon levhalarının üst kısımlarında ahşaptan bir ikonastasisin yerleştirildiğini düşündüren izler

bulunmaktadır. Bu bölümde yer alan 0.70 m. genişliğe sahip açıklıktan geçilerek yapının apsis kısmına geçilebilmektedir. Yarım daire formlu apsis 1.58 x 2.00 m. ölçülerinde olup, apsis eksedrasının zeminden alınabilen yüksekliği ise 2.22 m.'dir. Apsisin doğu duvarına bitişik olarak düzenlenen 0.60 x 0.45 m. ölçülerinde bir altar ile apsisin templon ile birleştiği noktalarda karşılıklı olarak yerleştirilen yaklaşık 0.50 x 0.35 ebatlarında birer oturma sekisi görülmektedir. Ayrıca apsiste birisi altarın hemen üzerinde diğeri ise apsisin kuzey duvarında olmak üzere iki nişe yer verilmiştir. Altarın üzerinde yer alan niş yarım daire kemerli olup, 0.35 m. genişliğe, 0.53 m. yüksekliğe ve 0.24 m. derinliğe sahiptir. Kuzey duvarda yer alan niş ise dikdörtgen formlu olup, 0.40 x 0.43 m. ebatlarında ve 0.60 m. yüksekliğindedir.

Kilisede apsis bölümünü naostan ayıran templon kemerinin, kemer üzengi seviyesinin başlangıç noktasında görülen testere dişi formlu geometrik zikzak motifi kazımaları dışında yapıda herhangi bir bezeme öğesi görülmemektedir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: -

3.2.4.19. Katalog No. 22: 28 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezine yakın bir konumda, Kör Sokak (Kilise Cami Sok) ve Cevizli Sokağın geçtiği vadilerin arasında kalan yüksek kaya bloğu üzerinde 994 Nolu parselde yer alan evin yanında bulunmaktadır. 30, 31 ve 32 Nolu kilisenin 20 m. kuzeybatısında, 29 Nolu Hagios Antonios kilisenin ise hemen altında yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2761 N, 34.3719 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 25

Fotoğraf No: 196-202

Günümüzdeki Durumu: Kilise yanında bulunduğu yapının ardiyesi olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise terk edilen evden dolayı boş durumda olup kullanılmamaktadır.

Plan Tasviri: Tek nefli olarak düzenlenen yapı naos, templon ve apsisten oluşmaktadır. Yapıya batı cephesindeki 0.80 x 1.70 m. ebatlarındaki dikdörtgen formlu kapıdan girilmektedir.

Kapı açıklığından geçilerek ulaşılan naos 4.45 x 3.15 m. ölçülerindedir. Kuzey güney doğrultulu enine naos dörtgen bir görünümdedir. Naosun üzerini örten iki örtü sistemi mevcuttur. Kiliseye giriş kapısı ile apsis aksı beşik tonoz ile geçilirken, her iki yanda kalan birimlerin ise düz tavan ile kapatıldığı görülmektedir. Beşik tonozun zeminden yüksekliği 2.40 m. iken her iki yanda yer alan düz tavanların yükseklikleri ise ortalama 2.15 m.'dir. Yapı naosunda birisi doğu duvarın kuzey bölümünde diğeri ise kuzey duvarın doğu bölümünde olmak üzere iki nişe yer verilmiştir. Doğu duvarı üzerinde yer alan yarım daire kemerli ilk niş 0.60 m. genişliğe, 0.50 m. yüksekliğe ve 0.38 m. derinliğe sahiptir. Kuzey duvarı üzerindeki ikinci niş ise 0.57 m. genişliğe 0.58 m. yüksekliğe ve 0.22 m. derinliğe sahiptir. Bu ikinci nişin oturma sekisinden başlayan başlangıç noktasında 0.15 m. derinliğe ve 0.40 m. çapa sahip bir oyuk yer almaktadır. Naosun kuzey duvarındaki bu niş ve oyuk düzenlemesinin vaftiz teknesi için yapılmış olması muhtemeldir. Yapının kuzey ve güney duvarının ön bölümünde naos boyunca devam eden, batı duvarının ise güney bölümünde görülen 0.40 m. yüksekliğe ve 0.33 m. genişliğe sahip birer oturma sekisi mevcuttur.

Kilise naosunun doğusunda bir basamak yardımıyla naos ile apsisi birbirinden ayıran templona yer verilmiştir. Templonun doğusunda 1.75 x 2.60 m. ölçülerinde yarım daire formlu bir apsis bulunmaktadır. Apsis eksedrasının zeminde alınabilen yüksekliği ise yaklaşık 2.00 m.'dir. Apsisin doğu duvarnda kare formlu bir altar, altarın kuzeyinde ise 0.32 x 0. 45 m. ebatlarında dikdörtgen formlu bir niş görülmektedir. Ayrıca bu bölümde 0.70 x 0.32 m. ölçülerine sahip iki oturma sekisine yer verilmiştir.

Kilisenin naosundaki izlerinden yola çıkarak bir zamanlar yapının iç duvarlarının tamamı ya da bir bölümünün sıva ile kaplandığı anlaşılmaktadır. Bu sıvanın üzerinde kırmızı ve siyah renkleri kullanılarak yapılan geometrik formlarda bezemeler bulunmaktadır. Bahsi geçen süslemelerin dışında yapının naos ve apsis bölümlerinde kazıma olarak yapılan üç haç görülmektedir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Petropoulos-Andreadis, 1970, Fig.19, Çetin, 1985, 173-175.

3.2.4.20. Katalog No. 23: 29 Nolu (Hagios Antonios) Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezine yakın bir konumda, Kör Sokak (Kilise Cami Sok) ve Cevizli Sokağın geçtiği vadilerin arasında kalan yüksek kaya bloğu üzerinde 994 Nolu parselde yer alan evin yanında bulunmaktadır. 30, 31 ve 32 Nolu kilisenin 20 m. kuzeybatısında, 28 Nolu kilisenin ise hemen üzerinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2761 N, 34.3719 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 26

Fotoğraf No: 203-208

Günümüzdeki Durumu: Kilise yanında bulunduğu yapının bir dönem ardiyesi olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise terk edilen evden dolayı boş durumda olup kullanılmamaktadır. Bulunduğu konumdan dolayı ulaşımı zor olan yapının apsis bölümünde çeşitli tahribatlar görülmektedir.

Plan Tasviri: Tek nefli olarak inşa edilen Hagios Antonios kilisesi naos, templon ve apsis bölümlerinden meydana gelmektedir. Yapıya batı cephesinde bulunan dikdörtgen formlu bir niş içerisine yerleştirilen aynı formlu 0.75 x 1.50 m. ölçülerindeki kapıdan girilmektedir.

Kilisenin doğu-batı doğrultulu naosu kareye yakın ve dörtgen formludur. Naosun üzeri beşik tonozla geçilmiştir. Beşik tonozun kemer başlangıcı bir silme ile vurgulanırken, tonoz 2.40 m. yüksekliğe sahiptir. Naosun kuzey duvarının doğu bölümünün üzerinde bir niş, güney duvarının batı kısmının üzerinde ise bir arcosolium bulunmaktadır. Yarım daire kemerli niş 0.55 m genişliğe 0.25 m derinliğe ve 0. 45 m. yüksekliğe sahiptir. Arcosoliumda yarım daire kemerli olup 0.50 x1.00 m. ölçülerindedir. Bu bölümde yer alan arcosolium kemeri 1.20 m. yüksekliğindedir. Ayrıca naosun hem kuzey hem de güney duvarı önünde yaklaşık 0.42 m. yükseklikte ve 0.30 m. genişlikte birer oturma sekisine yer verilmiştir.

Kilise naosunun doğusunda bir basamak yardımıyla naostan ayrılan templon bulunmaktadır. Templonun arkasında da yarım daire formlu bir apsis bulunmaktadır. Bu apsis 1.50 x 1.73 m. ölçülerindedir. Apsis eksedrasının zeminde alınabilen yüksekliği ise 1.97 m.'dir. Apsisin bema kısmının oldukça küçük tutulduğu, doğu bölümde altarın her iki yanında bulunan oturma sekilerinin, apsisin güney ve kuzey duvarı boyunca kademeli olarak devam ederek templonla birleştiği görülmektedir. Apsiste altarın

hemen üzerinde basit bir nişe yer verilmiştir. Yapıda herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Petropoulos-Andreadis, 1970, Fig.19, 22, 51; Çetin, 1985, 171-172.

3.2.4.21. Katalog No. 24: 30 Nolu (Sümer 1) Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezine yakın bir konumda, Kör Sokak (Kilise Cami Sok) ve Cevizli Sokağın geçtiği vadilerin arasında kalan yüksek kaya bloğu üzerinde 997 Nolu parseldeki Evin bahçe duvarının dışındaki peri bacası şeklindeki kaya kütlesinde bulunmaktadır. 28 ve 29 Nolu kilisenin 20 m. güneydoğusunda, Aynı kaya bloğunda yer alan 31 Nolu (Sümer 2) kilisenin hemen üzerinde, 32 Nolu kilisenin ise hemen yanındadır.

Yapının Koordinatları: 38.2761 N, 34.3721 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 27

Fotoğraf No: 209-215

Günümüzdeki Durumu: Kilise bir dönem yanında bulunduğu konutun ardiyesi olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise terk edilmiş olup kullanılmamaktadır. Yapının güney duvarının zaman içerisinde tahrip edilerek bir pencere açıklığı yerleştirildiği, kuzey templon levhası ile altarın bir bölümünün ise kırıldığı görülmektedir.

Plan Tasviri: Tek nefli olarak inşa edilen kilise naos, templon ve apsis bölümlerinden meydana gelmektedir. Yapıya kuzey cephesinde yer alan yarım daire formlu sağır kemer içerisine yerleştirilen 0.70 m. genişliğe ve 1.35 m. yüksekliğe sahip dikdörtgen formlu kapıdan girilmektedir. Kapı açıklığının hemen üzerinde yer alan sağır kemerin silme ile belirginleştirilmesinin yanı sıra bu bölümün dışta üç sıra halinde ve kapının her iki yanında da izlenebilen dikdörtgen silmelerle çevrelendiği görülmektedir.

Kapı açıklığından girilince ulaşılan kilise naosu doğu-batı doğrultu olup, 2.55 x 2.20 m. ebatlarında ve dörtgen formludur. Naosun üzeri beşik tonozla kapatılırken, tonozun kemer başlangıcının bir silme ile belirginleştirildiği görülmektedir. Beşik tonozun dolgulu zeminden alınabilen yüksekliği ise 2.25 m.'dir. Kilisenin naosunda biri kapının da bulunduğu kuzey duvarı üzerinde, diğeri ise doğu duvarı üzerine konumlandırılan iki nişe yer verilmiştir. Yapının kuzey duvarı üzerinde yer alan ilk niş yarım daire kemerli olup 0.50 m. genişliğe, 0.55 m. yüksekliğe ve 0.22 m. derinliğe sahiptir. Doğu duvarı üzerinde bulunan ikinci niş ise ilk nişten farklı olarak at nalı kemeri formunda olup, 0.50 m. genişliğe, 1.40 m. yüksekliğe ve 0.10 m. derinliğe sahiptir.

Kilise naosunun doğusunda naos ile apsisi birbirinden ayıran templona yer verilmiştir. Bu bölümde naos ve apsis bölümünü birbirinden ayırırken kullanılan

basamak bölümü yapının içerisinde bulunan dolgudan dolayı anlaşılamamaktadır. Templonun doğusunda 1.30 x 1.45 m. ölçülerinde yarım daire formlu bir apsis bulunmaktadır. Apsis eksedrasının zeminde alınabilen yüksekliği ise yaklaşık 1.95 m.'dir. Apsisin bemasının küçük tutulmuş olup, doğu duvarında yer alan altarın her iki yanında bulunan oturma sekilerinin, apsisin güney ve kuzey duvarı boyunca kademeli olarak devam ederek templon levhaları ile birleştiği görülmektedir. Apsiste altarın hemen üzerinde yarım daire kemerli 0.33 x 0.45 m. ölçülerinde 0.06 m. derinliğe sahip basit bir nişe yer verilmiştir.

Yapının güney templon levhasında eskiden kırmızı boya ile yapılan bir haç motifi bulunurken, günümüzde bu bezeme görülememektedir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Ötüken, 1980, 138; Çetin, 1985, 176-178, Pekak, 1993, 126-127, 146, 153; Asutay-Freissig, 1996, 57-58.

3.2.4.22. Katalog No. 25: 31 Nolu (Sümer 2) Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezine yakın bir konumda, Kör Sokak (Kilise Cami Sok) ve Cevizli Sokağın geçtiği vadilerin arasında kalan yüksek kaya bloğu üzerinde 997 Nolu parseldeki Evin bahçe duvarının dışındaki peri bacası şeklindeki kaya kütlesinde bulunmaktadır. 28 ve 29 Nolu kilisenin 20 m. güneydoğusunda, Aynı kaya bloğunda yer alan 30 Nolu (Sümer 2) kilisenin hemen altında, 32 Nolu kilisenin ise kuzey bitişiğinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2761 N, 34.3721 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 28

Fotoğraf No: 216-220

Günümüzdeki Durumu: Yapı giriş açıklığının çevresinden gelen toprak dolgu yüzenden büyük ölçüde kapandığı görülmektedir. Kilisenin içerisinde ise naosun güney zemin bölümü ve bu kısımda yer alan khamasorion tamamen ortadan kaldırılarak daha alt kotta bulunan bir diğer mekâna inmek için merdivene dönüştürülmüştür. Ayrıca naos duvarlarında yer alan nişler ve güney templon levhasında da çeşitli tahribatlara rastlanmaktadır.

Plan Tasviri: Kilise tek nefli olarak inşa edilmiş olup, naos, templon ve apsisten meydana gelmektedir. Yapıya batı cephesindeki yarım daire formlu sağır kemer içerisine yerleştirilen 0.80 x 1.60 m. ebatlarındaki dikdörtgen kapı açıklığından girilmektedir. Kapı açıklığının içerisine yerleştirildiği sağır kemer dıştan bir silmeyle belirginleştirilmiştir. Kemer ve kapı açıklığı arasında kalan dar bölüme yapının nasounun daha çok ışık alması için 0.17 m. çapında daire formlu bir pencere açılmıştır.

Kapı açıklığından girilince ulaşılan kilise naosu doğu batı doğrultu olup, 2.90 x 2.25 m. ebatlarında ve dörtgen formludur. Kilise naosunun batı ve doğu bölümlerinin daha dar olduğu gözlenirken, naosun orta bölümünün daha geniş tutulduğu görülmektedir. Yapının naosunun üzeri iki yöne eğimli kırma çatı olarak kapatılmıştır. Çatının naostan yüksekliğinin yaklaşık olarak 2. 15 m. olduğu söylenebilir. Kilisenin naosunda biri güney duvarı üzerinde diğer ikisi ise kuzey duvarı üzerinde konumlandırılan üç nişe yer verilmiştir. Naos zeminin güney kısmında da bir khamasorionun izleri görülmektedir. Yapının güney duvarı doğu bölümünün üzerinde yer alan ilk niş yarım daire kemerli ve küçük ölçeklidir. Bu ilk niş 0.20 m. genişliğe, 0.29 m. yüksekliğe ve 0.19 m. derinliğe

sahiptir. Kuzey duvarındaki ikinci niş duvarın orta aksı üzerindedir. Bu ikinci nişin 0.90 m. genişliği, 0. 90 m. yüksekliği ve 0. 76 m. derinliği bulunmaktadır. Naosun kuzey duvarında yer alan üçüncü niş ise yarım daire kemer formlu olarak düzenlenmiş olup, 0.50 x 0.53 m. ölçülerinde ve 0.28 m. derinliğindedir. Naosun her iki duvarının ön bölümünde naos boyunca doğu batı doğrultusunda karşılıklı olarak yerleştirilen ve kilise naos zemininden 0.50 m. yükseltilen birer oturma sekisi bulunmaktadır. Naos tasarımından kaynaklı olarak oturma sekisi naosun orta bölümünde genişlerken, her iki uç kısımda ise daralmaktadır. Naos zemininde yer alan khamasorionun alınabilen ölçülerinden yola çıkarak 0.50 x 1.00 m. ebatlarında ve 0.35 m. derinliğinde olduğunu söylemek mümkündür.

Kilise naosunun doğusunda zeminden bir basamak yükseltilerek naos ve apsis kısmını birbirinden ayıran templona yer verilmiştir. Kilisenin templon levhalarının oldukça dar tutulduğu görülmektedir. Templonun doğusunda 1.80 x 2.15 m. ölçülerinde yarım daire formlu bir apsis bulunmaktadır. Apsis bölümünün üzerini örten eksedrasının zeminde alınabilen yüksekliği 2.05 m.'dir. Apsisin doğu duvarında bitişik olarak düzenlenen bir altara yer verilmiştir. Bu bölümde biri altarın üzerinde diğer ikisi ise apsisin kuzey ve güney duvarları üzerinde olmak üzere üç niş bulunmaktadır. Apsisin doğu ve kuzey duvarı üzerinde yer alan nişler daha basit ve küçük tasarımlara sahip iken, güney duvarı üzerindeki niş oturma sekisini andırmaktadır. Bu niş 0.60 m. genişliğe, 1.00 m. yüksekliğe ve 0.30 m. genişliğe sahiptir. Yapıda herhangi bir bezemeye rastlanmamaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Ötüken, 1980, 138; Çetin, 1985, 179-181, Pekak, 1993, 127, 146; Asutay-Freissig, 1996, 58.

3.2.4.23. Katalog No. 26: 32 Nolu (Sümer 3)Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezine yakın bir konumda, Kör Sokak (Kilise Cami Sok) ve Cevizli Sokağın geçtiği vadilerin arasında kalan yüksek kaya bloğu üzerinde 997 Nolu parseldeki Evin bahçe duvarının dışındaki peri bacası şeklindeki kaya kütlesinde bulunmaktadır. 28 ve 29 Nolu kilisenin 20 m. güneydoğusunda, Aynı kaya bloğunda yer alan 30 Nolu (Sümer 1) ve 31 Nolu (Sümer 2) kilisenin güney bitişiğinde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2761 N, 34.3721 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 29

Fotoğraf No: 221-225

Günümüzdeki Durumu: Kilisenin giriş bölümü kapandığı için içerisine girmek mümkün olmamaktadır. Yapı uzun süre atıl vaziyette bırakılmasından dolayı zamanla naosunun molozlarla dolduğu görülmektedir.

Plan Tasviri: Tek nefli yapı naos, templon ve apsis bölümlerinden oluşmaktadır. Kiliseye kuzey cephesinde yer alan 1.20 m genişliğe sahip yarım daire kemerli sağır niş içerisine yerleştirilen ve 0.60 m. genişliğinde dikdörtgen formlu kapı açıklığından girilmektedir.

Günümüzde bu kapı açıklığı içine girilemeyecek kadar kapanmıştır. Bu kapı yardımıyla ulaşılan kilise naosu doğu batı doğrultulu olup, 2.10 x 2.85 m. ebatlarındadır. Kilise naosunun üzeri aynı doğrultuda devam eden beşik tonozla geçilmiştir. Beşik tonozun kemer başlangıcı her iki duvar yüzeyinde de birer silme yardımıyla belirginleştirilmiştir. Naosun kapının da bulunduğu kuzey duvarı üzerinde, kapı açıklığı ve templon ayrımının başladığı kısmın arasında yarım daire kemere sahip bir niş bulunmaktadır. Nişin naosa bakan ön bölümünde ise zeminden yükseltilen bir oturma sekisi dikkati çekmektedir. Naosun güney duvarının önünde de kilise naosu boyunca devam eden bir oturma sekisi mevcuttur. Kilise naosunun batı duvarının üst kotunda yapının ışık alması için yarım daire kemerli bir pencere bulunmaktadır. Pencere açıklığının batısında ise 0.80 x 1.70 m. ölçülerinde olan khamasorion bir mezar görülmektedir.

Kilise naosunun doğusunda apsis bölümünü ayıran yarım daire formlu templon kemeri ve templon levhaları bulunmaktadır. Templonun doğusunda ise 1.75 m. derinliğe sahip yarım daire formlu apsis görülmektedir. Apsis bölümünün genişliği ve bu kısmın

üzerini kapatan eksedranın yüksekliği ölçülememiştir. Apsisin doğu duvarına bitişik olarak bir altar ve altarın hemen üzerinde ise yarım daire kemerli bir nişe yer verilmiştir. Yapıda herhangi bir süsleme öğesi görülememektedir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Ötüken, 1980, 139; Çetin, 1985, 182-183.

3.2.4.24. Katalog No. 27: 33 Nolu (Güvercinli) Kilise

Yapının Yeri: Cevizli Sokaktan Kilise Cami (Gregorios Nazianzos) kilisesine giden yol üzerindedir. Yoldan bakılınca görülebilen yapı Kilise Cami (Gregorios Nazianzos)'un doğusunda, 809 ve 810 nolu parsellerin ise hemen kuzey bitişiğindeki parsel dışı kayalık alanın üst kotunda bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2757 N, 34.3727 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 30

Fotoğraf No: 226-230

Günümüzdeki Durumu: Yapı zemin kotundan yaklaşık 10.00 m. yükseklikte bulunan küçük bir terasın arkasındaki kaya bloğuna oyulmuştur. Zaman içerisinde bu terası içerisine alan kaya bloğunda kopmalar meydana geldiğinden yapıya ulaşmak oldukça zordur. Yapının naos duvarlarında, apsis bölümünde ve örtü sisteminde dikey ve yatay hatlı çatlakların meydana geldiği belirli bölümlerde ise bu çatlakların genişlemeye başladığı gözlenmektedir.

Plan Tasviri: Tek nefli kilise naos, templon ve apsisten oluşmaktadır. Yapıya batı cephesinde bulunan kapı açığından ulaşılmaktadır. Yarım daire kemer formlu sağır bir niş içerisine yerleştirilen dikdörtgen formlu kapı 0.85 x 1.70 m. ölçülerindedir. Kapı en dışta iki sıra halinde kademelendirilen dikdörtgen silmeler ile çevrelemektedir. Silmelerin üzerinde yapının daha fazla ışık almasını sağlamak için bir pencere açıklığı yerleştirilmiştir.

Bu kapıdan geçilerek ulaşılan naos bölümü doğu batı doğrultusunda düzenlenmiş olup, yaklaşık 4.40 x 3.15 ölçülerinde ve yamuk formludur. Kilise naosunun güneyden kuzeye doğru daraldığı görülmektedir. Naosunu üzerini kapatan beşik tonoz noasla aynı doğrultuludur. Beşik tonozun kemer başlangıcı hem naos hem de templon kemerinde bir silmeyle belirginleştirilirken, tonozun zeminden alınabilen yüksekliği 3.30 m.'dir. Kilise naosunda görülebilen tek niş uygulaması kuzey duvarının doğu bölümünde bulunmaktadır. Yarım daire kemer formlu bu niş 0.48 m. genişliğe, 0.55 m. yüksekliğe ve 0.27 m. derinliğe sahiptir. Nişin ön bölümünde yapı zemininden 0.45 m. yükseltilerek naosu üç yönden çevreleyen 0.27 m. genişliğinde bir oturma sekisine yer verilmiştir. Bu seki düzenlemesi kapının bulunduğu batı duvarı ile güney duvarının batı bölümü ve doğudaki templon kısmı dışında kesintisiz olarak devam etmektedir.

Kilise naosunun doğusunda zeminden iki basamak ile yükseltilerek naos ve apsis kısmını birbirinden ayıran templona yer verilmiştir. Kilisenin templon levhaları sağlam olup, levhalar arasında bulunan 0.60 m.'lik açıklıktan kilisenin apsisine ulaşılmaktadır. Templonun doğusunda yer alan yarım daire formlu apsis 1.96 x 1.88 m. ebatlarındadır. Apsisin üzerini kapatan eksedranın zeminden alınabilen yüksekliği 2.60 m.'dir. Apsisin doğu duvarı önünde kare formlu bir altar bulunmaktadır. Bu kısımda biri altarın üzerinde diğeri ise apsisin kuzey duvarında olmak üzere iki niş görülmektedir. Apsisin güneyinde ise kuzey ve güney duvarlarının templon levhaları ile birleştiği noktalara birer oturma sekisinin yerleştirildiği görülmektedir. Sekiler aynı yüksekliklerde olup, 0.80 m genişlik ve 0.30 m. derinliğe sahiptir.

Kilisede duvar resmi olarak yapılan uygulamalar görülmektedir. Naostaki resimlerin neredeyse tamamı tahrip olurken, apsis bölümünün doğu duvarı üzerinde aziz oldukları anlaşılabilen üç figür bulunmaktadır. Bu duvar resimlerinin oldukça kötü durumda olduklarını söylemek mümkündür.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 209-211, Pekak, 1993, 126, 146.

3.2.4.25. Katalog No. 28: 35 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Cevizli Sokaktan, Kilise Cami (Gregorios Nazianzos) kilisesine giden yolun batısında kalmaktadır. Yoldan bakılınca görülebilen 5262 nolu parseldeki konik kaya bloğunda 36 nolu kilisenin üzerinde yer almaktadır. Kiliseye 1003 nolu parselde bulunan evin bahçesinden geçilerek ulaşılabilmektedir.

Yapının Koordinatları: 38.2760 N, 34.3731 E

İnceleme Tarihi: 2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 31

Fotoğraf No: 231-238

Günümüzdeki Durumu: Kilisenin bulunduğu konik kaya kütlesinde enlemesine olarak devam eden çatlakların meydana geldiği görülmektedir. Günümüzde yanında bulunduğu evin kümesi olarak kullanılmaktadır.

Plan Tasviri: Tek nefli olarak kayaya oyularak inşa edilen kilise naos, templon, apsis ve parekklesiondan meydana gelmektedir. Yapıya kuzey cephesindeki kaya yüzeyi düzleştirilerek yerleştirilen sağır yarım daire kemerli bölümün içerisine yerleştirilen 0.80 x 1.60 m. ebatlarındaki dikdörtgen formlu kapı açıklığından geçilerek ulaşılmaktadır.

Kapıdan geçilince ulaşılan naos 1.95 x 2.05 m. ölçülerinde olup, yaklaşık kare formludur. Naosun köşe kısımlarında örtü sisteminden gelen yarım daire formlu kemer payelerinin oturduğu basit hacimler meydana getirilmiştir. Bu birimler arasına yerleştirilen tonozun zeminden alınabilen yüksekliği 2.95 m.'dir. Naosun kuzey duvarı üzerinde 0. 45 x 0.22 ölçülerinde ve 0.52 m. yüksekliğe sahip yarım daire kemerli bir niş yerleştirilmiştir. Naosun güney duvarında ise 0.85 m. genişlik ve 1.95 m. yüksekliğe sahip yarım daire kemerli bir açıklık ile naosa bağlanan parekklesion bölümüne yer verilmiştir. Bu kısım 1.05 x 2.15 m. ölçülerinde olup, üzerini örten tonozun yüksekliği 2.12 m.'dir. Parakklesionun doğusunda ise 1. 65 m. yüksekliğe, 0. 70 m genişlik ve 0.65 m. derinliğe sahip basit bir apsis bulunmaktadır. Kilise naosunun doğusunda bir basamak ile apsis bölümünü naostan ayıran templona yer verilmiştir. Templon levhaları günümüze sağlam bir şekilde ulaşmış olup, bu kısımdaki 0.60 m. genişliğindeki açıklık ile yapının apsis ve bemasına ulaşılabilmektedir. Kilisenin apsisi 1.40 m derinliğe ve 1.70 m. genişliğe sahiptir. Apsisin üzerini kapatan eksedranın zeminden alınabilen yüksekliği 2.20 m.'dir. Apsisin doğu duvarının önünde bir altar bulunmaktadır. Altarın

hemen üzerinde ise yarım daire kemerli bir niş görülmektedir. Ayrıca apsisin kuzey ve güney duvarı boyunca devam ederek templonda sonlanan 0.30 m. genişliğinde bir oturma sekisine yer verilmiştir.

Yapı naosu ve apsisinin muhtelif yerlerinde sıva üzerine kazıma tekniğinde yapılan basit haçlar görülmektedir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 166-167.

3.2.4.26. Katalog No. 29: 41 Nolu (Harim A) Kilisesi

Yapının Yeri: Cevizli Sokağın güneyinde, 827 nolu parselde yer alan Şevket Bidav konutunun doğusundaki vadide aynı şahsın 828 nolu parseldeki bahçesinin içerisinde bulunmaktadır. 42 Nolu (Harim B) kilisesinin altında 43 Nolu ve 44 Nolu (Harim C) kilisesinin ise batısındadır.

Yapının Koordinatları: 38.2753 N, 34.3734 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 32

Fotoğraf No: 239-244

Günümüzdeki Durumu: Atıl vaziyette bulunan kaya oyma kilisenin giriş bölümünde erimeler ve kaya bloğunun muhtelif yerlerinde kılcal çatlaklar görülmektedir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek nefli olup naos, templon ve apsisten oluşmaktadır. Yapıya batı cephesindeki dıştan dikdörtgen formlu iki silme içerisindeki derin bir niş içerisine yerleştirilen, 0.90 m. genişliğe ve 1.66 m. yüksekliğe sahip dikdörtgen kapıdan girilmektedir. Kapıdan geçilince ulaşılan naos doğu batı doğrultuludur. Naosun batıdan doğuya doğru genişlediği görülmektedir. Naos ortalama 2.50 m. genişliğe ve 2.85 m. derinliğe sahiptir. Naosun üzerini örten beşik tonozun yüksekliği ise 2.60 m.'dir. Naosun kuzey duvarının doğu bölümünde yarım daire kemerli 0.44 x 0.45 m. ölçülerinde ve 0.27 m. derinliğinde bir nişe yer verilmiştir. Noasun doğusunda bir basamak yarımıyla apsis bölümünü naostan ayıran templon bulunmaktadır. Templonun yarım daire kemeri ve levhaları sağlam durumdadır. Templonun doğusunda ise 1.70 m. derinliğe ve 2.00 m. genişliğe sahip yarım daire formlu bir apsis bulunmaktadır. Apsisin üzerini örten eksedranı zeminden alınabilen yüksekliği 2.00 m olup, apsisin doğu duvarının önünde bir altar, güney duvarının templonla birleştiği noktada ise 0.55 x 0.55 ölçülerinde bir seki görülmektedir.

Yapının dışında ve kapı sövelerinin iç kısımlarında kabartma tekniğinde yapılan bitkisel ve geometrik formlu uygulama görülürken, Kilise naosunun templon kemerinin naosa bakan yan yüzlerinde simetrik olarak kırmızı renkle yapılan haç bezemeleri görülmektedir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 221-223, Pekak, 1994, 191-192, 202, 212.

3.2.4.27. Katalog No. 30: 42 Nolu (Harim B) Kilisesi

Yapının Yeri: Cevizli Sokağın güneyinde, 827 nolu parselde yer alan Şevket Bidav konutunun doğusundaki vadide aynı şahsın 828 nolu parseldeki bahçesinin içerisinde bulunmaktadır. 41 Nolu (Harim A) kilisesinin altında 43 Nolu ve 44 Nolu (Harim C) kilisesinin ise batısındadır.

Yapının Koordinatları: 38.2753 N, 34.3734 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 33

Fotoğraf No: 245-249

Günümüzdeki Durumu: Yapı terkedilmiş vaziyette olup, kilisenin giriş bölümündeki kapı lentosunda ve naosun çeşitli kısımlarında dikey yönlü çatlakların meydana geldiği görülmektedir. Naosun kuzey ve batı duvarını çevreleyen sekinin bir bölümü kırılarak günümüze gelememiştir.

Plan Tasviri: Tek nefli kaya oyma kilise naos, templon ve apsisten oluşmaktadır. Yapıya kuzey cephesindeki dıştan dikdörtgen formlu iki silme içerisine yerleştirilen, 0.70 m. genişliğe ve 1.68 m. yüksekliğe sahip yarım daire kemerli kapı açıklığından girilmektedir. Kilisenin naosu doğu batı doğrultulu ve 1.90 x 2.95 m. ölçülerindedir. Naosun üzeri kemer başlangıcı basit bir silme ile belirginleştiren 2.57 m. yüksekliğe sahip beşik tonoz ile geçilmiştir. Naosun kuzey duvarı üzerinde 0.60 x 0.64 m. ebatlarında ve 0.34 m. derinliği olan yarım daire kemerli bir nişe yer verilmiştir. Nişin ön bölümünde ise naosun kuzey duvarının bir bölümüne kadar devam eden oturma sekisi görülmektedir. Noasun doğusunda bir basamak ve iki sağlam levha ile apsis bölümünü naostan ayıran templon bulunmaktadır. Templonun doğusunda 1.50 m. derinliği ve 1.60 m. genişliği bulunan yarımda daire apsis görülür. Apsis bölümünün üzeri 2.20 m. yüksekliğindeki eksedra ile geçilmiştir. Apsisin doğu duvarında bir altarı olmayıp, aynı duvarın daha üst kotunda kemerli basit bir niş yerleştirilmiştir. Yapıda herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 224, 228-229, Pekak, 1994, 192, 202.

3.2.4.28. Katalog No. 31: 43 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Cevizli Sokağın güneyinde, 827 nolu parselde yer alan Şevket Bidav konutunun doğusundaki vadide aynı şahsın 828 nolu parseldeki bahçesinin içerisinde bulunmaktadır. 41-42 Nolu (Harim A-B) kilisesinin doğusunda 44 Nolu (Harim C) kilisesinin ise kuzeybatısındadır.

Yapının Koordinatları: 38.2752 N, 34.3740 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 34

Fotoğraf No: 250-255

Günümüzdeki Durumu: Kilise günümüzde tamamen terkedilmiş olup atıl vaziyettedir. Kilisenin güney cephesinde yer yer bozulma ve kırılmalar görülmektedir. Yapının batı cephesinde yer alan arcosolium mezardan dolayı batı duvarında zamanla bir tahribat meydana gelmiştir. Kilise naosunda bulunan iki khamasorion mezar zamanla dolarak naosun zemin seviyesine kadar yükselmiştir. Yapının templon kemeri, levhaları ve altarı sağlam durumdadır.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek nefli olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, templon ve apsisten oluşmaktadır. Kiliseye güney cephesindeki dikdörtgen bir silme ile çevrelenen ve sağır yarım daire kemerli bir niş içerisinde yerleştirilen dikdörtgen formlu kapıdan girilmektedir. Bu kapı 0.80 x 1.60 m. ölçülerindedir. Kapıdan geçilince ulaşılan yapının naosu 2.38 x 3.27 m. ebatlarında ve doğu, batı doğrultuludur. Naosun batıdan, doğuya doğru daralarak devam ettiği izlenmektedir. Noasun üzerini örten beşik tonozunun kemer başlangıcı kuzey ve güney duvarlarında basit bir silme ile belirginleştirilmiştir. Beşik tonozun kilise naosunun zemininden alınabilen yüksekliği 2.56 m.'dir. Naosun kuzey duvarı üzerinde 0.50 x 0.47 m. ebatlarında ve 0.30 m. derinliği olan yarım daire kemerli bir nişe yer verilmiştir. Nişin ön bölümünde ise kilise naosunu büyük ölçüde üç yönden çevreleyen 0.30 m. genişlik ve 0.40 m. yüksekliğe sahip bir oturma sekisi bulunmaktadır. Seki kapının da bulunduğu güney duvarın batı bölümünde kesintiye uğramaktadır. Naosun batı bölümündeki zemininde bir bölümü izlenebilen iki khamasorion mezar görülmektedir. Doğuda kilise zeminden bir basamak yükseltilen templon, templonun doğusunda ise 1.60 m. derinliği ve 1.75 m. genişliği olan yarımda daire apsis görülür. Apsis bölümünün üzeri 2.14 m. yüksekliğindeki eksedra ile kapatılmıştır. Apsisin doğu duvarının ön bölümünde sağlam bir altar bulunmaktadır.

Apsis bemasın da herhangi bir seki uygulaması bulunmamaktadır. Apsisin doğu, kuzey ve güney duvarları üzerinde toplamda üç yarım daire kemerli nişe yer verilmiştir. Doğu duvarı üzerindeki ilk niş 0.40 x 0.40 m. ebatlarında ve 0.20 m. derinliğindedir. Kuzey ve güney duvarı üzerinde yer alan ikinci ve üçüncü niş ise birbirleriyle aynı aks üzerinde yer almakta ve ortalama 0.59 m. genişlik, 0.90 m. yükseklik ve 0.25 m. derinliklere sahiptir. Kilisede süsleme bulunmamaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 225-227.

3.2.4.29. Katalog No. 32: 46 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezindeki Kurutoz Mevkiine giden yol üzerindedir. 45 nolu kiliseyle aynı kaya bloğunda yer alan kilise 561 ve 562 nolu parsellerin arasında bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2746 N, 34.3683 E

İnceleme Tarihi: 2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 35

Fotoğraf No: 256-264

Günümüzdeki Durumu: Kaya oyma kilisenin güney bölümünün kopan kaya bloğuyla ortadan kalktığı söylenebilir. Bu cephede moloz taşlarla örülerek kapatılan bir arkad sırası görülmektedir. Arkad sırasının ön kısmında kaya zemine düzensiz bir şekilde oyularak yapılan bir düzine kadar khamasorion mezar, arkasında ise kilise bulunmaktadır. Yapının naos örtü sistemindeki kopmalar dışında, naosundaki sekileri yemliğe dönüştürülmüş ve templonların levhaları kırılmıştır. Güney apsisinin doğu duvarı üzerinde bulunan niş taşlarla örülerek kapatılmış, kuzey apsisi ise çöplerin atıldığı bir bölüme dönüştürülmüştür. Kilisenin kuzeyine eklenen parekklesion ise tamamlanamamıştır. Yapı günümüzde kümes olarak kullanılmaktadır.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek nefli ve iki apsisli olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, templon, apsis ve kuzeyindeki parekklesiondan meydana gelmektedir. Kiliseye güney cephesinin batı bölümündeki arkadın içerisine sonradan yerleştirilen dikdörtgen formlu bir kapı yardımıyla girilmektedir. Bu kapıdan geçilince ulaşılan naos doğu-batı doğrultulu ve dikdörtgen planlıdır. Kilisenin naosu 6.25 x 4.10 m. ölçülerinde olup, naos nefinin üzerini örten kemer başlangıcı silmeyle belirginleştirilen beşik tonozun zeminden alınabilen yüksekliği 4.15 m.'dir. Naosun kuzey duvarının doğu bölümünde yarım daire kemerli bir arcosolium görülmektedir. Bu niş 1.57 m. genişlik, 1.75 m. yükseklik ve 0.60 m. derinliğe sahiptir. Ayrıca naosun batı ve kuzey duvarlarının ön kısmında zeminden yaklaşık 1.00 m. yükseltilen ve ortalama 0.25 m. genişliği sahip sekilere yer verilmiştir.

Kilise naosunun doğu bölümünde iki templon ve iki apsisten meydana gelen bir düzenleme görülmektedir. Templonlar iki basamak yardımı ile noastan yükseltilerek apsis bölümü ile naosu birbirinden ayırmaktadır. Güney bölümde bulunan templonun levhaları büyük ölçüde tahrip olurken, kuzey bölümde yer alan templonun levhalarının

daha sağlam olduğunu söylemek mümkündür. Her iki templonun doğusunda yarım daire formlu birer apsise yer verilmiştir. Apsisler eş büyüklüklerde olup, ortalama 1.80 x 2.00 m. ölçülerindedir. Her iki apsisin üzerini örten eksedraların zeminden alınabilen yüksekliği ise 2.32 m.'dir. Kilisenin güney apsisinin doğu duvarının ön kısmında dikdörtgen formlu bir altar, altarın hemen üzerinde ise sonradan taşlarla örülerek kapatılan 0.65 x 1.13 m. ebatlarında yarım daire kemerli bir niş görülmektedir. Güney apsisin, güney duvarının templonla birleştiği bölümde küçük ölçekli basit bir sekiye yer verilmiştir. Kilisenin kuzey apsis bölümünde altar ve sekiye dair izler dolgudan dolayı izlenememektedir. Sadece doğu duvarı üzerinde kemerli bir niş görülebilmektedir.

Kilise naosunun kuzey duvarının doğu bölümünde, naos zemininde yükseltilerek 1.70 x 0.75 m. ölçülerindeki kemerli bir açıklık ile naosa bağlanan parekklesion bulunmaktadır. Bu mekân 3.20 x 3.30 m. ebatlarında olup, yaklaşık kare formludur. Parekklesionun üzeri zeminden 2.34 m. yükseklikte olan düz tavanın altında kalmaktadır. Mekânın doğusunda tamamlanamayan bir templon ve apsis görülmektedir. Yapıda herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Kitabe: -

Kaynakça: -

3.2.4.30. Katalog No. 33: 48 Nolu (Yatık) Kilise

Yapının Yeri: Cevizli Sokağın, Manastır Vadisi yol ayrımının kuzeyinde 554, 555 ve 556 nolu parseller içerinde bulunan kaya bloğunda yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2745 N, 34.3687 E

İnceleme Tarihi: 2022

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 36

Fotoğraf No: 265-269

Günümüzdeki Durumu: Ana kayadan kopmuş olması muhtemel büyük bir kaya bloğunun içerisine oyularak inşa edilen yapının kuzey cephesi büyük ölçüde kırılmıştır. Naos ve apsis bölümü sağlam olan yapının güney duvarının batı bölümünde yer alan arcosoliumun güney ve batı duvarlarının bir bölümünün kırılarak arkasında yer alan ve mezar olarak kullanılan mekânla irtibatlı hale getirilmiştir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek nefli ve iki apsisli olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, templon, ve apsisten meydana gelmektedir. Kiliseye kuzey cephesinin batısında zemin kotundan yüksekte yer alan 0.65 x 1.52 m. ölçülerindeki dikdörtgen formlu kapıdan girilmektedir.

Kapıdan geçince ulaşılan 2.95 x 4.10 m. ebatlarındaki yamuk formlu naos doğu batı doğrultuludur. Naosun üzeri aynı doğrultulu 2.57 m. yüksekliğe sahip beşik tonozla geçilmiştir. Kilise naosunun güney duvarının batı bölümünde 2.00 m. genişliğine ve 0.70 m. derinliğine sahip bir arcosoliuma yer verilmiştir. Arcosoliumun içerisinde ise khamosorion iki mezar bulunmaktadır. Mezarların naosa bakan cephesinde ise naosun güney duvarı boyunca devam eden bir seki uygulaması görülmektedir. Ayrıca naos zemininde iki khamosoriona yer verilmiştir. Kilise naosunun doğusunda iki templon ve iki apsis bulunmaktadır. Templonlar bir basamak ile noas zeminden yükseltilerek, apsis ile naosu birbirinden ayırmaktadır. Templon levhaları oldukça basit tutulmuş olup, basit silmeleri andırmaktadır. Naosun en doğusunda yarım daire formlu iki apsise yer verilmiştir. Kuzey apsis 1.21 x 1.76 m. güney apsis ise 1.25 x 1.80 m. ölçülerindedir. Her iki apsisin üzerini örten eksedraların apsis zemininden alınabilen yükseklikleri 1. 93 m.'dir. Apsislerin doğu duvarında birer altar ve pencereye yer verilmiştir. Kuzey apsis penceresi 0.24 x 0.20 m. ölçülerindeyken, güney apsis penceresi 0.55 x 0.70 m. ebatlarındadır. Ayrıca kilisenin güney apsisinin güney duvarı üzerinde 0.52 x 0.27 m.

ölçülerinde yarım daire kemerli bir niş bulunmaktadır. Kilisede herhangi bir süsleme izine rastlanmamaktadır.

Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 119-121, Pekak, 1994,193, 203, 213.

3.2.4.31. Katalog No. 34: 49 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Yapı Cevizli Sokağın devamı olarak Manastır Vadisine giden yolun güneyindeki yüksek kayalık teras üzerinde Hagios Anargyros kilisesinin ise güneybatısında 731 nolu parselin yakınında yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2747 N, 34.3713 E

İnceleme Tarihi: 2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 37

Fotoğraf No: 270-272

Günümüzdeki Durumu: Kilise bir dönem samanların konulduğu bir depo olarak kullanılırken, günümüzde atıl vaziyette bırakılarak terkedilmiştir. Yapı güney templon levhasının bir bölümü ile naosunun kuzey duvarı önünde yer alan oturma sekisinin kırılması dışında oldukça sağlam durumdadır.

Plan Tasviri: Yapı naos, templon ve apsisten meydana gelen tek nefli küçük bir kaya oyma yapıdır. Kiliseye batı cephesinde sağır yarım daire kemerli nişin içerisine konumlandırılan 0.70 x 1.87 m. ölçülerindeki dikdörtgen kapı açıklığından girilmektedir. Bu bölümdeki kapı açıklığının üzerinde sağır kemerin ise hemen altında yarım daire bir pencere açıklığı görülmektedir.

Yapının naosu doğu-batı doğrultulu ve kareye yakın dörtgen planlıdır. Naos 2.00 x 2.20 m. ölçülerinde olup, üzerini örten beşik tonozun zeminden alınabilen yüksekliği 2.20 m.'dir. Naosun kuzey duvarının doğu bölümünde dikdörtgen bir niş, batısında ise bir bölümü oturma sekisinin üzerinde yer alan düzgün bir forma sahip olmayan 0.60 m. çapında bir oyuk görülmektedir. Kilisenin kuzey ve güney duvarının ön bölümünde birbirine simetrik olarak yerleştirilen ve naos boyunca devem eden 0.25 m. genişliğinde birer oturma sekisi bulunmaktadır. Doğuda apsis ve naosu birbirinden ayıran templona yer verilmiştir. Kilise zeminindeki dolgudan ötürü templonu naostan yükselten basamak görülememektedir. Yapının yarım daire formlu apsisi 1.35 m. genişlik ve derinliğe sahiptir. Apsis bölümünün üzeri zeminden yüksekliği 2.00 m. olan eksedrayla geçilmiştir. Apsisin doğu duvarında bemaya doğru daralarak devam eden bir altar bulunmaktadır. Altarın hemen üzerinde ise 0.37 m. genişliğe, 0.55 m. yüksekliğe ve 0.12 m. derinliğe sahip yarım daire kemerli bir niş görülmektedir. Yapıda süsleme bulunmamaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 241-243.

3.2.4.32. Katalog No. 35: 50 Nolu (Son) Kilise

Yapının Yeri: Yapı Cevizli Sokağın devamı olarak Manastır Vadisine giden yolun güneyindeki yüksek kayalık teras üzerinde Hagios Anargyros ve 49 Nolu kiliselerin güneybatısında 724 nolu parsel yakınıda yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2746 N, 34.3708 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 38

Fotoğraf No: 273-279

Günümüzdeki Durumu: Çevresinde çok sayıda khamosorion mezar bulunan kilise atıl vaziyette ve oldukça kötü durumdadır. Bulunduğu kaya bloğunda dikey ve yatay çatlaklar meydana gelmiştir. Bu çatlakların naosun muhtelif kısımlarında devam ettiği görülmektedir. Naosun kuzey duvarının doğu kısmı ile naosun batı bölümünün üzerini kapatan tonozun bir bölümü yıkılmıştır. Templonun kuzey levhasında kısmi, güney levhasında ise büyük ölçülü hasarlar ve kopmalar meydana gelmiştir. Yapının altarı zeminde bulunduğu alanı kapsayan izler dışında tamamen ortadan kalkmıştır. Yapı girişi ve naosunda vejetasyon meydana gelmiştir.

Plan Tasviri: Tek nefli kilise naos, templon ve apsisten oluşmaktadır. Yapıya batı cephesinde bulunan 0.90 m. genişlik ve 1.57 m. yüksekliğe sahip dikdörtgen kapıdan girilmektedir.

Kapıdan geçilince ulaşılan doğu batı doğrultulu naos her iki kısa kenarda daralan orta bölümde ise genişleyen yamuk bir tasarımda düzenlenmiştir. Naosun en geniş bölümlerinden alınan ölçüleri 2.35 x 4.15 m.'dir. Yapının naosunun üzerini kapatan tonozun zeminden alınan yüksekliği ise 2.18 m.'dir. Naosta bir tanesi sonraki kullanımında pencereye dönüştürülen üç niş bulunmaktadır. Bu nişlerin ilki kuzey duvarının orta bölümünde ve yaklaşık kare formlu olup, 0.46 m. genişliğe, 0.51 m. yüksekliğe ve 0.30 m. derinliğe sahiptir. İkinci niş naosun kuzey duvarının doğu bölümündedir. Günümüzde pencereye dönüştürülen bu yarım daire kemerli nişin 0.62 m. genişliği, 0.65 m. yüksekliği ve 0.60 m. derinliği bulunmaktadır. Naostaki üçüncü niş ise doğudaki templon duvarı üzerinde, kuzey templon levhası ile kuzey naos duvarı arasındaki boşluk alanda yer almaktadır. Yarım daire kemer formlu bu niş 0.28 m. genişlik, 0.50 m. yükseklik ve 0.27 m. derinliğe sahiptir. Nişlerin bulunduğu duvarların ön bölümünde yapıyı üç yönden çevreleyen bir seki bulunmaktadır. Bu seki uygulaması

kuzey ve güney duvarının önünde oturma amaçlı kullanılırken, doğudaki templon bölümünün önünde basamak işlevindedir. Naosun doğusunda iki basamak ile kilise zemininden yükseltilen templon yer almaktadır. Templon payelerinde ciddi tahribatların olduğunu söylemek mümkündür. Templonun doğusunda 1.51 m. genişliğinde ve 1.57 m. derinliğine sahip yarım daire bir apsis görülmektedir. Apsisin eksadrası 1.82 m. yüksekliğe sahiptir. Altarı günümüze gelemeyen apsisin doğu duvarının üzerinde 0.37 x 0.52 m. ölçülerinde yarım daire kemerli bir niş, güney duvarının templonla birleştiği kısımda ise 0.30 x 0.50 m. ebatlarındaki oturma sekisi görülmektedir.

Kilisenin naosunda sıva üzerine kırmızı renk kullanılarak geometrik ve bitkisel formlu bezemelerin yapıldığı görülmektedir. Bezemeler büyük ölçüde tahrip olmasına rağmen naosun kuzey ve güney duvarları üzerinde birbirine simetrik olarak konumlandırılmıştır. Bu kısımlarda sütunların üzerine oturan yarım daire formlu kemerler ile bu kemerlerin aralarına ve alt kısımlarına Latin haçları ve kıvrım dallardan meydana gelen bitkisel bezemeler yerleştirilmiştir. Kemerlerin üst kotunda ise kilisenin beşik tonozunda da görülen geometrik yıldız formları işlenmiştir. Bu bezemelerin benzeri templon duvarının naos cephesine bakan kuzey bölümünde görülmektedir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 244-246, Pekak, 1993, 127-128, 155.

3.2.4.33. Katalog No. 36: 51 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Yapı Cevizli Sokağın devamı olarak Manastır Vadisine giden yolun güneyindeki yüksek kayalık teras üzerinde Hagios Anargyros ve 49 Nolu kiliselerin güneybatısında, 50 nolu (son) kilisesinin ise güneyindedir. Kilise 935 nolu parselin yakınında yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2741 N, 34.3709 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 39

Fotoğraf No: 280-287

Günümüzdeki Durumu: Kilise bir dönem samanlık olarak kullanılırken, günümüzde terk edilmiştir. Yapının kuzey cephesinde yer alan giriş kapısı taşlarla kapatılmış olup, yapıya güney cephesindeki açıklıktan ulaşılmaktadır.

Plan Tasviri: Kaya oyma yapı tek nefli olarak inşa edilmiştir. Kilise naos, templon ve apsis bölümlerinden meydana gelmektedir. Yapıya kuzey cephesindeki dıştan dikdörtgen bir silme ve sağır yarım daire kemerli bir niş içerisinde yerleştirilen 0.90 x 1.60 m. ölçülerindeki dikdörtgen kapıdan geçilerek ulaşılmaktadır.

Kapıdan geçilince ulaşılan kuzey güney doğrultulu dörtgen formlu enine naos 3.20 x 4.20 m. ebatlarındadır. Naosun üzerinin düz tavanla geçildiği görülmektedir. Düz tavanın dolgulu zeminden alınabilen yüksekliği ise 2.10 m'dir. Kilisenin apsisinin naosun tasarımında kaynaklı olarak orta aks üzerinde yer almayıp, güneye doğru kaydırıldığı görülmektedir. Yapının naosunda ikisi arcosolium olmak üzere toplamda beş niş bulunmaktadır. Arcosoliumlar nasosun batı duvarı üzerinde bulunmaktadır. Batı duvarının kuzey bölümünde yer alan ilk arcosolium 1.58 m. genişliğe, 1.60 m. yüksekliğe ve 0.72 m. derinliğe sahiptir. Arcosoliumun içerisindeki mezar alanı ve batı duvarı yıkılarak günümüzde yapıya bu bölümden giriş sağlanmaktadır. Batı duvarının güney bölümündeki diğer arcosoliumda mezar kısmı kırılmıştır. Bu arcosolium 1.41 m. genişliğinde, 1.94 m. yüksekliğinde ve 0.80 m. derinliğindedir. Kilise naosundaki nişlerden ilki güney duvarının doğu bölümünde yer almaktadır. Yarım daire kemerli olan bu niş 0.77 m. genişliğinde, 0.62 m. yüksekliğinde ve 0.32 m. derinliğindedir. Naosta bulunan diğer iki niş uygulaması ise doğu duvarı üzerindedir. Yan yana düzenlenen yarım daire kemerli bu nişlerden ilki daha küçük ölçekli olup, 0.46 x 0.50

m. ölçülerinde ve 0.27 m. derinliğindedir. Daha büyük olarak düzenlenen diğer niş ise 0.67 x 0.71 m. ebatlarında ve 0.34 m. derinliğe sahiptir.

Naosun doğusunda templon, templonun doğusunda ise yarım daire apsis yer almaktadır. Templon bölümün kuzey levhası izlenebilmekle birlikte güneyde buna karşılık bir düzenleme görülememektedir. Kuzey templon levhasının batı bölümünde duvar boyunca yaklaşık 1.00 m. devam eden ve 0.30 m. genişliğinde bir oturma sekisi bulunmaktadır. Kilisenin apsisi 2.74 m. genişliğe ve 2.20 m. derinliğe sahiptir. Apsisin üzerinde yer alan eksedranın yüksekliği ise 3.36 m.'dir. Apsis bölümünün doğu duvarının önünde bir altar, altarın üzerinde ise 0. 58 x 0.58 m. ölçülerinde ve 0.16 m. derinliğe sahip yarım daire kemerli bir niş bulunmaktadır.

Yapıda kazıma ve boyama tekniğinde yapılan haç bezemeleri görülmektedir. Kazıma tekniğinde yapılan haç yapının kuzey cephesindeki kapının sağır yarım daire kemerinin içerisinde yer almaktadır. Boyama tekniğinde yapılan haçlar ise naosun güney duvarında bulunan nişin içerisinde ve naosun doğu duvarının üzerinde bulunmaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985: 247-249.

3.2.4.34. Katalog No. 37: 52 Nolu Klise

Yapının Yeri: Yapı Manastır Vadisi giden yolun doğusunda, vadi içerisinde yer alan 666 nolu parseldeki bahçenin kenarındadır.

Yapının Koordinatları: 38.2734 N, 34.3601 E

İnceleme Tarihi: 2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 40

Fotoğraf No: 288-291

Günümüzdeki Durumu: Vadi içerisinde yer alan yapının bulunduğu kaya bloğundan kaynaklı dikey ve yatay doğrultulu çatlaklar meydana gelmiştir. Yapının templon levhalarının arasındaki açıklığın kapatılmış ve apsis bölümünde düzenlemeye gidilmiştir. Kilise naosunun batı duvarına bir kapı açıklığı yerleştirilerek, batısında yer alan işlikle irtibatlı hale getirildiği görülmektedir.

Plan Tasviri: Tek nefli kaya oyma kilise naos, temlon ve apsis bölümlerinden oluşmaktadır. Kiliseye kuzey cephesindeki kapı açıklığı yardımıyla ulaşılmaktadır. Yarım daire kemerli bir niş içerisine yerleştirilen 0.95 x 1.82 m. ölçülerindeki dikdörtgen kapının ön bölümünde iki khamasorion mezar bulunmaktadır.

Yapının doğu batı doğrultulu naosu 2.62 x 2.83 m. ölçülerindedir. Naosun üzeri aynı doğrultulu 2.30 m. yüksekliğe sahip beşik tonoz ile kapatılmıştır. Naosta kapının da bulunduğu kuzey duvarın doğu bölümünde 0.47 x 0.47 m. ölçülerinde ve 0.23 m. derinliğinde yarım daire kemerli bir niş bulunmaktadır. Naosun doğusunda kilise zemininde bir basamak yardımıyla yükseltilen iki levhalı bir templon görülmektedir. Templon levhalarının arasındaki açıklık kapatılmıştır. Templonun doğusunda 2.05 x 1.55 m. ölçülerinde düz duvar ile sonlanan bir apsis bulunmaktadır. Apsis bölümünün üzeri 1.96 m. yüksekliğinde bir beşik tonozla kapatılmıştır. Apsisin doğu duvarı üzerinde iç içe uygulanan iki niş görülmektedir. Dışta yer alan niş yarım kemerli olup, 0.57 x 0.57 m. ölçülerinde ve 0.17 m. derinliğindedir. İçteki niş ise at nalı kemer formlu olup, 0.16 m. genişliğe, 0.50 m. yüksekliğe ve 0.03 m derinliğe sahiptir. Kilisenin apsis bölümünün doğu duvarının üst kotunda kırmızı renk ile yapılan haç uygulamasının dışında yapıda herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: -

3.2.4.35. Katalog No. 38: 54 Nolu Klise

Yapının Yeri: Yapı Manastır Vadisi ve 56 Nolu (Koç Kilisesi - Hacı Saadet Koç) kilisesine giden yolun doğusundaki 645 nolu parselin içerisinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2734 N, 34.3690 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 41

Fotoğraf No: 292-297

Günümüzdeki Durumu: Kilisenin kötü durumda olduğunu söylemek mümkündür. Bulunduğu parselde yer alan yapılar terk edilerek atıl vaziyette bırakılmıştır. Yapıda insan eliyle meydana gelen çok sayıda tahribat görülmektedir. Naosun kuzey ve güney duvarları üzerinde bulunan nişlerin kemerleri tahrip edilmiş, güney cephedeki nişin içerisine ise bir dehliz kazılmıştır. Kilisenin templon levhaları kırılmış, güney apsisin bulunduğu alan genişletilmiştir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek nefli ve iki apsisli olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, templon ve apsisten meydana gelmektedir. Kiliseye batı cephesinin orta aksına yerleştirilen sağır yarım daire kemer formlu niş içerisinde bulunan 0.85 x 1.10 m. ölçülerindeki dikdörtgen formlu kapı açıklığından ulaşılmaktadır.

Kapı açıklığından geçilerek ulaşılan naosa iki basamak yardımıyla inilmektedir. Doğu batı doğrultulu dikdörtgen formlu naos 2.75 x 3.60 m. ebatlarındadır. Naosun üzeri zeminden 2.85 m. yükseklikteki beşik tonoz ile kapatılmıştır. Kilise naosunun güney ve kuzey duvarlarının doğu bölümlerinde arcosolium formlu birer nişe yer verilmiştir. Güney duvarın doğu bölümünde bulunan ilk niş 1.10 m. genişlik, 0.68 m. derinlik ve 1.76 m. yüksekliğe sahiptir. Kuzey duvarının doğu bölümünde yer alan ikinci niş ise günümüzde daha alt kotta yer alan diğer bir mekâna bağlanan dehlize dönüştürülmüştür. Yarım daire kemeri büyük ölçüde sağlam olan bu nişin zeminindeki izlerden yola çıkarak yaklaşık 1.30 m. genişliğe, 0.60 m. derinliğe ve 1.80 m. yüksekliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Naosun kuzey, güney ve batı cephelerinin 0.28 m. genişliğinde seki ile çevrelendiği görülmektedir. Seki batı cephede kapı açıklığı, kuzey ve güneyde ise nişlerin bulunduğu bölümlerde kesintiye uğramaktadır. Tek nefli naosun doğuda zeminden bir basamak ile yükseltilen iki templon levhası ve apsisle sonlandığı görülmektedir. Kuzeydeki templonun levhaları büyük ölçüde sağlam olup, templon levalarının arasında yer alan açıklığın bir bölümünün büyük bir taş yardımıyla kapatıldı

izlenmektedir. Güneyde yer alan templonun kuzey levhası sağlam, güney levhası ise tamamen yıkılmıştır. Kilisenin kuzey apsisi yarım daire formlu olup, ortalama 1.80 x1.80 m. ölçülerindedir. Apsisin üzerini örten eksedranın zeminden alınabilen yüksekliği ise 2.25 m.'dir. Apsiste altar ve sekiye yer verilmemiştir. Kilisenin güney apsisi 1.95 x 2.50 m. ölçülerindedir. Apsis sonradan genişletildiği için yarım daire formu izlenememektedir. Kuzey apsiste olduğu gibi bu apsiste de altar ve seki bulunmamaktadır.

Yapıdaki tek bezeme öğesi templon takviye kemerleri ile naos beşik tonozunun arasındaki yüzeyde görülen kabartma tekniğinde yapılan Latin haçı uygulamasıdır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 250-252.

3.2.4.36. Katalog No. 39: 56 Nolu (Hacı Saadet Koç) Kilise

Yapının Yeri: Yapı Manastır Vadisine giden yolun doğusundaki kaya bloğu üzerinde 590 nolu parselin ise içerisinde yer almaktadır. 58 Nolu (Panagia/ Cafarlar/ Çömlekçi) kilisenin yaklaşık olarak 150 m. kuzeyinde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2713 N, 34.3683 E

İnceleme Tarihi: 2022-2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 42

Fotoğraf No: 298-306

Günümüzdeki Durumu: Terk edilen kilise bir dönem üzüm işleme tesisi olarak kullanılmıştır. Batı duvarının büyük bir bölümü yıkılmış, templon levhalarının arası kapatılmış ve apsis bölümü yaklaşık 0.50 m. genişletilmiştir. Ayrıca zemin kotu da düşürülen yapıya küçük bir bekletme havuzu eklenmiştir.

Plan Tasviri: Tek nefli olan kaya oyma kilise naos, templon ve apsis bölümlerinden meydana gelmektedir. Kiliseye kuzey cephesinde sağır kemerli niş içerisine yerleştirilen 0. 95 x 2.00 m. ölçülerindeki dikdörtgen formlu açıklıktan geçilerek ulaşılmaktadır.

Kapıdan geçilince ulaşılan dörtgen formlu naosun batıdan doğuya doğru genişleyerek devam ettiği görülmektedir. Naos otalama 2.00 m. genişliğe ve 2.80 m. uzunluğa sahiptir. Naosun üzerini kapatan beşik tonozun zeminden alınabilen yüksekliği 2.85 m.'dir. Kilise naosununda iki niş bulunmaktadır. Nişlerin ilki kapının da bulunduğu kuzey duvarı üzerindedir. Yarım daire kemerli niş 0.47 x 0.45 m. ölçülerinde ve 0.28 m. derinliğindedir. Naostaki ikinci niş güney duvarı üzerinde ve ilk nişe göre oldukça büyüktür. Dikdörtgen formlu bu niş 1.50 m. genişliğe, 0.75 m. derinliğe ve 1.80 m. yüksekliğe sahiptir. Noasun doğusunda zeminden yükseltilen templon bulunmaktadır. Templon levhalarının arasındaki açıklığın kapatıldığı görülmektedir. Templonun doğusunda 1.95 x 170 m. ölçülerinde yarım daire formlu apsis yer almaktadır. Apsis duvarlarının üç yönden genişletilmesinden dolayı apsis ve bema büyük ölçüde özgünlüğünü kaybetmiştir. Bu kısmın üzerinde yer alan eksedranın zeminden alınabilen yüksekliği 2.30 m.'dir.

Yapıda kazıma ve duvar resmi olarak yapılan bezemeler görülmektedir. Kazıma tekniğinde yapılan uygulamalar kuzey cephesindeki kapının sağır yarım daire kemerinin üzerinde bulunmaktadır. Bu bölümde iki malta haçı görülmektedir. Duvar resmi uygulamaları ise naosun güney duvarındaki büyük nişin üzerinde ve yanlarında

karşımıza çıkmaktadır. Yanlardaki duvar resimleri sıvanın tahrip edilmesiyle büyük ölçüde ortadan kalmıştır. Güney duvarının üst kısmında ise kırmızı, kahverengi, siyah, yeşil ve beyaz renklerinin tonları kullanılarak yapılan bezemeler görülmektedir. En dıştan bir bordürle çevrelenen duvar resminde cepheden tasvir edilen iki figür görülmektedir. Doğudaki figür bir elinde asa diğer elinde ise globus tutan bir baş melektir. Batıdaki diğer figür ise başındaki hale ve bir elinde tuttuğu haç ile bir aziz (Hagios Kallinikos) tasviridir.

Yazıt / Kitabe: Yapının güney naos duvarı üzerinde yer alan duvar resminde dikey hatlı olarak yazılan ve bir bölümü okunamayan IOC harfleri görülmektedir. Schiemenz, yapının içerisinde yer alan duvar resmi ve kitabeden yola çıkarak yapıyı 10-11. yüzyıllara tarihlenebileceğini belirtmektedir. Ayrıca kitabeden yola çıkarak duvar resminde betimlemesi yapılan azizin Hagios Kallinikos olabileceğini söylemektedir.

Kaynakça: Schiemenz, 1972, 153-155; Konyalı, 1974, 1928; Hild - Restle, 1981: 201; Ötüken, 1980: 139; Çetin, 1985, 253-258; Pekak, 1993, 128, 147, 153; Asutay-Freissig, 1996, 57.

3.2.4.37. Katalog No. 40: 57 Nolu (Çömlekçi Yanı) Kilisesi

Yapının Yeri: Yapı Manastır Vadisine giden yolun doğusundaki kaya bloğu üzerinde 15 ve 5497 nolu mera parsellerin yakınında yer almaktadır. 58 Nolu (Panagia/ Cafarlar/ Çömlekçi) kilisesi ile aynı kaya bloğunda, 58 nolu yapının 10 m. kuzeyinde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2707 N, 34.3676 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 43

Fotoğraf No: 307-310

Günümüzdeki Durumu: Kilisenin batı cephesinde yer alan giriş bölümündeki zeminde bulunan khamasorion mezarların bu bölümde kısmı tahribata neden olduğu görülmektedir. Ayrıca yapının güney duvarının bir bölümünün yıkılarak tahrip olduğunu söylemek mümkündür. Atıl vaziyette olan kilise samanlık olarak kullanılmış, günümüzde tamamen terkedilmiştir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek neflidir. Yapı naos, templon ve apsisten oluşmaktadır. Yapıya batı cephesinde bulunan 0.75 x 1. 70 m. ölçülerindeki dikdörtgen formlu kapıdan girilmektedir. Dikdörtgen formlu bu açıklık 0.60 m. derinliğe sahip sağır yarım daire kemerli büyük bir nişin içerisine yerleştirilmiştir. Sağır niş ile kapı lentosunun arasında kalan kısımda kemer boyunca devam eden bir silme görülmektedir. Kilisenin naosu doğu batı doğrultulu olup, 2.65 x 3.75 m. ölçülerindedir. Dikdörtgen formlu bu naosun üzeri zeminden alınabilen yüksekliği 2.44 m. olan ve bir silme yardımı ile noasa doğru genişletilen beşik tonoz ile geçilmiştir. Naosun kuzey duvarının doğu bölümünde basit bir niş bulunmaktadır. Ayrıca kilise naosunun kuzey ve güney duvarının nasoa bakan bölümünde yaklaşık 0.18 m. genişliğe sahip olan birer oturma sekisine yer verilmiştir.

Kilise naosunun doğusunda apsis bölümünü naostan ayıran templona yer verilmiştir. Templon levhaları sağlam olup, templonun doğusunda 1.95 x 1.60 m. ölçülerinde yarım daire apsis bulunmaktadır. Kilise apsisinin doğu duvarının üzerine yarım daire kemerli küçük bir niş yerleştirilmiştir. Yapının apsisinde altar ve seki bulunmamaktadır.

Kilisede kırmızı boya ile yapılan iki haç motifi görülmektedir. Bu uygulamalardan ilki naosa girişi sağlayan kapı açıklığının hemen üzerinde iken, diğer uygulama templon duvarının güney bölümündeki naos cephesi üzerinde yer almaktadır.

Yazıt / Kitabe:

Kaynakça: Çetin, 1985, 264-265.

3.2.4.38. Katalog No. 41: 58 Nolu (Panagia/Cafarlar/Çömlekçi) Kilisesi

Yapının Yeri: Yapı Manastır Vadisine giden yolun doğusundaki kaya bloğu üzerinde 15 ve 5497 nolu mera parsellerin yakınında yer almaktadır. 57 ve 59 Nolu kiliselerle aynı kaya bloğu üzerindedir.

Yapının Koordinatları: 38.2704 N, 34.3675 E

İnceleme Tarihi: 2022-2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 44

Fotoğraf No: 311-325

Günümüzdeki Durumu: Yapının oyularak inşa edildiği kaya bloğunda meydana gelen dikey ve yatay hatlı çatlakların kilisenin muhtelif yerlerinde bozulmaya sebep olduğu görülmektedir. Yapının altarı ve naosun kuzeyinde bulunan parekklesion bölümüne geçişi sağlayan açıklıkta deformasyonlar meydana gelmiştir. Kilise günümüzde atıl vaziyettedir.

Plan Tasviri: Tek nefli olan kaya oyma kilise naos, templon, apsis ve parekklesiondan meydana gelmektedir. Yapıya batı cephesinde düzleştirilerek iki sıra silme içerisine yerleştirilen 0.95 x 1.55 m. ölçülerindeki dikdörtgen formlu kapı açıklığından girilmektedir. Kapı açıklığının hemen üzerinde farklı ebatlarda ve düzensiz bir şekilde konumlandırılan üç yarım daire kemerli niş bulunmaktadır.

Kapıdan geçilerek ulaşılan enine dörtgen planlı naos ortalama 3.30 x 2.70 m. ölçülerindedir. Naosun üzeri beşik tonozla kapatılmış olup, tonozun zeminden alınabilen yüksekliği 2.57 m.'dir. Kilise naosun doğu duvarı üzerinde yarım daire kemerli bir niş, güney duvarı üzerinde ise bir arcosolium bulunmaktadır. Niş 0.60 x 0.58 m. ölçülerinde ve 0.38 m. derinliğindedir. Bu nişin ön bölümünde kayaya oyularak yapılan vaftiz teknesi görülmektedir. Güney duvarda yer alan arcosolium 1.80 m. genişliğe, 1.52 m. derinliğe ve 1.88 m. yüksekliğe sahiptir. Arcosoliumun batı duvarı üzerinde daire içerisine yerleştirilen malta haçı kazıması bulunmaktadır. Yapının naosu üç yönden bir oturma sekisiyle çevrelenmiştir. Seki batı ve kuzey cephede kapı açıklıkları güneyde ise arcosolium tarafından kesintiye uğramaktadır. Naos zemininde içleri toprakla dolgulanan dört khamosorion mezar görülmektedir. Kilise naosunun doğusunda üç basamak ile zeminden yükseltilerek apsis bölümünü naostan ayıran templona yer verilmiştir. Templon kademeler halinde yükselen levhalara sahiptir. Templonun doğusunda 2.43 x 2.05 m. ölçülerinde yarım daire apsis bulunmaktadır.

Apsis eksedrasının zeminden yüksekliği 2.18 m.'dir. Kilise apsisinin doğu duvarının üzerine 0.53 m. genişliğe, 0.64 m. yüksekliğe ve 0.23 m. derinliğe sahip yarım daire kemerli bir niş yerleştirilmiştir. Nişin hemen önünde kare formlu kırık bir altar ve apsis ile bemayı çevreleyerek templonda sonlanan 0.30 m. genişliğindeki seki görülmektedir. Yapı noasunun kuzeyinde bir açıklıktan geçilerek ulaşılan parekklesion bulunmaktadır. Küçük bir kilise formundaki yapı, doğu batı doğrultulu 1.70 x 1.85 m. ölçülerinde kare formlu bir naosa sahip olup, naosun üzerini kapatan beşik tonozun zeminden alınan yüksekliği 2.25 m.'dir. Ek yapının doğusunda iki basamak yardımıyla naos zemininden yükseltilen iki levhalı bir altar ve 1.44 x 1.30 m. ölçülerinde yarım daire formlu bir apsis bulunmaktadır. Apsis eksedrasının zeminden yüksekliği 1.87 m. olup, apsisin doğu duvarının kuzey bölümüne altar yerleştirilmiştir.

Kilisede kazıma, kabartma ve duvar resmi tarzında bezemelerle süslenmiştir. Kazıma tekniğinde yapılan uygulamaların yapının giriş kapısının üzerinde, naosun doğu duvarı ve güneydeki arcosoliumun batı duvarında yapıldığını söylemek mümkündür. Bu uygulamalarda çeşitli haç formları görülmektedir. Yapıdaki kabartma tekniğindeki tek uygulamanın ana kilise apsisindeki altarının bemaya bakan yüzündedir. Latin haçı tarzında yapılan bu kabartma altarın üst bölümünün kırılmasından dolayı tam olarak izlenememektedir. Duvar resmi uygulamalar ise kilisenin dışında, batı cephesinde naosa girişi sağlayan kapı açıklığının çevresinde, naos beşik tonozunun alt yüzeyinde ve apsisin beden duvarları ile eksedrasında görülmektedir. Duvar resimlerin kırmızı, kahverengi, sarı, siyah, yeşil ve beyaz renklerinin tonları kullanılarak yapılmıştır. Yapının dışında kırmızı renk ile yapılan geometrik ve bitkisel formlu tasarımların yanı sıra haç formunda yapılan bezemelerde dikkat çekmektedir. Naosun beşik tonozunda İsa'nın hayatından alınan sahneler görülmektedir. Tonoz merkezde androlaklardan oluşan bir bordürle ikiye ayrılırken, yan yana dizilen sahneler tonoz kemer başlangıcında daha küçük ölçekli androlaklardan meydana getirilen bordürlerle sınırlandırılmıştır. Tonozun kuzey yarısında batıdan doğuya doğru Yahuda'nın ihaneti ve çarmıhta İsa, tonozun güney yarısında ise doğudan batıya doğru Meryem'e müjde, Yusuf'un düşü, İsa'nın doğumu ve kralların tapınma sahneleri görülebilmektedir. Yapının apsisinde oturur vaziyette ellerinde kitap tutar vaziyette betimlenen figürler ile eksedra da İsa betimlemesi bulunmaktadır.

Yazıt / Kitabe: J. Lafontaine-Dosogne ve M. Restle yapının içerisinde yer alan duvar resimlerini 9-10. yüzyıllara tarihlendirmektedir. N. Thierry duvar resimlerini 10. yüzyılın ilk yarısına, J. Lèvy ise 9. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirmektedir.

Kaynakça: Lafontaine-Dosogne, 1963, 179-180; Petropoulos-Andreadis, 1970, 22, 51, Fig.18; Giovannini, 1971, 196; Lafontaine-Dosogne, 1973, 78-93; Konyalı, 1974, 1930; Ötüken, 1980, 142; Hild - Restle, 1981, 201; Çetin, 1985, 258-263; Lèvy, 1991, 293-295; Pekak, 1993, 129, 147, 153-154; Asutay-Freissig, 1996, 55.

3.2.4.39. Katalog No. 42: 59 Nolu (Çömlekçi Ardı) Kilise

Yapının Yeri: Yapı Manastır Vadisine giden yolun doğusundaki kaya bloğu üzerinde 15 ve 5497 nolu mera parsellerin yakınında yer almaktadır. 58 Nolu (Panagia/ Cafarlar/ Çömlekçi) kilisesinin arkasında, 58 nolu yapının 20 m. kuzeyinde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2704 N, 34.3675 E

İnceleme Tarihi: 2022-2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 45

Fotoğraf No: 326-329

Günümüzdeki Durumu: Kilisenin bulunduğu kaya bloğunda meydana gelen dikey çatlakların yapının naosu ve beşik tonozunda da görüldüğünü söylemek mümkündür. Templon levhalarının bir bölümü kırılan yapının giriş cephesinde bitkilenme meydana gelmiştir.

Plan Tasviri: Küçük ölçekli olan kaya oyma yapı tek neflidir. Kilise naos, templon ve apsisten meydana gelmektedir. Yapıya güney cephesinin batı bölümünde, yarım daire formlu sağır kemer içerisine yerleştirilen 0.60 x 1.45 m. ebatlarındaki dikdörtgen formlu kapı açılığı ile ulaşılmaktadır. Kapı açıklığından geçilince kare formlu 1.95 x 1.95 m. ölçülerindeki naosa girilmektedir. Naosun üzeri zeminde 2.27 m. yüksekliğe sahip olan beşik bir tonozla geçilmiştir. Kilise naosunun doğusunda zeminden iki basamak ile yükseltilen iki levhalı bir templon bulunmaktadır. Templonun doğusunda ise 1.40 x 1.68 m. ebatlarında yarım daire formlu apsise yer verilmiştir. Apsisin üzerini kapatan eksedranın yüksekliği 1.89 m.'dir. Kilise apsisinin doğu duvarının önünde bir altar, güney duvarının templonla birleştiği kısımda ise bir seki bulunmaktadır.

Yapının naos ve apsis bölümlerinde sıva izleri görülebilen yapıda herhangi bir süsleme öğesi görülmemektedir.

Yazıt / Kitabe:

Kaynakça: Çetin, 1985, 266-267; Pekak, 1994, 192-193, 212.

3.2.4.40. Katalog No. 43: 60 Nolu (Yanlız) Kilise

Yapının Yeri: Manastır Vadisi yolunun üzerinde, 5497 Nolu parseldeki mera alanında yer alan doğal kayalık alanda bulunmaktadır. 62 Nolu Fırıntaşı kilisesinin batısında, 58 Nolu Çömlekçi kilisenin doğusunda, 61 Nolu Üçlü kilisenin ise güney bitişiğinde yer almaktadır. Burada insanlar tarafından ağıl ve konut olarak kullanılan bölümün gerisindedir.

Yapının Koordinatları: 38.1611 N, 342206 E

İnceleme Tarihi: 2021-2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 46

Fotoğraf No: 330-340

Günümüzdeki Durumu: Yapı Manastır Vadisi yolu üzerinde, vadinin doğu yamacındaki çok yüksek olmayan doğal bir kaya kütlesi üzerine yer almaktadır. Yapının bulunduğu kayalığın kuzeybatısında küçük bir vadinin olduğu görülmektedir. Hem yapının çevresinde hem de bu küçük vadi doğrultusunda ana kayaya oyularak yapılan çok sayıda arcosolium tipli mezar bulunmaktadır. Kilise naosunun girişi sağlayan batı cephedeki giriş açıklığının bulunduğu bölümde ana kayada bazı çatlaklar ve erimelerin olduğu gözlemlenirken, güney cephesinde ise sonradan oluştuğu düşünülen bir açıklıktan söz etmek mümkündür. Ayrıca naosun kuzey ve güney duvarında nişler, duvar yüzeylerindeki çatlaklar ve apsisin her iki yanında kaya yüzeyinde kırılmaların olduğu görülmektedir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek nefli olarak inşa edilmiştir. Yapı naos ve apsis bölümünden oluşmaktadır.

Kaya kütlesine oyularak inşa edilen yapının batısında basit bir kapı düzenlemesine gidildiği görülmektedir. Bu cephede sağır yarım daire kemerli bir niş içerisine yerleştirilen dikdörtgen bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Kapı açıklığını çevreleyen sağır nişte herhangi bir simetri olmayıp, bu alanda bozulmaların olduğunu söylemek mümkündür. Dikdörtgen kapı ve üzerindeki sağır yarım daire kemerin arasında kalan alana da daha yüzeysel yarım daire kemerli bir nişin yerleştirildiği görülmektedir.

Batı cephedeki kapı açıklığından geçilerek ulaşılan düzgün olmayan dikdörtgen formlu naos, doğu-batı doğrultusunda uzanmakta olup, 3.85 x 2.65 ebatlarında ve tek neflidir. Nefin üzeri zeminden alınabilen yüksekliği 2.55 m. olan bir beşik tonoz ile geçilmiştir. Tonozun yarım daire formlu kemer başlangıcı kuzey ve güney cephede bir silme kuşağı

ile vurgulanmıştır. Naosun kuzey duvarında iki, güney ve batı duvarında ise bir nişe yer verilmiştir. Güney duvarındaki nişin içerisinde bir tahribat görülmektedir. Kuzey ve güney duvarının önündeki izlerden yola çıkarak burada birer seki olduğu söylenebilir. Naosun doğu bölümünde ise yarım daire formlu bir apsis bulunmaktadır. Apsis, kilise naosundan iki basamak yardımı ile yükseltilmiştir. Bu bölümde templona ve altara ait bir ize rastlanmamaktadır. Apsisin merkezinde ise küçük bir nişe yer verilmiştir. Naos zemininde kayaya oyularak oluşturulan beş mezar bulunmaktadır. Bu mezarlardan üçü doğu-batı, ikisi ise kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda zemine yerleştirilmiştir. Khamosorion tipindeki bu mezarların kapakları günümüze gelememiştir.

Kilise naosunun üzerini örten tonozun kemer başlangıcı ve apsis kemerinin üzerindeki basit silmeler dışında apsisin iç yüzeyinde duvar resimleri görülmektedir. Bu duvar resimleri apsis nişinin iki yanında ve eksedrasında karşımıza çıkmaktadır. Eksedra da siyah ve sarı renkleri kullanılarak, bir daire, daireden çıkan ışın kolları ve merkezinde üçgen bir form ile tanrı tasvir edilmiştir. Geç dönem azınlık yapılarında bu tarzda uygulamalarla karşılaşılmaktadır. Apsis nişinin kuzeyinde siyah, mavi ve sarı renkleri kullanılarak portre tarzında kucağında çocuk İsa'yı tutan Meryem ve bir eli ile teslis işareti diğer eli ile üzerinde haç olan globusu tutan İsa tasvirleri görülmektedir. Nişin güneyinde ise yine portre olarak siyah ve sarı renkleri kullanılarak oluşturulan iki tasvir görülmektedir. Tasvirlerden birisi haleli bir erkek figürüdür. Pekak giyim kuşam öğelerinden yola çıkarak bu tasvirin Vaftizci Yahya olabileceği belirtmektedir (Pekak, 1993, 131). Diğer tasvirde ise başında üç dilimli tacıyla kucağında çocuk İsa'yı tutan Meryem'dir. Resimlerin hemen altında 1895 yazısı okunabilmektedir. Bu tarihin duvar resimlerinin yapıya eklendiği tarih olması muhtemeldir.

Yazıt / Kitabe: Duvar resimlerinin altında 1895 tarihi okunbilmektedir.

Kaynakça: Pekak, 1993, 130-131,147.

3.2.4.41. Katalog No. 44: 65 Nolu (Manastır Panagiası / Kömürlü) Kilise

Yapının Yeri: Yapı Manastır Vadisinin güney yamacında 1085 nolu parseldedir. Kilise, 64 nolu (Hagios Euthymios/Kalburlu/Kanberli Kilise) kuzey doğusunda, 66 nolu (Küçük) ve 67 Nolu (Çifte) kilisenin güneybatısında yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2660 N, 34.3750 E

İnceleme Tarihi: 2022-2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 47

Fotoğraf No: 341-348

Günümüzdeki Durumu: Vadi yamacında yüksek bir kaya bloğu üzerine inşa edilen kilise iyi durumdadır. Bulunduğu kaya bloğunda dikey yönlü çatlaklar ve kopmalar meydanda gelmiştir. 1907'de bu kopan kısımların taşlarla örüldüğü ve zeminden yüksekte bulunan girişine beş basamaklı bir merdivenin yapıldığı görülmektedir. Günümüzde bu düzenlemeler tamamen ortadan kalkmıştır. Kilise naosunda ise templon ve altar tamamen kırılmıştır.

Plan Tasviri: Tek nefli olarak inşa edilen kaya oyma kilise narteks, naos, templon ve apsisten oluşmaktadır. Yapıya batı cephesindeki 3.38 m. yükseklik ve 1.70 m. derinliğe sahip olan yarım daire kemerli niş içerisine yerleştirilen 0.80 x 1.87 m. ölçülerindeki dikdörtgen kapı açıklığından girilmektedir.

Kapı açıklığının üzeri silme ve basit nişlerle hareketlendirilmiştir. Kapıdan geçilerek ulaşılan kuzey güney doğrultulu küçük narteks 220 x 1.10 m. ebatlarındadır. Narteksin güney duvarında bir kapı açıklığına yer verilirken, mekânın üzeri 2. 65 m. yüksekliğindeki beşik tonozla geçilmiştir. Bu bölümden 1.44 m. genişliğindeki kemerli bir açık ile yapının naosuna geçilmektedir. Naos 2.80 x 1.95 m. ölçülerindedir. Naosun kuzey bölümünün üzeri 3.20 m yüksekliğindeki doğu batı doğrultulu beşik tonoz ile geçilirken, naosun güney bölümü düz tavanın altında kalmaktadır. Nosun güney duvarı üzerinde iç içe yerleştirilen yarım kemerli iki niş ve niş zeminde bir vaftiz teknesine yer verilmiştir. Büyük niş 1.35 m. genişliğe, 2.30 m. yüksekliğe ve 0.45 m. derinliğe sahiptir. Büyük nişin içerisinde yer alan küçük niş ise 0.82 m. genişlik, 0.85 m. yükseklik ve 0. 40 m. derinliğindedir. Bu bölümde yer alan daire formlu vaftiz teknesi 0.66 m. çapında ve 0.45 m. derinliğindedir.

Naosun doğusunda kilise zemininde yükseltilen templon bulunmaktadır. Templonun takviye kemeri ve güney templon levhasının bir bölümü dışında kalan kısmı tamamen

ortadan kalkmıştır. Templonun doğusunda bema ve apsise yer verilmiştir. Kilise beması kuzey güney doğrultulu olup 3.20 x 1.20 m. ölçülerindedir. Bemada biri güney duvarı diğeri ise doğu duvarı üzerinde iki niş bulunmaktadır. Güney duvarında yer alan yarım daire kemer formlu niş 0.63 m. genişliğe, 0.81 m. yüksekliğe ve 0.42 m. derinliğe sahiptir. Doğu duvarı üzerindeki niş ise dikdörtgen formlu olup, 0.70 x 0.85 m. ölçülerinde ve 0.45 m. derinliğindedir. Bemanın doğusunda 1.90 x 1.30 m. ölçülerinde yarım daire formlu apsise yer verilmiştir. Apsis eksedrasının zeminden alınabilen yüksekliği ise 2.65 m'dir. Apsisin bölümünün ortasında kare formlu bir altar görülmektedir.

Kilisede kazıma ve kırmızı aşı boyası ile yapılan bezemeler görülmektedir. Bu uygulamaların yapının giriş cephesinde yoğunlaştığını söylemek mümkündür.

Yazıt / Kitabe: Kilisenin templon takviye kemerinin naosa bakan yüzende okunamayacak kadar bozulan bir kitabe bulunmaktadır. Ayrıca yapıda 19. yüzyıla tarihlenen grafiti tarzında çok sayıda yazıt bulunmaktadır.

Kaynakça: Çetin, 1985, 275-278; Küney, 1985, 57-58; Pekak, 1993, 131-132, 147, 154-155.

3.2.4.42. Katalog No. 45: 66 Nolu (Küçük) Kilise

Yapının Yeri: Yapı Manastır Vadisinin kuzey yamacında 61 nolu Kömürlü (Panagia) Kilisenin kuzey doğusunda, 63 Nolu (Çifte) kilisenin batısında, 5501 nolu mera parseli içerisinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2655 N, 34.3786 E

İnceleme Tarihi: 2023-2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 48

Fotoğraf No: 349-355

Günümüzdeki Durumu: Yapıda dikey ve yatay hatlı çatlaklar görülmektedir. Naosun batı ve kuzey duvarının ön bölümünde bulunan seki büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Yapının güney templon levhası ve apsisin doğu duvarının bir bölümünde kırılmalar görülmektedir. Kilisenin naos ve giriş kapısındaki sıvalar büyük ölçüde dökülmüş, dökülmeyen sıvaların üzerine ise grafitiler yapılmıştır.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek nefli olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, templon ve apsisten meydana gelmektedir. Kiliseye giriş batı cephesinde bulunan yarım daire kemerli sağır bir niş içerisine yerleştirilen 0.72 x 1.48 m. ölçülerindeki dikdörtgen formlu kapı açıklığından sağlanmaktadır. Kapı açıklığının bulunduğu sağır kemer dıştan iki sıra silme ile kademelendirilmiştir. Yapının 2.35 x 3.40 m. ebatlarındaki doğu batı doğrultulu naosu üstte 2.45 m. yüksekliğe sahip beşik tonoz ile kapatılmıştır. Naosun kuzey duvarının doğu bölümünde yarım daire kemerli 0.50 x 0.45 m. ebatlarında ve 0.23 m. derinliğinde bir nişe yer verilmiştir. Naos kuzey, güney ve batı cephelerinde 0.30 m. genişliğinde bir seki ile çevrelenmiştir.

Kilisenin doğusunda bir basamak ile zeminden yükseltilerek, naos ve apsis bölümünü birbirinden ayıran templon bulunmaktadır. Templonun doğusunda 1.60 x 2.10 m. ölçülerinde yarım daire formlu apsise yer verilmiştir. Apsis bölümünün üzerini kapatan eksedranın zeminden alınabilen yüksekliği 2.20 m.'dir. Apsisin doğu duvarının ön bölümünde bir altar, kuzey duvarının templonla birleştiği noktada ise küçük bir seki görülmektedir.

Kilisenin duvarlarının sıva ile kaplanarak duvar resmi uygulamalarının yapıldığı görülmektedir. Sıvaların büyük bir bölümü dökülmesine rağmen naosun kuzey ve batı duvarı üzerinde kırmızı, beyaz, sarı, kahverengi, siyah ve bu renklerin tonları ile gerçekleştirilen duvar resimleri görülmektedir. Kuzey duvarın batı bölümünde bir geyik,

batı duvarının kuzey bölümünde ise atına biner vaziyette tasvir edilen asker bir aziz ve öldürdüğü ejder (yılan) görülmektedir. Duvar resminde ele alınan konunun Hagios Eustathios'un düşü sahnesi olması muhtemeldir.

Yazıt / Kitabe: Kitabesi olmayan kilise duvar resimlerinden yola çıkarak 11. yüzyıla tarihlendirilebilir. Kilisenin naosunda 19. yüzyıla tarihlenen çok sayıda grafiti bulunmaktadır.

Kaynakça: Çetin, 1985, 280-281, Pekak, 1993, 132-133, 148.

3.2.4.43. Katalog No. 46: 68 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşiminin batısında, gölün ise kuzeyinde bulunan Analipsis Manastırının (Yüksek Kilisenin) altındaki kayalıklardadır. Yamaç Kilisenin ise doğusun 4141 Nolu parseldeki arsada yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.1623 N, 342102 E

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 49

Fotoğraf No: 356-367

Günümüzdeki Durumu: Yapının bulunduğu kaya kütlesi üzerinde derin yarıkların oluştuğu görülmektedir. Bu derin yarıklardan biriside giriş holünün üzerinde yer almaktadır. Kaya bloğunun alt kotundaki kilisenin girişindeki taş yüzeylerde erime ve kopmalar meydana gelmiştir. Kilise naosunda ise apsisin ön bölümündeki altarın kırıldığı görülmektedir.

Plan Tasviri: Tek nefli olarak inşa edilen yapı, küçük bir ön hol, doğu batı doğrultulu naos, templon ve yarım daire bir apsis bölümünden oluşmaktadır.

Kuzeybatı, güneydoğu doğrultulu doğal kaya kütlesinin alt kotunda inşa edilen yapıya güney cephesindeki bir açıklıktan ulaşılmaktadır. Bu açıklık yapının beşik tonozlu ön holüne açılmaktadır. Ön hol 2.40 x 170 m. ebatlarında olup, zemini büyük ölçüde tahrip olmuştur. Giriş holünün kuzey ve batı duvarında birer mezar nişi bulunmaktadır. Batıdaki niş zemin seviyesinde, kuzeydeki niş ise duvar üzerinde yer alır. Yapıya hölün doğu duvarı üzerindeki dörtgen formlu kapıdan girilmektedir. Giriş holünün doğusundaki ana kaya üzerinde naosun güney haç koluna denk gelen at nalı kemer formlu iki küçük pencereye yer verilmiştir. Aynı cephenin üst kotunda ise bir güvercinlik bulunmaktadır.

Ön holde yer alan kapıdan geçilerek ulaşılan naos 4.95 x 2.90 m. ölçülerindedir Ana nefin üzeri doğu batı doğrultulu bir beşik tonoz ile geçilmiştir. Bu ana nefe her iki yandan bağlanan haç arcosoliumlar ise kuzey-güney doğrultuludur. Yapı zemininde naosu üç yönden çevreleyen bir seki görülmektedir. Bu sekiler her iki yanda yer alan arcosoliumların kuzey ve güney duvarları boyunca devam etmektedir. Sekilerin üzerinde de birer niş bulunmaktadır. Güney duvar üzerindeki dikdörtgen formlu nişin içerisinde dış cepheden de görüldüğü üzere iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Yapının naosunun bu pencereler yardımı ile ışık alması sağlanmaktadır. Her iki haç kolunun doğu duvarı üzerinde de yarım daire kemerli üçer niş görülmektedir. Bu nişlerden ikisi

iç içe tasarlanırken, diğer ikisi haç kollarının naos ve apsisle birleştiği bölümde yer almaktadır. Yapının doğu bölümdeki yarım daire formlu apsisi naos zemininden bir basamak yardımı ile yükseltilirken, naos ve apsis arasında da basit bir templon görülmektedir. Apsis duvarına bitişik olan kırık altarın her iki yanında ve güneybatı köşesinde bir oturma sekisi bulunmaktadır. Altarın hemen gerisinde ise yarım daire kemerli bir nişe yer verilmiştir.

Duvardaki izlerden yola çıkarak, kaya oyma kilisenin giriş bölümü ve naos duvarlarının sıvalı olduğunu söylemek mümkündür. Günümüze çok küçük bir bölümü ulaşan bu sıvalı yüzeylerin üzerinde duvar resmine ait herhangi bir iz bulunmamaktadır. Bunun dışında kilise naosunun muhtelif bölümlerinde kırmızı aşı boyası ile yapılan süsleme kompozisyonları görülmektedir. Bu kompozisyonlardan ilki noasun üzerini örten beşik tonoz ile apsisin yarım daire kemeri üzerindeki alınlık arasında kalmaktadır. Burada daire içerisine alınan bir haç ve haçın hemen altında kemer yüzeyini bir bordür olarak çevreleyen geometrik formlu (baklava deseni) bir bezeme görülmektedir. Diğer uygulamalardan ilki kuzey haç kolunun güney duvarı üzerinde yer alan ve bir bölümü görülebilen malta haçı işlemesidir. Bu bölümde bulunan bezemelerden bir diğeri ise bu haçın üzerindeki kemeri bir bordür olarak dolaşan geometrik (üçgen) süslemeler ve tonoza kesme taş motifi verilen tasarımlardır.

Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 294-296.

3.2.4.44. Katalog No. 47: 70 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezinin kuzeybatısındaki Kızıl Kilise Mevkiinde, 1883 nolu parselin yakınında ve 69 Nolu (Hagios Spyridon/Kızıl) kilisenin doğusunda yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2903 N, 34.3645 E

İnceleme Tarihi: 2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 50

Fotoğraf No: 368-372

Günümüzdeki Durumu: Kilise oldukça kötü durumdadır. Yapının batı ve güney duvarının büyük bir bölümü kopmuştur. Naos ve apsis bölümünde dikey hatlı çatlakların oluştuğu kilisede; templon levhaları, apsisin güney duvarı ve altarının bir bölümü kırılmış, naosun kuzey duvarının ön bölümünde yer alan seki yemliğe dönüştürülmüştür.

Plan Tasviri: Tek nefli olan kaya oyma kilise naos, templon ve apsisten meydana gelmektedir. Yapıya güney cephesinin batı bölümüne konumlandırılan kapı yardımıyla girilebilmektedir. Kapı açıklığı en dışta dikdörtgen bir silme ve derin bir yarım daire formlu sağır kemer içerisine yerleştirilmiştir. Bu kısmın alt bölümü koptuğu için kapı açıklığının tam genişlik ve yüksekliğini söylemek mümkün değildir.

Güney cephedeki bu kapıdan geçilince ulaşılan naos ortalama 2.25 x 6.20 m. ölçülerindedir. Doğu batı doğrultulu naos boyuna dörtgen formludur. Naosun batıdan doğuya doğru genişleyerek devam ettiğini söylemek mümkündür. Kilise naosunun üzeri aynı doğrultuda devam eden ve tonoz kemer başlangıcı silme ile belirginleştirilen, 3.20 m. yüksekliğe sahip beşik tonozla kapatılmıştır. Ayrıca bir diğer silme ile tonoz kemeri iki parçaya ayrılmıştır. Görülebildiği kadarıyla yapının naosunda bir nişe yer verilmiştir. Bu niş naosun kuzey duvarının doğu bölümünde bulunmaktadır. Yarım daire kemerli olan bu niş 0.70 m. genişliğe, 0.65 m. yüksekliğe ve 0.30 m. derinliğe sahiptir. Nişin bulunduğu kuzey duvarın ön bölümünde naos boyunca devam ettiği izlenebilen yaklaşık 0.30 m. genişliği bulunan bir seki görülmektedir.

Kilise naosunun doğusunda bir basamak yardımıyla naos ile apsisi birbirinden ayıran templona yer verilmiştir. Templonun doğusunda 1.85 x 2.40 m. ölçülerinde düz duvar ile sonlanan bir apsis bulunmaktadır. Apsisin üzeri 2.95 m. yüksekliğe sahip olan beşik

tonozun altında kalmaktadır. Apsis bemasının doğu bölümde dikdörtgen formlu bir altar, kuzey bölümde ise templon ile birleşen bir sekiye yer verilmiştir.

Yapıda herhangi bir bezeme öğesine rastlanmamaktadır.

Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 307-308.

3.2.5. İki Nefli Kiliseler

3.2.5.1. Katalog No. 48: 5 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşiminin Kuzeyinde, Güzelyurt öğrenci yurtlarından yerleşim merkezine doğru giden yolun kenarında 1139 Nolu parseldeki bahçe içerisindeki peribacası şeklinde kaya kütlesinde, 4 Nolu kilisenin alt kotunda yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2786 N, 34.3713 E

İnceleme Tarihi: 2021

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 51

Fotoğraf No: 373-378

Günümüzdeki Durumu: Yapının bulunduğu kayalığın üst kısımları düzleştirilmiştir. Kiliseye girişi sağlayan kapı açıklığı ve çevresinde ise kayalarda erime ve çatlamaların meydana geldiği görülmektedir. Yapının hem dışında hem de içinde insan eliyle meydana gelen bozulmalar ve tahribatlar izlenebilmektedir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise iki nefli ve nefler arası arkadlı olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, templon ve apsisten meydana gelmektedir.

Batı cephede yer alan kapıdan girilince ulaşılan ilk bölüm yapının kuzey nefidir. Kuzey ve güney nefler yaklaşık olarak 3.55 x 2.90 m. ebatlarında olup, neflerin üzerini örten beşik tonozun zeminden alınabilen yüksekliği 3.75 m.'dir. Her iki nef ortada büyük bir kare formlu paye ve doğu-batı duvarları arasına atılan at nalı iki kemer ile birbirinden ayrılmaktadır. Bu kemerler beden duvarından dışarıya taşırılan bir silme ile çevrelenmiştir. Benzer durum her iki nefin üzerini örten beşik tonozun kemer başlangıcında da izlenebilmektedir. Naosun kuzey, batı duvarında ikişer güney duvarı üzerinde ise üç nişe yer verilmiştir. Bu nişlerin hepsinin at nalı kemerli olarak tasarlanırken, Kuzey duvarı üzerindeki nişlerin daha derin tutulduğu görülmektedir. Naos duvarlarındaki bu nişlerin içerisine de oturma sekileri yerleştirilmiştir. Naosun templonlarla birleştiği doğu duvarı üzerinde de iki niş bulunmaktadır. Bu nişler yarım daire kemerli ve diğer örneklere göre daha küçük ölçeklidir. Kilise naosunun doğu bölümünde ise her iki nefe karşılık olarak birer yarım daire formlu apsise yer verilmiştir. Apsisler yapının zeminine yerleştirilen iki basamak ile naos zemininden yükseltilmiş olup, templon duvarları ile kilise naosundan ayrılmaktadır. Güney nef apsisinde bu durum izlenebilirken, kuzey nef apsisindeki tahribattan dolayı bu durum

tam olarak algılanamamaktadır. Apsis duvarının önünde birer altar ve altarların hemen üzerinde birer pencereye yer verilmiştir. Kuzey nef apsisinin içerisinde bulunan pencere günümüzde açık iken güney nef apsisindeki pencere doğusundan geçen yol kotunun altında kaldığı için kapatılmıştır. Her iki apsisinde templonla kesiştiği güney duvarında birer oturma sekisine yer verilmiştir. Ayrıca güneyde yer alan apsiste biri altarın hemen üzerinde diğeri ise kuzey duvarında olmak üzere iki niş görülürken, kuzey apsiste bir niş bulunmaktadır.

Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 86-87.

3.2.5.2. Katalog No. 49: 8 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşiminin kuzeybatısında, 1473 Nolu parselde 7 Nolu kilise ile birlikte 6 Nolu kilisenin ise güneybatısında bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2778. N, 34.3676 E

İnceleme Tarihi: 2021-2022

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 52

Fotoğraf No: 379-386

Günümüzdeki Durumu: Eğimli arazideki taraçaların birisinin üzerinde doğu-batı doğrultulu kaya kütlesinin batı cephesi düzleştirilerek inşa edilen yapı bir evin alt kotunda yer almaktadır. Bundan dolayı evden gelen atıkların büyük bir bölümü yapının içerisinde birikmektedir. Ayrıca kilisenin içinde yer yer erimeler ve insan eliyle meydana gelen tahribatlarda görülmektedir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise iki nefli ve neflerinin arası kapılı olarak inşa edilmiştir. Kiliseye batı cephesindeki yarım daire formlu kapıdan girilmektedir. Kaya oyma kilise doğu batı doğrultulu olup, batı cephedeki kapıdan geçilince ulaşılan ilk bölüm kuzey neftir. Kuzey nef 3.78 x 2.36 m. ölçülerindedir. Kilisenin güney nefi ise 3.55 x 1.71 ölçülerine sahiptir. Her iki nef ortada yamuk formlu bir paye ve doğu-batı duvarları düz tavanlar ile birbirinden ayrılmaktadır. Her iki nefin üzerinde 2.74 m. yüksekliğe sahip beşik tonozla geçilirken, tonozun kemer başlangıcı bir sıra silme ile çevrelenmiştir. Kilise naosunun kuzey ve güney duvarının önünde birde her iki nefi birbirinden ayıran payenin kuzey bölümünde oturma sekilerine yer verilmiştir. Ayrıca yapının kuzey duvarı üzerinde biri niş diğeri arcasolium olmak üzere iki uygulama bulunmaktadır. Arcasoliumun içerisinde khamosorion bir mezara yer verilmiştir. Yapının güney nef duvarı üzerinde dört niş bulunmaktadır. Bu nişler ise daha yüzeysel ve silmeler halinde tasarlanmıştır. Her iki nef doğuda yarım daire formlu birer apsis ile sonlanırken, nefler birer basamaklar yardımı ile naostan ayrılmaktadır. Güney nef apsisinin templon levhaları büyük ölçüde sağlam iken, kuzey nefte büyük hasarlar görülmektedir. Kuzey nef apsisinin bemasında bir oturma sekisi görülürken, güney nefte bu oturma sekisi görülmemektedir. Güney nefte ise bemada bir altara yer verilmiştir. Her iki apsisin doğu bölümünde birer nişe yer verilirken, iki apsisin bemaları arasında bir geçiş bulunmaktadır.

Kilisenin güney templon payeleri ve her iki apsisin birleşerek naosa açıldığı kısımda kazıma tekniğinde üç haça yer verilmiştir. Kuzey duvarını batısındaki arcasolium kemerinin üzerinde aşı boyası ile yapılan basit bezelere yer verilmiştir.

Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 106-107.

3.2.5.3. Katalog No. 50: 11 Nolu (Hagios Georgios) Kilisesi

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşiminin kuzeyinde, Necdet Sağlam Caddesinin ise güneyindeki 1376 nolu parselde yer alan konutun altında yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38. 2775 N, 34.3693 E

Yapı Türü: Kilise

İnceleme Tarihi: 2024

Çizim No: 53

Fotoğraf No: 387-396

Günümüzdeki Durumu: Yapının giriş cephesi olan güney cephe toprak kotunun altında kalmıştır. Bu kısımda yer alan kapı açıklığının bir bölümü kapatılarak pencereye dönüştürülmüştür. Kiliseye günümüzde batı cephesinde yer alan kapıdan ulaşılabilmektedir. Kilisenin bazı bölümlerinin duvar örülerek kapatıldığı görülmektedir. Yapının naosunda yer alan bir sütunun, güney nefin templon levhalarının ve altarının kırıldığını söylemek mümkündür.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise iki nefli ve iki apsisli olarak, neflerinin arası bölüntüsüz planda düzenlenmiştir. Yapı naos, templon ve apsis gibi bölümlerden oluşmaktadır. Kiliseye güney cephesinin orta aksına yerleştirilen 0.80 x 1.80 m. ölçülerindeki dikdörtgen kapı açıklığından girilebilmektedir. Kapı açıklığının üzerinde oval formlu bir silme içerisinde okunamayacak kadar bozulmuş bir kitabe görülmektedir. Bu kapı açıklığı günümüzde kapatılmış olup, yapıya batı cephesine sonradan açılan yeni kapı açıklığından ulaşılabilmektedir.

Kilisenin naosu doğu batı doğrultulu dörtgen formlu olup, batıdan doğuya doğru genişleyerek devam etmektedir. Naosun en dar bölümü 3.90 m. en geniş kısmı ise 5.10 m. ölçülerindedir. Naosun batı bölümünde basit sütun başlıklarına sahip, yarım daire kemerlerle birbirine bağlanan kuzey güney doğrultulu üç sütun bulunmaktadır. Naos zemininde neflerin arasında herhangi bir ayrım bulunmasına rağmen örtü sisteminde templon duvarından başlayarak ortadaki sütun başlığında sonlanan iki yarım daire kemerli bir düzenleme görülmektedir. Bu uygulamaların dışında kilise naosunun üzeri her iki nefte 2.65 m. yüksekliğinde düz tavan, merkezlerde ise 3.00 m. ve 3.50 m yüksekliğe sahip iki kubbe ile geçilmiştir. Kilisenin doğusunda zeminden iki basamak yardımıyla yükseltilerek apsis bölümünü naostan ayıran templonlara yer verilmiştir. Kuzeyde yer alan templonun bir levhası sağlam olup, diğer levhalar kırılmıştır. Templonların doğusunda geçit ile birbirine bağlanan yarım daire formlu iki apsis

bulunmaktadır. Apsis bölümlerinin üzeri düz tavan ile geçilmiştir. Her iki apsisin doğu duvarının önünde birer altar, kuzey nefin güney bölümünde ise küçük bir niş görülmektedir. Yapıda herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Yazıt / Kitabe: Çetin, yapının kitabesinde "Kutsal Şanlı Hagios Georgios Kilisesi, 1881" yazdığını aktarmaktadır.

Kaynakça: Çetin, 1985, 142-145.

3.2.5.4. Katalog No. 51: 26 Nolu (Ahmadlı) Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezinde Hengameci Sokak'ta, 5287 nolu parsel içerisinde kalmaktadır. 25 nolu yapının güneyinde, Kilise caminin batısında, 39 nolu yapının ise kuzeyinde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38. 2759 N, 34. 3693 E

Yapı Türü: Kilise

İnceleme Tarihi: 2022-2024

Çizim No: 54

Fotoğraf No: 397-416

Günümüzdeki Durumu: Yapı vadi boyunca kuzey-güney doğrultulu devam eden kaya kütlesinin üzerinde işlevi tam olarak algılanamayan diğer kaya oyma yapılarla birlikte yer almaktadır. Apsislerin bulunduğu doğu cephe ve yapıya girişi sağlayan güney cephedeki kaya kütleleri koparak ortadan kalkmıştır. Ayrıca yapının güney nefinin naos zemini ve beşik tonozunda ciddi ayrılmaların meydana geldiği görülmektedir. Kilisenin apsis templonları ve duvar resimlerinde insan eliyle meydan getirilmiş bozulmalarla karşılaşılmaktadır.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise iki nefli, iki apsisli ve neflerinin arası arkadlı olarak düzenlenmiştir. Yapıdaki nefler naos, templon ve apsis gibi bölümlerden meydana gelmiştir. Yapının asıl girişi güney cephenin batı bölümünde bulunmaktadır. Silmeler içerisinde yerleştirilen bu kemerli kapı açıklığı 0.95 m. genişliğe ve 2.05 m. yüksekliğe sahiptir.

Bu kapıdan geçildiğinde yapının güney nefine giriş sağlanmaktadır. Bu bölümün alt düzenlemesi tamamen ortadan kalktığından dolayı bu kapının kullanımı mümkün olamamaktadır. Kiliseye günümüzde yapının kuzeyinde parekklesion olarak düzenlenen mekânın önünden geçilerek ulaşılmaktadır. Buradan da yapının kuzey nef apsisindeki açıklıktan geçilerek kilisenin bemasına girilmektedir. Ahmadlı kilisesinin kuzey nefi doğu-batı doğrultulu olup, dörtgen formludur. Kuzey nef yaklaşık 3.80 x 2.20 m. ölçülerindedir. Bu bölümün üzerini örten beşik tonozun zeminden alınabilen yüksekliği ise 2.85 m.'dir. Nefin kuzey duvarında iki batı duvarında ise bir niş bulunmaktadır. Bu nişlerden ikisi arcosolium formunda olup, zeminlerinde khamosorion tarzında mezarları barındırmaktadır. Her iki duvarın önünde ise kuzey nefi iki yönden çevreleyen bir oturma sekisi görülmektedir.

Kuzey nefin doğusunda bir basamak ve templon ile naos zemininden yükseltilerek ayrılan yarım daire formlu apsis bulunmaktadır. Kuzey nefin apsisinde altara dair herhangi bir iz görülmezken, bemanın templona birleştiği kısımda iki sekiye yer verilmiştir. Bu nefin kuzey duvarında ise yarım daire kemerli iki kapı açıklığı bulunmaktadır. Bu kapılar yardımı ile kilisenin güney nefine geçiş sağlanmaktadır. Kuzey nef ile simetrik olarak tasarlanan bu nef yine doğu- batı doğrultulu ve 4.20 x 2.40 m. ölçülerindedir. Bu kısmın üzerini örten beşik tonoz ise 3.05 m. yüksekliğindedir. Güney nefin güney duvarının batı bölümünde bir kapı, doğusunda ise naos zemininden bir basamak yardımı ile yükseltilen apsis bulunmaktadır. Apsisin büyük bölümü kaya kütlesiyle birlikte kopmuştur. Hemen önünde yer alan templonda ise ciddi hasarlar görülebilmektedir. Ayrıca güney nef naosunun üç yönden bir seki düzenlemesi ile çevrelendiği anlaşılmaktadır. Naos zemininde ve bazı sekilerin üzerinde farklı ebatlarda khamosorion tipinde mezar oyukları göze çarpmaktadır. Bu kısımdaki bir diğer önemli detay ise güney nefin kuzey duvarı üzerindeki sıvanın dökülmesi ile ortaya çıkmıştır. Sıvanın altında kalan duvarın üzerinde tasarlanmasına rağmen uygulanmayan bir nişe dair izin bulunmasıdır.

Ahmadlı kilisesine süsleme açısından bakıldığında, duvar resimlerinin yapının güney nefinde toplandığı kuzey nefinde ise herhangi bir süsleme yâda sıva izine rastlanmadığını söylemek mümkündür. Yine kilisenin hemen kuzeyinde olan ve parekklesion olarak kullanılan mekânda ise hem duvar yüzeyine doğrudan kırmızı ve siyah renkli aşı boyları ile yapılan geometrik formlu bezemelerin yanında, sıva üzerine yapılan duvar resimleri görülmektedir. Ahmadlı kilisesinin güney nefindeki duvar resimleri yapının beşik tonozundan başlayarak yapının naos yan duvarlarına doğru devam etmektedir. Tonozun belirli noktalarının şeritler halinde birbirinden ayrıldığı ve ikonografik konuların siklus olarak buraya konumlandırıldığı görülmektedir. Günümüze oldukça kötü bir vaziyette ulaşan bu resimlerde Meryem'e müjde, Meryem ve Elizabet' in buluşması, Beytüllahim'e göç, Mısır'a kaçış, Yusuf'un düşü, müneccim kralların secdesi ve İsa'nın mabede takdimi algılanabilen konular iken, diğer duvar resimlerinin konuları tam olarak algılanamamaktadır.

Yazıt / Kitabe: Schiemenz kitabesi bulunmayan bu yapıyı iki nefli kiliseler ve resim programından yola çıkarak Kızıl Çukur Jochim ve Anna (7-8. yüzyıl), Sinasos Havari (10. yüzyıl), Ballık Kilise (10. yüzyıl) ve Şahinefendi Kırk Şehitler (13. yüzyıl)

kiliselerini tarihlendirme açısından örnek göstererek 10-11. yüzyıllara tarihlendirmektedir.

Kaynakça: Konyalı, 1974, 1930; Ötüken, 1980, 138, 239; Ötüken a, 198, 96; Ötüken b, 1983, 549; Schiemenz, 1988, 315-316, 317-327; Çetin, 1985, 124-126; Pekak, 1993, 136-137, 149; Asutay-Freissig, 1996, 54-55.

3.2.5.5 Katalog No. 52: 27 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Yapı Aşağı Mahalle'de 880 ve 881 nolu parselerin içerisinde yer almaktadır. Güzelyurt Gregorios Nazianzos Kilise Camisinin ise yaklaşık 30 m. kuzeyindedir.

Yapının Koordinatları: 38.2762 N, 34.3708 E

Yapı Türü: Kilise

İnceleme Tarihi: 2022

Çizim No: 55

Fotoğraf No: 417-437

Günümüzdeki Durumu: Yapı doğu-batı doğrultulu, yüzeyi kopmalardan dolayı düzleşmiş bir alanda tasarlanmıştır. Kilisenin güney nef naosuna da bu cephede yer alan kapı ile girilmektedir. Yapının etrafı diğer kaya oyma mekânlarla çevrelenmiş vaziyettedir. Kilisenin bu cephesi ve naosu yapının sonraki kullanımlarına dair izleri barındırmaktadır. Bu izlerin en belirgin olanları ise şunlardır: Kuzey nef apsisine geçişi sağlayan templon kapısı tamamen kapatılarak bu bölüm işliğe dönüştürülmüştür. İşliğe dönüştürülen apsisin hemen önünde bekletme alanına yer verilmiştir. Ayrıca aynı nefin kuzey duvarına bitişik olarak tasarlanan sekinin büyük bir bölümü parçalanmıştır. Kuzey nefin batı duvarı yaklaşık 3.00 m. genişletilmiştir. Yapı naosunu cephelerinde yer alan sıvalar tahrip edilmiştir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise iki nefli ve apsisli olarak, neflerinin arası bölüntüsüz planda tasarlanmıştır. Yapıda naos, templon ve apsis gibi bölümler bulunmaktadır.

Yapıya güney cephesindeki sağır yarım daire kemerli niş içerisine yerleştirilen 1.90 x 85 m. ebatlarındaki dikdörtgen formlu kapıdan ulaşılmaktadır. Bu sağır yarım daire kemerli nişin oldukça yüksek tutulduğunu ve kapı açıklığı ile sağır kemer silmesi arasında da farklı ebatlarda kaya yüzeyine oyulan pencerelerin bulunduğu söylenebilir.

Dikdörtgen formlu bu kapıdan geçildiğinde yapının güney nefine girilmektedir. Bu nef doğu- batı doğrultusunda yönelmekte olup, yaklaşık 2.85 x 2.55 m. ölçülerindedir. Nefin üzerini kapatan düz tavanın zeminden alınabilen yüksekliği ise 2.15 m.'dir. Güney nefin doğusunda naos zemininden iki basamak ile yükseltilen ve çift kanatlı templonla ayrılan 2.00 x 1.60 m. ebatlarında yarım daire formlu bir apsisle sonlanmaktadır. Bu apsiste bir altar, iki niş ve iki sekiye yer verilmiştir. Altar apsisin doğu duvarına bitişik olarak düzenlenmiştir. Apsiste bulunan nişlerden ilkinin altar ile aynı aksta olduğu, diğer nişin ise apsisin kuzey duvarı üzerinde bulunduğu

görülmektedir. Apsisin içerisinde yer alan sekiler ise apsis ve templonun kesiştiği yerden başlayarak, doğuya doğru daralarak sonlanmaktadır.

Kilisenin kuzey nefi de, güney nefe paralel olarak ve yaklaşık aynı ebatlarda düzenlenmiştir. Nefler arasında herhangi bir bölüntü bulunmamaktadır. Sadece örtü sisteminde görülen 0.55 m. ölçülerindeki bir silme ile her iki nef yüzeysel olarak birbirinden ayrılmaktadır. Kuzey nef 2.80 x 2.45 ölçülerindedir. Bu bölümün üzeri güney neften farklı olarak, beşik tonozla geçilmiştir. Bu tonozun kemer başlangıcı bir silme ile belirginleştirilmiş olup, tonozun zeminden alınabilen yüksekliği 2.98 m.'dir. Kuzey nef doğuda yarım daire formlu bir apsisle sonlanmaktadır. Naos zeminden bir basamak ve templonla ayrılan bu apsis 1.65 x 1.70 m. ebatlarındadır. Bu apsis ölçek olarak güney nef apsisinden daha küçük ama yükseklik açısından daha büyük tutulmuştur. Güney nef apsisinin bemasında altar ve oturma sekisine yer verilmemiştir. Sadece kuzey duvarı üzerinde bir niş bulunmaktadır. Apsis templonunda naosa bağlantıyı sağlayan kapı açıklığı kapatılarak bu kısım son dönemlerde işliğe dönüştürülmüştür. Naos zemininin doğusunda da bu düzenleme ile ilgili bir ayrıntı dikkati çekmektedir. Kilise naosunda iki niş bulunmaktadır. Bu nişlerden ilki doğu cephedeki apsislerin arasında diğeri ise naosun kuzey duvarının doğu bölümü üzerinde yer almaktadır. Kuzey duvarındaki nişin hemen altında ise kilisenin kuzey duvarına bitişik olarak düzenlenen doğu-batı doğrultulu bir oturma sekisi görülmektedir.

Kilise noasunda karşılaşılan bezemelerde ilki oyma ve kabartma olarak iki farklı teknik kullanılarak yapılan haçlar ve haçvari tasarımlardır. Bu düzenlemeler güney nef tavanı, her iki nefi yüzeysel olarak birbirinden ayıran silmenin alt yüzeyi ve kuzey nef templon levhalarının naosa bakan cephelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu haçların ilkinin güney nefin üzerini örten düz tavan yüzeyinde kabartma tekniği kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Dıştan içe doğru 0.20 m. ve 0.25 m.'lik iki silme kuşağından oluşan bordürle çevrelenen bu haç, Malta haçı formunda olup, tasarımın merkezinde yer almaktadır. İkinci uygulama her iki nefin yaklaşık olarak arasında kalan silmenin alt yüzeyindedir. Oyma tekniğinde yapılan bu uygulamanın her iki ucunda iç bükey kıvrımlar orta kısmında ise bir daire görülmektedir. Kuzey nef templon levhalarındaki diğer uygulamalardan ilki oyma tekniğinde yapılan bir Latin haçı motifidir. Bu haç tasarımının kuzeyindeki ikinci uygulamada aynı teknikte olup, üstte bir daire ve dairenin altında bu bölüme merkezden bağlanan bir silmeden meydana

gelmektedir. Litürjik olarak tam olarak algılanamayan bu düzenlemenin ripidiona benzediği söylenebilir.

Kilise naosunda duvar resimleri bulunmaktadır. Bu bezemeler incelendiğinde yapının süsleme açışından en az üç farklı tabkaya sahip olduğu söylenebilir.

Yapılan ilk süslemeler doğrudan kaya oyma yüzeyine kırmızı ve siyah gibi renklerin kullanılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Genellikle geometrik formlar ve geometrik formlardan oluşturulan bordürlerin kullanıldığı bu düzenlemelerin, yapının güney nefinde yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle güney nefin doğu duvarı ve bu duvar üzerinde bulunan nişin hem içi hem de çevresi, apsis templon (zafer) kemerinin naosa bakan yüzeyi, güney nef tavanındaki ve nefleri birbirinden ayıran basit silmenin alt yüzeylerinde yer alan oyma ve kabartmaların üzerinde bu uygulamalarla karşılaşılmaktadır. Kuzey nefin, kuzey duvarındaki niş ve tonoz başlangıcı üzerinde benzer tarzda bezemeler görülmektedir.

İkinci tabakaya ait tasarımların ise yapı naosundaki bazı duvarların sıva ile düzleştirilmesinin ardından, duvar resimleriyle bezendiğini göstermektedir. Bu uygulamalarda yapının kuzey nef apsisinin içerisinde, eksedrasında ve zafer kemerinin iç yüzeylerinde karşımıza çıkmaktadır. Güney nef apsisininde harç ile düzleştirilmesine rağmen kararmalardan dolayı herhangi bir freske rastlanmamaktadır. Kuzey nef zafer kemerinin iç yüzeyinde dairelerle yapılan bezemeler dikkati çekmektedir. Bu dairelerin arasında da bitkisel formlu dal ve yapraklardan oluşan tasarımlar yerleştirilmiştir. Apsisin içerisinde ise ortada Meryem, kucağında çocuk İsa'yı tutar vaziyettedir. Meryem'in altında podyum tarzında bir tasarım ve her iki yanında yer alan tasvirlerle arasında biraz mesafe bırakılması Meryem'in tahtta oturduğunu düşündürmektedir. Meryem'in her iki yanında ise haleli iki figür yerleştirilmiştir. Günümüzdeki durumlarının oldukça kötü olduğu gözlemlenen bu figürlerin benzer örneklerden yola çıkarak aziz (Theodore, George) ve melek olduğu düşünülmektedir. Bu ikonografik tasarımın en erken örneğinin Sina Manastırı'ndaki Bakire Meryem ikonasının olduğu bilinmekle birlikte, 9. Yüzyıldan sonra bu ikonografik tasvirin kilise apsislerinde görülmeye başladığı söylenebilir. Bu düzenlemenin hemen üzerinde bir bordür ile çevrelenen apsis eksedrasının merkezinde bir daire içerisine yerleştirilen Pantokrator İsa bir eliyle teslis işareti yaparken, diğer eli ile kutsal kitabı tutmaktadır. İsa'nın her iki yanında ise birer figür yerleştirilmiştir. Figürlerden birisinin kadın, diğerinin ise erkek

olması bu figürlerin Vaftizci Yahya ve Meryem olduğunu, dolayısıyla da sahnenin Deesis olduğunu düşündürmektedir.

Üçüncü tabakaya ait tasarımların ise yapının naosunun muhtelif yerlerinde 0.20 x 0.20 m. çapındaki sıvayla oluşturulan alanlara Malta haçı motifinin işlenerek yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu uygulamaların doğrudan kaya üzerine yapılarak tasarlanmasının yanı sıra güney nef apsisinde sıvanın üzerine, kuzey nef apsisinde ise duvar resimlerinin üzerine gelişi güzel bir şekilde yapıldığı görülmektedir.

Yazıt / Kitabe: Kitabesi olmayan yapı duvar resimlerinden yola çıkarak 10-11. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Kaynakça: Çetin, 1985, 151-154.

3.2.5.6. Katalog No. 53: 34 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Cevizli Sokaktan, Kilise Cami (Gregorios Nazianzos) kilisesine giden yolun batısında kalmaktadır. Yoldan bakılınca görülebilen 5262 nolu parseldeki konik kaya bloğunda yer alan 35 ve 36 nolu kiliselerin kuzeybatısında yer almaktadır. Kilise 1003 nolu parselde bulunan evin bahçesindedir.

Yapının Koordinatları: 38.2761 N, 34.3730 E

Yapı Türü: Kilise

İnceleme Tarihi: 2024

Çizim No: 56

Fotoğraf No: 438-444

Günümüzdeki Durumu: Kilise yanında bulunduğu konutun ardiyesi olarak kullanılmaktadır. Yapının içerisinde çok sayıda eşyanın bulunması yapının algılanmasını zorlaştırmaktadır. Genel itibari ile yapının iyi durumda olduğunu söylemek mümkündür.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise iki nefli ve iki apsisli olarak neflerin arası arkadlı olarak düzenlenmiştir. Yapı naos, templon ve apsis gibi bölümlerden meydana gelmektedir. Kiliseye güney cephesinin batı bölümüne yerleştirilen 0.90 x 1.80 m. ölçülerindeki dikdörtgen formlu kapı açıklığı yardımıyla girilebilmektedir. Kapı açıklığı zeminden 2.00 m. yüksekte yer almaktadır. Kapı açıklığının yer aldığı sağır yarım daire kemerli nişe beş basamaklı bir merdiven ile çıkılabilmektedir. Kilisenin güney cephesindeki bu kapı açıklığından geçildiğinde kilisenin güney nefine girilmektedir. Naos doğu batı doğrultulu olup, dikdörtgen formludur. Kilisenin güney nefi 2.50 x 3.40 m. ölçülerindedir. Güney nefin üzeri zeminden yüksekliği 2.45 m. olan beşik tonozun altında kalmaktadır. Kilisenin kuzey nefinin güney nefine oranla daha dar tutulduğu görülmektedir. Kuzey nef 1.85 x.3.40 m. ebatlarındadır. Nefin üzerini örten beşik tonoz güney nefte olduğu gibi 2.45 m. yüksekliğe sahiptir. Kilise nosunda biri kuzey nefin doğu bölümünde diğeri ise naosun doğu duvarının orta bölümündeki nef ayrım hizasında iki yarım daire kemerli niş bulunmaktadır. Kuzey duvarı üzerindeki ilk niş 0.65 m. genişliğe, 0.75 m. yüksekliğe ve 0.45 m. derinliğe sahiptir. Doğu duvarında yer alan diğer niş ise 0.50 x 0.50 m. ebatlarında ve 0.28 m. derinliğindedir. Naosun doğusunda zeminden bir basamak ile yükseltilen iki templon ve yarım daire formlu iki apsis bulunmaktadır. Kilisenin güney apsisi 1.80 x 1.95 ölçülerindedir. Apsisin bemasında yer alan malzemelerden dolayı kilisenin altarı ve sekisinin olup olmadığı

anlaşılamamaktadır. Kilisenin kuzey apsisi ise 1.30 x 1.35 m. ölçülerindedir. Kuzey nef apsiste altar ve seki bulunmamaktadır. Yapıda herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 184-185.

3.2.5.7. Katalog No. 54: 36 Nolu (Mağara, Cevizli Sokak 2) Kilise

Yapının Yeri: Cevizli Sokaktan, Kilise Cami (Gregorios Nazianzos) kilisesine giden yolun batısında kalmaktadır. 5262 nolu parseldeki konik kaya bloğunda 35 nolu kilisenin alt kotunda bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2760 N, 34.3732 E

Yapı Türü: Kilise

İnceleme Tarihi: 2024

Çizim No: 57

Fotoğraf No: 445-453

Günümüzdeki Durumu: Bir dönem ahır olarak işlevlendirilen yapı günümüzde kümes olarak kullanılmaktadır. Yapının ahır olarak kullanıldığı dönemde naosun kuzey ve güney duvarının ön bölümünde yer alan sekilerin içlerinin oyularak yemliğe dönüştürüldüğü görülmektedir. Kilisenin templon levhaları kırılmış, kuzey apsisinin yıkılan bölümü taş duvar ile örülmüştür. Güney apsis kapatılarak fol olarak kullanılmaktadır.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise iki nefli ve iki apsisli olarak neflerin arası bölüntüsüz plan düzeninde inşa edilmiştir. Yapıya güney cephesinin batı bölümündeki yarım daire formlu sağır kemer içerisine yerleştirilen 0.65 x 1.45 m. ölçülerindeki dikdörtgen kapı açıklığından geçilerek ulaşılmaktadır. Kapı açıklığının bulunduğu sağır kemerin, kemer başlangıcının bir silme ile belirginleştirildiği bu silme kuşağının kapı lentosunun üzerinde de devam ettiği görülmektedir. Kapı lentosunun üzerinde geçen silme kuşağının hemen üzerinde madalyon içerine alınan bir malta haçı kabartmasına yer verilmiştir. Sağır kemerin güney cepheye bakan dış yüzeyinde ise testere dişi formunda bir düzenleme bulunmaktadır. Kapı açıklığından girilince kilise naosunun güney nefine girilmektedir. Naos ortalama 4.45 x 3.20 m. ölçülerinde olup, naostaki nefler örtü sisteminde izlenebilen doğu batı doğrultulu bir arkadla birbirinden ayrılmaktadır. Kilisenin doğu batı doğrultulu güney nefi 2.20 x 3.20 m. ebatlarındadır. Nefin üzeri aynı doğrultulu ve zeminden alınabilen yüksekliği 2.70 m. olan beşik tonoz ile kapatılmıştır. Yapının kuzey nefi ise 190 x 3.15 m. ölçülerindedir. Kuzey nefin üzerindeki beşik tonoz 2.50 m. yüksekliğe sahiptir. Her iki nefin beşik tonozun kemer başlangıcı bir silme ile belirginleştirilmiştir. Naosun güney duvarının doğu bölümü ile kuzey duvarı boyunca devam eden 0.25 m. genişliğinde birer seki ve kuzey duvarının doğu bölümünde 0.45 x 0.52 m. boyutlarında yarım daire kemerli bir niş bulunmaktadır. Naosun doğusunda

zeminden yükseltilerek, apsis bölümünü naostan ayıran iki templon görülmektedir. Templon levhalarının büyük bir bölümü kırılmıştır. Templonun doğusunda yarım daire formlu iki apsise yer verilmiştir. Kilisenin güney apsisi 1.60 x 1.85 m. ölçülerindedir. Apsisin kuzey ve güney bölümünde iki niş bulunmaktadır. Kilisenin kuzey apsisi ise 1.70 x 1.75 m. ebatlarındadır. Kuzey nef apsisinde altar ve seki bulunmamaktadır.

Yapının giriş kapısı ve güney nefin templon kemeri üzerinde madalyon içerisine yerleştirilen kabartmalı haç motifleri görülmektedir. Ayrıca kilise naosunun batı duvarının güney bölümünde duvar resmi olarak yapılan oldukça bozulmuş atlı bir figür betimlemesi bulunmaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Ötüken, 1980, 141, Çetin, 1985, 205-208; Pekak, 1993, 135, 149.

3.2.5.8. Katalog No. 55: 38 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezinin batısındaki Kurutoz Mevkiinde 458 nolu parselin kuzeydoğusunda bulunan kaya kütlesinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2756 N, 34.3659 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 58

Fotoğraf No: 454-463

Günümüzdeki Durumu: Kaya oyma kilisenin bulunduğu kaya bloğunda çatlakların oluştuğu ve daha üst kotta yer alan kayaların koptuğu görülmektedir. Atıl vaziyetteki yapının naos ve apsis bölümlerinde insan eliyle meydana gelen hasarların dışında kaya oyma kilisenin oldukça iyi bir durumda olduğunu söylemek mümkündür.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise iki nefli ve iki apsisli olarak nefler arası arkadlı plan düzeninde inşa edilmiştir. Yapı naos, templon ve apsis olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Kaya oyma kiliseye batı cephesinin güney aksı üzerindeki sağır yarım daire kemerli bir niş içerisine yer alan dikdörtgen formlu 0.70 x 1.70 m. ölçülerindeki kapı açıklığından girilmektedir.

Yapının naosu iki nefli olarak düzenlenmiştir. Batı cephede yer alan kapıdan girilince ulaşılan ilk bölüm güney neftir. Kilisenin kuzey ve güney nefi doğu batı doğrultulu olup, yaklaşık olarak aynı ölçülerdedir. Yapının kuzey nefi 2.85 x 3.40 m. ebatlarında iken, güney nefi 2.55 x 3.65 m. boyutlarındadır. Her iki nef ortada büyük bir paye ve naosun doğu-batı duvarları arasına atılan yarım daire kemerler ile birbirinden ayrılmaktadır. Her iki nefin üzerinde 2.55 m. yüksekliğe sahip uzunlamasına beşik tonozla geçilirken, tonozların kemer başlangıcı bir sıra silme ile belirginleştirilmiştir. Naosun güney ve kuzey duvarının doğu bölümünde birbirine simetrik olarak konumlandırılan iki arcosolium bulunmaktadır. Güney duvarındaki ilk arcosolium 1.17 m. genişlik, 0.80 m. derinlik ve 1.80 m. yüksekliğe sahiptir. Ayrıca nişin içerisinde bir seki ve küçük khamasorion bir mezara yer verilmiştir. Naosun kuzey duvarındaki ikinci arcosolium, 1.00 x 0.80 m. ebatlarında ve 1.94 m. yüksekliğindedir. Bu arcosoliumun doğu duvarında 0.73 x 0.60 m. ölçülerinde daha küçük ölçekli ikinci bir niş ve zeminde khamasorion mezar bulunmaktadır. Naosun kuzey ve güney duvarı ile nefleri birbirinden ayıran payenin naosa bakan cephelerinde oturma sekilerine yer verilmiştir. Güney nefin kuzeybatı köşesinde bulunan sekinin 0.50 m. çapında oyularak vaftiz

teknesine dönüştürüldüğü görülmektedir. Kilise naosunun doğu bölümünde ise her iki nefe karşılık olarak birer templon ve apsis bulunmaktadır. Templonlar bir basamak ile noastan yükseltilmiştir. Templon levhaları sağlam olup, doğusunda yarım daire formlu apsisler yer almaktadır. Güney nef apsisi 1.70 x 1.85 m. ebatlarındadır. Apsisin üzeri zeminden 1.97 m. yüksekliğindeki eksedranın altında kalmaktadır. Güney nef apsisinin doğu duvarının ön bölümünde dikdörtgen formlu bir altar ve duvarın üst kısmında 0.55 x 0.75 boyutlarında ve 0.10 m. derinliğinde yarım daire kemerli bir niş görülmektedir. Apsisin kuzey ve güney duvarlarının batı bölümünde birbirine simetrik ve eş boyutlarda yapılan iki seki bulunmaktadır. Kilisenin kuzey nef apsisi 1.95 x. 2.00 m. ölçülerinde olup, apsis bölümünün üzerini örten eksedranın zeminden alınabilen yüksekliği 2.10 m.'dir. Apsisin doğu duvarında dikdörtgen formlu bir altar ve 0.52 x 0.68 ebatlarında yarım daire kemerli bir nişe yer verilmiştir. Kilisenin kuzey nef apsisinin güney duvarının batı kısmında templonla birleşen bir seki ve kuzey duvarı üzerinde birbirinden farklı ebatlarda iki niş daha bulunmaktadır. Her iki nişte yarım daire kemer formlu olup, bu nişlerden küçük olanı 0.30 x 0.32 m. ölçülerinde ve 0.12 m. derinliğindedir. Büyük olan diğer niş ise 0.70 x 0.60 m. ebatlarında olup, 0.50 m. derinliğe sahiptir.

Kilise naosunun beden duvarları ile her iki nefin örtü sistemindeki sıva izlerinden yola çıkarak yapının duvar resimleri ile süslendiğini söylemek mümkündür. Kırmızı, sarı, beyaz ve siyah renkleri ve bu renklerin tonları ile yapılan bu uygulamalarda geometrik bordürler ve tanımlanamayacak kadar bozulmuş figürler görülmektedir.

Kitabe: Kitabesi olmyn yapı resim programından yola çıkarak 10-11. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Kaynakça: Çetin, 1985, 110-114.

3.2.5.9. Katalog No. 56: 44 Nolu Kilise, (Harim C) Kilisesi

Yapının Yeri: Cevizli Sokağın güneyinde, 827 nolu parselde yer alan Şevket Bidav konutunun doğusundaki vadide aynı şahsın 828 nolu parseldeki bahçesinin içerisinde bulunmaktadır. 41-42 Nolu (Harim A-B) kilisesinin doğusunda 43 Nolu kilisesinin ise güneydoğusundadır.

Yapının Koordinatları: 38.2750 N, 34.3743 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 59

Fotoğraf No: 464-470

Günümüzdeki Durumu: Bir dönem samanlık olarak kullanılan kilise günümüzde atıl vaziyette olup, kötü durumdadır. Yapının naosunda çok sayıda çatlak meydana gelmiş ve templon levaları kırılmıştır. Kilisenin kuzey apsisi genişletilerek bu bölüme bir pencere açıklığı yerleştirilmiş ve apsislerin arasındaki duvar yıkılmıştır.

Plan Tasviri: Kilise iki nefli ve iki apsisli olarak nefler arası kapılı plan düzeninde inşa edilmiştir. Kaya oyma kilise naos, templon ve apsis olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Yapıya kuzey cephesinin batı aksındaki dikdörtgen silme içerisinde yer alan yarım daire kemerli kapıdan girilmektedir. Kapı açıklığı 1.10 x 1.90 m. ebatlarında olup, kapıdan geçilince kaya oyma kilisenin naosuna ulaşılmaktadır. Yapının naosu doğu batı doğrultulu eş ölçekteki iki neften oluşmaktadır. Kuzey cephede yer alan kapıdan girilince ulaşılan ilk bölüm kuzey neftir. Yapının kuzey nefi 2.10 x 2.90 m. ebatlarında iken, güney nefi 2.15 x 2.65 m. boyutlarındadır. Her iki nef batı bölümde bir duvar ile birbirinden ayrılırken, doğu bölümde ise büyük bir açıklıkla birbirine bağlanmaktadır. Neflerin üzeri aynı doğrultulu beşik tonozlar ile kapatılmıştır. Tonozların kemer başlangıçları bir sıra silme ile belirginleştirilirken, beşik tonozlar birbirinden farklı yüksekliklere sahiptir. Kuzey nefin üzerinde yer alan beşik tonoz 2.52 m. yüksekliğindeyken, güney nefin beşik tonozunun zeminden 2. 97 m. yüksekliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Kilise nasosunda iki niş bulunmaktadır. Bu nişlerden ilki naosun kuzey duvarının doğu bölümünde yer almaktadır. Yarım daire kemerli niş, 0.69 m. genişlik, 0.48 m. yükseklik ve 0.32 m. derinliğe sahiptir. İkinci niş kilise nosunun güney nefinin batı duvarında bulunmaktadır. Bu ikinci niş 0.80 x 0.50 m. ölçülerindedir. Nişin içerisinde daire formlu bir vaftiz teknesi, nişin naosa bakan doğu bölümünde ise bir seki görülmektedir.

Kilise naosunun doğu bölümünde her nefe karşılık olarak bir templon ve apsise yer verilmiştir. Templonlar bir basamak ile noas zeminden yükseltilerek, apsis ile naosu birbirinden ayırmaktadır. Kuzey nefin templon levhaları sağlamdır. Güney nefin güney templon levhası sağlam olup, kuzey templon levhası tamamen kırılmıştır. Genişletilen kuzey nef apsisi 2.61 x 2.58 m. ebatlarındadır. Apsisin doğu duvarında yer alan altar tamamen kırılmış, altarın üzerindeki niş ise genişletilerek doğudaki diğer bir mekân ile irtibatlı hale getirilmiştir. Apsisin kuzey duvarına ise bir pencere açıklığı yerleştirilmiştir. Kilisenin güney nef apsisi 1.90 x. 1.92 m. ölçülerinde olup, apsis bölümünün üzerini örten eksedranın zeminden alınabilen yüksekliği 2.64 m.'dir. Apsisin doğu duvarında dikdörtgen formlu kırık bir altar ve 0.49 m. genişliğe, 0.69 m. yüksekliğe ve 0.22 m. derinliğe sahip yarım daire kemerli bir nişe yer verilmiştir. Güney nef apsisinin kuzey duvarı kırılmış olup, kuzey nef apsisi ile irtibatlı hale getirilmiştir. Kilisede herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 110-114, Pekak, 1994,193-194, 203, 213.

3.2.5.10. Katalog No. 57: 47 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezindeki Kurutoz Mevkiine giden yol üzerinde yer alan 45 nolu yapının güneyinde, 543 nolu parselde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2740 N, 34.3680 E

İnceleme Tarihi: 2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 60

Fotoğraf No: 471-480

Günümüzdeki Durumu: Kaya oyma kilisenin girişinin bir bölümü toprak ile dolmuştur. Atıl olan yapının yeni bir nef ile güneye doğru genişletilmeye çalışıldığı ama yarım kaldığı görülmektedir. Kilisenin giriş açıklığının üzerine bir pencere açıldığı, güney nef apsis templonunun ise taş ile örülerek kapatıldığı görülmektedir. Bu düzenlemeler dışında kilise sağlam durumdadır.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise iki nefli, iki apsisli ve neflerinin arası arkadlı olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, templon, ve apsis mekânından meydana gelmektedir.

Kiliseye batı cephesindeki dikdörtgen iki silme ile çevrelenen ve sağır yarım daire kemerli niş içerisinde yer alan 0.85 x 1.30 m. ebatlarındaki dikdörtgen formlu kapı açıklığından girilmektedir. Batı cephedeki bu kapıdan geçilince iki nefli naosun güney nefine ulaşılmaktadır. Kilisenin güney ve kuzey nefi doğu batı doğrultulu olup, kapı açıklığından geçilince ulaşılan güney nefin, kuzey nefe oranla daha büyük tutulduğu görülmektedir. Kilisenin güney nefi ortalama 2.20. x 3.50 m. ölçülerindedir. Kuzey nefi ise 1.70 x 2.75 m. ebatlarındadır. Her iki nef ortada bir paye ve doğu-batı doğrultulu iki yarım daire kemer yardımıyla birbirinden ayrılmaktadır. Kilisenin güney nefinin üzeri zeminden alınabilen yüksekliği 2.40 m. olan beşik tonozun altında kalırken, kuzey nefin üzeri 1.68 m. yüksekliğe sahip düz tavanın altında kalmaktadır. Kilise naosunda iki niş bulunmaktadır. Bu nişlerden ilki kilise naosunu ikiye bölen kemer sırasının doğu duvarı üzerinde, ikincisi ise kuzey duvarının doğu bölümünde yer almaktadır. Doğu duvarı üzerindeki yarım daire kemer formlu niş 0.50 m. genişliğe, 0.45 m. yüksekliğe ve 0. 30 m. derinliğe sahiptir. Naosun kuzey duvarının doğu bölümünde bulunan yarım daire kemerli ikinci niş ise 0.55 x 0.45 m. ölçülerinde ve 0.34 m. derinliğindedir. Yapının güney nefinin, kuzey ve güney duvarının batısı ile kuzey nefin, kuzey ve batı duvarlarının ön kısmında 0.28 m. genişliğinde sekilere yer verilmiştir. Güney nefin güneybatı köşesinde bir kısmı seki üzerinde bulunan 0.45 m. çapa sahip vaftiz teknesini

andıran bir uygulama görülmektedir. Ayrıca kuzey nef zemininde iki khamasorion mezar izlenebilmektedir.

Kilise naosunun doğu bölümünde her iki nefe karşılık olarak levhaları sağlam olan birer templon ve apsise yer verilmiştir. Templonlar bir basamak ile noastan yükseltilerek apsis bölümü ile naosu birbirinden ayırmaktadır Templonların doğusunda yarım daire formlu birer apsise yer verilmiştir. Kilisenin güney nef apsisinin, kuzey nef apsisine göre daha büyük tutulduğu görülmektedir. Yapının güney nef apsisi 2.10 x 2.22 m. ebatlarındadır. Apsisin üzeri zeminden 2.10 m. yüksekliğindeki eksedranın altında kalmaktadır. Kilisenin kuzey nef apsisi ise 1.60 x. 1.75 m. ölçülerindedir. Kuzey apsis bölümünün üzerini örten eksedranın zeminden alınabilen yüksekliği 1.83 m.'dir. Güney ve kuzey nef apsisinin doğu duvarının ön bölümünde her iki yanında sekiye sahip kademeli birer altara yer verilmiştir. Kuzey nef apsisinde herhangi bir niş görülmez iken, güney nef apsisinde birbirlerine yakın ölçülerde yarım daire kemerli üç niş bulunmaktadır. Nişler apsisin doğu, kuzey ve güney duvarları üzerinde yer almaktadır. Apsisin doğu duvarı üzerindeki ilk niş, 0.70 m. genişlik, 0.75 m. yükseklik ve 0.22 m. derinliğe sahiptir. Kuzey duvarı üzerindeki ikinci niş 0.70 x 0.85 m. ölçülerinde ve 0.30 m. derinliğindedir. Apsisin güney duvarında bulunan üçüncü ve son niş ise 0.58 m. genişlik, 0.96 m. yükseklik ve 0.30 m. derinliktedir.

Yapıda herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Kitabe: -

Kaynakça: -

3.2.5.11. Katalog No. 58: 62 Nolu (Fırıntaşı - Fırındamı) Kilise

Yapının Yeri: Manastır Vadisi'ne giden yolun üzerinde, doğudaki kayalıkların üzerinde 5497 Nolu parseldeki mera alanında bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.1605 N, 34.2209 E

İnceleme Tarihi: 2022-2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 61

Fotoğraf No: 481-487

Günümüzdeki Durumu: Yapı Manastır Vadisi'ne giden yol üzerinde yer alan kuzey güney doğrultulu doğal kaya kütlesinin batı bölümünde yer almaktadır. Kiliseye zeminden yaklaşık olarak 2.00 m. yükseklikte bulunan kapı açıklığından ulaşılmaktadır. Yarım daire kemerli kapı açıklığının üzerinde çatlakların oluştuğu görülmektedir. Doğal kaya kütlesinin daha üst kotlarında da derin yarıklar meydana gelmiştir. Kilisenin noasunun güney duvarındaki nişler, naosu ikiye bölen payeyi çevreleyen sekilerde, apsislerin templonları ve altarlarında insan eliyle meydana gelen çeşitli tahribatların oluşmuştur. Ayrıca naosun kaya oyma batı ve güney duvarı üzerindeki beşik tonozlu örtü sisteminden zemine doğru devam eden çatlaklar meydana gelmiştir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise iki nefli ve neflerin arası arkadlı olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, templon ve apsis olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Doğal kaya kütlesine oyularak inşa edilen yapının aynı zamanda giriş cephesi de olan batı bölümünde bir düzenlemeye gidildiği görülmektedir. Yapıya girişi sağlayan kapı açıklığının her iki yanında ve güneybatıya doğru devam eden kaya çıkıntısının kuzey kısmının düzgünleştirilerek bu bölüme iki niş eklendiği görülmektedir. Bu cephede sağır yarım daire kemerli derin bir niş içerisine yerleştirilen dikdörtgen bir kapı bulunmaktadır. Kapının üzerinde yer alan sağır kemerin başlangıç noktasında ise karşılıklı olarak konumlandırılan birer silme mevcuttur. Aynı cephenin üst kotunda günümüzde ulaşılamayan muhtemel bir keşiş hücresine yer verilmiştir.

Yapının naosu iki nefli olarak düzenlenmiştir. Batı cephede yer alan kapıdan girilince ulaşılan ilk bölüm kuzey neftir. Kuzey ve güney nef yaklaşık olarak eşit ölçeklerde olup, yapının kuzey nefi 3.65x 2.75 ebatlarındadır. Her iki nef ortada büyük bir paye ve doğu-batı duvarları arasına atılan yarım daire kemerler ile birbirinden ayrılmaktadır. Her iki nefin üzerinde 2.90 m. yüksekliğe sahip beşik tonozla geçilirken, tonozun kemer başlangıcı bir sıra silme ile çevrelenmiştir. Naosun kuzey ve güney duvarında ikişer niş

bulunmaktadır. Kuzey duvar üzerinde yer alan nişler daha özensiz bir işçilik gösterirken, güney duvar üzerinki nişler simetrik ve daha özenlidir. Nef ayrım kemerleri ve güney duvarı üzerinde yer alan yarım daire kemerli nişlerin kemer başlangıç noktalarında da tek sıra silme ile yapılan uygulamalar bulunmaktadır. Naosun batı ve güney duvarı boyunca devam eden oturma sekileri yapıyı iki yönden çevrelemektedir. Naostaki payenin kuzey ve güney bölümlerinde basit sekilere yer verilmiştir. Kilise naosunun doğu bölümünde ise her iki nefe karşılık olarak birer apsise yer verilmiştir. Yarım daire formlu apsisler bir templon ve bir basamak ile noastan ayrılmaktadır. Apsis duvarının önünde birer altar ve altarların hemen üzerinde küçük birer niş bulunmaktadır. Apsisin templonla kesiştiği bemada oturma sekileri görülmektedir. Ayrıca iki apsis arasında kalan bölümde yarım daire kemerli bir nişe yer verilmiştir. İki apsis arasındaki en büyük fark ise kuzey nef apsisi önünde yer alan templonun güney bölümündeki düzenlemedir. Burada basit iki silme ve silmelerin üzerinde de bir kemer başlangıcı görülmektedir.

Yapının giriş kapısı, naosun üzerini örten tonozun kemer başlangıcı, nef ayrımını sağlayan paye ve kemerlerin iç yüzeyleri ile batı, güney ve doğu naos duvarları üzerinde yer alan nişlerdeki basit silmeler dışında yapıda herhangi bir süsleme öğesi görülmemektedir. Lafontaine yapıda duvar resmi olmadığını belirtirken, Pekak, yapının naos duvarının kuzey duvarında izlerin olduğunu söylemektedir. Günümüzde bu duvar resimlerinin izleri görülmemekle birlikte, yapının naos duvarlarında resim programının uygulanması için uygun bir alt yapı ile hazırlandığını söylemek mümkündür.

Kaynakça: Lafontaine, 1963, 180; Konyalı, 1974, 1930; Ötüken, 1980, 139; Ötüken, 1983, 549; Pekak, 1993, 137-138,149.

3.2.5.12. Katalog No. 59: 64 Nolu Kilise (Hagios Euthymios, Ephtemios, Epthemios, Ephthemios, Kalburlu, Kanberli) Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezinin doğusundaki Manastır Vadisinde yer almaktadır. Yapı 62 Nolu (Fırıntaşı - Fırındamı) kilisesinin doğusunda, 65 Nolu Manastır Panagiası/Kömürlü) kilisenin batısında 1165 nolu parselde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2770 N, 34.3716 E

İnceleme Tarihi: 2022-2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 62

Fotoğraf No: 488-501

Günümüzdeki Durumu: Yapının bulunduğu kaya bloğunda büyük ölçekli dikey ve yatay hatlı çatlakların meydana geldiği görülmektedir. Kilisenin dışında bu çatlaklar tam olarak algılanmazken, yapının beden duvarları, örtü sistemi ve zemininde ciddi boyutlara ulaşan açılmalar söz konusudur. Ayrıca kilisenin her iki nefinin apsis bölümünde yer alan altarların tamamen, templon levhalarının ise bir bölümünün kırıldığı görülmektedir. Apsislerin arasındaki duvarın bir bölümünün yıkılarak geçide dönüştürüldüğü ve güney apsisin güney duvarına bir pencere açıklığının yerleştirildiği söylenebilir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise iki nefli ve iki apsisli, neflerinin arası arkadlı olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, templon ve apsis olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Kaya oyma kiliseye güney cephesinin batı aksı üzerindeki iç içe yerleştirilen iki sağır yarım daire kemerli niş içerisinde bulunan dikdörtgen formlu 0.95 x 1.83 m. ölçülerindeki kapı açıklığından girilmektedir. Kapı açıklığının üzerinde kaya yüzeyi düzleştirilerek yapılan sağır kemer ve haç uygulamaları dikkati çekmektedir. Güney cephedeki kapıdan girilince iki nefli naosun güney nefine ulaşılmaktadır. Kilisenin güney ve kuzey nefi doğu batı doğrultulu olup, güney nefin kuzey nefe oranla daha büyük olduğunu söylemek mümkündür. Yapının güney nefi 2.30 x 5.70 m. ebatlarında kuzey nefi ise 2.25 x 4.00 m. boyutlarındadır. Her iki nef ortada büyük bir paye ve naosun doğu-batı duvarları arasına atılan yarım daire kemerler ile birbirinden ayrılmaktadır.

Her iki nefin üzeri kemer başlangıcı silme ile belirginleştirilen beşik tonozla geçilmiştir. Güney nefin tonozu nefleri ayıran paye ve naos güney duvarı arasına atılan takviye kemeri ile iki parçaya ayrılmıştır. Güney nefin batı bölümündeki beşik tonoz zeminden

3.70 m. yüksekliğe sahip iken, nefin doğu bölümünün üzerindeki tonozun yüksekliği 4.20 m.'dir. Kuzey nefin üzerini kapatan beşik tonozu zeminden 3.10 m. yüksekliğe sahiptir.

Kilise naosunda farklı ölçeklerde beş niş bulunmaktadır. Bu nişlerden ilki naosun güney nef duvarının doğu bölümündedir. Arcosolium formunda düzenlenen bu niş 1.58 x 0.75 m. ebatlarında ve 2.75 m. yüksekliğindedir. Nişin içerisinde 0.30 m. genişliğinde bir sekiye yer verilmiştir. Naosun doğu duvarında takviye kemerinin oturduğu kısmın alt bölümünde yer alan ikinci dikdörtgen niş 0.54 x 0.59 m. ölçülerinde ve 0.24 m. derinliğindedir. Üç ve dördüncü niş kilise naosunun kuzey duvarı üzerindedir. Birbirinden farklı ölçeklerde olan bu nişler dikdörtgen formludur. Kuzey duvarın batı bölümündeki niş 1.80 m. genişliğe 0.60 m. derinliğe ve 1.80 m. yüksekliğe sahiptir. Niş zemininde khamasorion bir mezar görülmektedir. Kuzey duvarın doğusunda yer alan ikinci niş 0.65 x 0.53 m. ölçülerinde olup, daha küçük ölçeklidir. Naosta son niş batı duvarının güney bölümündedir. Yarım daire kemerli niş 0.90 x 0.90 m. ebatlarındadır. Nişin ön bölümünde 0.30 m. genişliğinde seki, iç kısmında ise 0.71 m. uzunluğunda beyzi formlu bir vaftiz teknesi yer almaktadır.

Kilise naosunun doğu bölümünde ise her iki nefe karşılık olarak birer templon ve apsis bulunmaktadır. Templonlar bir basamak ile noastan yükseltilmiştir. Templon levhaları büyük bölümü kırılmış olup, doğusunda yarım daire formlu ve bir geçit ile birbirine bağlanan apsisler yer almaktadır. Kilisenin güney nef apsisi 2.85 x 2.75 m. ebatlarındadır. Apsisin üzeri zeminden 3.60 m. yüksekliğindeki eksedranın altında kalmaktadır. Güney nef apsisinin doğu duvarının önünde izlerden görülebildiği kadarıyla tamamen kırılan bir altar ve doğu duvarın üst kısmında 0.52 x 0.65 boyutlarında ve 0.25 m. derinliğinde yarım daire kemerli bir niş görülmektedir. Apsisin güney duvarında, bu bölümünün ışık almasını sağlayan bir pencere açıklığı ile güney duvarın templon levhası ile birleştiği kısımda basit bir seki bulunmaktadır. Kilisenin kuzey nef apsisi 2.20 x. 2.10 m. ölçülerindedir. Apsis bölümünün üzerini örten eksedranın zeminden alınabilen yüksekliği 3.00 m.'dir. Kuzey nef apsisinde güney nef apsisinde görüldüğü üzere izlerden anlaşılabilen ama günümüzde tamamen kırılmış bir altar bulunmaktadır. Apsisin doğu duvarında 0.62 m. genişliğinde, 0.70 m. yüksekliğinde ve 0.24 m. derinliğinde yarım daire kemerli bir nişe yer verilmiştir. Kilisenin kuzey nef apsisinin kuzey duvarının batısında templonla birleşen küçük ölçekli bir sekiye yer verilmiştir.

Yapıda oyma kabartma tekniği ve kırmızı aşı boyası ile yapılan bezemeler görülmektedir. Oyma kabartma tekniğindeki uygulamalar yapının güney cephesindeki kapı açıklığının üzerinde, naosta ise güney nef tonozu ile templon takviye kemerinin naosa bakan cephesinde malta haçı motifleri şeklindedir. Kırmızı aşı boyası ile yapılan uygulamalar ise kilisenin naosunda tonoz kemer başlangıç silmelerinde, kemer iç yüzlerinde ve paye başlıklarında geometrik formlu zikzaklar ve rozet içerisine alınan haç motiflerinden meydana gelmektedir.

Kitabe: Kilisenin kitabesi bulunmamaktadır. Ancak Ramsay ve Bell yerel anlatımlarda Hagios Ephthemios kilisesinin 690 yılında Hagios Simeon tarafından yapıldığını aktarmaktadır (Ramsay-Bell, 1909: 390).

Kaynakça: Ramsay-Bell, 1909, 390, 396; Lafontaine-Dosogne, 1963, 180; Petropoulos-Andreadis, 1970, 22, 51; Konyalı, 1974, 1929; Hild - Restle, 1980: 201; Ötüken, 1980, 139; Ötüken, 1983: 549; Çetin, 1985, 268-274; Küney, 1985, 44, 52-56; Pekak, 1993, 138-139, 149, 158; Asutay-Freissig, 1996, 56-57, 178.

3.2.5.13. Katalog No. 60: 67 Nolu (Çifte) Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezinin doğusundaki Manastır Vadisinin kuzey yamacında 5501 nolu mera parseli içerisinde yer almaktadır. 65 nolu Kömürlü (Panagia) kilisesinin kuzey doğusunda, 66 Nolu (Küçük) kilisenin ise doğusunda bulunmaktadır

Yapının Koordinatları: 38.2647 N, 34.3800 E

İnceleme Tarihi:2023- 2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 63

Fotoğraf No: 502-511

Günümüzdeki Durumu: Kaya oyma kilisenin bulunduğu alanda ciddi bozulmaların meydana geldiği görülmektedir. Bu bozulmalar hem yapının dışında hem de içerisinde görülebilmektedir. Naos duvarlarında dikey ve yatay hatlı ilerleyen çatlaklar templon levhalarında kırılmalar apsis ve naos beden duvarlarında ise kopmalar izlenebilmektedir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise iki nefli, iki apsisli ve neflerinin arası kapılı olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, templon, apsis ve muhtemel bir mezar mekânından meydana gelmektedir. Kiliseye batı cephesindeki dikdörtgen bir silme ile çevrelenen sağır yarım daire kemerli niş içerisinde yer alan 0.85 x 2.30 m. ebatlarındaki dikdörtgen formlu kapı açıklığından girilmektedir. Batı cephedeki bu kapıdan geçilince iki nefli naosun güney nefine ulaşılmaktadır. Kilisenin güney ve kuzey nefi doğu batı doğrultulu olup, kuzey nefin güney nefe oranla daha büyük tutulmuştur. Kilisenin güney nefi 2.25 x 2.95 m. ebatlarında kuzey nefi ise 2.80 x 3.70 m. boyutlarındadır. Her iki nef ortada yarım daire kemerli bir kapı yardımıyla birbirinden ayrılmaktadır. Her iki nefin üzeri kemer başlangıcı silme ile belirginleştirilen beşik tonozla geçilmiştir. Güney nefin üzerini örten beşik tonozun zeminden alınabilen yüksekliği 3.60 m. iken, kuzey nefin üzerini kapatan beşik tonozu zeminden alınabilen yüksekliği 3.10 m.'dir.

Kilise naosunda iki niş bulunmaktadır. Bu nişlerden ilki naosu birbirine bağlayan kapı açıklığının doğu duvarı üzerinde yer almaktadır. Yarım daire kemerli niş 0.44 m. genişliğe, 0.34 m. yüksekliğe ve 0. 26 m. derinliğe sahiptir. Naosta yer alan ikinci niş ise kuzey nefin doğu bölümünde bulunmaktadır. Arcosolium formundaki bu ikinci niş 1.25 x 0.95 m. ölçülerinde ve 1.90 m. yüksekliğindedir. Nişin doğu duvarı üzerinde küçük bir niş görülmektedir. Kilise naosunun güney nefinin kuzey duvarının batısında

ve güney duvarının ön bölümünde kapı açıklıklarıyla kesintiye uğrayan seki uygulamaları görülmektedir. Yapının kuzey nefinin batı duvarı ve güney duvarının batı kısmında da oturma sekilerine yer verilmiştir. Kuzey nefin batı duvarının üst kotunda bir pencere, güney nefin kuzeybatı bölümünde ise bir kapı açıklığı görülmektedir. Bu kapı açıklığından mezar olması muhtemel bir mekâna açılmaktadır. Bu mekâna yapının dışından da bir kapı yardımıyla ulaşım sağlanabilmektedir.

Kilise naosunun doğu bölümünde ise her iki nefe karşılık olarak birer templon ve apsis bulunmaktadır. Templonlar bir basamak ile noastan yükseltilmiştir. Templon levhaları tahrip olmuştur. Templonların doğusunda yarım daire formlu birer apsise yer verilmiştir. Kilisenin güney nef apsisi büyük ölçüde tahrip olmuştur. Apsis yaklaşık olarak 1.90 x 1.70 m. ebatlarındadır. Apsisin üzeri zeminden 2.90 m. yüksekliğindeki eksedranın altında kalmaktadır. Kilisenin kuzey nef apsisi 2.25 x. 2.20 m. ölçülerindedir. Apsis bölümünün üzerini örten eksedranın zeminden alınabilen yüksekliği 2.60 m.'dir. Kuzey nef apsisinin bemasında bir altar ve doğu duvarının üzerinde 0.50 x 0.45 m. ölçülerinde ve 0.20 m. derinliğinde bir niş bulunmaktadır. Ayrıca kilisenin kuzey nef apsisinin güney duvarının batısında templonla birleşen 0.40 x 0.70 m. ebatlarında bir sekiye yer verilmiştir.

Yapının güney nefinin batı ve güney duvarı üzerinde sıva üzerine kırmızı boya ile madalyon içerisine alınan haç motifleri görülmektedir.

Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 281-282; Pekak, 1993, 139, 150, 158.

3.2.5.14. Katalog No. 61: 69 Nolu (Hagios Spyridon/Kızıl) Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezinin kuzeybatısında kendi adıyla anılan mevkii de, 1883 nolu parselin yakınında yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2902 N, 34.3641 E

İnceleme Tarihi: 2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 64

Fotoğraf No: 512-524

Günümüzdeki Durumu: Kilisenin giriş cephesinde erimemeler ve templon levhalarının kırılması dışında yapının genel itibariyle iyi durumda olduğunu söylemek mümkündür. Yakın dönemde kilisenin kuzey nefinin doğu bölümüne bir çukurun açıldığı söylenebilir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise iki nefli, iki apsisli ve neflerinin arası bölüntüsüz olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, templon, ve apsisten meydana gelmektedir. Kiliseye güney cephesinin batı aksındaki sağır yarım daire kemerli niş içerisinde yer alan 1.25 x 2.45 m. ebatlarındaki dikdörtgen formlu kapı açıklığından girilmektedir. Güney cephedeki bu kapıdan geçilince iki nefli naosun güney nefine ulaşılmaktadır. Kilisenin güney ve kuzey nefi doğu batı doğrultulu olup, kuzey nef güney nefe oranla daha uzun, güney nef ise kuzey nefe göre daha geniş tutulmuştur. Her iki nefte batıdan doğuya doğru genişleyerek sonlanmaktadır. Kilisenin güney nefi ortalama 2.77 x 4.66 m. ebatlarında, kuzey nefi ise 2.00 x 5.60 m. boyutlarındadır. Neflerin arası bölüntüsüz olup, örtü sisteminde nefleri doğu batı doğrultusunda ayıran kemerler izlenebilmektedir. Her iki nefin üzeri kemer başlangıcları silme ile belirginleştirilen beşik tonozlarla geçilmiştir. Güney nefin üzerini örten beşik tonozun yüksekliği 2.92 m. iken, kuzey nefin üzerini kapatan beşik tonozun zeminden alınabilen yüksekliği 3.16 m.'dir.

Kilise naosunda ikisi yüzeysel olmak üzere toplamda yarım daire kemerli beş niş bulunmaktadır. Bu nişlerden ikisi naosun güney ve kuzey duvarlarının doğu bölümünde birbirine paralel olarak konumlandırılmıştır. Diğer üç niş ise naosun doğu duvarı üzerinde yer almaktadır. Naosun güney duvarı üzerinde yer alan ilk niş 0.60 m. genişliğe, 0.72 m. yüksekliğe ve 0. 34 m. derinliğe sahiptir. Naosun kuzey duvarındaki ikinci niş ise 0.40 x 0.42 m. ebatlarında ve 0.32 m. derinliğindedir. Naosun doğu duvarı üzerinde bulunan üç nişten ikisi benzer ölçülerde olup, yüzeysel olarak kaya yüzeyine oyularak içlerine haç kabartmaları yapılmıştır. Bu nişler 0.30 m. genişliğe, 0.47 m.

yüksekliğe ve 0.02 m. derinliğe sahiptirler. Doğu duvarı üzerindeki beşinci ve son niş ise 0.44 x 0.43 m. ölçülerinde ve 0.30 m. derinliğindedir. Kilise naosunun kuzey ve güney duvarları boyunca devam eden 0.29 m. genişliğinde birer sekiye yer verilmiştir. Ayrıca kuzey nefin batın köşesinde khamosorion mezar görülmektedir.

Kilise naosunun doğu bölümünde her iki nefe karşılık olarak birer templon ve apsis bulunmaktadır. Templonlar bir basamak ile noastan yükseltilerek apsis bölümünü naostan ayırmaktadır. Templon levhalarının büyük bölümü kırılarak tahrip edilmiştir. Templonların doğusunda ise yarım daire formlu birer apsise yer verilmiştir. Her iki apsisisin sonradan doğu yönünde genişletilerek aralarına bir geçidin yapıldığına dair izler görülmektedir. Güney nef apsisi 1.88 x 1.95 m. ebatlarındadır. Apsisin üzerini kapatan eksedra 2.55 m. yüksekliğindedir. Apsisin doğu duvarının ön bölümünde bir bölümü kırık 0.65 x 0.80 m. ölçülerinde dikdörtgen bir altar, güney duvarının templonla birleştiği kısımda altarla aynı yüksekliğe sahip bir seki, sekinin üzerinde ise 0.75 x 0.75 m. ölçülerinde ve 0.29 m. derinliğinde bir nişe yer verilmiştir. Yapının kuzey nef apsisi 1.60 x 1.50 m. ebatlarındadır. Apsisin üzeri zeminden 2.72 m. yüksekliğindeki eksedranın altında kalmaktadır. Kuzey nef apsisinin doğu duvarının üzerinde 0.77 x 0.76 m. ölçülerinde ve 0.43 m. derinliğinde yarım daire kemerli bir niş bulunmaktadır. Her iki apsis ortada yarım daire kemerli bir geçitle birbirine bağlanmaktadır. Geçit kısmının doğu bölümü yarım daire formlu olup, üçüncü bir apsis gibidir. Bu kısımda 0.40 m. genişliğinde, 0.30 m. yüksekliğinde ve 0.25 m. derinliğinde yarım daire kemerli bir nişe yer verilmiştir.

Yapıda haç formunda kabartmalar ve kırmızı boya ile yapılan bezemeler görülmektedir. Kabartmalar naosun doğu duvarında yer alan nişlerin içerisinde ve güney nef apsisinin doğu duvarı üzerinde bulunmaktadır. Kırmızı boya ile yapılan geometrik formlu uygulamalar kuzey nef tonozunun güney bölümündeki kemer başlangıcındaki silmede görülmektedir.

Kitabe: Kilisenin naosunda nefleri birbirinden ayıran kemerlerin arasındaki yuvarlak çıkıntıların güney cephelerinde Yunanca bazı hafleri okunamayacak kadar silinmiş olarak "Aziz Spyridon Kilisesi" yazıldığı ve 1084 tarihinin atıldığı görülmektedir.

Kaynakça: Konyalı, 1974, 1929; Ötüken, 1980, 140; Ötüken, 1983, 549; Çetin, 1985, 300-306; Pekak, 1993, 139-140, 150, 158.

3.2.6. 3 Nefli Kaya Kiliseler

2.2.6.1. Katalog No. 62: 13 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezindeki Hengameci Sokak'ta, 1385 nolu parsellerdedir. 12 nolu kilisenin karşısındaki yamaçta (kuzeydoğu) 14 nolu kilisenin ise kuzeybatısındadır.

Yapının Koordinatları: 38.2770 N, 34.3694 E

İnceleme Tarihi: 2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 65

Fotoğraf No: 525-533

Günümüzdeki Durumu: Kilise vadi üst kotuna yakın bir konumda bulunmaktadır. Kilisenin giriş açıklığının bulunduğu terasa akan ve tarımsal faaliyetlerden atılan yüzey topraklarından kaynaklı olarak giriş açıklığı büyük ölçüde kapanmıştır. Naos ve apsis kısmı iyi durumda olan kilisenin güney nefine sonradan açılan kapı açıklığı ile yandaki konuta bağlanmıştır. Bir dönem bu konutun ardiyesi olarak kullanılmasının ardından kilise çöplerin atıldığı bir alana dönüşmüştür. Bu yüzden kilisenin güney nefi tam olarak izlenememektedir. Orta nef apsisinin altarı da tamamen kırılmıştır.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise üç nefli olarak düzenlenmiştir. Yapı naos, bema ve apsis bölümlerinden oluşmaktadır. Üç nefli olan bu yapıya batı cephesinin orta aksına yerleştirilen 1.55 m. genişliğindeki dikdörtgen kapı açıklığından girilmektedir. Kapı açıklığının bulunduğu batı cephe terasının kuzey bitişiğinde khamasorion bir mezar, kapı açıklığının hemen üzerinde ise orta nefe açılan kare formlu bir pencereye yer verilmiştir. Bu kapıdan geçilince naosta ulaşılan ilk bölüm kilisenin orta nefidir. Dikdörtgen formlu orta nef doğu-batı doğrultulu olup, 3.10 x 5.25 m. ölçülerindedir. Bu düzenlemesiyle orta nef kuzey ve güneyde yer alan diğer iki nefe göre daha geniş ve yüksek tutulmuştur. Orta nefin üzerini kapatan beşik tonozun zeminden alınabilen yüksekliği 3.35 m.'dir. Kilisedeki nefler naosun batı bölümünde birbirine simetrik olarak konumlandırılan iki büyük paye ile birbirinden ayrılmaktadır. Payeler kilisenin batı duvarına birer arkad ile bağlanırken, kilisenin doğu duvarına ise bölüntüsüz olarak devam etmektedir. Bu payeler ayrıca yapının kuzey ve güney neflerini iki bölüme ayırmaktadır. Her iki nefin batısında ortalama 2.00 x 1.45 m. ölçülerinde dikdörtgen formlu mekânlar bulunmaktadır. Her iki mekân ortadaki nefe doğrudan açılmakta,

kuzey ve güney nefe ise 0.85 x 1.85 m. ölçülerindeki kemerli kapı açıklıklarla bağlanmaktadır.

Kilisenin kuzey nefi 1.90 x 2.25 m. ölçülerinde olup, nefin üzerini örten beşik tonozun yüksekliği 2.95 m.'dir. Yapının güney nefi ise 2.30 x 2.60 m. ebatlarındadır. Bu bölümün üzerindeki beşik tonozun yüksekliği nefin içerisinde yer alan dolgu sebebiyle tam olarak alınamamaktadır. Kilise naosunun güneybatı köşesinde yer alan dikdörtgen mekânın batı ve güney, kuzeybatı köşede bulunan diğer mekânın ise batı ve güney duvarlarının ön bölümünde kesintisiz olarak devam eden 0.25 m. genişliğinde birer oturma sekisi mevcuttur. Bu seki uygulamasının kuzey nefin kuzey duvarının ön bölümünde devam ettiği görülmektedir. Yapının orta nefinin doğu bölümünde ise yan yana konumlandırılan khamasorion formlu yedi çocuk mezarı görülmektedir.

Kilise naosunun doğusunda her nefe karşılık olarak yarım daire formlu birer apsise yer verilmiştir. Bu bölümde templona dair herhangi bir iz bulunmamakla birlikte apsis ve bemanın bir basamak yardımıyla naostan yükseltildiği görülmektedir. Orta nef apsisi 2.40 x 1.60 m. ölçülerinde olup, kuzey ve güney nef apsislerine göre daha büyük ölçekli tutulmuştur. Yan neflerin apsisleri ise ortalama 1.70 x 1.55 m. ebatlarındadır. Her apsisin doğu duvarının ön bölümünde birer altar dikkati çekmektedir. Orta nefin kırık altarının apsisin doğu duvarından bemaya doğru kaydırıldığı görülmektedir. Bu bölümde dikdörtgen formlu üç niş bulunmaktadır. Bu nişlerin ikisi apsislerin arasında kalan ve bemaya bakan doğu duvarı üzerinde olup, 0.62 m genişlik, 0.80 m. yükseklik ve 0.35 m. derinliğindedir. Apsis kısmındaki üçüncü niş ise kilisenin kuzey nef apsisinin, kuzey duvarı üzerinde bulunmaktadır. Bu üçüncü ve son niş 0.52 m. genişliğe, 0.75 m. yüksekliğe ve 0.25 m. derinliğe sahiptir.

Yapıda süsleme öğesi görülmemektedir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 146-150.

3.2.6.2. Katalog No. 63: 61 Nolu (Üçlü) Kilise

Yapının Yeri: Manastır Vadisi yolunun üzerinde, 5497 Nolu parseldeki mera alanında yer alan doğal kayalık alanda bulunmaktadır. Fırıntaşı kilisesinin batısında, Çömlekçi kilisenin doğusunda, Yalnız Kilisenin ise kuzey bitişiğinde yer almaktadır

Yapının Koordinatları: 38.1610 N, 34.2206 E

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 66

Fotoğraf No: 534-544

Günümüzdeki Durumu: Kilise Manastır Vadisi yolunda, vadinin doğu yamacındaki yüksek olmayan kaya kütlesi üzerinde yalnız kilise ve çok sayıda mezar nişiyle birlikte tasarlanmıştır. Yanındaki kiliseye oranla durumu çok daha kötüdür. Giriş bölümünün bir kısmı yıkılmış, naos duvarları, nefleri birbirinden ayıran payeler, templon ve apsis bölümleri ile örtü sisteminde büyük çatlaklar görülmektedir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise üç nefli olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, temlon ve apsis bölümlerinden meydana gelmektedir.

Günümüzde kilisenin sadece batı cephesi görülmektedir. Aynı zamanda kilisenin giriş cephesi olarak kullanılan bu bölümün güneybatısında giriş kısmı ile irtibatlı olarak şekillendirilen iki arcosolium nişine yer verilmiştir. Kilisenin giriş kapısının güney profili sağlamdır. Kapının kuzey profili ise ana kayadaki bozulmalar, kemer kısmı ise yıkılmasından dolayı günümüze gelememiştir. Daha sonraki bir dönemde bu bölüm moloz taşlarla harçsız bir şekilde örülmüştür. Naosa bu kapı yardımı ile ulaşılmaktadır.

Kapıdan girildiğinde naosta ulaşılan ilk bölüm yapının orta nefidir. Orta nef 6.10 x 2.35 ebatlarında olup, her iki yanda yer alan diğer neflere göre daha uzun olarak planlanmıştır. Nefler birer büyük paye ve her iki yanda onlara bağlanan at nalı formlu ikişer kemerli arkadlar yardımı ile birbirinden ayrılmaktadır. Her nefin üzeri zeminden alınabilen yükseklikleri ortalama 2.90 m. olan beşik tonozla kapatılırken, kemer başlangıç noktaları silmelerle belirginleştirilmiştir. İstisna olarak ana kayanın örtü sisteminde bozulduğu noktalarda bu detaylar görülmemektedir. Yan neflerin batı duvarında silmelerle tonoz arasında kalan kısmında ikiye bölünmüştür. Yapının naosunda üç niş bulunmaktadır. Bu nişlerden ilki güney nef duvarının batısında, ikincisi kuzey nef duvarının doğusunda, üçüncüsü ise orta nefin templonla birleştiği bölümde bulunmaktadır. Kilisenin kuzey ve güney duvarının önünde ve yan neflere açılan payelerin yan yüzeylerinde sekilere yer verilmiştir. Naos nefleri doğuda yarım daire

formlu birer apsisle sonlanmaktadır. Bu apsisler naostan bir basamak ve templon ile ayrılmaktadır. Kuzey ve güney apsisin içerinde küçük bir niş bulunurken, ortadaki nefin içerisinde iki nişe yer verilmiştir.

Yapıda görülen tek süsleme öğesi orta nefi kuzey neften ayıran payenin üst bölümünde bulanan kabartma olarak yapılan Latin haçı tasviridir. Bu haçında yan kolları kazınarak tahrip edilmiştir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Pekak, 1993, 140-141,150.

3.2.7. Haç Planlı Kaya Oyma Kiliseler

3.2.7.1. Katalog No. 64: 45 Nolu (Haç) Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezinden Kurutoz Mevkiine giden yol üzerindedir. 46 nolu kiliseyle aynı kaya bloğunda yer alan kilise 562 nolu parselde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2745 N, 34.3681 E

İnceleme Tarihi: 202

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 67

Fotoğraf No: 545-552

Günümüzdeki Durumu: Kaya oyma kilisenin bulunduğu kaya bloğunda dikey hatlı büyük çatlakların oluştuğu görülmektedir. Bu durum yapının güney cephesindeki giriş açıklığının bulunduğu alanın kopmasına sebebiyet vermiştir. Daha sonraki kullanımında giriş kısmının bulunduğu güney cephe bir kapı açıklığı bırakılacak şekilde taşlarla örülerek kapatılmıştır. Kilisenin naosunda kırılan altar ve kazılan şıra çukuru dışında, yapının oldukça iyi bir durumda olduğunu söylemek mümkündür. Bir dönem depo olarak kullanılan yapı günümüzde atıl vaziyettedir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise serbest haç planlı olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, templon, ve apsisten oluşmaktadır. Kiliseye güney cephesinde yıkıldıktan sonra yeniden inşa edilen 0.90 x 1.60 m. ebatlarındaki dikdörtgen formlu kapı açıklığından ulaşılmaktadır. Bu kapıdan naosun güney haç koluna girilmektedir.

Kilisenin kare formlu naosu 2.40 x 2.40 m. ebatlarındadır. Naosu dört yönden çevreleyen dikdörtgen formlu haç kolları ortadaki kare formu mekâna bağlanmaktadır. Kuzey, güney ve batı haç kolunun yaklaşık olarak 2.40 x 1.15 m. ölçülerinde olduğu, doğu haç kolunun ise bu haç kollarına göre daha dar tutulduğu görülmektedir. Kilisenin örtü sistemine bakıldığında naosun kare mekânının üzeri 5.30 m. yüksekliğe sahip olan, 1.75 m. çapındaki pandantifli bir kubbeyle geçilmiştir. Haç kolları ise kemer başlangıçları basit profilli silmelerle belirginleştirilen ve merkezdeki kubbeye bağlanana 4.40 m. yüksekliğe sahip olan beşik tonozlarla kapatılmıştır. Yapının naosunda biri kuzey haç kolunun doğu duvarı, diğeri ise doğu haç kolunun kuzey duvarı üzerinde olmak üzere iki nişe yer verilmiştir. Kuzey haç kolunda bulunan ilk niş 0.75 x 0.88 m. ölçülerinde ve 0.65 m. derinliğindedir. Doğu haç kolunda yer alan yarım daire kemerli ikinci niş ise 0.70 m. genişliğe, 0.62 m. yüksekliğe ve 0.36 m. derinliğe sahiptir. Ayrıca

kilise naosunun zeminden 0.25 m. yükseltilen ve 0.30 m. genişliğe sahip olan bir seki ile çevrelendiğini söylemek mümkündür.

Kilise naosunun doğusunda templon ve yarım daireformlu bir apsis görülmektedir. Templon bir basamak yardımıyla naos zemininden yükseltilmiş olup, levhaları oldukça sağlam durumdadır. Templonun doğusunda ise 2.85 x 3.20 m. ölçülerinde yarım daire formlu bir apsis bulunmaktadır. Apsis eksedrasının zeminden alınabilen yüksekliği 4.25 m.'dir. Apsis bölümünün doğusunda kırılan kare formlu bir altar, kuzey duvarında yarım daire kemerli 0.70 x 0.62 m. ebatlarında ve 0.32 m. derinliğinde bir niş ve güney duvarının templonla birleştiği kısımda küçük bir sekiye yer verilmiştir.

Yapıda herhangi bir süsleme öğesi görülememektedir.

Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 115-118; Pekak, 1994, 194-195, 204, 213.

3.2.8. Yıkılan Kiliseler

3.2.8.1. Katalog No. 65: 3 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Necdet Sağlam Caddesinin kuzeyinde, Enerji Sokak, 1189 nolu parselde yer alan konutun altındadır.

Yapının Koordinatları: 38.2785 N, 34.3702 E

İnceleme Tarihi: 2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: -

Fotoğraf No: 553-555

Günümüzdeki Durumu: Konutun altındaki kaya bloğunda yer alan yapı özgünlüğünü tamamen kaybetmiştir.

Plan Tasviri: Küçük ölçekli olan kaya oyma kilise tek nefli olarak düzenlenmiştir. Yapıya batı cephesinde bulunan kapı açıklığından girilmektedir. Kapı açıklığından geçilerek ulaşılan naos doğu batı doğrultulu olup, üzeri aynı doğrultuda yer alan beşik tonoz ile kapatılmıştır. Naosun doğusunda yer alan apsis bölümü tamamen ortadan kalkmıştır. Yapıda herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 93-94.

3.2.8.2. Katalog No. 66: 23 Nolu (Azize Eudoxie) Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezine yakın bir konumda, Cevizli Sokak ve Yeraltı Şehri Sokağın arasında kalan 862 ve 863 nolu parsellerin birleşim noktasındaki konik kaya bloğunun üst kotunda, 22 Nolu Aziz Clementios kilisesinin ise hemen üzerinde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2762 N, 34.3747 E

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: -

Fotoğraf No: 556-558

Günümüzdeki Durumu: Azize Eudoxie adnan yapı 22 nolu (Aziz Clementios) yapıyla aynı kaya bloğunda altlı üstlü olarak oyularak inşa edilmiştir. Petropoulos ve Andreadis Güzelyurt'ta yer alan kiliselerin konumundan bahsederken, yerleşimin kuzeydoğu bölgesinde muazzam bir kaya bloğunun tabanında Aziz Clementios üst kısmında ise Azize Eudoxie kiliselerinin olduğunu söylemektedir (Petropoulos-Andreadis, 1970: 22). Araştırmacılar yayınlarında bu yapıların bulunduğu kaya bloğunun bir fotoğrafına da yer vermiştir (Petropoulos-Andreadis, 1970: Fig.21). Günümüzde kilise işlevini tamamen kaybeden yapı güvercinlik olarak kullanılmaktadır.

Plan Tasviri: -

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Petropoulos-Andreadis, 1970, 22, 51, Fig.21, Çetin, 1985, 215-216.

3.2.8.3. Katalog No. 67: 25 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezinde Hengameci Sokak'ta, 5287 nolu parsel içerisinde kalmaktadır. 15 nolu Atlı kilisenin güneydoğusunda, 26 Nolu Ahmatlı kilisesinin ise kuzeyinde yer almaktadır. Güzelyurt kilise camisine ise oldukça yakın bir konumdadır.

Yapının Koordinatları: 38.2761 N, 34.3697 E

İnceleme Tarihi: 2022

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 68

Fotoğraf No: 559-565

Günümüzdeki Durumu: Yapı vadi zemin kotunun oldukça üzerinde yer almaktadır. Günümüzde büyük ölçüde özgünlüğünü kaybetmiş olup, kaya kütlesi üzerinde dikey ayrılmalar gözle görülebilen hatlar oluşturmaktadır. Örtü sistemi üzerinde de benzer tarzda bozulmalar meydana gelmiştir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise doğu batı doğrultulu olup, tek neflidir. Muhtemelen naos ve apsis bölümlerinden meydana gelmektedir. Yapıya genel itibari ile bakıldığında naos zemininin bir bölümü ile batı ve güney duvarlarının bir kısmı sağlamken, doğu ve kuzey duvarlarının neredeyse tamamı yıkılmıştır. Zemin kotundan yaklaşık 7.00 m. yukarıda bulunan yapıya kuzey cephesinde yer alan bir kapıdan girildiği düşünülmektedir. Kilisenin naosu 3.50 x 3.30 m. ölçülerindedir. Naosun üzerini örten beşik tonozun zeminden 2.85 m. yüksekte olduğu görülmektedir.

Kilisenin güney duvarında yarım daire formlu kemeri silmeyle profillendirilen büyük bir arcosolium bulunmaktadır. Bu arcosolium 1.95 x 2.65 m. ebatlarında olup, arcosoliumun içerisinde khamosorion formlu üç mezar yerleştirilmiştir. Doğu-batı doğrultulu bu mezarların içerisinin beyaz renkli bir harçla sıvanarak düzleştirildiği görülmektedir.

Yapı süsleme açışından ele alındığında arcosoliumun naosa bakan cephesinin üst kotunda sıva üzerine yapılan bezemeler görülmektedir. Mevcut izlerden tam algılanamayan bu duvar resimlerinden yola çıkarak yapının döneminde daha süslü olduğu söylenebilir.

Kilisenin sonraki kullanımlarında özgün zemin kotunun düşürülmüştür. Yapı naosunun batı duvarına bir kapı ve pencere açıklığı yerleştirilerek buraya 2.95 x 1.85 m. ebatlarında dikdörtgen bir mekânın ilave edildiği görülmektedir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Petropoulos-Andreadis, 1970, Fig.13; Çetin, 1985, 127-128.

3.2.8.4. Katalog No. 68: 37 Nolu (Panagia) Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt Necdet Sağlam Cadde'sinden Kilise camiye doğru giden Cevizli Sokak üzerinde, 836 nolu parselin içerisinde yer almaktadır. 35 ve 36 nolu kiliselerin yaklaşık 40 m. kuzeydoğusunda bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2760 N, 34.3738 E

İnceleme Tarihi: 2022

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: -

Fotoğraf No: 566-569

Günümüzdeki Durumu: Bahsi geçen yapı günümüzde tamamen ortadan kalkmıştır. Yapının bulunduğu konum hakkında bilgiler olmakla birlikte herhangi bir temel yâda duvar izi görülememektedir. Sadece yapının mimari kurgusundaki bazı öğeler izlenebilmektedir. Hemen yanından geçen yol kotunun üzerinde kalan bu alan günümüzde tarım alanı olarak kullanılmaktadır.

Plan Tasviri: Kaynaklarda kaya oyma kilisenin 15.00 x15.00 m. ölçülerinde kubbeli bir yapı olduğu belirtilmektedir. Bu ölçülerle Güzelyurt'ta yer alan en büyük kaya oyma kilisesi konumundadır. Yapının kubbeli tasarımından yola çıkarak, Güzelyurt'taki 45 Nolu (Haç) kilise yâda Anargyros (Sivişli) kilisede kapalı yunan haçı planında tasarlanan bir kilise olması muhtemeldir. Kaynaklarda geçen ve yapı hakkındaki bir diğer önemli bilgi ise mübadele öncesinde yapının bulunduğu kaya kütlesinde meydana gelen ayrılmalardan dolayı yapının çökme tehlikesi geçirdiğidir. Bu yüzden yapı içerisinde yer alan kutsal eşyaların Hagios Gregorios Nazianzos (Kilise Cami) kilisesine taşındığı belirtilmektedir. Ayrıca bu yapının duvarlarında ve kubbe karnında fresk tekniğinde yapılan bezemelerinin olduğu aktarılmaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Petropoulos-Andreadis, 1970, 20, 22, Fig.6; Çetin, 1985, 127-128; Pekak, 1994, 178.

3.2.8.5. Katalog No. 69: 39 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Yapı 26 nolu Ahmadlı Kilisesinin güneydoğusunda, Cevizli Sokağın ise kuzeyinde yer alan 745 Nolu parseldeki kaya bloğunun içerisinde kalmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2753 N, 34.3690

İnceleme Tarihi: 2023

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 69

Fotoğraf No: 570-580

Günümüzdeki Durumu: Yapının bulunduğu kaya bloğu güneye doğru devrilerek büyük ölçüde özgünlüğünü kaybetmiştir. Kaya oyma kilisenin içerisinin moloz taşlar ve çöplerle büyük ölçüde dolduğu görülmektedir.

Plan Tasviri: Tek nefli olarak inşa edilen kaya oyma yapıda naos ve apsis bölümleri görülmektedir. Kilisenin bulunduğu kaya bloğunun güneye doğru devrilmesinden ötürü yapının naosuna girişi sağlayan kapı açıklığı tam olarak anlaşılamamaktadır. Yapı naosunun hem güney hem de batı duvarı üzerinde kapı açıklığını anımsatan düzenlemeler bulunmaktadır. Bu noktada kilisenin batı bölümünde büyük bir arcosoliumun bulunması ve en dışta kapı açıklığına benzer bir iz görülememesi naosa güney cephesinde yer alan açıklıktan girildiğini düşündürmektedir. Yapının naosu 2.20 x 2.70 m. ölçülerinde ve doğu batı doğrultuludur. Naosun üzeri beşik tonoz ile kapatılmıştır. Kilisenin nosunda kuzey duvar üzerinde bir niş, güney duvarı üzerinde ise bir pencere görülmektedir. Templonu izlenemeyen yapının doğusunda 1. 60 m. genişliğe ve 1.85 m. genişliğe sahip olan yarım daire formlu bir apsis bulunmaktadır. Apsisin doğu duvarı üzerinde bir nişe yer verilmiştir. Naosun batısında bir kapıdan geçilerek ulaşılan ikinci bir mekân bulunmaktadır. Mekânın kuzey duvarı üzerinde 1.80 m. genişliğe, 0.65 m. derinliğe ve 1.40 m. yüksekliğe sahip bir arcosolium yerleştirilmiştir.

Yapının naos ve apsisinin geometrik formlardan oluşan bezemeler, haç motifleri ve aziz resimleri ile bezendiği görülmektedir. Bu duvar resimlerinin büyük bir bölümünün oldukça kötü bir durumda olduğunu söylemek mümkündür.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 122-123.

3.2.8.6. Katalog No. 70: 40 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Güzelyurt Necdet Sağlam Cadde'sinden Kilise camiye doğru giden Cevizli Sokak üzerinde, 1095 nolu parselin içerisinde yer almaktadır. 37 nolu Panagia kilisesinin 70 m. güneyinde, 30 ve 37 nolu kiliselerin yaklaşık 50 m. güneydoğusundadır. Hemen yakınında ise bir yer altı kenti bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2756 N, 34.3735 E

İnceleme Tarihi: 2022-2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 70

Fotoğraf No: 581-598

Günümüzdeki Durumu: Yapının bulunduğu kaya kütlesi üzerinde büyük ölçekli ayrılma ve kopmaların gerçekleştiği, bu durumunda yapıyı oldukça olumsuz etkilediği görülmektedir. Kilise büyük ölçüde özgünlüğünü kaybetmiştir. Yapının naos duvarı ve apsislerinin belirli bir kısmı izlenebilmekle birlikte, koparak ters dönen kuzey nef eksedrası ve tonozunun bir bölümünün dışında kalan örtü sistemi, nefler arasındaki geçiş ve yapının özgün girişi hakkında herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Plan Tasviri: Yapı kaya kütlesinin içerisine doğu-batı doğrultulu ve iki nefli olarak inşa edilmiştir. Görülebildiği kadarıyla yapı naos ve apsisten oluşmaktadır. Kilisenin batı bölümünde zemin ve örtü sistemi de dâhil olmak üzere tamamı yıkılmıştır. Doğu bölümü de ise yine kilise zemini tam olarak algılanamamakla birlikte, apsislerin yarım daireleri, altarları ve oturma sekileri izlenebilmektedir. Hem naos zeminindeki hem de koparak ters dönen örtü sistemindeki görülebilen izlerden yola çıkarak kiliseye kuzey cephesine yerleştirilen bir kapı açıklığından geçilerek ulaşıldığı düşünülmektedir. Bu açıklıktan geçildikten sonra ulaşılan naosun kuzey nefi yaklaşık olarak 3.00 x 2.75 m. ölçülerindedir. Kuzey nefin üzerini örten beşik tonozun yüksekliği ise alınamamaktadır. Kuzey nef doğuda 1.80 x 1.90 m. ebatlarında yarım daire formlu bir apsisle sonlanmaktadır. Apsiste bir altar, üç niş ve bir oturma sekisine yer verilmiştir. Altar ve nişlerden ilki bemanın doğu duvarında, diğer iki niş kuzey duvarı üzerinde, seki ise güney duvarın kırık templon levhası ile birleştiği kısma yerleştirilmiştir.

Yapının güney nefine geçişin hangi mimari düzenlemeyle gerçekleştiğini ve ölçülerini söylemek mümkün değildir. Sadece güney nefinin doğuda 1.70 x 1.45 m. ölçülere sahip yarım daire formlu bir apsisle sonlandığı görülebilmektedir. Apsis içerisinde ise güney apsiste görüldüğü gibi bir düzenleme söz konusudur. Bemanın doğu duvarına bitişik

olarak bir altar, güney duvarın templonla birleştiği noktada ise bir oturma sekisine yer verilmiştir.

Kilise naosunun güney duvarı üzerinde gelişi güzel bir şekilde yapılan bir niş görülmektedir. Tasarımından dolayı bu nişin yapıya sonradan ilave edildiğini söylemek mümkündür.

Yapıda naosa girişi sağlayan muhtemel kapı açıklığının üzeri, kuzey nef tonozu ve templon (zafer) kemeri ve apsisindeki izlerden yola çıkarak yapının döneminde zengin bir süsleme kompozisyonuna sahip olduğu söylenebilir. Genel olarak bakıldığında yapıda iki farklı döneme ait duvar resmi ile karşılaşılmaktadır. Bu duvar resimlerinden ilki doğrudan kaya oyma yüzeyine kırmızı aşı boyası ile uygulanmıştır. Bu tarzda süslemeler kuzey nef tonozunda taş taklidi bir tasarım olarak görülmektedir. Daha sonra hem tonozun hem de kilise naosunun belirli bölümlerinin beyaz bir sıva ile kapatılarak üzerine duvar resimleri yapılmıştır. Yapı girişi üzerinde durumundan ötürü tam algılanamayan, geometrik formlu daireler ve içlerine yerleştirilen bitkisel formlu tasarımlar görülmektedir. Templon (zafer) kemerinin iç yüzeyinde yine geometrik formlu daireler ve bu dairelerin birleşmesinden oluşan antrolaklar içerisinde yerleştirilen aziz tasvirleri bulunmaktadır. Apsis eksedrasında ise tahtta oturan Meryem (Theotokos) ve çocuk İsa, her iki yanında birer melekle betimlenmiştir. Kuzey nef tonozunun içerisinde ise tanımlanamayan bezemeler görülmektedir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Çetin, 1985, 217-218.

3.2.8.7. Katalog No. 71: 53 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Yapı Manastır Vadisi ve 52 Nolu (Koç Kilisesi - Hacı Saadet Koç) kilisesine giden yolun doğusunda, 664 nolu parselin içerisinde yer alan konutun altında kalmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2736 N, 34.3697 E

İnceleme Tarihi: 2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 71

Fotoğraf No: 599-602

Günümüzdeki Durumu: Yapının bulunduğu kaya bloğunun ön bölümüne tek katlı bir konut ve ardiyesi inşa edilmiştir. Kilise konutun altında kalmaktadır. Depo olarak kullanılan yapının templonunun büyük bölümü düzgün kesme taşlarla örülerek kapatılmıştır. Yapı özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiştir.

Plan Tasviri: Tek nefli olarak inşa edilen kaya oyma kilise naos, templon ve apsiste bölümlerinden meydana gelmektedir. Kiliseye kuzey cephesinin orta aksına yerleştirilen 0.70 x 1.85 m. ölçülerindeki kapıdan geçilerek ulaşılabilmektedir. Doğu batı doğrultulu dikdörtgen formlu kilise naosu 2.25 x 4.75 m. ebatlarındadır. Naosun üzeri kemer başlangıç noktası belirginleştirilen beşik tonoz yardımıyla kapatılmış olup, tonozun dolgulu zeminden alınabilen yüksekliği 2.20 m.'dir. Beşik tonozun kemer başlangıcının Kilise naosunun güney duvarında konut olarak düzenlenen bölümde kapatılan bir kapı, kuzey duvarı üzerinde ise iki adet niş görülmektedir. Kapı açıklığının batısında yer alan ilk niş dikdörtgen formlu olup, 0.58 m. genişliğe, 0.91 m. yüksekliğe ve 0.46 m. derinliğe sahiptir. Kapı açıklığının doğusunda bulunan ikinci niş ise yarım daire kemerli olup, 0.55 x 0.55 m. ebatlarında ve 0.26 m. derinliğindedir. Kilise nasounun doğusunda kapatılan iki levhalı bir altar bulunmaktadır. Altarın doğusunda ise 1.60 x 1.40 m. ölçülerinde yarım daire bir apsise yer verilmiştir. Altarı bulunmayan apsisin doğu duvarı üzerinde basit bir niş, güney duvarının templonla birleştiği kısımda ise bir seki görülmektedir. Yapıda herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: -

3.2.8.8. Katalog No. 72: 55 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Yapı Manastır Vadisi ve 52 Nolu (Koç Kilisesi - Hacı Saadet Koç) kilisesine giden yolun doğusunda, 614 nolu parselin içerisinde yer alan konutun ise altındadır. 53 Nolu kilisenin 100 m. güney batısında kalmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2730 N, 34.3688 E

İnceleme Tarihi: 2024

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 72

Fotoğraf No: 603-606

Günümüzdeki Durumu: Kilisenin bulunduğu alanın üzerine konut inşa edilmiştir. Noasunun batı duvarı yıkılan kilisenin, kuzey duvarında kopmalar, tonozunda ise büyük çatlaklar görülmektedir. Büyük ölçüde özgünlüğünü yitiren yapı samanlık olarak kullanılmaktadır.

Plan Tasviri: Tek nefli kaya oyma kilisede naos ve apsis bölümleri görülmektedir. Yapıya muhtemelen batı cephesinde bulunan kapı yardımıyla girilirken, günümüzde bu duvarın ortadan kalkmasından dolayı kapı açıklığı izlenememektedir. Kilise noasu doğu batı doğrultulu olup, yaklaşık olarak 3.90 x 2.70 m. ölçülerindedir. Naosun üzeri aynı doğrultulu zeminden 2.35 m. yüksekliğe sahip beşik bir tonoz ile kapatılmıştır. Beşik tonozun kemer başlangıcının bir silme ile belirginleştirildiği görülmektedir. Kilisenin doğusunda 1.75 x 2.10 m. ebatlarında ve naosla doğrudan irtibatlı yarım daire formlu bir apsis bulunmaktadır. Apsisin güney duvarı üzerinde küçük bir nişe yer verilmiştir. Yapıda süsleme öğesi bulunmamaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: -

3.2.8.9. Katalog No. 73: 63 Nolu Kilise

Yapının Yeri: Manastır Vadisi'nin girişinde 5497 Nolu parseldeki mera alanındaki doğal kayalıklar üzerindedir. Fırıntaşı kilisesinin güneydoğusunda, Kalburlu kilisenin kuzeybatısında, vadideki tarihi köprünün ise kuzeyindedir.

Yapının Koordinatları: 38.1603 N, 34.2210 E

Yapı Türü: Kilise

Çizim No: 73

Fotoğraf No: 607-612

Günümüzdeki Durumu: Manastır Vadisi'nin girişindeki kaya kütlesinde bulunan yapı büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Girişi belli olmayan yapının örtü sistemi ile batı ve güney duvar tamamen yıkılmıştır. Günümüze kuzey ve doğu bölümünün bir kısmı ulaşmıştır.

Plan Tasviri: Kaya oyma kilise tek olarak inşa edilmiştir. Yapı naos, ve apsis bölümlerinden oluşmaktadır.

Yapı ana kayaya bitişik olarak tasarlanmıştır. Yıkılan bölümlerinden dolayı tanımlanabilecek bir dış cephesi bulunmamaktadır. Kilisenin doğu-batı doğrultusunda uzanan tek nefli naosu düzgün olmayan dikdörtgen planlıdır. Naosun doğu ucunda basit yarım daire formlu bir apsis bulunmaktadır. Naos ve apsis zemin kotunun zamanla toprakla dolmasından dolayı yükselmiştir. Yapının kuzey duvarı üzerinde iki, apsis duvarı üzerinde ise bir nişe yer verilmiştir.

Yapının apsisinde beyaz sıva üzerine siyah ve kırmızı renk ile yapılan duvar resimlerine ait izler görülmektedir.

Kaynakça: -

3.3. Sivil Mimari

3.3.1. Katalog No. 74: 1 Nolu Kaya Oyma Kompleks

Yapının Yeri: Güzelyurt Necdet Sağlam Cadde'sinden Kilise camiye doğru giden Cevizli Sokak üzerinde, 1095 nolu parselin içerisinde yer almaktadır. 37 nolu Panagia kilisesinin güneyinde 40 nolu kilisenin ise kuzey bitişiğinde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2757 N, 34.3739 E

Yapı Türü: Kaya oyma mekân

Çizim No: 74

Fotoğraf No: 613-635

Günümüzdeki Durumu: Doğu-batı doğrultulu kaya bloğunun kuzey cephesinde yer alan kaya oymanın giriş açıklığının sonradan kapatıldığı görülmektedir. Bu bölüm dışında yapının oldukça iyi durumda olduğunu söylemek mümkündür.

Plan Tasviri: Kaya oyma kompleks toplamda yedi mekandan meydana gelmektedir. Komplekse kuzey cephesindeki kesme ve moloz taşlar ile yapılan kemerli bir düzenlemeye sahip 2.16 m. genişliğindeki açıklıktan girilmektedir. Kapı açıklığından geçilince dört basamak yardımı ile inilerek ulaşılan yamuk formlu 1 nolu kaya oyma mekân bulunmaktadır. Bu ilk mekân doğu-batı doğrultulu olup, yaklaşık olarak 10.40 x 3.40 m. ölçülerindedir. 1 nolu mekâna inen merdivenlerin doğusunda, mekânın ise güneyinde tuvalet olarak kullanılması muhtemel küçük bir alan bulunmaktadır (Bixio, 2012, 38). Mekânın ve merdivenlerin batısında ise duvar yüzeyinde basit bir niş[28], zemininde ise yandaki 2 nolu kaya oyma mekâna alt kottan tünelle bağlanan bir şaft görülmektedir. Tünel girişi güvenlik sebebiyle metal bir korkulukla günümüzde kapatılmıştır. 1 nolu mekânın doğusunda ise zeminde amforaları yerleştirmek için açıklan basit delikler görülmektedir. Kaya oyma mekânın güney duvarı üzerinde ise üç kapı açıklığına yer verilmiştir.

Kaya oyma mekânın güney duvarının batı bölümünde bulunan ilk kapı açıklığı 0.74 x 1.38 m. ebatlarındadır. Bu kapı açıklığından geçilerek ulaşılan kuzey-güney doğrultulu ve dikdörtgen formlu 2 nolu mekân 4.55 x 3.20 ölçülerindedir. Mekânın güney duvarı üzerinde 1 nolu mekânın batısında bulunan şaftın tüneline bağlanan bir açıklık bulunmaktadır. 2 nolu mekânın güney duvarı üzerinde ise iki kapıya yer verilmiştir. Batıda bulunan ilk kapı 0.55 x 0.75 m. ebatlarında olup, oldukça dar ve alçak

[28] Ömer Yörükoğlu, bu bölümde mezarların olduğunu söylemektedir (Anonim, 1988, 62-66). Günümüzde bu mezarlara dair herhangi bir ize rastlanmamaktadır.

tutulmuştur. Bu kapıdan geçilince güneyden batıya doğru kıvrılarak devam eden ve bir müddet devam ettikten sonra sonlanan dar bir koridora ulaşılmaktadır. Mekânın doğusunda bulunan ikinci açıklığın ise ilk kapıya oranla oldukça geniş ve yüksek tutulduğu görülmektedir. Kapıdan ziyade kuzey-güney doğrultulu bir hol görünümünde olan mekân 1.59 x 1.66 m.'lik ölçülere sahiptir. Açıklık güneyde 41 Nolu (Harim A), 42 Nolu (Harim B), 43 Nolu ve 44 Nolu (Harim C) kiliselerinin bulunduğu vadinin üst kotuna açılmaktadır.

1 nolu kaya oyma mekânın güney duvarının doğu bölümünde bulunan ikinci kapı açıklığı 0.72 x 1.27 m. ölçülerindedir. Bu kapı açıklığından geçilerek ulaşılan koridor yaklaşık olarak 12.00 m. uzunluğunda olup, sonunda yaklaşık dörtgen formlu bir odaya (3 nolu mekân) ulaşılmaktadır.

1 nolu kaya oyma mekânın güney duvarının yaklaşık olarak orta bölümünde bulunan üçüncü açıklık ise 0.73 x 1.30 m. ölçülerindedir. Bu üçüncü açıklığın bulunduğu koridordan geçilince ulaşılan oda (4 nolu mekân) dairesel formlu değirmen taşı bir kapı yardımı ile kapatılmaktadır. Bu kapı günümüzde kırık vaziyettedir. Dikdörtgen formlu mekân yaklaşık 3.20 x 4.57 m. ölçülerindedir. Mekânın güneydoğusunda daha alt kota geçişi sağlayan eğimli bir şafta açılan 0.54 x 1.24 m. ölçülerindeki kapı açıklığına yer verilmiştir. Eğimli koridorun sonunda merdivenlerden inilerek ulaşılabilen bir oda (5 nolu mekân) bulunmaktadır. Bu mekân 3.00 x 3.65 m. ölçülerindedir. Kaya oyma mekânın kuzey duvarının doğu bölümünde küçük bir aralıktan girilerek ulaşılabilen tuvalete yer verilirken, batı duvarının kuzey kısmına yerleştirilen 0.54 x 1.56 m. bir açıklık ile daha alt kotta bulunan odaya (6 nolu mekâna) uzun bir koridor ile bağlanmaktadır. Bu mekâna ulaşım yine kot farkından dolayı merdivenlerle sağlanmaktadır. Dörtgen formlu mekân 3.28 x 5.16 ebatlarındadır. Mekânın kuzeydoğu köşesinde bir, kuzeybatısında ise kare formlu iki şafta yer verilmiştir. Bu şaftlardan ikisi su temini için yapılırken, üçüncüsü şaftın daha alt kotta bulunan bir mekâna bağlantı olarak yapılmış olması muhtemeldir. 6 nolu mekânın güneybatı köşesinde ise yaklaşık 1.50 x 2.60 m. ebatlarına sahip olan alana büyük ölçekli bir değirmen taşı formlu kapının yerleştirildiği görülmektedir. Kapının hemen arkasında ise 7 nolu kaya oyma mekâna açılan 0.52 x 0.87 m. ebatlarında bir koridor bulunmaktadır. Dar koridordan geçildikten sonra merdiven yardımı ile 3.45 x. 3.75 m. ebatlarındaki yaklaşık kare formlu son (7 nolu) mekâna ulaşılmaktadır. 7 nolu mekânın güney duvarının batı

bölümünde yaklaşık 10 uzunluğuna sahip olan dar bir koridor ile kaya oyma sonlanmaktadır.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Anonim, 1988, 62-67; Bixio, 2012, 38-42.

3.3.2. Katalog No. 75: 2 Nolu Kaya Oyma Kompleks

Yapının Yeri: Hagios Gregorios Nazianzos kilisenin kuzeydoğusundaki kaya kütlesi üzerinde 882 nolu parsel içerisinde yer almaktadır[29].

Yapının Koordinatları: 38.2762 N, 34.3715 E

Yapı Türü: Kaya oyma mekân

Çizim No: 75

Fotoğraf No: 636-669

Günümüzdeki Durumu: Doğu-batı doğrultulu yüksek kaya bloğunun kuzey cephesinde yer alan açıklıklardan sağlanmaktadır. Giriş bölümünün ön kısmında günümüze daha yakın tarihlerde yığma tekniğinde kâgir olarak inşa edilen konutun yanından geçilerek ulaşılmaktadır. Kaya bloğunda meydana gelen doğal aşınmaların yanı sıra kullanımın durumundan kaynaklanan bozulmalar dışında kaya oyma kompleksin iyi bir durumda olduğunu söylemek mümkündür.

Plan Tasviri: Kaya oyma kompleks dokuz mekandan oluşmaktadır. Mekânlara birden fazla kapı açıklığından girebilmek mümkündür. Kompleksin günümüzde kullanılan girişinin ön bölümünde eski bir konut ve ardiyesinin arasında yer alan küçük bir açıklıktan geçilerek ulaşılabilmektedir.

Ulaşılan ilk kaya oyma kuzey-güney doğrultulu olup, dörtgen formludur. Mekân ise yaklaşık 3.00 x 7.18 m. ölçülerindedir. Mekânın güney bölümü yığma taşlar ve ana kaya üzerine oturan kemerler ile kapatılırken, kuzey bölümü tamamen ana kayaya oyularak şekillendirilmiştir. Mekânın doğu ve batı duvarları üzerinde basit nişlere yer verilmiştir. 1 nolu kaya oyma mekânın kuzey duvarında ise büyük ölçekli bir işlik ve hemen yanında bekletme havuzu bulunmaktadır. Mekânın batı ve doğu duvarının kuzey bölümünde kaya oyma kompleksin farklı kotlarında yer alan mekânlarına açılan iki kapı açıklığı görülmektedir. Mekânın batı duvarı üzerinde yer alan kapı ile kompleksin batı bölümünde bulunan beş ayrı mekâna geçilebilirken, doğu duvarı üzerinde bulunan kapıdan geçilerek kompleksin doğu bölümünde yer alan üç mekâna ulaşım sağlanabilmektedir.

Kaya oyma zemininden üç basamak ile yükseltilen batıdaki kapı açıklığından geçildiğinde daha üst kotta yer alan ve 2 nolu kaya oyma mekânın zeminine ulaşımı sağlayan kuzey-güney doğrultulu bir merdivene ulaşılmaktadır. Merdivenden yukarı

[29] Gethrude Bell arşivinin 1907- Temmuz (I) albümünde kaya oymayı Gregory mağarası olarak adlandırılmaktadır.

doğru çıkıldığında merdiven ile aynı doğrultuda devam eden 2 nolu kaya oyma mekâna girilmektedir. Mekân dikdörtgen formlu olup, 3.00 x 4.75 m. ölçülerindedir. Kaya oymanın güney ve batı duvarının kuzey bölümünde de iki kapı açıklığına yer verilmiştir. Güneydeki ilk kapı açıklığı 1 nolu kaya oyma mekânın ön bölümünde bulunan kâgir konutun çatısına açılırken, doğu duvarının kuzey bölümündeki ikinci kapı açıklığı ise batıda yer alan 3 nolu kaya oyma mekâna geçişi sağlamak için sonradan açılmış olmalıdır.

3 nolu kaya oyma mekân diğer iki mekânda olduğu gibi kuzey-güney doğrultulu olarak düzenlenmiştir. Dikdörtgen formlu mekân 4.65 x 10.55 m. ölçülerindedir. Bu kaya oyma mekâna güney cephesinde yer alan yarım daire kemerli bir kapıdan da doğrudan ulaşılabilmektedir. Kapı açıklığının hemen üzerinde ise kare formlu bir pencereye yer verilmiştir. Mekânın doğu ve batı duvarlarında yarım daire kemer formlu plasterle yapılan bir düzenleme izlenebilmektedir. Benzer bir uygulama mekânın üzerini örten düz tavanda da görülebilmektedir. Plasterler ile kademelendirilen tavanın merkezinde büyük ölçekli bir Latin haçı kabartması bulunurken, arada kalan boşluk yüzeylerde madalyon içerisine yerleştirilen Malta haçlarına yer verilmiştir. Kaya oymanın kuzeydoğusunda büyük ölçekli bir arcosoliumun ana mekâna açıldığı görülmektedir. Arcosoliumun kemer başlangıcı plasterler ile belirginleştirilirken, doğu duvarı üzerinde farklı ebatlarda iki niş bulunmaktadır. 3. Kaya oyma mekân zemininin muhtelif bölümlerinde tandır ve amforaların yerleştirilmesi için oyukların açıldığı görülmektedir. 3 nolu kaya oyma mekânda diğer kaya oymalara geçişi sağlayan üç kapı açıklığı bulunmaktadır. Bu kapılar kaya oymanın kuzey, doğu ve batı duvarı üzerinde yer almaktadır.

3 nolu kaya oyma mekânın kuzey duvarı üzerinde bulunan dikdörtgen formlu ilk kapı, kompleksin 4 nolu mekânına geçişi sağlamaktadır. Dikdörtgen formlu olan bu mekân 3.66 x 5.20 m. ölçülerindedir. 3 nolu kaya oyma mekânın doğu duvarının yaklaşık olarak orta kısmında yer alan ikinci kapıdan geçildiğinde ise daha üst kotta yer alan ve 5 nolu kaya oyma mekâna çıkışı sağlayan bir merdivene ulaşılmaktadır. Merdivenin çıkılmasının ardından kuzey-güney doğrultulu, 3.70 x 5.65 m. ölçülerindeki dikdörtgen formlu mekâna girilmektedir. 5. Kaya oyma mekânın güneyinde balkonu anımsatan dikdörtgen bir pencere tasarımı bulunmaktadır. Mekânın duvarında farklı ebatlarda çok sayıda nişin olması bu bölümün sonradan güvercinlik olarak kullanıldığını düşündürmektedir. 3 nolu mekânın batı duvarında bulunan ve sonradan açılmış olması

muhtemel üçüncü kapı ise batıda yer alan 6 nolu kaya oyma mekâna geçişi sağlamaktadır. Güney duvarında bulunan bir diğer kapı ile de ulaşılabilen kuzey-güney doğrultulu bu mekân 3.20 x 11.60 m. ölçülerindedir. Kaya oymanın batı duvarında benzer ölçülerde iki büyük niş görülmektedir. Bu nişlerden kuzey bölümde yer alan nişin bir dönem işlik olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

1 nolu kaya oyma mekânda yer alan ikinci kapı açıklığından geçilerek kaya oyma kompleksin doğu bölümündeki mekânlara ulaşım sağlanmaktadır. Kapıdan girildiğinde 7 nolu kaya oyma mekâna girilmektedir. Bu mekân yaklaşık 5.10 x 4.20 ölçülerinde ve yamuk formlu olup, doğu ve kuzeyinde bulunan diğer mekânlara ulaşımı sağlayan bir geçiş alanı görünümündedir. Mekânın kuzeyindeki birimler doğrudan 7 nolu kaya oyma mekâna açılırken, doğu duvarının güneyindeki kapı açıklığı komplekste yer alan 8 nolu kaya oymaya ulaşan bir koridora açılmaktadır. Koridorun sonunda bulunan mekân 4.60 x 5.38 m. ölçülerindedir.

7 nolu mekânın kuzeyinde ise bir alt kota inen bir şafta yer verilmiştir. Bu şafttan aşağıya inildiğinde kaya oyma kompleksin 9 nolu mekânına ulaşılmaktadır. Bu mekân 7.00 x 700 m. ebatlarında ve kare formludur. Kaya oymanın batı ve güney duvarında birer kapı açıklığına yer verilmiştir. Bu kapı açıklıkları koridor halinde düzenlenmiş olup, bir süre devam ettikten sonra sonlanmaktadır. Mekânın doğu duvarının kuzey kısmında bulunan üçüncü kapının ise tuvalete açıldığı görülmektedir. Ayrıca kaya oyma mekânın güney duvarında niş içerisine yerleştirilen ve su temini için kullanılmış olması muhtemel olan bir kuyu ile mekânın kuzey duvarı ve zemininde bir alt kota inişi sağlayan iki şafta daha yer verilmiştir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: -

3.3.3. Katalog No. 76: 3 Nolu Kaya Oyma Kompleks

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşiminin kuzeybatısındaki Kumluk mevkii olarak adlandırılan bölgede 6, 7 ve 8 nolu kiliselerin ise yakınındadır. Kompleks 1373 nolu parselde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2784 N, 34.3681 E

Yapı Türü: Kaya oyma mekân

Çizim No: 76

Fotoğraf No: 670-694

Günümüzdeki Durumu: Kuzey-güney doğrultulu kaya bloğunda, doğu-batı ekseninde kaya eğiminin azaldığı bu doğrultuda batı bölümde geniş bir avlu uygulamasına gidildiği, komplekse ait mekânların ise bu avlunun üç tarafına yerleştirildiği görülmektedir. Kaya eğiminden de faydalanarak komplekste büyük ölçekli yapıların kaya bloğunun doğusuna konumlandığı, yükseltisi ve genişliği daha az olan yapıların kompleksin kuzey ve güney bölümüne yerleştirildiğini söylemek mümkündür. Kaya oyma mekânlar günümüzde hemen yakınında yer alan konutun ardiyesi olarak kullanılmaktadır. Kaya oyma mekânlarda doğal yollardan meydana gelen aşınmaların yanı sıra kullanımın durumundan kaynaklanan bozulmalar dikkat çekmektedir.

Plan Tasviri: Kaya oyma kompleksin tek bir girişi olmayıp, açık avlu etrafında bulunan kaya oyma mekânların neredeyse tamamının avlu ile irtibatı sağlanmaktadır. Ayrıca bazı mekânlar arasında geçişi sağlamak adına yapılan kapı açıklıkları da görülmektedir.

Kompleks farklı ebatlardaki sekiz mekândan meydana gelmektedir. Bu mekânlardan biri konutunda bulunduğu avlunun güney duvarı üzerinde yer alırken, diğer yedi mekânın üçü avlunun en yüksek ve en iyi taş işçiliği gösteren doğu duvarına oyulmuştur. Son dört mekân ise avlunun kuzey duvarı üzerinde bulunmaktadır. Bu dört mekândan üçü diğer kaya oymalara oranla daha küçük ölçeklidir.

Kaya oyma kompleksteki ilk mekân 13.85 x 10.10 m. enine dikdörtgen formlu açık avlunun güney bölümünde kalmaktadır. İlk mekâna güney duvarındaki 1.00 x 1. 84 m. ebatlarındaki kapıdan girilmektedir. Kaya oyma kuzey-güney doğrultulu ve dikdörtgen formlu olup, 4.60 x. 7.50 m. ölçülerindedir. Mekânın üzerini örten düz tavanın zeminden alınabilen yüksekliği 2.30 m.'dir.

Kompleksteki ikinci mekân doğu avlu duvarının güneyinde yer almaktadır. Mekâna 2.35 x. 4.68 m. ölçülerindeki yarım daire kemerli açıklıktan girilmektedir. Bu açıklığın büyük bir bölümü duvar örülerek kapatılıştır. Kapı açıklığından geçilerek ulaşılan doğu-

batı doğrultulu kaya oyma 4.70 x 11.55 m. ölçülerindedir. Mekânın üzeri örten beşik tonozun kemer başlangıcı bir silme kuşağı ile belirginleştirilirken, beşik tonozun zeminden yüksekliği 4.45 m.'dir. Mekânın kuzey, güney, batı ve doğu duvarları üzerinde birbirlerinden farklı ebatlarda dört niş bulunmaktadır. Avlunun doğu duvarının kuzey bölümünde bulunan üçüncü mekânın giriş bölümü yıkılmış olup, sonradan kesme taşlarla örülerek yeni bir kapı açıklığı oluşturulmuştur. Bu açıklıktan geçilerek ulaşılan 3.00 x. 565 m. ölçülerindeki üçüncü kaya oyma kuzey-güney doğrultuludur. Mekânın üzeri yüksekliği 3.75 x 4.75 m. arasında değişen beşik tonozlar ile kapatılmıştır. Kaya oyma mekânda biri kuzey duvarı, diğeri ise doğu duvarı üzerine yerleştirilen iki kapı açıklığı görülmektedir. Kuzey duvarında yer alan ilk kapı açıklığı günümüzde moloz taşların örülmesiyle kapatılmıştır. Bu kapı asıl girişi avlunun kuzey duvarının doğu bölümünde bulunan beşinci kaya oyma mekâna geçişi sağlamaktadır.

Üçüncü mekânda görülen ikinci kapı açıklığı ise batı duvarı üzerinde yerleştirilmiş olup, kaya oyma kompleksin dördüncü mekânına geçişi sağlamaktadır. Büyük ölçüde tahrip olan kapıdan geçilerek girilen mekân doğu-batı doğrultuludur. Yaklaşık olarak 5.00 x 8.75 m. ölçülerindeki kaya oymanın üzeri zeminden alınabilen yüksekliği 4.05 m. olan beşik tonozun altında kalmaktadır. Mekânın kuzey ve güney duvarları üzerinde farklı ebatlarda iki nişe yer verilirken, kuzey duvarının batı bölümünde beşinci kaya oyma mekâna geçişi sağlayan ve günümüzde kapalı olan bir kapı açıklığı izlenmektedir.

Komplekste yer alan beşinci kaya oyma mekâna giriş avlunun kuzey duvarının doğu bölümündeki sağır yarım daire kemer formlu niş içerisine yerleştirilen dikdörtgen formlu 1.56 x 2.10 m. ebatlarındaki kapı ile sağlanmaktadır. Kapıdan geçilince ulaşılan doğu-batı doğrultulu kaya oyma mekân 6.38 x 8.50 m. ölçülerindedir. Mekânın bir bölümünün üzeri eğimli düz tavan ile geçilirken, geri kalan kısmının üzerinde merkezinde havalandırma açıklığına yer verilen dikdörtgen bir düzenleme sahiptir. Mekânın batı duvarının kuzey bölümünde bulunan kapı açıklığından kaya oyma kompleksin yedinci mekânına erişim sağlanmaktadır. Bu kapı açıklığının günümüzde kapalı olduğunu söylemek mümkündür.

Komplekseki altıncı mekân kuzey avlu duvarının orta bölümünde bulunmaktadır. Bu mekâna 0.65 x 1.40 m. ölçülerindeki dikdörtgen kapı açıklığından girilmektedir. Kapı açıklığından geçilmesinin ardından ulaşılan ilk mekân 2.20 x 2.66 m. ölçülerindedir. Kaya oymanın batı ve kuzey duvarı üzerinde iki kapı açıklığı bulunmaktadır. Kuzey duvarı üzerinde bulunan kapı açıklığından geçildiğinde altıncı mekânın kuzeyinde

bulunan yedinci mekâna ulaşılmaktadır. Bu mekân 2.20 x 3.80 m. ölçülerindedir. Her iki mekânın üzeri zeminden yüksekliği 3.05 m. olan düz tavan ile kapatılmıştır. Yedinci mekânın doğu duvarı üzerinde beşinci kaya oyma mekân ile bağlantısını sağlayan kapatılmış bir kapı açıklığı dikkati çekmektedir. Altıncı kaya oyma mekânın batı duvarı üzerinde yer alan diğer kapı açıklığı ise sekizinci kaya oyma mekâna açılmaktadır. Kompleksteki diğer bağlantı açıklıklarında görüldüğü üzere bu kapı açıklığının da moloz taşlarla örülen bir duvar ile kapatıldığı görülmektedir.

Kompleksteki sekizinci ve sonuncu kaya oyma mekânın asıl girişi kuzey avlu duvarının batı kısmında yer alan açıklıktan sağlanmaktadır. Giriş açıklığının geniş tutulduğu, sonraki kullanımında bu giriş bölümünün moloz taşlarla örülerek daraltıldığı görülmektedir. Açıklık günümüze yaklaşık 0.70 x 1.56 m. ölçülerindedir. Kapı açıklığından geçilerek ulaşılan mekân ise 2.43 x 3.03 m. ölçülerine sahiptir. Kaya oymanın üzeri zeminden yüksekliği 2.43 m. olan düz tavan ile geçilmiştir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: -

3.3.4. Katalog No. 77: 4 Nolu Kaya Oyma Kompleks

Yapının Yeri: Güzelyurt yerleşim merkezinin doğusunda 64 nolu (Kalburlu) kilisenin ise batı bitişiğinde bulunan 1164 nolu parselde yer almaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2678 N, 34.3704 E

Yapı Türü: Kaya oyma mekân

Çizim No: 77-80

Fotoğraf No: 695-749

Günümüzdeki Durumu: Doğu-batı doğrultulu doğal kaya bloğunda yer alan komplekste doğal yollarla meydana gelen kopmalar ve çatlamalar görülmektedir. Bunun dışında sonraki kullanım ve düzenlemelerin meydana getirdiği tahribatlara dair izlerde bulunmaktadır. Kompleks, Güzelyurt yerleşim merkezine uzak bir konumda olmasından dolayı daha sağlam bir şekilde günümüze ulaşabilmiştir.

Plan Tasviri: Kaya oyma komplekste yer alan mekânların doğal kaya bloğunun farklı kot seviyelerinin oyulmasıyla oluşturulduğu görülmektedir. Bazı kaya oyma mekânların doğrudan birbiri ile bağlantısı olmamakla birlikte Kalburlu kiliseden başlayarak doğu-batı aksı üzerinde konumlandırılan toplamda on yedi mekândan meydana gelmektedir. Bu kaya oyma mekânların bir bölümünün birbirleri ile irtibatının sağlanması amacıyla çok sayıda kapının açıldığı görülmektedir. Kaya oyma mekânların ana girişlerinin ise güney cephelerindeki açıklıklardan sağlandığını söylemek mümkündür. Bu güney cephede bulunan kapıların bir bölümünün sonradan eklenmiş olması muhtemeldir. Mekânların birbirine karışmaması adına kompleksin anlatımı doğu-batı doğrultusunda ve numaralandırılan mekân adlarıyla birlikte yapılacaktır.

Kompleksin en doğusunda yer alan 1 nolu kaya oyma mekâna kuzey cephesinin batı bölümünde bulunan 1.10 x 2.16 m. ebatlarındaki kapıdan geçilerek girilmektedir. Kapıdan girilince 5.45 x 4.30 m. ölçülerinde dikdörtgen formlu mekâna ulaşılmaktadır. 1 nolu kaya oyma mekânın bir bölümü zeminden alınabilen yüksekliği 2.66 m. olan düz tavanın altında kalırken, kaya oymanın güneydoğu bölümünde yaklaşık olarak 2.50 m. çapında ve 4.10 m. yüksekliğinde konik formlu bir düzenlemeye gidildiği görülmektedir. Bu konik tasarımı bir şaft yardımı ile kuzey duvarının üst bölümüne bağlanarak sonlanmaktadır. Kaya oyma mekânın dört duvarı üzerinde farklı ebat ve genişliklere sahip nişlere yer verildiği görülmektedir. Mekânın doğu duvarı üzerinde dikdörtgen formlu iki niş, batı duvarı üzerinde ise yarım daire kemerli üç niş bulunmaktadır. Güney ve kuzey duvarı üzerinde ise birer nişe yer verilmiştir. Ayrıca

mekânın kuzey cephesinin batı bölümünün kuzeyinde 2 nolu kaya oyma mekâna geçişi sağlayan bir kapı görülmektedir. Yarım daire kemer formlu sağır bir niş içerisine yerleştirilen dikdörtgen formlu kapı 0.67 x 1.75 m. ölçülerindedir. Kapıdan geçilerek ulaşılan 2 nolu mekân küçük ölçekli olup, 2.33 x 2.35 m. ebatlarındadır. Mekânın üzeri 2.20 m. yüksekliğindeki düz tavan ile kapatılmıştır. Kaya oymanın doğu, batı ve kuzey duvarları üzerinde farklı ebatlarda üç nişe yer verilmiştir.

Kaya oyma kompleksindeki 1 ve 2 nolu kaya oyma mekânların 3 nolu kaya oyma mekân ile herhangi bir doğrudan bağlantısı olmayıp, 3 nolu mekân, 1 ve 2 nolu mekânın kuzeybatısında bulunmaktadır. 3 nolu kaya oyma mekânında bulunduğu kaya bloğunun güney cephesinin düzleştirilerek üst kotuna sağır at nalı formlu kemerle ile yapılan bir bordür düzenlemesi görülmektedir[30]. Kaya oyma mekâna cephenin neredeyse orta bölümünde bulunan ve plasterlerle hareketlendirilen 1.70 x 3.10 m. ebatlarındaki büyük ölçekli yarım daire kemerli kapıdan girilmektedir. 3 nolu mekân doğu-batı doğrultulu ve dikdörtgen formlu olup, 7.00 x 3.80 m. ölçülerindedir. Mekânın üzeri zeminden yüksekliği 4.13 m. olan düz tavan ile kapatılmıştır. Kaya oymanın doğu, kuzey ve güney duvarında toplamda üç nişe yer verilmiştir. Doğu duvarında bulunan 2.50 x. 2.20 m. ebatlarındaki dikdörtgen formlu niş diğer iki nişe oranla daha geniş ve yüksek tutulmuştur. Bu büyük nişin kuzey duvarı üzerinde küçük ölçekli bir niş daha bulunmaktadır. 3 nolu kaya oyma mekânın kuzey, güney ve batı duvarları üzerinde komplekste diğer kaya oyma mekânlara ulaşımı sağlayan üç kapı açıklığına yer verilmiştir.

3 nolu kaya oyma mekânın kuzey duvarında bulunan dikdörtgen formlu ilk kapı açıklığı 1.45 x 1.86 m. ebatlarında olup, 4 nolu kaya oyma mekâna geçişi sağlamaktadır. Bu mekân yaklaşık olarak 4.24 x 2.60 m. ebatlarında olup, 1.90 m. yüksekliğindeki düz bir tavana sahiptir. 3 nolu mekânın girişinin de bulunduğu güney cephesinin batı bölümünde yer alan ve üç basamaklı bir merdiven yardımı ile ulaşılan dikdörtgen formlu 0.75 x 1.55 m. ölçülerindeki ikinci kapı, daha üst kotta bulunan 5 nolu mekâna ulaşan bir merdivene açılmaktadır. Bu merdivenden geçilerek girilebilen kuzey-güney doğrultulu 5 nolu kaya oyma mekân 3.40 x 5.40 m. ölçülerindedir. Kaya oymanın güney duvarı ve zemininin bir kısmının koptuğu görülmektedir. Kaya oymanın üzeri düz tavan

[30] Ramsay ve Bell, Güzelyurt Manastır vadisinde bulunan Kalburlu (Hagios Ephthemios) kilisesini de anlattığı 1909 tarihli "The Thousand and One Churches" adlı kitabında, kilisenin planının yanında yanlışlıkla bu kaya oymanın (3 nolu mekân) fotoğrafını kullanmıştır (Ramsay-Bell, 1909, 390, 396).

ile geçilirken, bu tavanın zeminden alınabilen yüksekliği 2.05 m.'dir. 5 nolu kaya oyma mekânın kuzey duvarı üzerinde ise 2.43 x 0.70 m. ölçülerinde ve 0.52 m. derinliğe sahip, dikdörtgen formlu geniş bir niş bulunmaktadır. 3 nolu mekânın batı duvarının kuzey bölümünde yer alan 0.68 x 1.65 m. ölçülerindeki dikdörtgen formlu üçüncü ve son kapı ile komplekste 6 nolu mekâna geçiş sağlanabilmektedir. Kapıdan girilince 6 nolu mekânın kuzeybatısında bulunan 1.95 x 2.15 m. ölçülerindeki arcosoliuma ulaşılmaktadır. Bu arcosolium ise kaya oyma mekâna açılmaktadır. Kuzey-güney doğrultulu mekân 3.65 x 5.55 m. ölçülerindedir. Kaya oymanın üzeri düz tavanla geçilmiş olup, tavanın zeminden yüksekliği 2.88 m.'dir. Bu mekânın güney duvarı üzerinde kaya oymaya doğrudan girişi sağlayacak 0.87 x 1.80 m. ebatlarında ikinci bir kapısı daha bulunmaktadır. 6 nolu kaya oymanın batı duvarı üzerinde benzer ebatlarda iki niş, kuzey duvarı üzerinde ise 2.30 x 2.05 m. ölçülerinde bir arcosoliuma yer verilmiştir. Arcosoliumun içerisinde yarım daire kemerli daha küçük bir niş bulunmaktadır.

3-6 nolu kaya oyma mekânlar ile aynı kaya bloğu üzerindeki komplekste yer alan 7 nolu kaya oyma mekân arasında herhangi bir bağlantı bulunmamaktadır. 3-6 nolu mekânların batısında bulunan 7 nolu mekân kaya kütlesinin daha alt kotunda yer almakladır. 7 nolu kaya oyma mekâna güney cephesinde bulunan ve günümüzde büyük ölçüde tahrip olan 0.78 x 1.88 m. ebatlarındaki kapı yardımı ile girilebilmektedir. Mekân 2.80 x 5.70 m. ölçülerinde olup, üzerini örten düz tavanın zeminden alınabilen yüksekliği 2.47 m.'dir. Kaya oyma mekânın doğu duvarı üzerinde iki niş batı bölümünde ise bir paye ve bu payeye bağlanan iki kemerli bir arkad görülmektedir.

Arkad 7 ve 8 nolu kaya oyma mekânları birbirinden ayırmaktadır. Bu arkadın batısında kalan 8 nolu mekân doğu-batı doğrultulu olup, 5.75 x 4.70 m. ölçülerindedir. Mekânın üzeri 2.62 m. yüksekliğindeki düz tavanın altında kalmaktadır. Kaya oymanın güney duvarının doğu bölümünde iki, kuzey duvarının batı kısmında ise bir olmak üzere benzer ölçülerde üç nişe yer verilmiştir. Ayrıca mekânın güney, kuzey ve batı duvarı üzerinde üç kapı bulunmaktadır. Güneydeki kapı günümüzde yapıya dışarıdan girişi sağlamakta olup, bu kapı açıklığının sonradan yapılmış olması muhtemeldir. Kuzey duvarı üzerinde yer alan ikinci kapı ise 0.85 x 2.25 ölçülerindedir. Bu kapının sağır yarım daire kemerli bir niş içerisine alındığı görülmektedir. Kapının geçilmesinin ardından komplekste yer alan 9 nolu kaya oymaya ulaşılmaktadır. Kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen formlu mekân 2.80 m. genişliğe ve toplamda 7.00 m. uzunluğa

sahiptir. Mekânın üzeri zeminden alınabilen yüksekliği 2.42 m. olan düz tavan ile geçilmiştir. 9 nolu mekânın zemininde kare formlu bir bekletme havuzu kuzeyinde ise 0.30 m. genişliğindeki taş bir levha ile ayrılan 2.80 x 2.15 m. bölümün işlik olarak kullanılmış olması muhtemeldir. 8 nolu mekânın batı duvarının kuzey bölümünde görülen üçüncü kapı açıklığı ise kompleksin 10 nolu mekânına açılmaktadır.

Komplekste bulunan 10 nolu kaya oyma mekânın asıl girişi güney cephesindedir. Güney cephesindeki derin bir niş içerisine yerleştirilen 1.44 x 2.14 m. ölçülerindeki dikdörtgen kapı açıklığından geçilerek 10 nolu mekâna ulaşılmaktadır. Kapı açıklığının üzerinde mekânın daha fazla ışık alması için açılan büyük ölçekli bir pencere görülmektedir. Kaya oyma mekân kuzey-güney doğrultulu olup, 4.55 x 9.15 m. ölçülerindedir. Mekânın üzeri kemer başlangıcı silme ile belirginleştirilen 5.30 m. yüksekliğindeki beşik tonoz ile geçilmiştir. 10 nolu kaya oymanın doğu duvarı üzerinde biri büyük diğer ikisi ise küçük olmak üzere dikdörtgen formlu üç niş bulunmaktadır. Büyük olan niş diğer ikin nişin arasında bulunmakta olup, 2.10 x 2.20 m. ebatlarındadır. Daha küçük ölçekli tutulan diğer iki niş ise bezer genişlikleri olmasına rağmen farklı yükseklik ve derinliklere sahiptir. Ayrıca mekânda biri kuzey duvarı diğer ikisi ise doğu ve batı duvarlarının kuzey bölümlerinde olmak üzere üç kapı açıklığı görülmektedir. 10 nolu mekânın kuzey duvarı üzerinde bulunan 1.10 x 1.82 m. ebatlarındaki ilk kapı 11 nolu kaya oyma mekâna açılmaktadır. 11 nolu mekân 3.75 x 5.55 m. ölçülerindedir. Mekânın üzeri zeminden alınabilen yüksekliği 2.30 m. olan düz tavan ile geçilmiştir. 10 nolu mekânın güneydoğuda bulunan 0.65 x 1.65 m. ölçülerindeki ikinci kapı yardımı ile 8 nolu mekâna geçilebilirken, güneybatısında bulunan 0.68 x 151 m. ebatlarındaki üçüncü kapı ile 12 nolu kaya mekâna giriş sağlanmaktadır. Ayrıca komplekste 12 nolu kaya oyma mekana güney cephesinde bulunan dıştan dikdörtgen, içten ise sağır yarım daire kemerli niş içerisinde yer alan 1.00 x 2.17 m. ölçülerindeki kapı yardımı ile de girilebilmektedir. Kapı açıklığının geçilmesiyle ulaşılan mekân 4.15 x 5.00 m. ebatlarında olup, yamuk formludur. Kaya oyma mekânın üzerinde düz tavan ve konik formlu bir düzenlemeye gidildiği görülmektedir. Konik tasarımın yaklaşık olarak merkezinde ise küçük bir şaft ile dışarıya açılan bir havalandırma bacası bulunmaktadır. Kaya oymanın kuzey, batı ve güney duvarı üzerinde farklı ebatlarda altı nişe yer verilmiştir. 12 nolu mekânın batı bitişiğinde komplekste 13 nolu mekân bulunmaktadır. Her iki mekân arasında doğrudan bir bağlantı bulunmamaktadır.

Kaya oyma kompleksin batı bölümünde yer alan 13 nolu kaya oymaya güneybatısında bulunan sağır yarım daire kemeri bir niş içerisine yerleştirilen 1.05 x 222 m. ölçülerindeki kapıdan geçilerek ulaşılmaktadır. Mekân yaklaşık 4.00 x 7.11 m. ebatlarındadır. Kaya oyma mekânın üzeri 2.40 m. yüksekliğinde düz tavanla geçilmiştir. Mekânın duvarları üzerinde farklı ebatlarda nişlere yer verilirken, zemininin kuzeybatı bölümünde kopmalar meydan gelmiştir. Kopan bu kısımdan alt kotta yer alan 16 nolu mekân izlenebilmektedir.13 nolu mekânın batı duvarının güney kısmında bulunan merdiven yardımı ile bir üst kotta yer alan 14 nolu kaya oymaya ulaşılmaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu bu mekân 3.60 x 4.10 m. ebatlarında olup, üzeri 1.95 m. yüksekliğe sahip olan düz bir tavanın altında kalmaktadır. Kaya oymanın duvarları üzerinde çok sayıda küçük nişe yer verilmiştir. 14 nolu mekânın batı duvarının kuzey bölümüne yerleştirilen küçük bir koridora açılan 0.76 x 1.41 m. ölçülerindeki kapı yardımı ile 15 nolu mekâna bağlanmaktadır. Bu mekân yamuk formlu olup, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda genişlemektedir. Her duvarı farklı ölçülere sahip olan kaya oyma yaklaşık olarak 2.73 x 3.30 m. ölçülerindedir. Düz tavan ile geçilen örtü sisteminin zeminden alınabilen yüksekliği ise 2.10 m.'dir.

Kompleksin en batısında bulunan 16 nolu kaya oyma mekân, 13 nolu mekânın batısında, 14 ve 15 nolu mekânın ise hemen alt kotunda yer almaktadır. 16 nolu mekân ile diğer kaya oymalar arasında herhangi bir bağlantı bulunmamaktadır. Kaya oymaya güney cephesinde yer alan yarım daire formlu sağır kemer içerisine yerleştirilen 1.20 x 308 m. ölçülerindeki kemerli kapı açıklığından girilebilmektedir. Kapı açıklığında geçildikten sonra ulaşılan kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu dikdörtgen mekân 5.55 x 10. 68 m. ölçülerindedir. Kaya oymanın üzeri zeminden alınabilen yüksekliği 2.93 m. olan düz tavanın altında kalmaktadır. 16 nolu kaya oyma mekânın duvarları üzerinde çok sayıda tahribata uğrayan dikdörtgen formlu niş görülürken, zemininde depolama amaçlı kullanılmış olması muhtemel dairesel bir oyuğa yer verilmiştir. Mekânın kuzey duvarının doğu bölümünde 17 nolu kaya oyma mekân ile bağlantıyı sağlayan 0.93 x 1.84 m. ölçülerinde dikdörtgen bir kapı açıklığı bulunmaktadır. Kapı bir süre kuzeye doğru devam ettikten sonra doğuya doğru yönelen yaklaşık 10.05 m. uzunluğundaki bir koridora açılmaktadır. Koridor komplekstekı son kaya oyma olan 17 nolu mekâna açılmaktadır. Dikdörtgen formlu bu mekân 3.50 x 4.30 ölçülerinde olup, üzeri düz bir tavanla geçilmiştir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: Ramsay-Bell,1909, 390, 396; Küney, 1985, 59, 61, 63-64.

3.3.5. Katalog No. 78: 5 Nolu Kaya Oyma Kompleks

Yapının Yeri: Hengameci Sokakta yer alan kaya oyma yapı, Hagios Gregorios Nazianzos kilisenin kuzeybatısında, 15 nolu kilisenin ise güneyinde 1389 nolu parselin içerisinde bulunmaktadır.

Yapının Koordinatları: 38.2764 N, 34.3701 E

Yapı Türü: Bezirhane

Çizim No: 81

Fotoğraf No: 750-757

Günümüzdeki Durumu: Hengameci Sokak yol kotunun altında kalan yapının büyük bölümü ana kayaya oyularak yapılmış olup, sonradan girişinin ön kısmına düzgün kesme ve moloz taşlarla yığma tekniğinde inşa edilen kemerli bir ön mekan eklenmiştir. Kaya oymanın zemin kotunda değişmeler, presleme (hezen damı/iğ damı) işleminin gerçekleştiği bölümün üzerini örten beşik tonozda ise kopmalar meydana gelmiştir. Önceki kullanım ve atıl vaziyette kalmasından dolayı doğu ve batı duvarı üzerinde yer alan nişlerde ciddi tahribatlar görülmektedir.

Plan Tasviri: Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu kaya oyma mekâna güney cephesinde yer alan 2.45 x 6.00 m. ebatlarındaki dikdörtgen formlu kâgir bölümden girilmektedir. Bu ön mekânın geçilmesinin ardından kaya oyma girişi sağlayan dikdörtgen formlu kapı açıklığına ulaşılmaktadır. 1.10 x 1.50 m. ölçülerindeki kapının batı kısmının kâgir taşlarla örülerek oluşturulduğu görülmektedir. Kapının geçilmesinin ardından kuzey-güney doğrultulu 5.30 x 10.85 m. ölçülerindeki 1 nolu mekâna girilmektedir. Kaya oyma mekânın üzeri aynı doğrultuda devam eden beşik bir tonoz ile geçilmiştir. 1 nolu mekânın doğu ve batı duvarı üzerinde farklı ebatlarda dikdörtgen formlu nişlere yer verilirken, mekânın güneydoğusunda bezir yağı çıkartma işleminde kullanılan ve batman taşının üzerine konumlanan ahşap mekanizmanın bir bölümü görülebilmektedir. Kaya oyma mekânın kuzeybatısında, 1 nolu mekân ile doğrudan irtibatlı hale getirilen yaklaşık 4.00 x 4.80 m. ölçülerindeki alanın zemininde ise dairesel formlu olan ve tohumların öğütüldüğü (kavut harmanı) bir mekanizmaya yer verilmiştir.

1 nolu mekânın kuzeyinde ise kemerli bir kapı açıklığından geçilerek ulaşılan 2 nolu kaya oyma mekân bulunmaktadır. Bu ikinci mekân 3.70 x 5.10 ölçülerinde olup, üzeri düz bir tavan yardımı ile kapatılmıştır. Mekânın zeminde kayaya oyularak yapılan düzenlemeden bu bölümün depolama amaçlı olarak yapılmış olduğu düşünülmektedir.

1 ve 2 nolu mekânların güneyinde, ön mekân ve kaya oyma komplekse girişi sağlayan kapı açıklığının ise batısında 3.10 x 5.70 m. ebatlarındaki bir mekâna yer verilmiştir. Bu mekâna giriş 1 nolu mekânın güney duvarının batı bölümünde yer alan kapı açıklığında sağlanmakta olup, tamamen kâgir taşlarla örülerek inşa edilmiştir. Bu alanın bezir yağı çıkartılırken kullanılan hayvanların ahırı olarak kullanılmış olması muhtemeldir.

Yazıt / Kitabe: -

Kaynakça: -

4.MİMARİ DEĞERLENDİRME

Kapadokya sınırları içerisinde yer alan Aksaray İli, Güzelyurt İlçesi Manastır Vadisi ve Hinterlandında Bizans Dönemi Mimarisi isimli tez çalışması kapsamında yerleşimde tespit edilebilen 78 yapı incelenmiştir (Şekil 3-4). Bu yapılardan 73'ünü kiliseler 5'ini ise kaya oyma kompleksler oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında tespit edilen plan tipleri (tek nefli, iki nefli, üç nefli, serbest haç plan ve kapalı yunan haçı plan) ve kaya oyma kompleksler değerlendirme bölümünün alt başlıklarını oluşturmaktadır (Tablo 1-4). Tez kapsamında ele alınan kiliseler ve kaya oyma komplekslerin bölgenin Bizans dönemi mimarisini anlamak için oldukça önemli olmasından dolayı sadece Kapadokya bölgesi ile değil Frigya ve Lykaonia bölgesi örnekleri ile de karşılaştırılarak değerlendirilecektir.

Çalışma kapsamında kaya oyma mimarinin yanı sıra Güzelyurt yerleşimi ve yakın çevresinde bulunan kâgir (Sivrihisar, Kızıl /Hagios Spyridon, Yamaç ve Hagios Gregorios Nazianzos) kiliseler de ele alınmıştır. Bu kâgir yapıların seçilmesinde ise bir sınırlamaya gidilmiştir. İnşa edilme tarihinin geç olduğu bilinen Yüksek (Hagios Anargyros) ve Sivişli – Seviçli (Hagios Analipheos) gibi manastır kiliseleri tezin konusunu oluşturan döneme ait olmamaları gerekçesiyle tez kapsamının dışında bırakılmıştır[31].

Tez kapsamında ele alınan kâgir yapılardan Sivrihisar, Kızıl /Hagios Spyridon) kilise plan tipi ve inşa tarzı ile 6. yüzyılın ortalarına, Yamaç kilise ise 6-8. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir. Hagios Gregorios Nazianzos kilisesi 19. yüzyılda büyük çaplı onarımlar geçirerek büyük ölçüde özgünlüğünü kaybetmesine rağmen doğu cephesinin Orta Çağ'a ait olduğu düşünülmektedir. Kaya oyma kiliselerde ise durum kâgir yapılardan daha farklıdır. Kaya oyma kiliselerin kâgir yapı plan tipleri ve litürjik düzenlemeleri referans alınarak inşa edilmesi genel kabullerden olmakla birlikte tarihlendirne konusunda çeşitli sorunlarla karşılaşılmaktadır.

Kaya oyma kiliseleri özellikle (tek, iki, üç nefli) plan tipinden yola çıkarak tam olarak tarihlendirmek mümkün olmamaktadır[32]. Güzelyurt'taki tez çalışması kapsmında ele

[31] Hagios Gregorios Nazianzos kilise camisi de inşa edildiği dönem ve günümüzdeki mevcut durumu açışından tartışmalı bir yapı olup, değerlendirmenin ilerleyen bölümlerinde bu konu üzerinde durulacaktır.

[32] Kapadokya bölgesinde bu plan tiplerindeki yapıların bilinen örneklerden yola çıkarak 6. yüzyıldan itibaren görülmeye başlandığını söylemek mümkündür.

alınan yapıların büyük bölümünü tek nefli, iki nefli ve üç nefli kiliseler oluşturmaktadır. Bu durum kitabesi ve yazıtı bulunmayan Güzelyurt kiliselerinin tarihlendirilmesini zorlaştırmaktadır.

Araştırmacılar tarafından kaya oyma kiliselerin tarihlendirmesinde kullanılan yöntemlerden birisi yapıların litürjik düzenlemesidir. Kapadokya ve Lykaonia bölgelerindeki kaya oyma kiliselerin tarihlendirilmesinde templon, katedra ve syntronon gibi mimari düzenlemelerden yararlanılarak Çavuşin Hagios Ionnes Prodromos, Avcılar Durmuş Kadir ve Kayadibi I Nolu kiliseler 6-8 yüzyıllara tarihlendirilendirilmektedir. Güzelyurt kaya oyma kiliselerinde bu düzenlemelere rastlanmamaktadır. Kaya oyma kiliselerinin tarihlendirilmesinde kullanılan bir diğer önemli yöntem ise resim programıdır. Resim programından yola çıkarak Kapadokya bölgesinde 8-14 yüzyıllar arasına tarihlendirilen çok sayıda kaya oyma kilise bulunmaktadır. Güzelyurt'taki kaya oyma kiliselerin büyük bölümünde duvar resmi bulunmamaktadır. Duvar resimlerinin bulunduğu Süvari, Çömlekçi, Ahmadlı, Koç, 27 nolu, 38 nolu ve 66 nolu kiliseler 9-11. yüzyıllara tarihlendirilmektedir. Tarihlendirilmesi yapılan kiliselerin dışında doğrudan tarihlendirilmesi yapılamayan da çok sayıda yapı bulunmaktadır. Bundan dolayı bazı araştırmacılar Güzelyurt'taki kaya oyma kiliselerin geç dönemde yapıldığını ileri sürmektedir. Bu duruma örnek olarak Cemil Başmelek Manastırı ve Ürgüp Pancarlık (St. Theodore) kiliseleri kullanım durumları verilmektedir. (Ousterhout, 2019, 60-61, Jerphanion, II, 1925-1942, 128-155; Rodley, 1985, 160). Ousterhout, Cemil Başmelek Manastırı için; "*Büyük olasılıkla bu bölge yüzyıllar boyunca terk edimiş olarak kalmış ve Rodley'nin de ileri sürdüğü üzere, manastır kullanımından ziyade yerel cemaatin kullanımına açık olacak şekilde yeniden işlevsel hale getirilmiştir*" demektedir.

Bu durum Güzelyurt yerleşimi için geçerli değildir. Güzelyurt yerleşimi ve çevresindeki yaşantıyı mevcut kâgir ve tarihlenebilen kaya oyma kiliselerden yola çıkarak Geç Antik Çağ'dan nüfus mübadelesinin yapıldığı 20. yüzyıla kadar getirebilmek mümkündür. Osmanlı arşiv belgeleri bu durumu destekler vaziyettedir[33]. Yapıların kullanım durumlarına göre yeni ekler ve kâgir örneklerde olduğu gibi yeni kaya oyma yapıların inşa edilmiş olması da ihtimal dâhilindedir.

[33] Başbakanlık Osmanlı Arşivi Nüfüs Defteri; BOA. NFS. d. 3556 (1830), BOA. NFS. d. 3495 (1840-41), BOA. NFS. d. 3496 (1841), BOA. NFS. d. 3497 (-) ve BOA. NFS. d. 3498 (1840-1841). Ayrıntılı bilgi için bkz. Aygün, N. (2016) *Nüfus Defterleri'nde Aksaray'ın Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1830-1845*), Cilt: I, Ankara, s.17-26.

Tez konumuza altlık olan çalışma 1980 yılında Ötüken tarafından doçentlik tezi olarak gerçekleştirilmiştir (Ötüken, 1980, 219). Ötüken, bu çalışmasında Kapadokya bölgesindeki kaya oyma ve kâgir kiliseleri yedi ana başlık ve on dört alt grupta ele almıştır. Bu doçentlik çalışmasının ardından 1983 yılında araştırma sonuçları toplantısında yayımlanan Kapadokya bölgesi çalışmaları makalesinde yedi plan tipi mevcut olup, alt grupların mimari özelliklere göre çeşitlendiği görülmektedir (Ötüken, 1983, 102-103). Bu çalışmaları Göreme (1987) ve Ihlara (1990) kitaplarındaki benzer tipolojilerin Göreme ve Ihlara yerleşim yerlerinde yer alan yapılara uyarlanarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Benzer çalışma Sacit Pekak tarafından Güzelyurt'ta gerçekleştirilerek yirmi sekiz kilise incelenmiştir (Pekak, 1993, 123-160; Pekak, 1994, 177-216). Bu çalışmalara benzer ve yakın tarihli bir diğer önemli çalışma ise Hülya Şahna tarafından Ihlara'da gerçekleştirilmiştir[34]. Frigya ve Lykaonia bölgelerinde benzer tarzda tipolojilerin varlığı dikkat çekmektedir. Ana plan tipleri büyük ölçüde Bizans dönemi dini mimarisinin özelliklerini gösterirken, kaya oyma mimarisinde alt tiplerin farklılaştığı görülmektedir (Uçkan, 2010, 143-147; Evcim, 2015, 98; Evcim, 2016, 871-876; Mimiroğlu, 2015, 269-301).

Güzelyurt'ta kâgir ve kaya oyma yapıların incelemesinin ardından oluşan tipolojiye aşağıda yer verilmiş olup, mimari değerlendirme bu sırayla yapılacaktır.

- Tip 1 Tek nefli
    - Tip 1 a. Uzunlamasına dikdörtgen planlı
    - Tip 1 b. Enlemesine dikdörtgen planlı
    - Tip 1 c. Kare planlı
    - Tip 1 d. Uzunlamasına dikdörtgen planlı (iki apsisli)
- Tip 2 İki nefli
    - Tip 2 a. Uzunlamasına dikdörtgen planlı (iki nefli, iki apsisli)
        - 2 a. a- Nefler arası arkadlı
        - 2 a. b- Nefler arası kapılı
        - 2 a. c- Nefler arası bölüntüsüz

[34] Şahna, H. 2018, *Kapadokya Bölgesi, Ihlara Vadisi'ndeki Bizans Dönemi Kaya Mimarisi*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara.

- Tip 3 Üç nefli
    - Tip 3 a. Uzunlamasına dikdörtgen planlı (üç apsisli)
- Tip 4 Serbest haç
    - Tip 4 a. Üç kollu haç (T plan)
    - Tip 4 b. Dört kollu haç (Yunan haçı plan)
- Tip 5 Kapalı yunan haçı
    - Tip 5 a. Dört serbest destekli

4.1. Tip 1 Tek Nefli Kiliseler

Tek nefli kâgir kiliseler Geç Antik / Erken Hıristiyanlık döneminden itibaren en yaygın olarak kullanılan plan tiplerinden birisidir. Anadolu'nun faklı bölgelerinde çok sayıda örneğine rastlanabilen bu yapı grubunun Orta Çağ (9.-10. yüzyıl) ile birlikte kaya oyma mimarisinde özellikle Kapadokya, Frigya ve Lykaonia bölgelerinde yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Tek nefli kaya oyma kiliseler kolaylıkla kayaya oyulabilmelerinin yanı sıra maliyetlerinin az olması bu yapı tipinin bölgede yaşayan küçük dini toplulukların ve inzivaya çekilen kişilerin ibadetleri için en uygun mimari çözüm olduğu üzerinde durulurken, bu yapı grubunun bazı örneklerinin mezar yeri olarak kullanıldıkları bilinmektedir (Ötüken, 1980, 222; Ötüken, 1987, 26; Epstein, 1979, 35).

Özellikle içinde günlük hayatın sürdürülebileceği yaşam mekânlarının da yer aldığı kompleksler içindeki örneklerin, büyük cemaatlerden çok küçük gruplara hitap eden ibadet mekânları olarak değerlendirilebileceği gibi Orta Bizans dönemi mimarisinde pek çok örneği saptanabilen ve bireysel ibadet mekânları olarak çözümlenmiş örnekleri de görmek mümkündür. (Uçkan, 2010, 144; Evcim, 2015, 98-99; Mathews 1982, 130-131).

Tez çalışması kapsamında Güzelyurt yerleşimi ve Manastır vadisi ile hinterlandında Tek nefli toplamda 52 kilise incelenmiştir (Tablo 1). Bu kiliselerin ikisi işlevini büyük ölçüde kaybettiği için planı çıkarılmamıştır. Çalışılan kiliselerin yerleşimi şekillendiren vadilerin taban ve üst kotlarında uygun olan kısımlarına, peri bacası formlu konik kaya bloklarına ve kaya oyma komplekslerin yakınlarına inşa edildiklerini söylemek mümkündür.

Tip 1 Tek nefli kiliseler naos formu ve apsis sayıları göz önünde bulundurularak dört alt başlıkta ele alınmıştır. Bunlardan; (Tip 1a) doğu-batı doğrultulu uzunlamasına dikdörtgen planlı yapıları kapsamakta olup, yerleşimde 42 örnek ile en çok görülen yapı grubunu oluşturmaktadır. Ele alınan bu 42 yapıdan biri kâgir olarak inşa edilirken, diğer 41 yapı kaya oymadır[35].

Yerleşimin güneyinde eski Ihlara- Güzelyurt yol güzergâhı üzerinde bulunan tek nefli ve doğu-batı doğrultulu yapı (Katalog No. 1 Yamaç Kilise) doğuda içten yarım daire dıştan ise poligonal formlu bir apsisle sonlanmaktadır. Kilisenin üzeri aynı doğrultuda beşik bir tonoz ile geçilmiştir. Günümüzde büyük ölçüde yıkık olan bu yapı Getrude Bell ve Ramsay tarafından Karaman Karadağ Binbir Kilise 33 nolu kilise ile kıyaslayarak 6-8. yüzyıllara tarihlendirilmektedir (Bell-Ramsay, 1909, 324-27; Eyice, 1971, 58-59; Eyice, 2014, 114-116). Kapadokya'da bölgesinde Anatepe Kilisesi (Restle, 1979: 23-24; Ötüken, 1987, 26), Sarıgöl Kilisesi (Restle, 1979: 24) Soğanlı Ak Kilise (Rott, 1908, 113; Ousterhout, 2019, 74; Restle, 1979: 24-26; Ötüken, 1987, 26), Viranşehir 2 nolu (Restle, 1979: 46-48) ve Viranşehir Süt Kuzey Kilisesi (Restle, 1979: 84, Ötüken, 1980, 222) plan açısından yapımızla benzer özellikler göstermekle birlikte bu yapılar Restle tarafından 5. ve 7. yüzyıllara tarihlendirilmektedir (Restle, 1979, 167-171).

Tip 1a kaya oyma kiliseler ise doğu-batı doğrultulu noaslar dikdörtgen formlu veya dikdörtgen formuna yakın yamuk ve kareye yakın dikdörtgen formlarından meydana gelmektedir. Naosların üzeri beşik tonozla geçilmekte olup, kemer başlangıçları bir plaster ile belirginleştirilmektedir. Tip 1a kaya oyma kiliseler arasında yer alan tek farklı örnek 7 nolu kilisedir. Bu yapının üzeri düz tavan ile geçilmiştir (bkz. Katalog No: 8). Her bir kilise doğudaki kısa kenara yerleştirilen yarım daire formlu bir apsis ile sonlanmaktadır. 7, 52, ve 70 nolu kiliseler doğuda düz bir apsis düzenlemesi ile sonlanarak bu genellemeye uymamaktadır (bkz, Katalog No: 8, 37, 47)[36]. Bulundukları konum önemli olmakla birlikte doğu-batı doğrultulu bu kiliselerin batı cephesinde ise genellikle yapıya girişi sağlayan kapılara yer verilmektedir. Katalog No: 4, 5, 7, 8, 12,

[35] Kaya oyma olarak inşa edilen (Tip 1a) kiliseler; Katalog no: 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 65, 66, 67, 69, 71, 72, 73.

[36] Frigya Bölgesinde; Urumkuş Yukarı, Sarıcaova, Köhnüş B, ve Başören inleri kiliseleri de benzer özellikler göstermektedir (Bkz. Evcim, 2015, 68-72, 81).

14, 16, 19, 20, 21, 25, 27, 29, 34, 35, 40, 41, 43, 44, 45, 46 ve 72 nolu yapılar bu duruma örnek olarak verilebilir. Katalog No: 9, 11, 24, 26, 36, 37, 39 ve 71 nolu kiliselere kuzey cephelerinde bulunan kapı açıklıklarından girilebilirken, Katalog No: 10, 15, 17, 23, 30, 31 ve 47 nolu yapılara güney cephelerinde yer alan kapı açıklıklarından ulaşılabilmektedir. 15 nolu (Atlı-Süvari) kilisenin neredeyse tamamı zemin kot seviyesinin altında yer almaktadır. Mezar kilisesine doğudaki apsis bölümündeki bir açıklık yardımıyla girilebilmektedir. Naosun doğu-batı ve güney duvarı üzerinde herhangi bir açıklığın yer almaması bu yapıya kuzey cephesindeki yıkılan bölüme yerleştirilen bir kapı açıklığından ulaşıldığını düşündürmektedir (bkz. Katalog No: 13). 25, 39 ve 63 nolu kiliselerin bulunduğu kaya bloklarında meydana gelen kopmadan dolayı bu yapılara girişi sağlayan kapı açıklıkları görülememektedir (bkz. Katalog No 67, 69, 73). Kapı açıklıkları genellikle dıştan yarım daire kemerli bir niş içerine yerleştirilen dikdörtgen formlu tasarımlardan meydana gelmektedir. Az sayıda örnekte görülmekle birlikte doğrudan dikdörtgen[37] ve yarım daire kemerli uygulamalar da mevcuttur[38]. 16 Nolu, 65 Nolu (Kömürlü) ve 68 nolu kiliselerin batı bölümlerinde narteks yada ön hol denilebilecek düzenlemeler mevcuttur. 58 Nolu Çömlekçi kilisesinin ise kuzey bölümünde ve 35 nolu kilisenin (bkz. Katalog: 28) güneyinde birer parekklesion bulunmaktır.

Tip 1a kaya oyma kiliselerin nerdeyse tamamının naosunda kare, dikdörtgen yâda yarım daire kemerli nişlere yer verildiği görülmektedir. Sağır kemerli nişlerin naos beden duvarlarını hareketlendirmek ve genişletmek amacıyla simetrik olarak bir duvar ya da karşılıklı duvarlar üzerine konumlandırıldığı uygulamalar da mevcuttur. 9 nolu kilisenin (bkz. Katalog No:9) güney duvarı ve 21 nolu kilisenin (bkz. Katalog No:19) kuzey ve güney duvarları üzerinde bu niş düzenlemeleri görülebilmektedir[39].Bu sağır kemerli niş uygulamaların benzer örneklerini Kapadokya bölgesindeki Çarıklı (11-13. yüzyıl) ve Karanlık kilise (11. yüzyıl) gibi örneklerde karşımıza çıkmaktadır (Ötüken, 1987, 50-51, 54-55). Frigya bölgesinde ise Ayzin B, F ve Ballık Mevkii kiliseleri bu düzenlemelerin görülebildiği başlıca örnekler arasında yer almaktadır (Evcim, 2015, 142,147-148). Bu nişler dışında 1, 9, 12, 65 ve 68 nolu kiliselerin (bkz. Katalog No: 4,

37 Dikdörtgen formlu kapı açıklığın sahip olan yapılar, Katalog No: 5, 7, 10, 14, 16, 19, 23, 35.
38 Yarım daire kemer formlu kapı açıklıkları bulunan kaya aymalar, Katalog No: 14, 21, 30, 39.
39 Enlemesine yönelen yapılardan 20 nolu kilise ile iki nefli kiliselerden 5 ve 8 nolu kiliselerin iç beden duvarlarında yüzeysel kemerli nişlerle yapılan düzenlemeler bulunmaktadır. Bkz. Katalog no: 18, 48, 49.

9, 11, 44 ve 46) giriş bölümündeki doğal kaya kütlesi alanlarda ve 12, 14, 17, 43, 58 ve 60 nolu kiliselerin (bkz. Katalog No:11, 12, 15, 31, 41 ve 43) zeminlerinde khamosorion mezar nişleri bulunmaktadır. 2, 6, 9, 14, 15, 19, 22, 24, 29, 51, 58 ve 25 nolu kiliselerin (bkz. Katalog No: 5, 7, 9, 12, 13, 17, 18, 20, 21, 23, 36, 41 ve 67) kuzey ve güney duvarları üzerinde mezar olarak kullanımına yönelik büyük ölçekli arcosoliumlara da yer verildiği görülmektedir.

Doğu batı doğrultusunda yönelen kiliselerin büyük bölümünde kapının konumlandığı cephe baz alınarak naosu çevreleyen duvarların ön kısımlarına sekilerin eklendiği görülmektedir (Teteriatnikov, 1996, 109). 1 Nolu yamaç kilisede (Katalog No: 1) duvar içerisine konumlandırılan nişlerin seki olarak kullanılmış olması muhtemeldir. 15 Nolu (Atlı) kilisenin (Katalog No: 13) bir bölümü yıkıldığı ve içerisi molozlarla dolu olduğu için seki düzenlemesi görülememektedir. Katalog No: 16, 21, 24, 37, 44, 71, 72 nolu kiliselerde seki uygulamasının ise bulunmadığını söylemek mümkündür. 58 Nolu Çömlekçi (Katalog No: 41) kilisenin batı duvarının kuzey bölümü ve 65 nolu Kömürlü (Katalog No: 44) kilisenin güney duvarının orta aksı üzerinde niş içerisine yerleştirilen ortalama 0.50-0.70 m. derinliğe sahip, daire formlu birer vaftiz teknesi görülmektedir. Güzelyurt'ta enlemesine naoslu tek nefli 20 ve 28 Nolu (Katalog No: 18- 28) iki yapı ile iki nefli 38, 44 ve 64 Nolu (Katalog No:55, 56 ve 59) kiliselerde benzer tarzda dairesel formlu vaftiz teknelerine rastlanmaktadır.

Naosun doğu bölümünde zeminden bir basamak yardımı ile yükseltilen bema ve apsis ile bemayı birbirinden ayıran iki levhadan oluşan basit ve alçak templonları tüm yapılarda sağlam veya kırık olarak görmek mümkündür (Asutay-Fleissig, 1996, Ousterhout, 2019, 239). İncelenen yapılarda templonun doğu bölümünün yarım daire formlu bir apsisle sonlandığını görülür[40]. Apsislerin doğu duvarında bitişik olarak düzenlenen kübik altarlara yer verilmiştir. 6 Nolu, 7 nolu, 9 nolu, 42 nolu (Harim B), 52 Nolu, 57 nolu (Çömlekçi Yanı) ve 60 nolu kiliselerin apsislerinde altar görülememekle birlikte bu yapıların bemalarında oturma sekilerine (syntronon) yer verilmemiştir. Öte yandan 4 nolu, 12 nolu, 15 nolu (süvari) 56 nolu (Koç) ve 65 nolu (Kömürlü) kiliselerin altarları günümüzde tahrip olmuştur. Ayrıca 33 nolu (Güvercinli) 58 nolu (çömlekçi) ve

[40] Kapadokya bölgesindeki at nalı formlu apsislerin erken dönemlere tarihlendiği bilinmektedir (Teteriatnikov, 1996, 35-40).

65 nolu (kömürlü) kiliselerin altarlarının doğu duvarından bemaya doğru kaydırıldığı görülmektedir.

Tip 1a kaya oyma kiliselerinin hiç birinde katedra ve syntronon bulunmamaktadır. Yalnızca birkaç uygulamada apsis bölümünde yer alan altar ile oturma sekilerinin kademeli olarak birleştirildiği görülmektedir. Bu duruma 14 nolu, 18 nolu, 30 nolu (Sümer 1) ve 58 nolu (Çömlekçi) kiliselerinde izlenebilmektedir (Bkz. Katalog No: 12, 16, 24, 41) Kiliselerin neredeyse tamamında ise pastophorium nişlerine yer verildiği görülmektedir.

Tip 1a kaya oyma kiliselerin plan bakımından benzerlerini Kapadokya, Frigya ve Lykaonia bölgelerinde görmek mümkündür. Kapadokya Bölgesinde;

Kapadokya'da, Zelve (Aktepe) / Nolu Haçlı kilise (Thierry, 1971, 201; Ötüken, 1980, 81), Zelve Simeon (Thierry, 1971, 201), Güllüdere 1-2-3-5 Nolu Kiliseler (Thierry, 1971, 201), Göreme 8 nolu (Ötüken, 1980, 119; Ötüken, 1987, 39), Göreme 9 nolu (Theotokos, H. Ioannes ve H. Georgios), (Thierry, 1971, 202; Ötüken, 1980, 119; Ötüken, 1987, 39), Göreme 10 nolu (Aziz Daniel) (Ötüken, 1987, 42), Göreme 13 nolu (Ötüken, 1987, 43), Göreme 15a nolu (Ötüken, 1987, 43), Göreme, Cemil Stephanos (Thierry, 1971, 203; Ötüken, 1980, 99;), Güzelöz Mistikan (Soğanlı) Kilise (Thierry, 1971, 204; Ötüken, 1980, 136), Tatlarin Kilise (Restle, 1978, 1106), Ürgüp H. Theodoros (Pancarlı) Kilise (Ötüken, 1980, 201), Yaprakhisar Güvercinlik Yazılı Kilisesi (Ötüken, 1980, 203), Ihlara, Açıkel Ağa (Batkın) Kilisesi (Lafontine, 1963, 143-144; Thierry, 1971, 205; Restle, 1978, 1077-178, 1085-1086; Hild-Restle, 1981, 257; Ötüken, 1990: 40, 41; Şahna, 2018, 226-235), Belisırma Karagedik A Kilisesi (Thierry, 1972: 12; Ötüken, 1990: 40, 54), Gülşehir Karşı (H.Taxiarchoi) Kilisesi (Ötüken, 1980, 133), Ihlara Eğritaş (Ötüken, 1990, 40, 47-48; Şahna, 2018, 135-164), Ihlara Kokar Kilise (Thierry, 1971, 205; Ötüken, 1990, 40, 57: Şahna, 2018, 203-213), Ihlara Sümbüllü Kilise (Thierry, 1971, 205; Ötüken, 1990, 40, 60; Şahna, 2018, 356-372)[41],

Frigya bölgesinde, Afyonkarahisar İli, Bayat İlçesi; Eyerli Alt Kilise (Öztaşkın-Evcim, 2010: 40), Eyerli Üst Kilise (Öztaşkın-Evcim, 2010, 42), İnpazarcık Şapeli (Öztaşkın-

[41] Ihlara vadisinde; Bahattin Samanlığı, Direkli Manastırı güney şapeli, Bezirana Kilisesi, Karagedik a-b kilise, Karanlık Kale Manastırı güney şapeli, Kuzey ambar kilisesi, Ambar oda kilisesi vb. (Tip 1a) tek nefli kiliselerde bulunmaktadır. (Bkz, Ötüken, 1990; Şahna, 2018).

Evcim, 2010, 46), İnpzarcık Yayla, Hamam İni Şapeli (Öztaşkın-Evcim, 2010, 48), Kemerkaya, Yedi Kapılar Kaya Kompleksi'ndeki Kilise (Öztaşkın-Evcim, 2010, 52), Ayazin F Kilisesi (Öztaşkın-Evcim, 2010, 58-59), Ballık Mevki Şapeli (Öztaşkın-Evcim, 2010, 60), Ayazin 1 Nolu (Öztaşkın-Evcim, 2010, 62), Ayazin 2 Nolu (Öztaşkın-Evcim, 2010, 64), Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 1 (Öztaşkın-Evcim, 2010, 68), Tuzambarı (Yarık Kaya) Şapel 2 (Öztaşkın-Evcim, 2010, 70), Mustafa Gümüşkanat Evi Kilisesi (Öztaşkın-Evcim, 2010, 74), Kızkapanı 1 Nolu (Öztaşkın-Evcim, 2010, 78), Selimiye Kayalıkları 1 Nolu (Öztaşkın-Evcim, 2010, 84), Selimiye Kayalıkları 2 Nolu (Olcay Uçkan, 2010, 86), Selimiye Kayalıkları 3 Nolu (Öztaşkın-Evcim, 2010, 88), Olukpınar 1 Nolu (Öztaşkın-Evcim, 2010, 92), Olukpınar 2 Nolu (Öztaşkın-Evcim, 2010, 94), Kırkinler Alt Kilise (Öztaşkın-Evcim, 2010, 96-97), Leylek Kayalığı 1 Nolu (Olcay Uçkan, 2010, 102), Leylek Kayalığı 2 Nolu (Olcay Uçkan, 2010, 102-103), Midas Şehri Kilisesi (Öztaşkın-Evcim, 2010, 112), ve İnlice Aşağı Kilise (Öztaşkın-Evcim, 2010: 124) uzunlamasına tek nefli kaya oyma kilise örneklerinden bazılarıdır.

Lykaonia bölgesindeki kaya oyma örnekleri ise Botsa 2 nolu kilise (Mimiroğlu, 2015, 39-41), Botsa 3 nolu kilise (Mimiroğlu, 2015, 42-45), Botsa 4 nolu kilise (Mimiroğlu, 2015, 46-50), Kilistra 1 nolu Manastır A Şapeli (Mimiroğlu, 2014, 35-38; Mimiroğlu, 2015, 78-81), Kilistra 1 nolu Manastır B Şapeli (Mimiroğlu, 2014, 39-41; Mimiroğlu, 2015, 82-84), Kilistra 1 nolu şapel (Mimiroğlu, 2014, 52; Mimiroğlu, 2015, 85-87), Kilistra 2 nolu şapel (Mimiroğlu, 2014, 53-54; Mimiroğlu, 2015, 88-91), Kilistra 3 nolu şapel (Mimiroğlu, 2014, 55-56; Mimiroğlu, 2015, 92-94), Kilistra 4 nolu şapel (Mimiroğlu, 2014, 57-58; Mimiroğlu, 2015, 95-97), Kilistra 5 nolu şapel (Mimiroğlu, 2014, 58-59; Mimiroğlu, 2015, 98-100), Kilistra 6 nolu şapel (Mimiroğlu, 2014, 59-61; Mimiroğlu, 2015, 101-104), Kilistra 7 nolu Şapel (Mimiroğlu, 2014, 62-64; Mimiroğlu, 2015, 105-108), Kilistra Paulönü Kilisesi (Mimiroğlu, 2014, 68-71; Mimiroğlu, 2015, 112-116), Ak (Aziz Chariton) Manastırı 1 nolu şapeli (Mimiroğlu, 2015, 136-139), Küçük Muhsine 1 ve 2 nolu şapeller (Mimiroğlu, 2015, 140-145), Sarayköy 1 nolu Şapel Mimiroğlu, 2015, 146-148), Sille 1 nolu Şapel (Mimiroğlu, 2015, 149-151) ile Bulduk Kasabası Kilisesi (Mimiroğlu, 2015, 186-190) kaya oyma ve tek nefli kiliselerin örnekleridir.

Tek nefli kiliselerin ikinci alt grubu (Tip 1b) olarak adlandırılan enlemesine dikdörtgen planlı kiliseleri kapsamaktadır. Güzelyurt ve çevresinde yapılan incelemelerde bu plan tipinin üç örneğine rastlanmıştır[42]. Bu plan tipinde naos kuzey güney doğrultulu olup, doğudaki uzun kenar üzerinde bir apsis inşa edilmektedir. Yapının üzeri 20 nolu kilisede (Katalog No: 18) olduğu üzere nefle aynı doğrultuda beşik tonoz ile geçilebildiği gibi 4 nolu kilisede (Katalog No: 6) görüldüğü üzere doğu-batı doğrultulu beşik tonozlu da olabilmektedir. Üçüncü ve son örnek olan 28 nolu kilisede (Katalog No: 22) ise enlemesine nefin orta bölümü doğu batı doğrultulu beşik tonoz, tonozun her iki yanında kalan kısım ise düz tavan olarak geçilmektedir. 4 nolu kiliseye güney, 20 nolu kiliseye kuzey, 28 nolu kiliseye ise batı cephesine yerleştirilen kapı açıklıklarından girilebilmektedir. Yapıda görülebilen izlerden yola çıkarak 4 nolu kiliseye girişin batı cephesinden sağlandığı kaya bloğunun yıkılmasının ardından batı cephesindeki kapı açıklığının yerine güneyde bulunan yeni kapının açılmış olması muhtemeldir. Nefin güney bölümünde bulunan arcosoliumun uzun süre mahalle fırını olarak kullanılmasından dolayı yapının işlevini büyük ölçüde kaybettiği söylenebilir. 20 ve 28 nolu kiliselerin enine dikdörtgen naosunun doğu duvarları üzerinde iki templon levhası ile naostan ayrılan yarım daire formlu birer apsis, apsislerin içerinde ise birer altar, simetrik olarak konumlandırılan iki seki ve birer prothesis nişine yer verilmiştir. 20 Nolu (Katalog No: 18) kilisenin batı duvarı üzerinde yarım daire formlu sağır kemerler ile yapılan nişlere yer verilmiştir.[43] Enine dikdörtgen formlu her iki kilisenin naosun uygun beden duvarlarının ön bölümlerinde oturma sekilerine yer verilmiştir. Yapıların bir diğer benzer noktası ise 0.50-0.70 m.derinliğe sahip daire formlu olarak düzenlenen birer vaftiz teknesine sahip olmalarıdır.

Tek nefli kiliselerin ikinci alt grubunun çok örneği bulunmamaktadır. Benzerlerinin genellikle Kapadokya bölgesinde bulunduğu görülmektedir. Göreme; 2 nolu (Saklı) kilise (Restle, 1967 -I, 50-52; Thierry, 1971, 202; Epstein, 1975; Ötüken, 1980, 118; Ötüken, 1987, 34-35), 3 nolu kilise, 6 nolu kilise (Jerphanion 1925-1942-I, 95-112; Restle, 1967 -I, 27-28, 108-109; Thierry, 1971, 202; Ötüken, 1980, 118; Ötüken, 1987, 36-37), 7 nolu (Tokalı II) Kilise (Restle, 1967 -I, 50-52; Thierry, 1971, 202; Epstein, 1986; Ötüken, 1980, 119; Ötüken, 1987, 37-39), 16 Nolu Kilise (Jerphanion 1925-1942-

[42] (Tip 1b) enlemesine dikdörtgen formlu kiliseler; Katalog No: 6, 18 ve 22'dir.

[43] 9 ve 21 nolu kiliselerin (bkz. Katalog No: 9, 19) duvarları üzerinde sağır yarım daire kemerli uygulamalar bulunmaktadır.

I, 492-495; Restle, 1967 -I, 156-159; Thierry, 1971, 203; Ötüken, 1980, 121; Ötüken, 1987, 46), 18 nolu kilise (Jerphanion 1925-1942-I, 486-487; Restle, 1967 -I, 122-123; Thierry, 1971, 203; Epstein, 1975; Ötüken, 1980, 122; Rodley, 1985, 177-178; Ötüken, 1987, 47), 28 nolu (Yılanlı) kilise (Jerphanion 1925-1942-I, 481-483; Restle, 1967 -I, 129-130; Thierry, 1971, 203; Epstein, 1975; Ötüken, 1980, 128; Rodley, 1985, 172-173; Ötüken, 1987, 56), 33 nolu (Kılıçlar Kuşluk) Kilisesi (Ötüken, 1980, 130; Ötüken, 1987, 59-60), Kepez B kayası (Ötüken, 1980, 161), Soğanlı Kubbeli II kilisesi (Ötüken, 1980, 189), Ihlara, Yılanlı Kilisesi mezar şapeli (Ötüken, 1990, 40, 61)[44], Ihlara Kilise 7 (Şahna, 2018, 72-76).

Tek nefli kiliselerin üçüncü alt grubu (Tip 1c) olarak adlandırılan kare planlı naosları olan yapıları kapsamaktadır. Tez kapsamında kare planlı iki yapı tespit edilebilmiştir. Bu yapılar 35 nolu kilise (bkz. Katalog: 28) ve 59 nolu Çömlekçi ardı kilisesidir (bkz. Katalog: 42). Her iki yapı da kare formlu naosa sahip olup, doğu bölümlerinde naostan bir basamak ile ayrılan iki levhali birer templon ve yarım daire kemerli birer apsisle sonlanmaktadır. Her iki apsiste birer altara yer verilmiştir. 59 nolu yapının bemasında bir oturma sekisi, 35 nolu kilisenin ise bir nişi bulunmaktadır. 59 nolu kilisenin üzeri doğu-batı doğrultulu beşik tonoz ile kapatılırken, 35 nolu kilisenin üzeri çapraz tonoz ile geçilmiştir. Bu düzenlemesi ile Güzelyurt'taki tek çapraz tonoz ile örtülü kaya oyma kilisedir. 35 nolu mekânın güney bitişiğinde yer alan küçük ölçekli parekklesion üzeri ise beşik tonoz ile geçilmiştir. Çok örneği bulunmayan bu uygulmaya Göreme 9 Nolu Kilise ve Göreme 15a kiliselerde rastlanmaktadır. Ihlara'da ise 12 Nolu kilisede görülmektedir (Şahna, 2018, 174-179).

Tek nefli kiliselerin dördüncü alt grubu (Tip 1d) Uzunlamasına dikdörtgen planlı (iki apsisli) yapıları kapsamaktadır. Ötüken 1983 yılında yayımladığı Kapadokya ve çevresindeki iki nefli kaya oyma kiliseleri incelediği çalışmasında bu plan tipini iki nefli kiliselerin (C tipi) olarak ele almaktadır (Ötüken, 1983b, 543). Tez çalışmasında bu alt grup nef yönelim ve örtü sistemi bakımından (Tip 1) kapsamında değerlendirilmiştir[45].

[44] Şahna, Ihlara Vadisi'nin Bizans dönemi mimarisini ele aldığı doktora tezinde plan tipolojini oluştururken, kaya oyma kiliselerin naosunu baz aldığından dolayı Yılanlı Kilisesi mezar şapeli parekklesion olarak ele almış ve tipolojiye dahil etmemiştir.

[45] İki nefli kiliseler; nefler arası arkadlı, kapılı ve bölüntüsüz olarak üç alt grupta ele alınmaktadır. Nefler arası bölüntüsüz alt plan tipi ile (Tip 1d) uzunlamasına dikdörtgen planlı (iki apsisli) yapıları birbirinin varyantı olarak görmek mümkün olmakla birlikte bir grubun tek nefli ve iki apsisli bir düzenlemeye sahip

Güzelyurt yerleşiminde (46 nolu, 48 nolu ve 54 nolu kilise) üç örnek ile tespit edilen bu yapılar derinlemesine yönelen doğu-batı doğrultulu bir naos ve nasoun doğusundaki kısa kenarında iki apsisli bir düzenleme görülmektedir. Neflerin üzeri aynı doğrultuda devam eden beşik tonozludur. Her kiliseye farklı cephesinde yer alan bir kapı yardımı ile girilebilmektedir. 46 nolu kilise (bkz. Katalog no: 32) en büyük ölçekli yapı olup, güney cephesinde bulunan khamasorion mezarlar ile ilişkili bir düzenlemeye sahip olduğunu düşündüren bir tasarıma sahiptir. Naosun doğusunda alçak templon levhaları ile benzer ebatlarda iki apsis ve kuzeyinde tamamlanamayan bir parekklesion bulunmaktadır. 48 nolu kilise (bkz. Katalog no: 33) ve 54 nolu kilise (bkz. Katalog no: 34) batıdan doğuya doğru genişleyen dörtgen formlu naosları yarım daire formlu ikişer apsisle sonlanmaktadır. 54 nolu kilisenin güney apsisi kırılarak tahrip edilmiştir. 48 nolu kilisenin apsis ve naosu birbirinden ayıran templon levhalarının plaster olarak tutulduğu görülmektedir. Aynı yapının güney bölümünün ise khamasorion uygulamaları dikkate alındığında bir mezarlık olarak düzenlendiği söylenebilir. Bu yapı grubu ile ilgili olarak bulunabilen tek karşılaştırma örneği Göreme 35a nolu alt kilisede görülebilmektedir (Ötüken, 1987, 60).

Güzelyurt'taki tek nefli kiliseler duvar resimleri açısından ele alındığında on yedi yapıda çeşitli örneklerle karşılaşılmaktadır. Kiliselerde tespit edilen bu duvar resimlerinin büyük bir bölümünün tahrip olmasından dolayı betimlenen figürler ve konular tam olarak algılanamamaktadır. 9 nolu, 50 nolu (Son), 58 nolu (Panagia/Cafarlar/Çömlekçi), 65 nolu (Manastır Panagiası/Kömürlü) ve 68 nolu kiliselerde (bkz. Katalog no: 9, 35, 41, 44, 46) kırmızı aşı boyası ile yapılan bitkisel, geometrik ve haç formlu basit bezemeler görülmektedir. Bu bezemelerin genellikle kilise naoslarının beden duvarlarında ve tonozlarında karşımıza çıkmaktadır. Diğer örneklerden farklı olarak 58 nolu (Panagia/Cafarlar/Çömlekçi) ve 65 nolu (Manastır Panagiası/Kömürlü) kilisenin giriş cephesindeki kapı açıklığının üzerinde de bu tarzda kırmızı aşı boyası ile yapılan basit bezemelere rastlanmaktadır.

---

iken, diğer grup ise bölüntüsüz iki nef ve iki apsisten meydana gelmektedir. Nefler düzenlemelerinde temel bir fark olmayıp, asıl düzenleme örtü sisteminde meydana gelmektedir. (Tip 1d) uzunlamasına dikdörtgen planlı (iki apsisli) yapıların üzeri tek bir örtü sisteminin altında kalırken, nefler arası bölüntüsüz plan tipinde farklı örtü sistemleri ya da örtüde gerçekleştirilen bir ayrım ile vurgulanmaktadır (bkz. İki nefli kiliseler).

6, 12, 14, 15, 17, 18, 33, 39, 56, 58, 60, 63, 65 ve 66 nolu kiliselerde ise (Katalog no: 7, 11, 12, 13, 15, 16, 27, 39, 41, 43, 45, 69, 73) çeşitli duvar resimleri görülmektedir. Bu duvar resimlerinde kırmızı aşı boyası süslemerde olduğu gibi kiliselerin naos duvarları, tonozları ve apsis bölümlerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Duvar resimlerinin büyük bölümünde bezeme programında tek bir konunun ele alınarak kilise geneline yayılmadığı görülmektedir. Tek nefli kiliselerdeki duvar resmi programında bu düzenlemeye uymayan tek örnek 58 nolu (Panagia/Cafarlar/Çömlekçi) (bkz. Katalog no: 41) kilisedir. Kilise tonozunun kuzey ve güney bölümlerinde İsa ve Meryem'in hayatından çeşitli sahnelere yer verilirken, apsis bölümünde İstanbul piskoposları izlenebilmektedir.

Tek nefli kiliselerdeki duvar resimleri tanımlanabilen diğer örneklerden yola çıkarak, 6 nolu kilisenin (Katalog no: 7) kuzey duvarı üzerinde yer alan arcasoliumun doğu duvarında deesis sahnesine yer verilmiştir (11. yüzyıl). 12 nolu kilise (Katalog no: 11) naosunun kuzey duvarı üzerinde son yargı sahnesi görülmektedir. 15 nolu kilisenin (Katalog no: 13) güney duvarı üzerindeki arcasolium içerisinde ise hapax bir konu olan at üzerinde karşılıklı olarak yerleştirilmiş iki asker betimlemesi bulunmaktadır (9-10. yüzyıl). 56 nolu kilisenin (Katalog no: 39) güney duvarında baş melek ve Hagios Kallinikos tasviri görülmektedir (10-11. yüzyıl). 66 nolu kilisenin ise (Katalog no: 45) batı ve kuzey duvarı üzerinde Hagios Eustathios betimlemesi ve Hagios Eustathios düşü tasvirlerine yer verilmiştir (11. yüzyıl). Diğer kiliselerdeki duvar resimlerinde görülen aziz tasvirleri ise tanımlanamamaktadır.

4.2. Tip 2 İki Nefli Kiliseler

İki nefli kiliseler açısından Kapadokya bölgesinde kâgir ve kaya oyma örnekleri görebilmek mümkündür. Kaya oyma kiliselerin kâgir yapılara oranla daha çok inşa edildiği bilinmektedir. Kapadokya bölgesinde tespit edilen dört kâgir yapı bulunmaktadır. Bu yapılar; Çavdarlık (Ötüken, 1980, 101), Gereme (Ötüken, 1980, 112), Tilköy, H. Andreas (Ötüken, 1980, 197) ve Viranşehir (Ötüken, 1980, 201), kiliseleri olup, hepsinin ortak özelliği iki nefli ve tek apsisli olmasıdır (Ötüken, 1987, 26-30). Restle, Tilköy, H. Andreas Kilisesi 6. yüzyıl öncesine Çavdarlık kilisesi 7. yüzyılın birinci yarısına tarihlenirken, Gereme ve Viranşehir kiliselerinin benzer tarihlerde inşa edilmiş olduğu belirtmektedir (Restle, 1979, 28-34).

Anadolu'da bu tarzda inşa edilen yapılardan birisi İsaura bölgesinde yer alan Alahan Manastırının vaftizhanesidir. İki nefli olarak inşa edilen bu yapıda M. Gough tarafından 6. yüzyıl'a tarihlendirilmektedir (Gough, 1967, 37-48; Ötüken, 1983b, 546-547). Anadolu'da bulunan bir diğer örnek Galatya bölgesi sınırları içerisinde Kırşehir'de bulunan Üç Ayak kilisesidir. Yapı, Eyice tarafından 9-11. yüzyıllara tarihlenmekle birlikte yapının iki aziz, iki melek, iki martire ithaf edilmiş olabileceği gibi, iki imparator tarafından da yaptırılmış olabileceğini belirtmektedir (Eyice, 1968, 137-155; Eyice, 2004, 129-130). Bu plan tipinin kaya oyma örneklerdeki en eski tarihli yapısı ise Teteriatnikov tarafından 6-7. yüzyıllara tarihlenen Zelve 4 nolu şapeldir (Evcim, 2015, 105).

Tez çalışması kapsamında Güzelyurt yerleşimi ve Manastır vadisi ile hinterlandında İki nefli toplamda on beş kilise incelenmiştir (Tablo 2). Bu yapıların tamamı kaya oyma olup, iki nef ve iki apsisli olarak düzenlenmişlerdir. Bu yapılardan sadece 40 nolu kilisenin (Katalog no: 70) iki nefli olduğu bilinmesine rağmen, naos bölümü büyük ölçüde yıkılıp tahrip olmasından dolayı alt plan tipi anlaşılamamaktadır. Diğer on dört yapı ise (Tip 2) İki nefli kiliseler olarak nef ve apsis sayıları göz önünde bulundurularak Tip 2 A a Nefler arası arkadlı[46], Tip 2 A b Nefler arası kapılı[47] ve Tip 2 A c Nefler arası bölüntüsüz[48] olarak üç alt başlıkta ele alınmıştır. İki nefli kiliselerin alt tipleri oluşturulurken Yıldız Ötüken'in tipolojisi dikkate alınmıştır. Yıldız Ötüken, (Tip 2) uzunlamasına dikdörtgen planlı kiliseleri apsis sayısına göre gruplamaktadır[49]. Tipolojide iki apsisli olan kiliseler kaya oyma (A,) tek nefliler ise kâgir olanlar ise (B) tipolojisine yerleştirilmiştir. Bu iki örnek dışında Ermeni mimarisinde sıklıkla kullanılan tek nefli ve iki apsisli kaya örnekler ise (C)[50] tipolojisinde yer almaktadır (Ötüken, 1983 b, 543). Yıldız Ötüken çalışmalarında Kapadokya bölgesinde yer alan otuz üçü kaya oyma, dördü ise kâgir olmak üzere otuz yedi yapıyı ele almıştır. Bu otuz

[46] (Tip 2 A a) 8 kilise yer almaktadır. 5, nolu, 8 nolu, 26 nolu (Ahmadlı), 34 nolu, 38 nolu, 47 nolu, 62 nolu (Fırıntaşı) ve 64 nolu (Kalburlu) kiliseleridir. (bkz. Katalog No: 48, 49, 51, 53, 55, 57, 58 ve 59)
[47] (Tip 2 A b) 2 kilise bulunmaktadır. 44 nolu (Harim C) ve 67 nolu (Çifte) kilisele (bkz.Katalog No: 56 ve 60)
[48] (Tip 2 A c) 4 kilise incelenmiştir. 11 nolu , 27 nolu, 36 nolu ve 69 nolu (Spyridon) kilise (bkz. Katalog No: 50, 52, 54, 61).
[49] Şahna, Ihlara vadisindeki kiliseleri ve yapı gruplarını anlattığı tezinde İki nefli kiliselerden bahsederken, Tip 2 A (Apsise dik uzanan), Tip 2 B (Apsise paralel uzanan) olarak ele aldığı görülmektedir. Bölgedeki iki nefli ve apsise uzanan tek yapı Kilise 18'dir (Şahna, 2018, 315-323.
[50] Tez çalışmamız kapsamında bu (C) tipi Tek nefli kiliselerin dördüncü alt grubu (Tip 1d) Uzunlamasına dikdörtgen planlı ve (iki apsisli) yapıları kapsamaktadır.

yedi yapının on üç tanesi Soğanlı vadisindeki örnekleri kapsarken, Ihlara vadisi ve Güzelyurt'tan dokuz yapıyı ele almıştır[51]. Son çalışmalar kapsamında Ihlara vadisindeki iki nefli kiliselerin sayısı sekize, Güzelyurt'ta yapıların sayısı ise on beşe ulaşarak Soğanlı Vadisinde yer alan kilise sayısını geçmiştir. Ötüken bu grup yapıların su ile ilişkili olduğu ve tespit edilen yapıların büyük bölümünün su kenarında yer alıp, ölüm ve doğum litürjisi ile ilgili olduğunu söylemektedir

(Tip 2 A) kiliseler genel olarak değerlendirildiğinde bu yapı grubunun tamamının doğu-batı doğrultulu olarak iki nefli ve iki apsisli olarak inşa edildiğini söylemek mümkündür. Neflerin neredeyse tamamının üzeri beşik tonozla geçilmiştir. İstisna olarak 11 Nolu (Georgios) kilisesinin (Katalog No: 50), her iki nefinin üzerinde düz tavan ve yaklaşık olarak merkeze konumlandırılan birer kubbe uygulaması bulunmaktadır. Diğer örnek ise 27 nolu (Katalog No: 52) kilise de karşımıza çıkmaktadır. Kilisenin kuzey nefinin üzeri beşik tonoz, güney nefinin üzeri ise düz tavanla geçilmiştir.

Yapıların Güzelyurt'un geneline dağılımı incelendiğinde 5, 8, 38, 62, 64, 67 ve 69 kiliselerin yerleşimin uzağında suya ve büyük ölçekli kaya oyma komplekslere yakın bir konumda olduğu görülmektedir. 26, 34, 47, 44,11, 27, 36 nolu kiliseler ise Hengmeci Sokak, Cevizli Sokak ve Kör Sokak gibi yerleşimin ana arterleri ve Gregorios Nazianzos Kilisesinin çevresinde yoğunlaştığını söylemek mümkündür.

Kaya oyma kiliselere genellikle güney cephelerinin batı bölümünde yer alan kapı açıklığından girilmektedir. Güzelyurt'ta ki yedi yapıya da güney cephelerinde bulunan bu kapılardan ulaşılmaktadır. Bu kiliseler 11 nolu (Georgios) kilisesi, 26 nolu (Ahmadlı) Kilise, 27 Nolu kilise, 34 nolu kilise, 36 nolu (mağara/Cevizli Sokak 2) kilise, 64 nolu Kalburlu kilise ve 69 Nolu (Kızıl/Spyridon) kilisesidir. Bahsi geçen kiliselerin tamamında güney nefin kuzey nefe oranla daha büyük tutulduğu görülmektedir. Güzelyurt'taki iki nefli altı kaya oymaya ise batı cephelerinde bulunan kapı açıklıklarından ulaşılmaktadır. 5 nolu, 8 nolu ve 62 nolu (Fırıntaşı) kilisesine batı cephesinde yer alan kapı açıklığından geçilerek kilisenin kuzey nefine girilebilmektedir. 5 nolu kilisenin (Katalog No: 48) kuzey nefinin güney nefine oranla küçük tutulmuştur. 8 ve 62 nolu kilisede (Katalog No: 49-58) ise kuzey nef güney nefe oranla daha büyük

[51] Güzelyurt'ta ele alınan yapılar arasında Ahmadlı, Ephthemios (Kalburlu), Fırınlı, Kızıl (Spiridon) ve Cevizli 2 nolu kiliseler bulunmaktadır.

ölçeklidir. 38 nolu, 47 nolu ve 67 nolu (Çifte) kiliselerin batı cephelerinde bulunan kapıların, kilise naoslarının güney neflerine denk geldiği söylenebilir. 38 nolu, 67 nolu kiliselerin (Katalog No: 55-67) güney neflerinin kuzey neflerine göre küçük 47 nolu kilisenin (Katalog No: 57) ise güney nefinin kuzey nefine oranla büyük tutulduğu görülür. Kuzey cepheden girişi olan tek örnek ise 44 Nolu (Harim C) kilisesidir. (Katalog No: 56)

(Tip 2 A) kiliselerin tamamı doğuda zemin seviyesinden bir basmak ile yükseltilen bema ve bemayı naostan ayıran alçak iki templon levhası ile birbirinden ayrılmaktadır. Templon levhalarının doğusundan her nefe denk gelen yarım daire formlu birer apsis bulunmaktadır. Kiliselerin apsis bölümlerinde birer altar, seki ve nişlerine yer verilmiştir. Kiliselerin büyük bölümünde bu düzenlemeleri görmek mümkündür. 26 nolu (Ahmadlı) kilisesinin (Katalog No: 51) her iki apsisinin doğu bölümü yıkıldığı için altar düzenlemesi izlenememektedir. 8 nolu kilise, 11 nolu kilise, 44 nolu (Harim C), 64 nolu (Kalburlu) kilise ve 69 nolu (Kızıl/Spyridon) kiliselerinin apsisleri arasında bulunan duvar kaldırılarak dini tören esnasında her iki bölümün birden kullanılmasına yönelik düzenlemeye gidilmiştir (Ötüken, 1983b 545).

Demetrokalles iki apsisli kiliselerin işlevini anlatırken, Eyice'nin belirttiği üzere yapıların iki azize ithaf edilebileceği, ikinci bir ek nef eklenerek iç mekân genişletilebileceği veya mezar kilisesi olarak kullanılabileceği üzerinde durmaktadır (Demetrokalles, 1976, 272-275). Restle, iki nefli kâgir yapılarda güney nefin asıl nef, kuzey nefin ise sonradan eklenen ya da parekklesion olarak kullanılan kısım olduğunu ileri sürmektedir (Restle, 1978, 998-999). Rott'un kâgir Tilköy, Andreas kilisesinin kuzey nefinde gördüğü mezarlar bu durumu destekler niteliktedir (Rott, 1908, 287). Güzelyurt'taki iki nefli kaya oyma kiliselerin bir bölümünün bu genel görüşlere uymadığı görülmektedir. 5 nolu, 8 nolu, 44 nolu (Harim C) ve 62 nolu (Fırıntaşı) (Katalog No: 48, 49, 56 ve 62) kiliselerin kapı açıklığından geçilmesiyle ulaşılan asıl mekânın yapıların kuzey nefidir.

11 nolu (Georgios) ve 34 nolu kilise dışında diğer bütün kiliselerde küçük yâda büyük ölçekli bir oturma sekisine yer verilmiştir (Teteriatnikov, 1996, 109). Ayrıca 8 nolu, 26 nolu, 38 nolu ve 64 nolu kiliselerin duvarlarında arcosolium nişleri, 67 nolu kilisenin

parekklesionu, 26 nolu, 47 nolu ve 67 nolu kiliselerin ise naos zeminlerinde khmasorion mezar oyuklarına yer verilmiştir.

(Tip 2 A) kiliselerin benzerlerine Kapadokya bölgesi ve Frigya bölgesinde rastlanmaktadır. Kapadokya'da; Açıksaray, (Ötüken, 1980, 75) Aktepe (Üzümlü) (Ötüken, 1980, 81), Avcılar (Ötüken, 1980, 87), Cemil Archangelos (Ötüken, 1980, 98), Göreme Eustathios (Ötüken, 1980, 120), Güllüdere Ioannes (Ötüken, 1980,132), Güzelöz Yolüstü (Ötüken, 1980, 136), Güzelöz Ağaçlı (Ötüken, 1980, 136), Güzelöz Mikael (Ötüken, 1980, 137), Güzelöz Panagia (Ötüken, 1980, 137), Güzelöz Basileios (Ötüken, 1980, 137), Ihlara Kilise 2 (Şahna, 2018, 251-257), Alçak Kaya Altı (Şahna, 2018, 258-269), Ballı Kilise (Şahna, 2018, 270-279), Kilise 14 (Şahna, 2018, 280-287), Ihlar Pürenli Seki (Şahna, 2018, 288-299), Ihlara Eski baca (Şahna, 2018, 300-308), Kilise 18 (Şahna, 2018, 309-314), Kızılçukur (Joakim ve Anna) (Ötüken, 1980, 163), Mustafapaşa Apostoli (Ötüken, 1980, 173), Mustafapaşa Basileios (Ötüken, 1980, 174), Soğanlı ak (Ötüken, 1980, 186), Soğanlı balık (Ötüken, 1980, 187), Soğanlı Münhil (Ötüken, 1980, 187), Soğanlı Büyük Güvercinlik(Ötüken, 1980, 187), Soğanlı Geyikli (Ötüken, 1980, 188), Soğanlı Canavar (Ötüken, 1980, 189), Soğanlı Karabaş (Ötüken, 1980, 189-190), Şahinefendi, 40 Martirler (Ötüken, 1980, 192).

Frigya bölgesindeki tek örnek ise Karakaya Köyü Ağınönü kilisesidir (Öztaşkın, G. K. Evcim, S. 2010, 100-101; Evcim, 2015, 83-84, 188).

Güzelyurt'taki iki nefli kiliseler duvar resimleri açısından değerlendirildiğinde beş yapıda ikonografik betimlemelere rastlandığını söylemek mümkündür. Bu kiliseler 26 nolu (Ahmadlı), 27 nolu, 36 nolu (Mağara), 38 nolu ve 40 nolu kiliselerdir (bkz. Katalog no: 51, 52, 54, 55, 70). İki nefli kiliselerde tespit edilen bu duvar resimlerinin bir bölümü tahrip olmasına rağmen tek nefli kiliselerdeki duvar resimleri ile kısyaslandığında durumlarının daha iyi olduğunu söylemek mümkündür. 27 nolu 38 nolu ve 40 nolu kilisede kırmızı aşı boyası ile yapılan basit bezemelerin yanı sıra naos duvarları, tonoz ve apsiste duvar resimleri görülmektedir. Tek nefli kiliselerde görüldüğü üzere iki nefli yapılarda da 26 nolu (Ahmadlı) kilise (bkz. Katalog no: 51) dışında siclus düzeninde resim programına sahip bir yapı bulunmamaktadır.

İki nefli kiliselerdeki duvar resimlerinin 26 nolu (Ahmadlı) ve 38 nolu (Katalog no: 55) kiliselerin güney nefinde, 27 nolu, 36 nolu (Mağara) ve 40 nolu kiliselerin ise kuzey

nefinde yoğunlaştığı görülmektedir. İki nefli kiliselerdeki tanımlanabilen duvar resimlerinden yola çıkarak, 26 nolu Ahmadlı kilisesinin (Katalog no: 51) tonozunun kuzey ve güney bölümünde Meryem'in hayatından alınan sahnelere yer verilmiştir (10-11. yüzyıl). 27 nolu kilise (Katalog no: 52) apsisine Hedogetria Meryem'i ve deesis betimlemesi görülmektedir (10-11. yüzyıl). 14 nolu (Mağara) kilisenin (Katalog no: 54) güney duvarı üzerinde at üzerinde bir asker aziz betimlemesi bulunmaktadır. Son örnek olan 40 nolu kilisenin (Katalog no: 70) apsisinde tahtta oturan Meryem ve çocuk İsa sahnesine yer verilmiştir (10-11. yüzyıl).

4.3. Tip 3 Üç Nefli Kiliseler

Geç antik çağdan itibaren görülmeye başlayan bu plan tipindeki yapıları Anadolu'da (Karya, Frigya, Lykaonia, Kilikya, İsaura vb.) pek çok bölgede görmek mümkündür. Bölgesel özelliklerden dolayı bazı özellikleri farklılaşan bu yapıların Anadolu dışındaki en erken örnekleri İtalya ve Suriye'de dir. Hatta Suriye Havran bölgesindeki Şakka kilisesi (3. yüzyıl) ve Tafha kiliselerinin (5. yüzyıl) enlemesine dikdörtgen planlı tasarımları ile Kapadokya bölgesi kiliselerine benzemektedir (Ötüken, 1980, 259).

Üç nefli kiliseler Kapadokya bölgesinde hem kâgir hem de kaya oyma olarak görülmektedir. Kapadokya'da on altı kâgir yapı tespit edilmiştir. Bu yapılar; Elazığ Ağın Kilisesi (Ötüken, 1980, 75-76, 256), Niğde, Aktaş Andaval Konstantinos Kilisesi (5-6. yüzyıl), (Thierry, 1971, 196; Restle, 1978, 982-986; Restle, 1979, 36-42, Ötüken, 1980, 75-76, 256), Kayseri, Ali Dağı, Hagios Basileios Manastırı kilisesi (5. yüzyıl), (Rott, 1908, 159-160; Ötüken, 1980, 83, 256- 258), Niğde Çardak Kilisesi (6. yüzyıl), (Thierry, 1971, 196; Restle, 1979, 28-29; Ötüken, 1980, 101, 256), Kayseri, Talas Derevenk vadisi Panagia Kilisesi (Rott, 1908, 201; Ötüken, 1980, 104), Niğde, Dikilitaş Hagios Pochomios (7. yüzyıl), (Thierry, 1971, 196; Rott, 1908, 119, Ötüken, 1980, 107, 256, 258), Kayseri, Develi-Gereme Kilisesi (5-6. yüzyıl), (Thierry, 1971, 196; Restle, 1978, 987-990; Restle, 1979, 42-44, Ötüken, 1980, 112, 257), Kayseri, Develi-Çarıklı Kilisesi (Thierry, 1971, 196- Ötüken, 1980, 113, 257), Kayseri, Develi- Kaleköy Kilisesi (Ötüken, 1980, 153, 257), Kayseri, Hagios Mamas Manastırı ve Martyrionu (4. yüzyıl), (Ötüken, 1980, 156, 257), Kayseri, Koimesis tes Theotokou Manastırı, (4. yüzyıl), (Ötüken, 1980, 157-158), Kayseri Bazilika (5. yüzyıl) (Restle, 1978, 981; Restle, 1979, 44-45; Ötüken, 1980, 159), Kayseri, Develi-Satı Kilisesi (Rott, 1908, 172;

Ötüken, 1980, 181), Aksaray, Viranşehir II. Nolu Kara Kilise (5-6. yüzyıl), (Thierry, 1971, 196; Restle, 1979, 46-48; Ötüken, 1980, 202), Aksaray, Viranşehir III Nolu Kilise, (Restle, 1979, 48; Ötüken, 1980, 201) ve Kayseri, Develi-Yaylacık Kilisesidir (Rott, 1908, 174; Ötüken, 1980, 205).

Bu kiliselerden Kayseri Hagios Mamas, Koimesis tes Theotokou, Ali Dağı Hagios Basileios Kilisesi ve Kayseri Bazilikası, Kayseri, Talas-Derevenk, Develi-Yaylacık, Develi-Kale ve Develi-Satı Kiliseleri ile Niğde Dikilitaş kiliseleri bugün tamamen kaybolmuş bilgileri kaynaklarda bulunabilen kiliselerdir. Niğde, Aktaş Andaval Konstantinos Kilisesi, Niğde, Çardak ve Dikilitaş Hagios Pochomios, Aksaray Viranşehir, II nolu (Kara) ve III Nolu kiliseler ile Kayseri, Develi Gereme kiliseleri ise kısmen sağlam veya temel seviyesinde izlenebilen yapılardır.

Kapadokya bölgesinde üç nefli plan tipinin uygulandığı on iki kaya oyma kilise bulunmaktadır. Bu kiliseler; Avcılar Bezihanı B (11. yüzyıl), (Jerphanion, I, 1925-1942, 21, 48-49, 60; Ötüken, 1980, 86), Avcılar Durmuş Kadir (6-7. yüzyıl), (Thierry, 1971, 202; Ötüken, 1980, 87; Ötüken, 1987, 21), Ürgüp Ayvalı (11. yüzyıl), (Thierry, 1971, 202; Ötüken, 1980, 87; Ötüken, 1987, 21), Çavuşin, Ioannes Prodromos (5-6. yüzyıl), (Thierry, 1971, 201; Ötüken, 1980, 102), Göreme-Aynalı (10-11. yüzyıl), (Thierry, 1971, 201; Ötüken, 1980, 120), Güzelöz 3a (Ötüken, 1980, 135), Güzelöz 3b (Ötüken, 1980, 135), Ortahisar Hallaç D (Ötüken, 1980, 143), Selime Kale (10-11. yüzyıl), (Thierry, 1971, 205; Ötüken, 1980, 183; Rodley, 1985, 63-85), Soğanlı B (10. yüzyıl), (Ötüken, 1980, 187) ve Soğanlı Kubbeli I alt kilise (10. yüzyıl), (Thierry, 1971, 205; Ötüken, 1980, 189) ve Tokalı alt kilisesidir (10-11. yüzyıl), (Epstein, 1986; Ötüken, 1987, 19, 21)

Ötüken, erken döneme tarihlenen Çavuşin Ioannes Prodromos ve Avcılar Durmuş Kadir gibi üç nefli kaya oyma kiliselerin büyük dini kuruluşlarda uygulandığını, bu düzenlemenin Orta Bizans dönemine kadar dini ve sosyal yapıları oluşturan manastır topluluklarında (Göreme Aynalı ve Avcılar Bezirhane ve Selime Kale) katholikonu veya dini topluluklarda kilise ve sosyal tesisi bir araya getiren (Avcılar Bezihanı B, Ortahisar Hallaç D) toplantı salonu yada yemekhanelerde kullanıldığını

belirtmektedir[52]. Ayrıca kaya oyma kiliseleri örtü sistemindeki farklılıklara göre; tonozlu kiliseler, tonoz ve düz tavanlı kiliseler ve düz tavanlı kiliseler olmak üzere üç grupta ele almaktadır (Ötüken, 1980, 251-253; Ötüken, 1987, 21, 30; Ötüken, 1990, 19-21).

Tez çalışması kapsamında Güzelyurt yerleşiminde iki yapı tespit edilmiştir (Tablo 3). Bu incelenen (13 Nolu, 61 Nolu /Üçlü) yapılar (Katalog No: 62, 63) kaya oyma olup, yerleşimde kâgir yapıya rastlanmamıştır. Her iki yapıda bir komplekse ait olmayıp, batı cephesinde yer alan kapı açıklılarından noslarına girilebilmektedir. 13 nolu kilisenin giriş açıklığının bulunduğu alanın kuzeyinde bir, 61 nolu kilisenin güney kısmında ise iki mezar nişi bulunmaktadır. Her iki yapının batı cephesinde yer alan kapı açıklığından kiliselerin orta nefine ulaşılmaktadır. Her iki kilisenin orta nefi düzgün formlu olmayan birer paye ile yan neflerden ayrılmakta olup, yan neflere göre daha uzun tutulmuştur. 13 nolu kilisenin orta nefinin genişliği yan neflere oranla daha büyük tutulurken, 61 nolu kilisenin orta nefi yan neflerle yaklaşık olarak aynı genişliğe sahiptir. İki yapınında üzeri doğu-batı doğrultulu beşik tonozlar ile örtülmektedir. Bu düzenleme Selime Kale, Soğanlı Alt, Konya Kayadibi I nolu, Konya Sille Koimesis Tes Panagias, Ayazin C ve Ayazin D kiliseleri ile Avcılar Bezihanı B Manastırı ve Ortahisar Hallaç D Manastırı toplantı salonlarına benzemektedir.

Kiliseler doğuda üçer apsisle sonlanmaktadır. 61 nolu kilisede apsis ve bema alçak templonlar yardımı ile nasotan ayrılmaktadır. 13 nolu kilisede ise noas zeminden bir basamak ile yükseltilen bemanın apsislerin batı bölümünde kuzey-güney doğrultusunda

[52] Günümüzde manastır yada manastır topluluğu olarak ifade edilen bazı yapı grupları tartışılmaktadır. Bu yapı gruplarının özellikle de açık avlulu komplekslerin manastırdan ziyade soylu insanların konutları olduğu ileri sürülmektedir Ayrıntı için bkz. Rodley, l. (1985). *Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia*, Cambridge University Press; Mathews, T. F., Christine A. and Mathews, D. (1997). Islamic-Style Mansions in Byzantine Cappadocia and the Development of the Inverted T Plan, *Journal of the Society of Architectural Historians*, Vol. 56, No. 3, 294-315; Kalas, V. G. (2000). *Rock-Cut Architecture of the Peristrema Valley: Society and Settlement in Byzantine Cappadocia*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, New York University. New York, 2000; Ousterhout, R. (2005), *A Byzantine Settlement in Cappadocia, Washington*, D.C. ; Tütüncü, F. (2008). *The Land of Beautiful Horses: Stables in Middle Byzantine Settlements of Cappadocia*, Bilkent Üniversitesi, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Ankara; Öztürk, F. G. (2010). *A Comparative Architectural Investigation of the Middle Byzantine Courtyard Complexes in Açıksaray-Cappadocia: Questions of Monastic and Secular Settlement*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

devam ettiği ve bu alanın geniş tutulduğu görülmektedir. 13 nolu kilisede templon izine rastlanmamaktadır. 61 nolu kilisenin apsislerinde oturma sekileri ve nişlere yer verilirken, apsislerinde altar bulunmamaktadır. 13 nolu kilisenin ise üç apsisinde de birer altara yer verilmiştir. Kuzey ve güney nef apsislerinde duvara bitişik olarak düzenlenen altarlar orta nefte duvardan bemaya doğru çekilmiştir. Her iki kilisenin naosunda beden duvarlarına bitişik olarak düzenlenen oturma sekileri bulunmaktadır.

Tip 3 (üç nefli) kiliselerin plan bakımından benzerlerine Frigya ve Lykaonia bölgesinde rastlanmaktadır. Frigya bölgesinde; Selimiye Köyü İbrahim İnleri kilisesi (Öztaşkın-Evcim, 2010, 82; Evcim, 2015, 81-83), Ayazin C (Öztaşkın-Evcim, 2010, 56; Evcim, 2015, 55-56), Ayazin D (Evcim, 2015, 56), Ayazin III Nolu kilise (Öztaşkın-Evcim, 2010, 66; Evcim, 2015, 60) ve İnpazarcık Yayla Alacain Kilisesidir (Öztaşkın-Evcim, 2010, 50; Evcim, 2015, 50-51). Lykaonia bölgesinde ise Konya Kayadibi I Nolu kilise (Uçkan-Mimiroğlu, 2006, 353-354; Mimiroğlu, 2015, 61-66) ve Konya Sille Koimesis Tes Panagias Kilisesidir (Mimiroğlu, 2015, 157-162).

4.4. Tip 4 Serbest Haç Kiliseler

Geç antik çağdan itibaren (4. yüzyıl) görülmeye başlayan bu plan tipi özellikle martyriumlarda görülmektedir[53]. Hatta bazı araştırmacılara göre İmparator Konstantin'in İstanbul'da kâgir olarak inşa ettirdiği Havriyyun kilisesi serbest haç planın kullanıldığı ilk yapı olarak kabul edilmektedir (Kostof, 1972, 106; Kreutheimer, 1986, 51-52; Mango, 2006, 68). Serbest Haç planın kaya oyma mimarisinde görüldüğü ilk örnekler[54] ise Kapadokya bölgesinde olup, Güzelöz Haç Kilisesi (7-8. yüzyıl), Göreme El Nazar Kilisesi ise (10. yüzyıl)'a tarihlenmektedir[55]. Serbest Haç planlı kiliselerin en geç tarihli örneğini ise Taşkınpaşa Kilisesi (13. yüzyıl) oluşturmaktadır (Ötüken, 1980, 262).

[53] Serbest haç plan şemasının martyrium inşasında kullanıldığını gösteren diğer bir önemli kaynak ise Nyssa'lı Aziz Gregorios'un İkonion Piskoposu Amphilokhios'a yazdığı mektuptur. Bu mektupta yapılacak olan martyriumun haç ve sekizgen planlarının birleşiminden oluşacağı söylenmektedir (Mango, 2006, 22-23).

[54] Kaya oyma kiliselerin büyük çoğunluğunda bir kitabe bulunamamaktadır. Bundan dolayı yapılar araştırmcılar trafından duvar resimleri analizleriyle tarihlendirilmektedir (Jerphanion, 1925-1942 I, 59-60, II, 407-408; Restle, 1978, 1024-1027).

[55] Kiliseler ve duvar resimlerinin aynı döneme ait olmadığı Göreme El Nazar kilisesi gibi örnekler mevcuttur (Ötüken, 1980, 262). Göreme El Nazar kilisesinin naosunda üç farklı duvar resmi tabakası bulunmakta ve son tabaka 10. yüzyıla tarihlenmektedir. Duvar resimlerinin tabakaları dikkate alınarak kilisenin 7-8. yüzyıllarda yapılmış olduğunu ileri sürülmektedir (Restle, 1978, 1024-1025).

Kapadokya bölgesi serbest haç planlı kâgir ve kaya oyma kiliseler haç kolları sayısına göre iki gruba ayrılmaktadır[56]. Üç kollu haç planlı yapılar (Tip 4a – T plan), dört kollu haç planlı yapılar ise (Tip 4b – Yunan Haçı) plan tipinde değerlendirilmektedir. Tez çalışması kapsamında Güzelyurt yerleşim merkezi ve çevresindeki incelemelerde serbest haç planlı iki kilise tespit edilmiştir (Tablo 3). Bu yapılardan kâgir olan Sivrihisar, Kızıl (Hagios Spyridon) Kilise (6.yüzyıl) (Katalog No: 3), (Tip 4a-T plan) alt grubunda yer alırken, kaya oyma 45 Nolu (Haç) kilise (Katalog No: 64), (Tip 4b-Yunan Haçı) plan grubunda ele alınmıştır.

Sivrihisar Kızıl Kiliseninde yer aldığı Tip 4a (T planlı) kiliselede ana apsis doğrudan merkezdeki mekâna açılmaktadır (Restle, 1978, 1024-1027; Ötüken, 1980, 262-281; Ötüken, 1987, 23, 30; Ötüken, 1990, 21-23, 35-36; Pekak, 1994, 198-199; Doğan, 2008, 50-53). Kâgir yapılarda; Buzluk Persek Kilisesi (5-6. yüzyıl), (Thierry, 1971, 196; Restle, 1979: 49-50; Ötüken, 1980, 154), Çukurkent Keçikalesi (6-7. yüzyıl), (Thierry, 1971, 196; Restle, 1979: 50-53), Kayseri Gereme-Peleme Çanlı Kilise (5-6. yüzyıl), (Thierry, 1971, 196; Restle, 1979: 54-55; Ötüken, 1980, 113), Hasan Dağı Satı Kilisesini 1. yapı evresi (6. yüzyıl), (Restle, 1979: 55-57, Ötüken, 1980, 181-182), Kayseri Sukupi-Subaşı Kırk Martirler (5. yüzyıl), (Thierry, 1971, 196; Restle, 1979: 63-67; Ötüken, 1980, 190-191), Kayseri Tomarza Panaghia(5-6. yüzyıl), (Thierry, 1971, 196; Hill, 1979: 152, 155-157; Restle, 1979, 67-73), ve Aksaray Viranşehir I Nolu-kemer kilisesi (5-7. yüzyıl), (Thierry, 1971, 196; Restle, 1979: 73; Ötüken, 1980, 202) bu gruba örnek olarak gösterilebilir. Kaya oyma kiliselerde ise; Göreme 1 - El Nazar (10. yüzyıl), (Thierry, 1971, 202; Ötüken, 1980, 117; Ötüken, 1987: 34), Göreme 6a (10. yüzyıl), (Restle, 1978, 1002; Hild- Restle, 1981, 210; Ötüken, 1987: 37; Olcay, 1990, 36-38), Göreme 17b (Olcay, 1990: 42-43), Göreme 21 d (Olcay, 1990: 51) ve Göreme 22a (Hild-Restle, 1981: 212; Olcay, 1990, 51-52) kiliseleri sayılabilir. Kuzey, güney ve batı haç kolu bulunan bu kiliselerin köşe mekanlarıda bulunabilir. Sivrihisar Kızıl kilisenin kuzey köşesinde ek bir mekâna yer verilmiştir. Kâgir yapılarda Çukurkent Keçikalesi Kilisesi (6-7. yüzyıl), (Restle, 1979: 50-53), kaya oymada ise

[56] Olcay, 1990 tarihli yüksek lisans tezinde Serbest Haç plan tipindeki kiliseleri dört başlıkta ele almaktadır. Bu başlıklar; a- Yunan Haçı tipi, b- T tipi, c- Köşe mekanlı T tipi ve d- Latin haçı tipi. Ayrıntı için bkz. Olcay, B. Y., (1990). *Kapadokya Bölgesindeki Serbest Haç Planlı Kaya Kiliselerinin Mimari İncelemesi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Ihlara Ağaçaltı (Daniel) kilisesi (9-11. yüzyıl), (Thierry, 1971, 205; Kostof, 1972: 109; Ötüken, 1990, 41-42) köşe mekânlı uygulama örnekleri arasındadır.

Güzelyurt 45 Nolu (Haç) Kilisenin bulunduğu Tip 4b (Yunan Haçı) kiliselede ana apsis doğu haç koluna açılır. Kiliselerdeki haç kolu sayısı dört adettir. Kapadokya bölgesinde Tip 4b (Yunan Haçı) planında inşa edilen kâgir iki kilise bulunmaktadır. Bu yapılar Aksaray Viranşehir Süt Kilise (5. yüzyıl- geç bizans), (Thierry, 1971, 196; Restle, 1979: 84; Ötüken, 1980, 202) ve Yağdebaş kilisesidir (5. yüzyıl- geç bizans), (Thierry, 1971, 196; Restle, 1979: 84-85; Ötüken, 1980, 204). Tip 4b (Yunan Haçı) planında inşa edilen kaya oyma kiliselerin sayısı ise daha fazladır. Açıksaray 2 ((Hild-Restle, 1981: 136; Olcay, 1990, 22-23), Balkanderesi I (duvar resimleri ikonoklasmus öncesi), (Ötüken, 1980, 90; Olcay, 1990: 25-27), Göreme 4d (Ötüken, 1987: 36), Göreme 5a (10-12. yüzyıl), Göreme 12 (10-11. yüzyıl), (Ötüken, 1987, 42-43; Olcay, 1990: 38-41), Göreme 21a- Katherine (11. yüzyıl) (Hild-Restle, 1981: 212; Ötüken, 1987, 47), Göreme 21 b (Ötüken, 1987: 48-50), Göreme 27 (11. yüzyıl), (Kostof, 1972: 109; Ötüken, 1987: 56), Göreme 29b (Ötüken, 1987: 58-; Rodley, 1985: 43-45;), Güzelöz Haç (duvar resimleri ikonoklasmus öncesi), (Restle, 1978: 1077; Ötüken, 1980, 137), Belisırma Yılanlı (9. yüzyıl) (Kostof, 1972, 107; Ötüken, 1990, 61-62), Ortahisar 10 (Olcay, 1990: 77-78), ve Taşkınpaşa 16 nolu kiliselerdir (13. yüzyıl), (Thierry, 1971, 199; Olcay, 1990: 84-86).

Serbest haç planlı kâgir ve kaya oyma kiliselerin plan bakımından benzerleri Frigya ve Lykaonia bölgelerinde görülmektedir. Frigya bölgesinde; Afyon Kıyır Karanlık İn Kilisesi (Öztaşkın-Evcim, 2010, 80; Evcim, 2015, 75-76), Eskişehir Eymir Çiflik Kilise ve Parekklesionu (Öztaşkın-Evcim, 2010, 104-105; Evcim, 2015, 84-85), Kütahya İnli Köyü Alt Kilise (Öztaşkın-Evcim, 2010, 118-119; Evcim, 2015, 88-89), Kütahya İnli Köyü Üst Kilise (Öztaşkın-Evcim, 2010, 118-119; Evcim, 2015, 89), ve Kütahya Sökmen Vadisi Şapeli (Öztaşkın-Evcim, 2010, 120; Evcim, 2015, 89-90) olmak üzere toplam beş örnek görülmektedir

Lykaonia, bölgesinde ise kâgir olarak inşa edilen, Ali Sumas Dağı Hayyat Kilisesi (Mimiroğlu, 2015, 32-35), Kurşuncu Manastır Kilisesi (Mimiroğlu, 2015, 212-215) ve Bulumya 1 nolu Kilise (Mimiroğlu, 2015, 245-247) ile kaya oyma Kayadibi 1 nolu Kilise parakklesionu (Mimiroğlu, 2015, 61-66), Kilistra 8 nolu Şapel (Mimiroğlu,

2015, 109-111), Kilistra Haç Planlı Kilise (Mimiroğlu, 2015, 117-121) ve İnlice 1 nolu kilise (Mimiroğlu, 2015, 126-129) ile Karaman-Karadağ çevresinde yer alan kagir Madenşehir 11 nolu (Eyice, 1971: 24), Madenşehir 12 nolu (Eyice, 1971: 28), Mahalaç Kilisesi (RamsayBell, 1909: 241-242), Mahalaç ek şapeli (Ramsay-Bell, 1909: 249), Değle 37 nolu (Eyice, 1971: 63), Değle 44 nolu (Eyice, 1971: 48- 49), Kızıldağ şapeli (Eyice, 1971: 70) ve Çet Dağ'daki Şapel (Eyice, 1971: 71) örnekler arasında sayılabilir.

4.5. Tip 5 Kapalı Yunan Haçı Kiliseler

Kapalı Yunan haçı planı Orta Bizans Mimarisinde en çok tercih edilen plan tiplerinden birisidir. Kapalı Yunan haçı planda kare veya dikdörtgen planlı beden duvarlarının merkezinde paye ya da sütunlardan oluşan dört destek üzerine yerleştirilmiş pandantif geçişli bir kubbe yer almaktadır. Kubbeli bölümün dört tarafında kubbe veya tonoz örtülü haç kolları, haç kollarının arasında kalan kısımlarda ise yine kubbe veya tonoz örtülü köşe odaları bulunmaktadır. Bu plan tipinin diğer bir özelliği ise naosun doğusunda dışa taşkın bir ana apsis ile her iki yanında birer yan apsisin bulunmasıdır (Krautheimer, 1965: 340-341).

İlk olarak nerede ve nasıl ortaya çıktığı kesin olarak bilinmeyen Kapalı Yunan haçı tipinin Bizans mimarisinde ilk uygulamaları 8.-9. yüzyıllarda ortaya çıkmaktadır. İstanbul'da İmparator I. Basileios'un yaptırdığı ve 881 yılında törenle açılan Nea kilisesi, bu tipin başkentteki en erken temsilcisi olarak kabul edilmiştir (Mango, 2006: 159). Anadolu'da bilinen ilk uygulamalar ise, Side'de 8.-9. yüzyıllara tarihlenen H kilisesi, Marmara bölgesinde Tirilye'de bulunan Fatih camii (9. yüzyıl öncesi) ve Pelekete manastırı (764-880) kilisesidir (Ötüken, 1980, 282). Orta Bizans mimarisine egemen olan plân şemasının İstanbul'da günümüze gelebilen en erken örnekleri ise, Lips manastırının kuzey kilisesi (907) ve Myrelaion (920-922) kilisesidir (Eyice, 1963, 81-83).

Kapalı Yunan haçı planı kendi içinde destek sayısına göre iki veya dört destekli olarak ya da naostan bağımsız pastophoria odaları olup olmamasına göre belirlenen basit-taşra ile gelişmiş-başkent tipleri şeklinde sınıflandırılmaktadır. Kapadokya bölgesinde yer alan kâgir ve kaya oyma kiliselerde bu sınıflandırma kullanılmaktadır (Ötüken, 1987: 23; Ötüken, 1990: 25).

Tez çalışması kapsamında Güzelyurt yerleşim merkezi ve çevresindeki incelemelerde Kapalı Yunan haçı planlı kâgir bir kilise tespit edilmiştir (Tablo 3). Bu yapı Gregorios Nazianzos Kilisesidir. Gregorios Nazianzos kilisesi (Katalog No: 2), Tip 5a (Dört serbest destekli) ve gelişmiş bir plan tipine sahiptir. Kilisenin inşa tarihi hakkında tartışmalar olmakla birlikte avlu duvarı üzerinde 1891, narteks giriş kapısının üzerinde ise 1896 tarihli kitabeler görülmektedir[57]. Plan tasarımı açısından Belisırma, Karagedik - H. Hermolos (10-11. yüzyıl), (Rott, 1908, 274-276; Ramsay-Bell, 1909, 303-418-421; Thierry-Thierry, 1963, 34-35; Restle, 1979, 83) kilisesiyle büyük benzerlikler göstermektedir. Kapadokya bölgesinde Tip 5a dört serbest destekli kapalı yunan haçı planında kâgir başka örneklerde bulunmaktadır. Bu yapılar; Akhisar Çanlı Kilise (Rott, 1908, 258-262; Ramsay- Bell, 1909, 404-411, 418; Thierry-Thierry, 1963, 21-22; Ousterhout, 1996, 165-180; Ousterhout, 1997, 301-306, Ousterhout, 2005, 17-76), Güzelöz Eustathios (6. yüzyıl?) (Rott, 1908, 151-152, 378; Thierry, 1971, 204; Ötüken, 1980, 136-137), Kaymaklı Kilise Cami (Restle, 1978, 1027) ve Sivas Osman Paşa Kilise Camisidir (10-12. Yüzyıl), (Ötüken, 1980, 183).

Kapadokya bölgesinde Tip 5a dört serbest destekli kapalı Yunan haçı planında kaya oyma başka kilise örnekleride bulunmaktadır. Bu yapılar; Açıksaray 1 nolu kilise (12. yüzyıl), (Rott, 1908, 242-245), Akhisar Kilisesi (Ötüken, 1980, 78), Avcılar Bezirhanı A Kilisesi (11. yüzyıl), (Jerphanion, 1925-1942, I, 21,48-49,60; Thierry, 1971, 102-139, 202), Başköy Çukur – H. Nikolaos kilisesi (Rott, 1908, 151), Belisırma Direkli (10-11. yüzyıl), (Thierry-Thierry, 1963, 183-192; Restle, 1967, III, 41, 45-46, 176-177; Restle, 1978, 1031, 1095), Belisırma Ala (11-12. yüzyıl), (Ramsay-Bell, 1909, 320, 418; Lafontain, 1963, 142-143), Gökçe-Mamasun Hagios Mamas (Rott, 1908, 163;

[57] Gregorios Nazianzos kilisenin inşası hakkında en ayrıntılı bilgileri Lebides vermektedir. Yapının kayıp kitabesine göre kilise 4.yüzyılda İmparator Theodosios (385) döneminde temelden inşa edilmiştir. Planı bilinmeyen bu kilisenin 1835 yılında geçirdiği onarım sırasında kitabenin Gregorius Madenci tarafından değiştirildiği yönündedir. Bu onarımlar sırasında kilisenin taş templonunun yerine ahşap bir templon yapıldığını belirtmektedir (Lebides, 1899, 128). Petropoulos ile Andreadis' te benzer bilgileri aktarmaktadır (Petropoulos-Andreadis, 1970, 22). Rott, Gregorios Nazianzos kilisesinin onarıldığını yada yeniden inşa edilmiş olabileceğini belirterek, kilisede bulunan röliker ve ikonaların İmparator Tskimiskes (969-977) dönemine ait olduğunun söylendiğini belirtir (Rott, 1908, 269). Thierry kilisenin camiye çevrildiğini, Kapalı Yunan haçı planlı yapının ve bölgedeki kagir kiliselere benzediğini söylemektedir. Yapının apsislerinin eski olduğunu ancak kilisenin 1896 yılında gerçekleştirilen onarımlarda dış görünümünün büyük ölçüde değiştiğini belirtmektedir (Thierry-Thierry, 1963, 24). Aynı araştırmacı Kapadokya bölgesinde yer alan kiliseleri içeren listesinde Gregorios Nazianzos kilisesini 6.yüzyıla tarihlendirmektedir (Thierry, 1971, 196). Lafontaine-Dosogne ve Restle Gregorios Nazianzos kilisesini 19. yüzyıldan kalmış yeni bir kilise olarak tanımlamaktadır (Lafontaine-Dosogne, 1963, 178; Restle, 1978: 128). Ousterhout ise tarih belirtmeden Gregorios Nazianzos kilisenin Bizans kökenli olduğunu ancak kutsal emanetlerin öyle olmadığını ifade etmektedir (Ousterhout, 2019, 59).

Lafontain, 1963, 176), Gökçe-Mamasun Hagios Mikael (10. yüzyıl), (Thierry-Thierry, 1963, 26-27; Kostof, 1972, 269), Göreme 17- Kızlar Kilisesi (11-12. yüzyıl), (Restle, 1967, I, 122; Restle, 1978, 1031, 1100-1101; Ötüken, 1987, 46), Göreme 19-Elmalı (10-13. yüzyıl), (Ötüken, 1980, 122-123), Göreme 23- Karanlık (9-12. yüzyıl), (Rott, 1908, 212-216, 223, 236; Kostof, 1972, 126-127,132-133), Göreme 23a (Ötüken, 1980, 127), Göreme 25 (10-11. yüzyıl), (Ötüken, 1987, 55), Göreme 29-Kılıçlar (9-10. yüzyıl), (Restle, 1978, 1031, 1046, 1050, 1082-1083), Göreme 32 (11. yüzyıl), (Thierry, 1971, 203), Niğde Gümüşler manastırı (10-13. yüzyıl), (Ötüken, 1980, 133-134), Nevşehir Hacı İsmaildere (10. yüzyıl), (Kostos, 1972, 137), Nevşehir Hallaçdere manastırı A,B,C (10-11. yüzyıl), (Thierry, 1971, 199), Ihlara Karanlık Kale (9-11. yüzyıl), (Rodley, 1985, 95-103; Ötüken, 1990, 55), Nevşehir Karlık-Panagia (10. yüzyıl), (Lafontain, 1963, 177), Nevşehir Kepez-Sarıca B (Kostof, 1973, 95), Nevşehir Kızılçukur Kanter (Ötüken, 1980, 163), Selime Küçük Ala Ötüken, 1990, 59), Selime Kare (Ötüken, 1980, 182; Ötüken, 1990, 63), Selime Derviş Akın (10-11. yüzyıl), (Ötüken, 1990, 62-63), Soğanlı 19 a-Tokalı (11. yüzyıl), (Thierry, 1971, 204), Soğanlı Kilise (Ötüken, 1980, 190) ve Yaprakhisar Koyunağıl kilisesidir (10-11. yüzyıl), (Thierry, 1971, 205, Ötüken, 1980, 203-204)

Kapalı Yunan haç planlı kiliselerin plan bakımından benzerlerini Frigya ve Lykaonia bölgelerinde de görmek mümkündür. Kapadokya bölgesine göre daha az örneğe sahip olan her iki bölgeden Frigya bölgesinde Tip 5a dört serbest destekli Yunan haçı planında iki örnek bulunmktadır. Bu yapılar, Afyon, İhsaniye Ayazin A Kilisesi (Haspel, 1971, 245; Öztaşkın-Evcim, 2010, 54-55; Evcim, 2015, 52-54) ve Kıyır Ali'nin ini kilisesidir (Evcim, 2015, 74). Her iki yapıda basit-taşra tipindedir. Lykaonia bölgesinde ise kapalı Yunan haçı planının hem kâgir hem de kaya oyma örnekleri bulunmaktadır. Bu yapılardan Aziz Amphilochios Kilisesi (10-11. yüzyıl), (Eflatun Mescidi) (Mimiroğlu, 2015, 229-234) ile Aziz Eustathios Kilisesi (10-11. yüzyıl), (Mimiroğlu, 2015, 235-239) iki destekli kapalı yunan haçı planlı olup, tamamen yıkılmıştır. Ala Kilise (10-11. yüzyıl), (Mimiroğlu, 2015, 26-31), Astra Kenti Kilisesi (10-11. yüzyıl), (Mimiroğlu, 2015, 208-211), Aya Elenia Kilisesi (10-11. Yüzyıl), (Mimiroğlu, 2015, 218-225), Çet Dağı Kilisesi (Eyice, 1971, 70-73), İbrala Kilisesi (Eyice, 1971, 81-84) ve Fisandon Kilisesi (Eyice, 1971, 84-89) dört destekli basit-taşra tipindedir. Kaya oyma kiliselerde ise Kayadibi 2 nolu Kilise (Mimiroğlu, 2015, 67-70)

ile Sille Kiriakon Kilisesi (10-12. yüzyıl), (Mimiroğlu, 2015, 152-156) dört destekli basit-taşra tipinde Ak (Aziz Chariton) Manastır Kilisesi (10-13. yüzyıl), (Mimiroğlu, 2015, 130-135) dört destekli gelişmiş-başkent tipindeki örneklerden birisidir.

4.6. Sivil Mimari

Tez çalışması kapsamında Güzelyurt yerleşimi ve Manastır vadisi ile hinterlandındaki Bizans dönemi mimarisi araştırmaları kapsamında yerleşimdeki kiliselerin yanında beş kaya oyma kompleks incelenmiştir. Bu kaya oyma komplekslerden ikisini sığınak olarak kullanılan yapılar oluşturuken, iki kompleks manastır veya açık avlulu (domestik) yapılar olarak adlandırılan kaya oymalar arasından şeçilmiştir. Yerleşimde ele alınan son kaya oyma yapı kompleksi ise bir işlik/bezirhanedir (Tablo 4).

Ele alınan kaya oymalara mekanlar açısından bakıldığında, sığınak ve işlik olarak kullanılan üç kaya oyma kompleksin Güzelyurt yerleşim merkezi ve Gregorios Nazianzos kilisesine yakın bir konumda toplandığı görülmektedir. Manastır ve açık avlulu (domestik) kaya oyma iki kompleksin ise yerleşimin biraz dışında kaldığını söylemek mümkündür.

Bu doğrultuda 1 nolu kaya oyma kompleks (Katalog no: 74) yeraltı sığınaklarının genel özelliklerini göstermektedir. Giriş açıklığından geçildiğinde geniş bir mekâna girilmektedir. Bu mekan kaçış yoluna bağlı bir kuyu, alt kotlara devam eden şaft ve tuvalet gibi diğer birimlere geçişi sağlamaktadır. Tehlikeli durumlarda burada yaşayan insanların sığınbileceği ve değirmen taşı formlu kapılarla savunulan mekanlar bulunmaktadır. Daha alt kotta bulunan bu mekanlarda depo, tuvalet veya kaçış tüneli ile ilgili açıklıklara ulaşım imkanı sağlamaktadır (Bixio, 2012, 41). Bölgedeki en yakın örnekleri Çeltek Çanlı kilise yerleşimindeki 1 ve 2 nolu sığınaklardır (Ousterhout, 2005, 319-326).

2 nolu kaya oyma kompleks (Katalog no: 75), 1 nolu kaya oyma komplekse göre daha farklı özelliklere sahiptir. Kompleks yeraltı sığınaklarının bazı genel özelliklerini göstermesinin yanı sıra açık avlulu komplekslerinde bazı özellikleride bünyesinde barındırmaktadır. 2 nolu komplekste depolama mekanları, tuvalet, kaçış tünelleri ve alt kotlarda yer alan birimlere ulaşımı sağlayan dikey şaftlar bulunmaktadır. Ayrıca açık avlulu komplekslerde görüldüğü üzere cephede kemerli tasarımların yanında mutfak ve

derinlemesine yönelen salonlarada sahiptir. Komplekste açık avlulu yapı gruplarının büyük bölümünde görülen bir kilise bağlantısı olmasa da hemen yakınında Gregorios Nazianzos ve 27 nolu kilise gibi yapılar bulunmaktadır.

Yerleşimiz kuzeybatsındaki 3 nolu kaya oyma kompleks (Katalog no: 75) açık avlulu yapı grubunun Güzelyurt'taki örneklerinden birisidir. Kapadokya bölgesinde 10.-11. yüzyıla tarihlendirilen Selime, Yaprakhisar, Çeltek, Açıksaray ve Soğanlı örneklerinde olduğu gibi açık avlulu yapılar ile benzerlikler göstermektedir. 3 nolu kaya oyma kompleks, yarım daire formlu kemerler ile cephesi hareketlendirilen ve açık bir avlu etrafında şekillenen salon, mutfak ve tanımlanamayan daha küçük ölçekli birimlerden oluşmaktadır. Kompleks ile irtibatlı bir kilisesi olmayıp, yakınlarında 1, 6, 7 ve 8 nolu kiliseler bulunmaktadır.

Yerleşimiz doğusundaki Manastır Vadi'sinde yer alan 4 nolu kaya oyma kompleks (Katalog no: 76) doğal bir kaya kütlesi üzerinde çok sayıdan mekandan meydana gelen büyük ölçekli bir yapı topluluğu görünümündedir. Yanında kilisesi de (64 nolu Kalburlu) bulunan komplekste açık avlu etrafında gelişen bir düzenleme olmasa da günümüzde izlenebilen bir trapezasının bulunmamasından dolayı açık avlulu domestik yapılar arasıdan değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Kompleksin bir bölümünde ve hemen yakınında yer alan kilisenin cephesinde açık avlulu yapı gruplarında görülen sağır yarım daire kemerli uygulamalar bulunmaktadır. Ayrıca derinlemesine yönelen salonları, mutfakları, depolama alanları ve ahırı ile domestik bir yapı grubunda bulunması gereken birimlerin büyük bölümüne sahiptir. Çeltek ve Açıksaray örneklerinde de görüldüğü üzere kompleksin yanında bulunan Kalburlu kilisenin iç süsleme açısından boş bırakılması, ölüm ve doğum litürjisi ile alakalı olarak içerisinde bir vaftiz teknesine yer verilmiş olması yapı kompleksinin açık avlulu yapı grupları ile benzerliklerini arttırmaktadır.

Güzelyurt yerleşiminde ele alınan son yapı 5 nolu kaya oyma kompleksidir. (Katalog no: 77). Diğer yapı gruplarından farklı olarak aydınlanma amacı ile bezir yağı üretimi için oluşturulan bir üretim tesisidir. Belısırma Ala kilisenin yanında yer alan bezirhane ile büyük benzerlikleri bulunmaktadır. Diğer kaya oyma komplekslerine göre daha geç dönemlere tarihlenen bu yapı grubunun Kapadokya bölgesinde özelliklede Nevşehir ili ve çevresinde benzerlerine rastlanmaktadır.

5.SONUÇ

Aksaray İli, Güzelyurt ilçesi ve çevresi günümüzde hala çeşitli tartışmalara konu olsada kuşkusuz Gregorios Nazianzos'un yaşadığı ya da yaşadığına inanılan yakın bir coğrafyada bulunmaktadır.

Tez çalışması kapsamında toplam yetmiş üç kilise ve beş kaya oyma kompleks ele alınmıştır. Bu kiliselerden birisinin planı anlaşılmamıştır. Yapıların büyük çoğunluğu tek nefli (52) kiliseler olmakla birlikte iki nefli (15), üç nefli (2), serbest yunan haçı (2) ve kapalı yunan haçı (1) planında yapılar tespit edilmiştir. Tek nefli kiliselerin büyük bir bölümünün modern Güzelyurt yerleşim merkezinin bulunduğu kısımda şekillenerek, vadileri kesen eski yollar aracılığıyla Gregorios Nazianzos kilisesi ve çevresinde toplandığını söylemek mümkündür. Bu yolların vadiler aracılığıyla güneyde Ihlara, Batıda Güzelyurt'un nekropolü, Doğuda manastır vadisi ve Kuzeyde ise Genetala (Akyamaç) ile Sivrihisar'a bağlanmaktadır.

Tez çalışması kapsamında yerleşimde Gregorios Nazianzos'un yaşadığa çağa tarihlenebilen doğrudan bir kilise ve konut bulunmamakla birlikte geç antik çağa tarihlendirilen mezarlara sahip olması oldukça ilgi çekicidir. Güzelyut'un kuzey (Sivrihisar Kızıl Kilise, 6. yüzyıl) ve güneyinde (Yamaç Kilise, 6-8. yüzyıl) daha sonraki yüzyıllarda inşa edilen kiliselerle yerleşimin devam ettiğini ve güzergâhın önemini koruduğuna ilişkin önemli veriler sağlamıştır. Güzelyurt kiliselerindeki en büyük sorunlardan birisi tarihlendirme durumlarıdır. İki örnek dışında (15 Nolu Süvari Kilise ve 69 Nolu (Hagios Spyridon/Kızıl) Kilise) yapıların yazıtları ve kitabeleri bulunmamaktadır.

Tek nefli kiliselerde duvar resimleri uygulamalarından yola çıkarak Süvari Kilise (9-10. yüzyıl), Çömlekçi Kilisesi (9-10. yüzyıl) ve Koç Kilise (10-11. yüzyıl)'a tarihlendirilmektedir. Diğer tek nefli kiliselerde duvar resimleri izine rastlanmamış yada çok tahrip oldukları için tanımlanamamaktadır. Diğer yandan bir mezar kilisesi olan 15 Nolu Süvari Kilisesinde görülen "troumarkhes [tourmarkhes] Mikhael" ve "skribon Leon" gibi ifadelerin Güzelyurt yerleşimin 9-10. yüzyıllarda bir Bizans köyü olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

İki nefli kiliselerin tamamı kayalara oyulmuştur. Ramsay-Bell cephe tasarımında yola çıkarak 64 nolu Kalburlu kiliseyi 7. yüzyıla tarihlemektedir. İki nefli, kiliseleri

içerisinde kitabesi olan Hagios Spyridon/Kızıl) Kilisenin grafiti tekniğinde kazınan 1084 tarihi ile çağdaş olup olmadığını anlamak güçtür. İçerisinde çok sayıda duvar resmi bulunan Ahmadlı kilise 10-11. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Üç nefli kiliseler plan düzenlemeri açışından kaya oyma kiliselerin genel özelliklerini göstermekle birlikte herhangibir komplekse dahil olmayan münferit ve daha basit ölçekli tutuldukları görülmektedir.

Serbest haç planlı kiliseler açısından hem kâgir hem de kaya oyma birer örneğin ele alındığı çalışmada, bu plan tipinin genel ölçekte Kapadokya, özel ölçekte ise Ihlara Vadisinin gerisinde kaldığını söylemek mümkündür.

Kapalı Yunan haçı planlı kiliseler açısından yerleşimde tek bir örnek (Gregorios Nazianzos) bulunmaktadır. Plan tipi açısından dört destekli gelişmiş şemaya sahip olan kilise 19. yüzyılda büyük onarımlar geçirerek büyük ölçüde özgünlüğünü kaybetmiştir. Bu durum yerleşimin değerlendirilmesi açısından çeşitli veriler sunmaktadır. Bu verilerden ilki arada tarihsel açıdan büyük bir kopukluk ve boşluk olmasına rağmen yerleşimdeki yaşantının mübadeleye kadar devam etmiş olmasıdır. İkincisi ise Orta Çağ'da Aksaray-Tyana arasıdaki ara (askeri) yollar üzerinde yer alan bir köy yerleşimi olmasına rağmen, ana yola olan uzaklığından dolayı önemli durak ve konaklama merkezlerinden biri olamamıştır.

Tez kapsamında ele alınan kaya oyma kompleksler açısından bakıldığında, işlik ve sığınak olarak kullanılan üç kaya oyma kompleksin Güzelyurt yerleşim merkezine yakın konumda toplandığı görülmektedir. Manastır ve açık avlulu (domestik) kaya oyma iki kompleksin ise yerleşimin biraz dışında kaldığını söylemek mümkündür.

Gerek plan tipleri, gerekse mimari tasarımı açısından Kapadokya, Frigya ve Lykaonia'daki kaya mimarisi ile ortak noktalar bulunabilen Güzelyurt killiseleri bu çalışma ile ilk kez topluca ele alınarak, bütüncül bir biçimde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Kapadokya ve Güzelyurt özelinde yeni araştırmalara katkı sağlaması umulmaktadır.

Aksaray ve çevresinde gerçekleştirilecek yeni araştırmalar ile farklı bilgi ve örneklere ulaşılabileceği düşünülmekle beraber, bu çalışmanın ileriki dönemlerde yapılacak araştırmalara katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

6. KAYNAKÇA

Ağaryılmaz, İ. (1986). Güzelyurt/GelveriYerleşmesi ve İlgili Çaışmalar, *Taç*, C.1. S. 1, s. 41-47.

Ahunbay, M. (1969). *Die Kizilkilise in Sivrihisar und verwandteDenkmäler. Studien zu kreuzförmigen Kirchen Kappadokiens*, Freiburg.

Ainsworth, W. F. (1842). *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia*, London.

Akakiadis, İ. A. (1928). *Καρβαλη Ναζιανζου Και Ό Βιοσ Γρηγοριου Του Θεολθγου Γεωγραφικη Και Ιστορικη Περιγραφη Μετ' Αρχαιοτητων Και Των Περιξ Χωριων*, Αθηναις.

Akurgal, E. (1971). The Great Civilisations of Anatolia, Arts of Cappadocia, (Ed: L. Giovannini), Geneva-Paris-Münich. s. 17-28.

Akyürek, E. (1998). Oyma Yapılar, Oymacı Mimarlar, *Kapadokya*, (Ed. Metin Sözen), İstanbul, s. 238-299.

Akyürek, E. (2000). "M.S. IV.-XI. Yüzyıllar: Kapadokya'daki Bizans", *Kapadokya*, (Ed: M. Sözen) İstanbul, 226-395.

Ambarcıoğlu, M. (1971). The Moslem Communities, *Arts of Cappadocia*, (Ed: L. Giovannini), Geneva-Paris-Münich, s. 172-189.

Andolfato, U. - Zucchi, F. (1971). The Physical Setting: *Arts of Cappadocia*, (Ed: L. Giovannini), Geneva-Paris-Münich. s. 51-66.

Anonim, (1988). *Les Sites Souterrains de Cappadoce*, Ankara.

Asutay-Fleissig, N. (1996). *Templonanlagen in den Höhlenkirchen Kappadokiens*, Lang.

Aygün, N. (2016). *Nüfus Defterleri'nde Aksaray'ın Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1830-1845*), Cilt: I, Ankara, s.17-26.

Baldvin, B. (1991)a. Basil The Great, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. 1, Oxford 1991, s.269-70

Baldvin, B. (1991) b. Cappadocian Fathers, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. 1, Oxford 1991, s. 379–380.

Bixio, R. (2012). *Cappadocia, Schede Dei Siti Sotterranei / Record Of The Underground Sites*, Oxford.

Bray, W. - Trump, D. (1970). *The Penguin Dictionary of Archaeology*, Middlesex.

Cooper, E. J., Decker, M. J. (2012). *Life and Society in Byzantine Cappadocia*, Palgrave Macmillan.

Cuneo, P. (1971). "The Architecture", *Arts of Cappadocia*, (Ed: L. Giovannini), Geneva-Paris-Münich, s.85-117.

Çelebioğlu, B. (2001). *Aksaray Güzelyurt'ta Büyük Kilise Camii*, (Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Rölöve Restorasyon Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Çetin, U. (1985). *Güzelyurt (Gelveri) de Dini Yapıların İncelenmesi*, (Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Rölöve Restorasyon Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Darga, A. M. (2000). "M.Ö. II. Binyıl: Orta ve Son Tunç Çağı", *Kapadokya*, (Ed: M. Sözen) İstanbul, 124-169.

Demetrokalles, G. (1976). *Les Eglises Chretiennes Biconques,* Athenes.

Doğan, S. (2008). *Kappadokia Bölgesi Sivrihisar'daki Kızıl Kilise,* İstanbul.

Epstein, A. W. (1975). Rock-cut Chapels in Göreme Valley Cappadocia: The Yılanlı Group and the Column Churches, *CArch*, 24, 115-135.

Epstein, A.W. (1979). The Problem of Provincialism: Byzantine Monasteries in Cappadocia and Monks in South Italy, *Journal of the Marburgand Courtauld Institutes*, Volume 42, London, 28-46.

Epstein, A. W. (1986). *Tokalı Kilise: Tenth-Century Metropolitan Art in Byzantine Cappadocia*, Washington.

Ercek, C. (2020). "Geç Antik Dönem'de Kapadokya'da Kentler", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE*, 10 (2), 642-657.

Erkiletoğlu, H. (2019). Kappadokia Krallığı ve Roma-Bizans Dönemi, Kayseri.

Esin, U. (1993). "Gelveri-Ein Beispiel für die kulturellen Beziehungen zwischen

Zentralanatolien und Südosteruropa Während des Chalkolithikums" *Anatolica*, Leiden, XIX, s. 47-56.

Esin, U. (2000). "Paleolitik'ten İlk Tunç Çağı'nın Sonuna: Tarihöncesi Çağların Kapadokyası", *Kapadokya*, (Ed: M. Sözen), İstanbul, s. 62-123.

Evcim, S. (2015). *Dağlık Frigya Bölgesi Bizans Dönemi Kaya Mimarisi*, (Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Eskişehir.

Evcim, S. (2016). Frigya Bölgesi'nde Bizans Dönemi Kaya Mimarisi, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6 (3), s. 861-876.

Eyice, S. (1963). *Son Devir Bizans Mimarisi, İstanbul'da Palaiologoslar Devri Anıtları*, İstanbul.

Eyice, S. (1968). La RuineByzantine dite Üçayak pres Kırşehir en Anatolia Cenrale, *CArch,* 18 s. 137-155.

Eyice, S. (1971). *Karadağ (Binbir Kilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik Araştırmalar,* İstanbul.

Eyice, S. (2004). Kırşehir'de Üç-Ayak Adındaki Yapı Kalıntısında Araştırmalar, *Anadolu Araştırmaları*. 17 (2), 125-167.

Eyice, S. (2014). *Karadağ-Binbirkilise)* (ed. Mimiroğlu, İ. M.). İstanbul.

Foss, C. F. W. (1991). "Cappadocia", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford, s. 378- 379.

French, D. H. (2012). *Roman Roads and Milestones of Asia Minor,* British Institude at Ankara.

Giovannini, L. (1971). *Arts of Cappadocia,* Geneva-Paris-Münich.

Gough, M. (1967). Alahan Monastery, Fourth Prelimary Report, *AnatSt*: 17, s. 37-48.

Hakman, M. (2013). Son Pagan İmparator Iulianus Apostata'nın Caesarea ile Düşmanca İlişkilerinin Sebepleri, *International Journal of History Studies*, Vol. 5, s. 199-209.

Haldon, J. (2017). *Bizans Tarih Atlası*, İstanbul.

Hamilton, J. A. (1956). *Byzantine Architecture and Decoration*, London.

Haspels, C. H. E. (1971). *The Highlands of Phrygia, sites and monuments*, Princeton University Press.

Hild, F. (1977). *Das Byzantinische Strassensytem in Kappadokien*, Wien.

Hild, F., Restle, M. (1981). *Tabula Imperii Byzantini, Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos), TIB 2,* Vol. 2. Wienn.

Hill, S. (1979). The Early Christian Church at Tomarza, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol 29, Washington D.C. 1975, 151-164.

Jerphanion, G., (1925-42). *Une nouvelleprovince de l'art byzantin: Les eglises rupestres de Cappadoce. I-II*.

Kalas, V. G. (2000). *Rock-Cut Architecture of the Peristrema Valley: Society and Settlement in Byzantine Cappadocia*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, New York University. New York, 2000.

Kaplanis, A. I., Özdil, O. (2014). *Kapadokya'nın Tarihi Kentleri*, Kavala.

Karaca, C. H. (2022). Ortaçağ Kırsalında Savaş, Askerler ve Yerleşimler, *Sanat Tarihi Dergisi*, 31/1, 297-319.

Karallis, D. (2018). Popular Political Agency in Byzantium's Villages and Towns, *Byzantine Symmeikta*, 28, 11-48.

Keçiş, M., Güneş, C. (2018). Bizans'ın Anadolu'da ki Yeni Düzeni: Thema Sistemi'nin Ortaya Çıkışı ve Problemler, *Journal of Social Sciences and Humanities Researches*, C. 19, S. 43, s. 95-107.

Kipert, H. (1854). *Memoir uber die konstruction der karte von Klein-Asien und Turkish Armenian in 6 blatt*, Berlin.

Konyalı, İ. H. (1974). *Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi*, Cilt: 2, İstanbul.

Kostof, S. (1972). *Caves of God: The Monastic Environment of Byzantine Cappadocia*, Cambridge-Mass, 1972.

Krautheimer, R. (1965). *Early Christian and Byzantine Architecture*, Harmondsworth.

Küney, D. (1985). *Güzelyurt (Gelveri) de Manastır Vadisi Tarihsel Gelişimi*, (Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Rölöve Restorasyon Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul.

Kyrillos, (1815). *Konya Başsatrapiyası Yerel Tablosunun Tarihsel Tasviri*, Viyana.

Lafontaine-Dosogne, J. (1963). Nouvelles notes Cappadociennes, *Byzantion*, 33, 1, s. 121-183.

Lafontaine-Dosogne, J. (1973). Les peintures de l'eglise dite Comlekci kilise et le probleme de la presence des Armeniens en Cappadoce, *Vizantija, Juznye slavjane, drevnjaja Rus, Zapadnaja Evropa, Moskova*, s. 78-93.

Lebides, A. M. (1899). *Ai en Monolithois Monai tes Kappadokias kai Lykaonias*, İstanbul.

Lèvy, C. J. (1991). *Les Eglises Byzantines de Cappadoce*, Paris

Lèvy, C. J. (2009). Les cavaliers de Karbala, *ZOGRAF*, 33, s. 19–31.

Mango, C. (2006). *Bizans Mimarisi*, (Çev. Mine Kadiroğlu), Ankara.

Mathews, T. (1981). Private Liturgy in Byzantine Architecture: Toward a Re-appraisal, *Cahiers Archeologiques 30*: 125-138.

Mathews, T. F., Christine A. and Mathews, D. (1997). Islamic-Style Mansions in Byzantine Cappadocia and the Development of the Inverted T Plan, *Journal of the Society of Architectural Historians*, Vol. 56, No. 3, 294-315

McLynn, N. (2006). Among the Hellenists: Gregory and the Sophists, *Gregory of Nazianzus: Images and Reflections*, ed. Jostein Børtnes and Tomas Hägg (Copenhagen: Museum Tusculanum Press), s.213–38.

Mimiroğlu, İ. M. (2014). *Kilistra-Gökyurt,* Konya.

Mimiroğlu, İ. M. (2015). *Konya'nın Bizans Dönemi Dini Mimarisi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Konya.

Neri, U. (1971). The Early Christians in Cappadocia (1st-6th Centuries) *Arts of*

Cappadocia, (Ed: L. Giovannini), Geneva-Paris-Münich. s. 121-128.

Olcay, B. Y., (1990). *Kapadokya Bölgesindeki Serbest Haç Planlı Kaya Kiliselerinin Mimari İncelemesi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Omuro, S. (1990). 1989 Yılı Kırşehir, Yozgat, Nevşehir, Aksaray İlleri Sınırları İçinde Yürütülen Yüzey Araştırmaları, 8. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, C. 1, s. 69-89.

Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan), Ankara.

Ousterhout, R. (1996). The 1994 Survey at Akhisar-Çanli Kilise, *13. Araştırma Sonuçları Toplantısı (29 Mayıs-2 Haziran 1995)*, Ankara, C: 2 s. 165-180.

Ousterhout, R. (1197). Survey of the Byzantine Settlement at Çanlı Kilise in Cappadocia: Results of the 1995 and 1996 Seasons, Dumbarton Oaks Papers (51) 301-306.

Ousterhout, R. (2005). *A Byzantine Settlement in Settlement in Cappadocia*, Dumbarton Oaks, Washington D. C.

Ousterhout, R. (2011). Messages in the Landscape: Searching for Gregory Nazianzenos in Cappadocia (with Two Excursions to the Çanlı Kilise, *Images of the Byzantine World (Vision, Messages and Meanings Studies Presented to Leslie Brubaker),* (Ed. Angeliki Lymberopoulou), New York, s. 147-168.

Ousterhout, R. (2017). *Visualizing Community Art, Material Culture and Settlement in Byzantine Cappadocia*, Washington, D. C.

Ousterhout, R. (2019). *Bizans Toplumunu Görünür Kılmak, Kapadokya'da Sanat, Maddi Kültür ve Yerleşim*, İstanbul.

Ötüken, S. Y. (1980). *Kappadokya Bölgesinde Bizans Mimarisi Araştırmaları*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, (Basılmamış Doçentlik Tezi), Ankara.

Ötüken, S. Y. (1983)a. Kappadokya Bölgesi Çalışmaları, *I. Araştırma Sonuçları*

Taplantısı (İstanbul 23-26 Mayıs, 1983), 1, s. 89-103, 249-251.

Ötüken, S. Y. (1983)b. "Zweischiffige Kirchen in Kappadokien und in den Abgrenzenden Gebleten", XVI. Internationaler Byzantinistenkongress Akten II/4, *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik,* 32/4: 543-551.

Ötüken, S. Y. (1987). *Göreme,* Ankara.

Ötüken, S. Y. (1990). *Ihlara,* Ankara.

Öztaşkın, G. K., Evcim, S., (2010). Frigya Bölgesi Kaya Kiliseleri, *Frigya (Phrygia) Bölgesinde Bizans Dönemi Kaya Mimarisi,(ed.* Uçkan, B. Y. O.*)* Eskişehir, s. 37-129.

Öztürk, F. G. (2010). *A Comparative Architectural Investigation of the Middle Byzantine Courtyard Complexes in Açıksaray-Cappadocia: Questions of Monastic and Secular Settlement*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Pekak, S. (1993). Güzelyurt'ta (Gelveri) Bulunan Bizans/Post-Bizans Dönemi Kiliseleri I, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* Ankara, C. 10, S. 2, s. 123-160.

Pekak, S. (1994). Güzelyurt'ta (Gelveri) Bulunan Bizans/Post-Bizans Dönemi Kiliseleri II, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* Ankara, C. 11, S. 1-2, s. 177-216.

Pekak, S. (1998). Kapadokya'da Post-Bizans Dönemi Dini Mimarisi 1: Nevşehir ve Çevresi, *15. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1998, C. 1, s. 1-44.

Pekak, S. (2001) a. "Aksaray Çevresi Osmanlı Dönemi Hıristiyan Kiliseleri, *18. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2000, C. 1, s. 61-74.

Pekak, S. (2001) b. Güzelyurt (Gelveri) Kiliseleri, V. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu, Ankara, s.463-484.

Pétropoulos, D. – Andréadis, H. (1970). *La Vie Religieuse Dans La Région D'Akséray-Ghelvéri*, Athenes.

Ramsay, W. M. (1890). *The Historical Geography of Asia Minor*, London.

Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev: Mihri Pektaş), İstanbul.

Ramsay, W. M., Bell, G. L. (1909). *The Thousand and One Churches*, London.

Restle, M. (1967). *Die Byzantinische Wandmalerei in Kleinasiens I-III*, Recklinghusen.

Restle M. (1978). Kappadokien, *Reallexikon der Byzantinischen Kunst*, 968-1115.

Restle, M. (1979). *Studien Zur Frühbyzantinischen Architektur*, Kappadokien, Cilt. 1-2 Wien.

Rhizos, N. S. (1856). *Antik Kapadokya'nın Caesarea ve İconium Eyaletlerinin Tarihsel Tasviri*, İstanbul.

Rodley, L. (1985). *Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia*, Cambridge University Press.

Rott, H. (1908). *Kleinasiatische Denkmaeler aus Psidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien*, Leipzig.

Schiemenz, G. P. (1972). Ein Neufund byzantinischer Wandmalerei aus Güzelyurt**,** *Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte,* Vol. 67, s. 153-174.

Schiemenz, G. P. (1988). "Maria als Christmutter in Güzelyurt", *İstanbuler Mittellungen*, 38, s. 315-342.

Schneider, E. E. (1995). Classical Sites In Anatolia: 1993 Archaelogical Survey In Cappadoci, *XII. Araştırma Sonuçları Taplantısı (Ankara, 30 Mayıs- 3 Haziran, 1994),* 1, s. 429-440.

Schneider, E. E., Spanu, M., Morselli, C. and Vismara, C. (2007). Varia Cappadocica, *Archeologia Classica*, 49, s. 101-209.

Sevin, V. (2000). Güzel Atlar Ülkesi, *Kapadokya*, (Ed: M. Sözen) İstanbul, s. 44-61.

Silvas, A. M. (2007). *Gregory of Nyssa: The Letters Introduction, Translation and Commentary*, Leiden-Boston.

Sözen, M. 1998. *Kapadokya*, İstanbul.

Storin, B. K. (2019). *Gregory of Nazianzus's Letter Collection*, University of California Press.

Strabon (2000). *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV),* (Çev: A. Pekman), İstanbul.

Sunay, S. (2008). *Aksaray Güzelyurt Manastır ve Kilise Binaları*, Ankara Üniveristesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Basılmış Doktara Tezi), Ankara.

Şahna, H. (2018). *Kapadokya Bölgesi, Ihlara Vadisi'ndeki Bizans Dönemi Kaya Mimarisi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara.

Tekin, O. (2000). "M.Ö. IV-M.S. VI Yüzyıllar: Helenistik Çağ ve Roma İmparatorluk Döneminde Kappadokia Krallığı", *Kapadokya*, (Ed: M. Sözen) İstanbul, s. 194-225.

Teteritnikov, N. B. (1996). *The Liturgical Planning of Byzantine Churches in Cappadocia,* Pontificio Istituto Orientale, Roma.

Tezcan, B. (1958). Aksaray Çevresinden Derlenen Eserler, Belleten, C: 22, S: 88, Ankara, s. 517-526.

Thierry, N. ve Thierry, M. (1963). *Nouvelles Églises Rupestres de Cappadoce, Région du Hasan Dağı*, Paris.

Thierry, N. (1971). "The Rock Settlements", *Arts of Cappadocia*, (Ed: L. Giovannini), Geneva-Paris-Münich. s. 67-84.

Thierry, N. (2009). Portraits funéraires inédits de deux officiers byzantins morts au combat sur les frontières de la Cappadoce. *Étude préliminaire, Deltion,* 30, s. 169-176.

Tuncel, M. (2000). "Oluşum Çağları, Yanardağların Armağanı", *Kapadokya,* (Ed: M. Sözen) İstanbul, s. 16-43.

Tütüncü, F. (2008). *The Land of Beautiful Horses: Stables in Middle Byzantine Settlements of Cappadocia*, Bilkent Üniversitesi, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Ankara.

Uçkan, B. Y. O., Mimiroğlu, İ. M. (2006). Konya Kayadibi Köyünde İki Kaya Kilisesi, *IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi*

Araştırmaları Sempozyumu, Erzurum, s. 353-359.

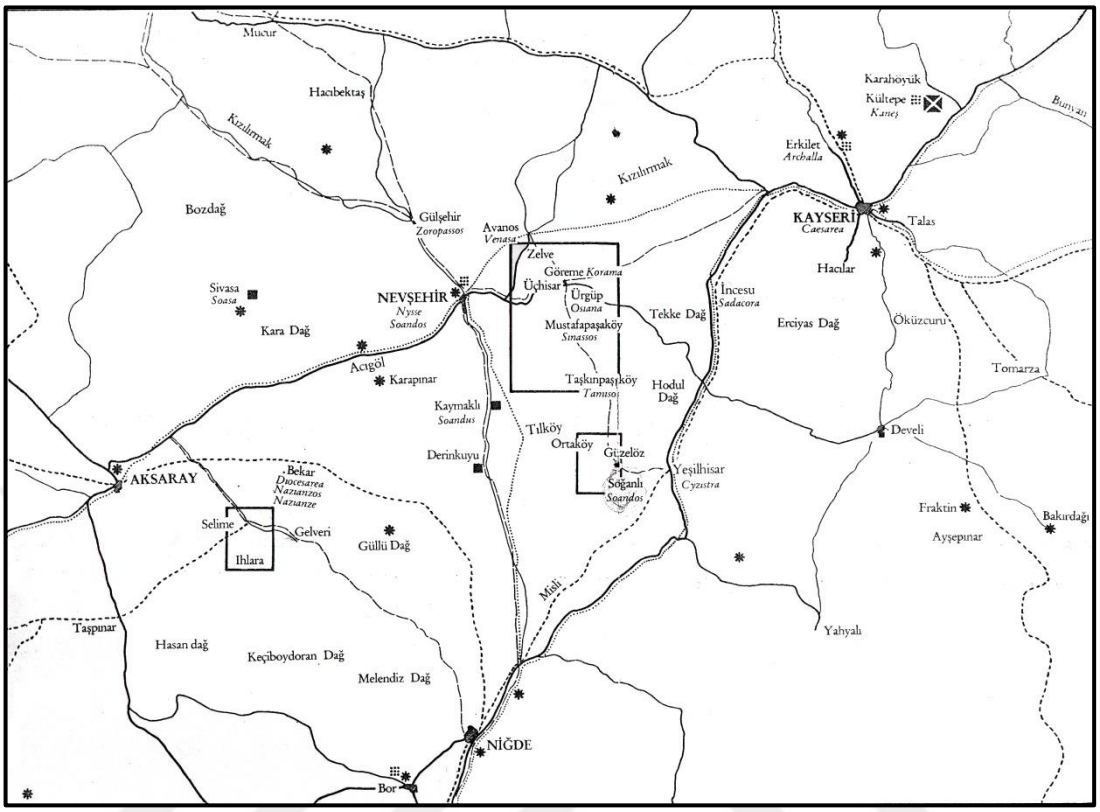
Uçkan, B. Y. O. (2010). Değerlendirme, F*rigya (Phrygia) Bölgesinde Bizans Dönemi Kaya Mimarisi,(ed.* Uçkan, B. Y. O.*)* Eskişehir, s.142-170.

Ustaoğlu, Y. (1985). *Güzelyurt (Gelveri) de Hagios Anargyros (Sivişli) Kilisesi'nin ve Çevre Dokusunun İncelenmesi*, (Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Rölöve Restorasyon Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

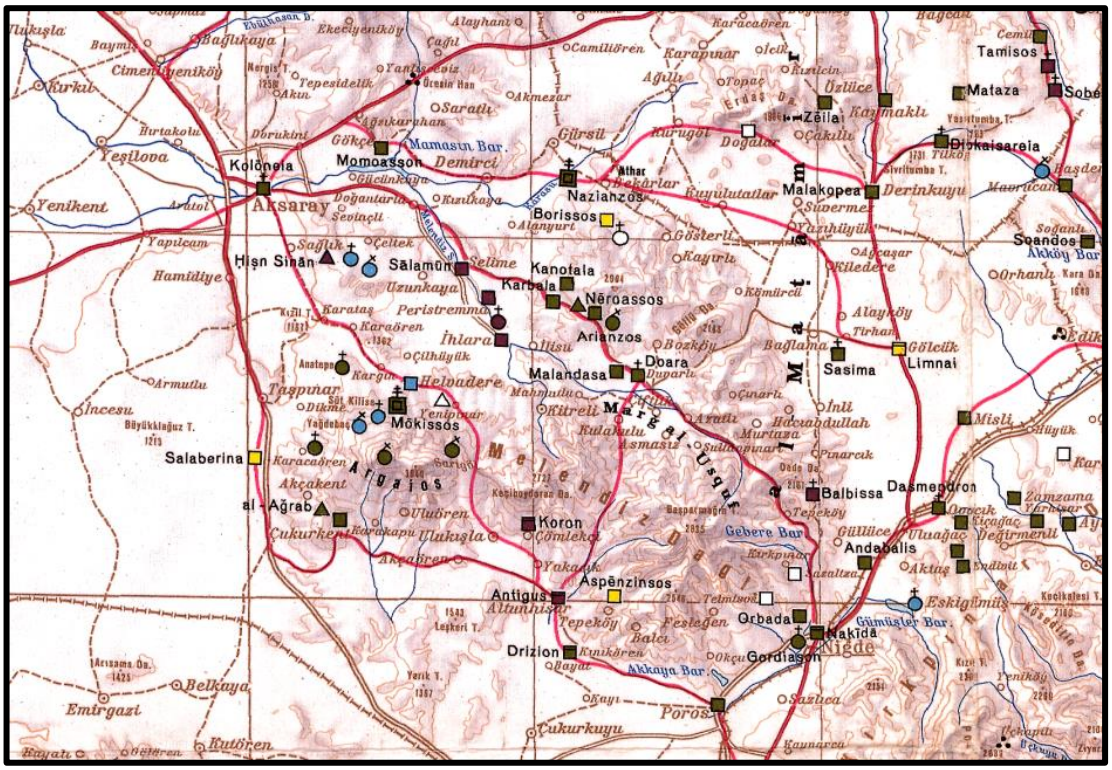
Van Dam R. (2002). *Kingdom of Snow: Roman Rules and Greek Culture in Cappadocia*, Philadelphia University of Pennsylvania.

Westerink, L.G. (1983). The Two Faces of St. Eupsychius, *Harvard Ukrainian Studies*, Vol: 7, s. 666-676.

EK-1: ŞEKİLLER VE TABLOLAR

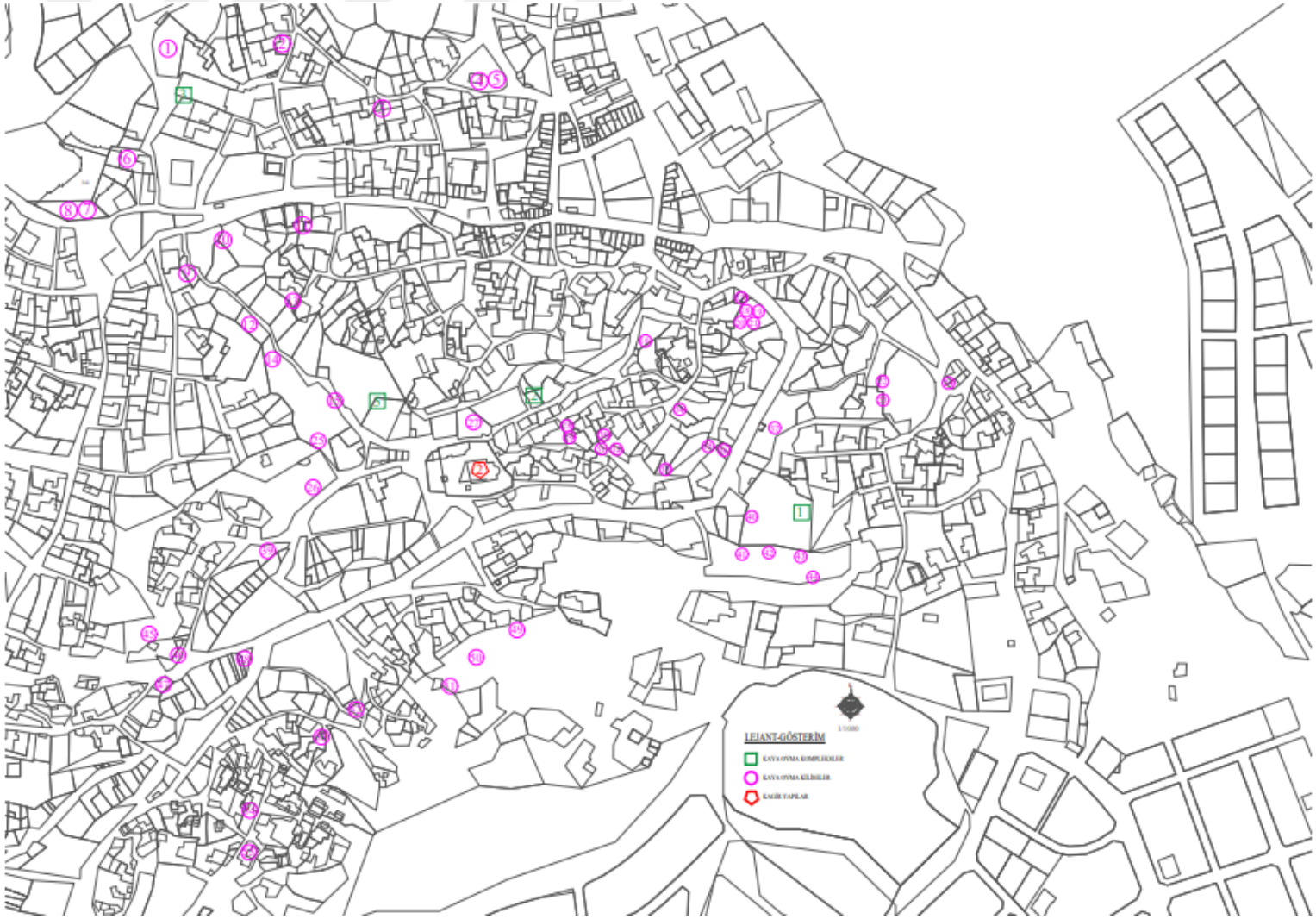
Şekil 1: *Kapadokya bölgesi, Aksaray ve çevresinin gösteren harita.*

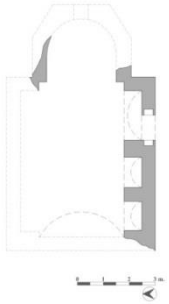
Şekil 2: *Güzelyurt ve çevresini gösteren harita (Hild ve Restle, 1981)*

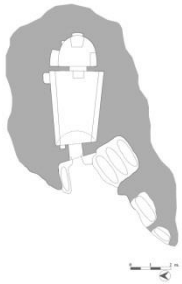
Şekil 3: *Güzelyurt yerleşim merkezindeki kilise ve kaya oyma komplekslerin yerlerini gösteren harita.*

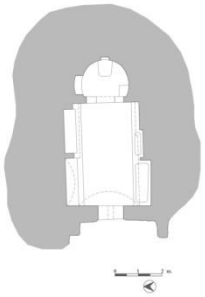
Şekil 4: *Güzelyurt yerleşim merkezindeki kilise ve kaya oyma komplekslerin yerlerini gösteren haritadn detay.*

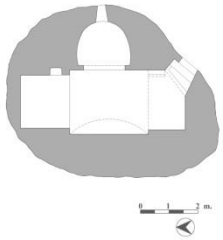
Kat. No 1: Yamaç Kilise

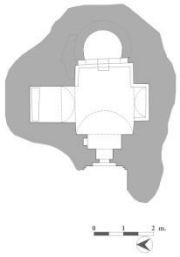
Kat. No 4: 1 Nolu Kilise

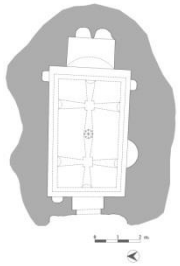
Kat. No 5: 2 Nolu Kilise

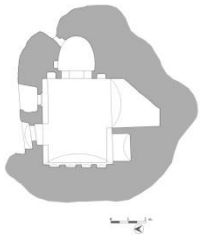
Kat. No 6: 4 Nolu Kilise

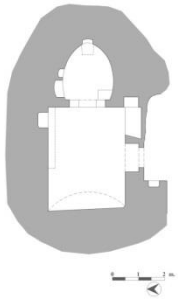
Kat. No 7: 6 Nolu Kilise

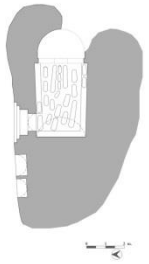
Kat. No 8: 7 Nolu Kilise

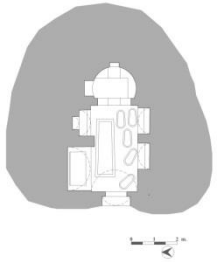
Kat. No 9: 9 Nolu Kilise

Kat. No 10: 10 Nolu Kilise

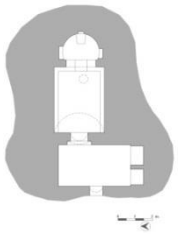
Kat. No 11: 12 Nolu Kilise

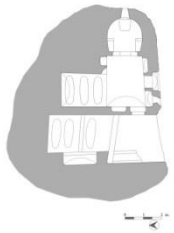
Kat. No 12: 14 Nolu Kilise

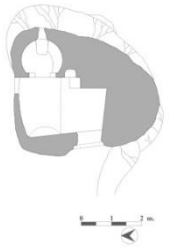
Kat. No 13: 15 Nolu (Atlı) Kilise

Kat. No 14: 16 Nolu Kilise

Kat. No 15: 17 Nolu (Otlu)Kilise

Kat. No 16: 18 Nolu Kilise

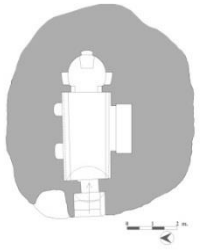
Kat. No 17: 19 Nolu Kilise

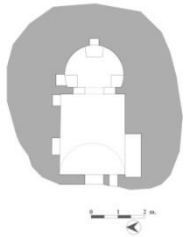
Kat. No 18: 20 Nolu Kilise

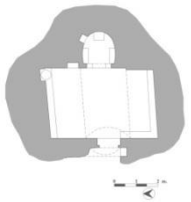
Kat. No 19: 21 Nolu Kilise

Kat. No 20: 22 Nolu (Clementios) Kilisesi

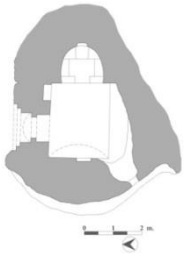
Kat. No 21: 24 Nolu (Paraskeve) Kilisesi

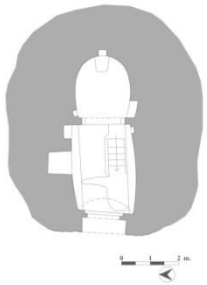
Kat. No 22: 28 Nolu Kilise

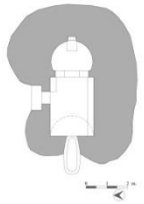
Kat. No 23: 29 Nolu(Antonios) Kilise

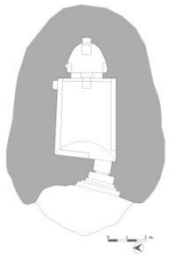
Kat. No 24: 30 Nolu (Sümer 1) Kilise

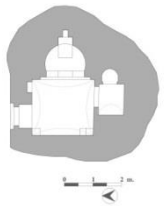
Kat. No 25: 31 Nolu (Sümer 2) Kilise

Kat. No 26: 32 Nolu (Sümer 3) Kilise

Kat. No 27: 33 Nolu (Güvercinli) Kilise

Kat. No 28: 35 Nolu Kilise

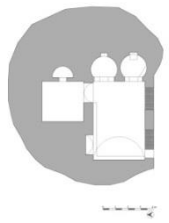
Kat. No 29: 41 Nolu (Harim A) Kilise

Kat. No 30: 42 Nolu (Harim B) Kilise

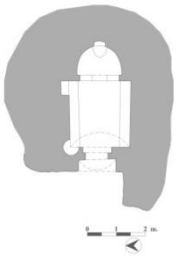
Kat. No 31: 43 Nolu Kilise

Kat. No 32: 46 Nolu Kilise

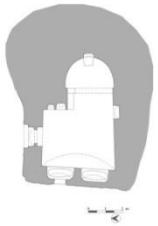
Kat. No 33: 48 Nolu (Yatık) Kilise

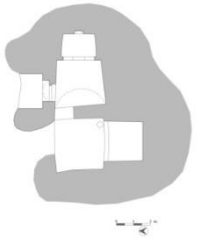
Kat. No 34: 49 Nolu Kilise

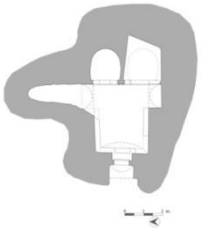
Kat. No 35: 50 Nolu (Son) Kilise

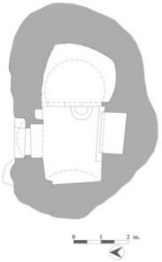
Kat. No 36: 51 Nolu Kilise

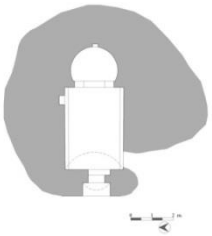
Kat. No 37: 52 Nolu Kilise

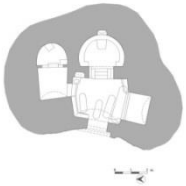
Kat. No 38: 54 Nolu Kilise

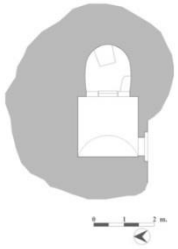
Kat. No 39: 56 Nolu (Koç) Kilise

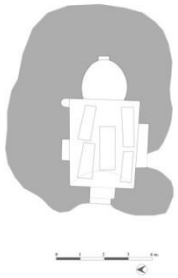
Kat. No 40: 57 Nolu (Çömlekçi Yanı) Kilise

Kat. No 41: 58 Nolu (Çömlekçi) Kilise

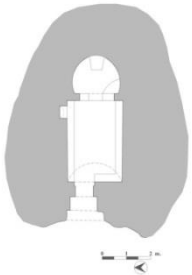
Kat. No 42: 59 Nolu (Çömlekçi ardı) Kilise

Kat. No 43: 60 Nolu (Yanlız) Kilise

Kat. No 44: 65 Nolu (Kömürlü) Kilise

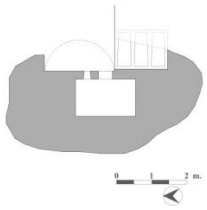
Kat. No 45: 66 Nolu (Küçük) Kilise

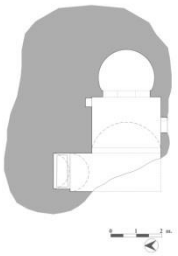
Kat. No 46: 68 Nolu Kilise

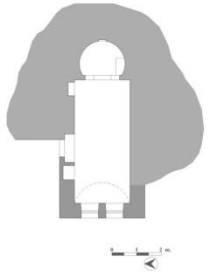
Kat. No 47: 70 Nolu Kilise

Kat. No 67: 25 Nolu Kilise

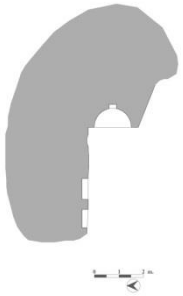
Kat. No 69: 39 Nolu Kilise

Kat. No 71: 53 Nolu Kilise

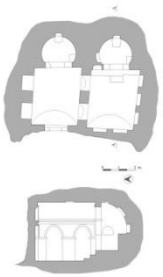

Kat. No 72: 55 Nolu Kilise

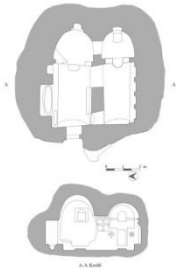

Kat. No 73: 63 Nolu Kilise

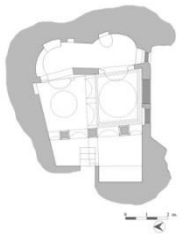
Tablo 1: *Güzelyurt Manastır Vadisi ve Hinterlandındaki Tek Nefli Kiliseler*

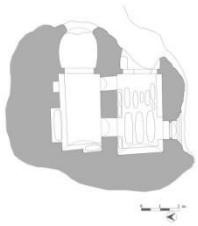
Kat. No 48: 5 Nolu Kilise

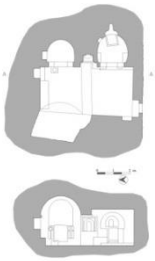
Kat. No 49: 8 Nolu Kilise

Kat. No 50: 11 Nolu (Georgios) Kilise

Kat. No 51: 26 Nolu (Ahmadlı) Kilise

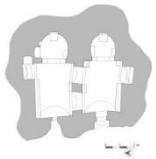
Kat. No 52: 27 Nolu Kilise

Kat. No 53: 34 Nolu Kilise

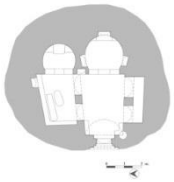
Kat. No 54: 36 Nolu (Mağara, Cevizli Sokak 2) Kilise

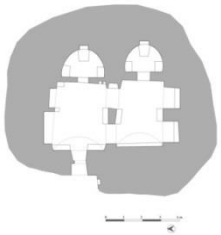
Kat. No 55: 38 Nolu Kilise

Kat. No 56: 44 Nolu (Harim C) Kilisesi

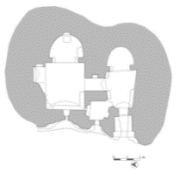
Kat. No 57: 47 Nolu Kilise

Kat. No 58: 62 Nolu (Fırıntaşı) Kilisesi

Kat. No 59: 64 Nolu (Kalburlu) Kilise

Kat. No 60: 67 Nolu (Çifte) Kilise

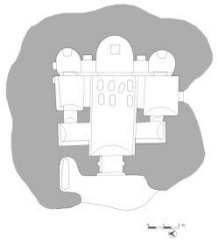

Kat. No 61: 69 Nolu (Kızıl) Kilise

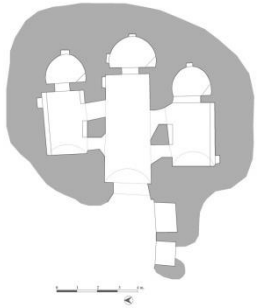

Kat. No 70: 40 Nolu Kilise

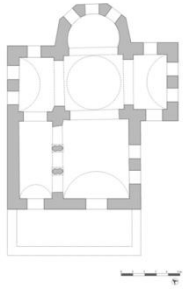
Tablo 2: *Güzelyurt Manastır Vadisi ve Hinterlandındaki İki Nefli Kiliseler*

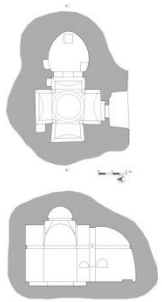
Kat. No 62: 13 Nolu Kilisesi

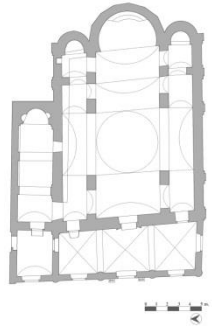
Kat. No 63: 61 Nolu (Üçlü) Kilise

Kat. No 3: Kızıl Kilise planı

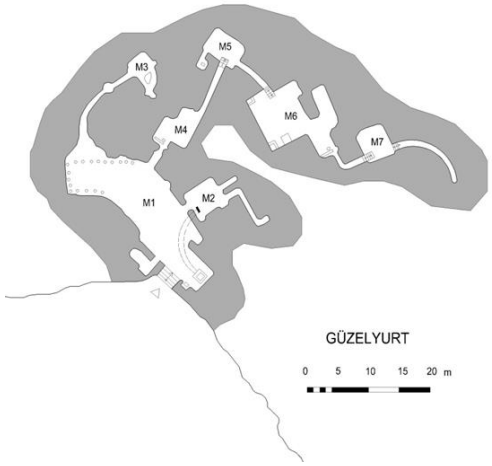

Kat. No 64: 45 Nolu (Haç) Kilise

Kat. No 2: Hagios Georgios Kilisesi

Tablo 3: *Güzelyurt Manastır Vadisi ve Hinterlandındaki Üç Nefli, Serbest Haç ve Kapalı Yunan Haçı Planlı Kiliseler*

Kat. No 74: 1 Nolu Kaya Oyma Kompleks

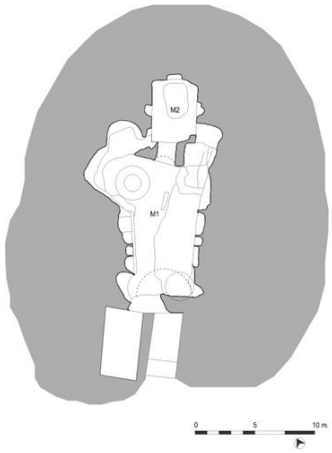
Kat. No 75: 2 Nolu Kaya Oyma Kompleks

Kat. No 76: 3 Nolu Kaya Oyma Kompleks

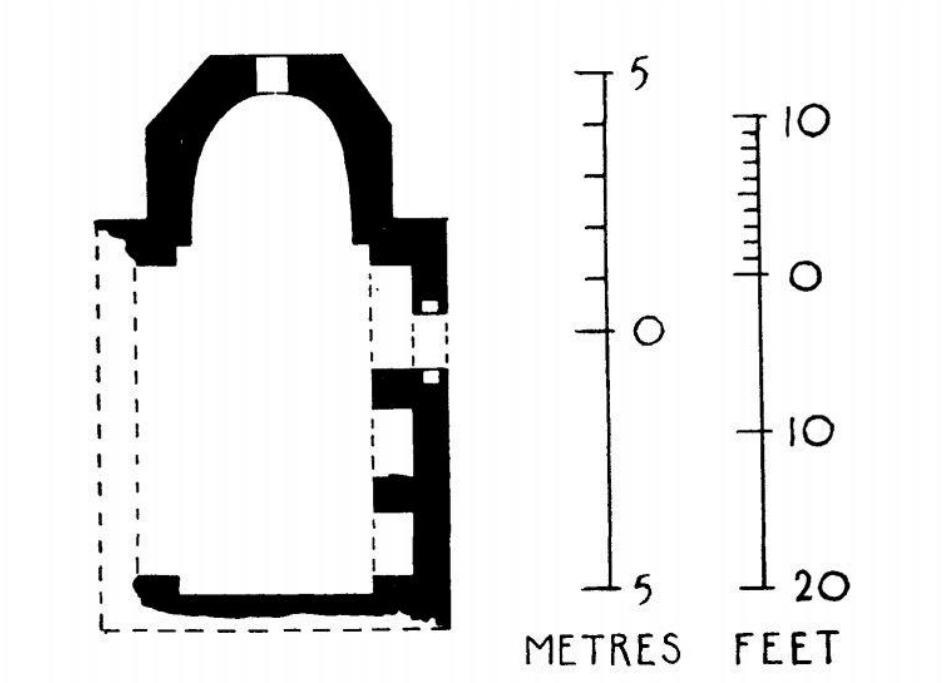
Kat. No 77: 4 Nolu Kaya Oyma Kompleks

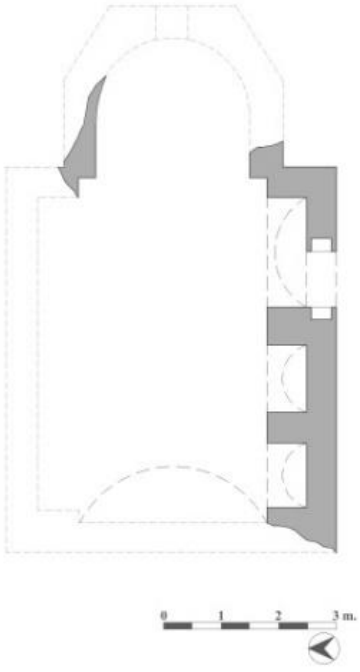
Kat. No 78: 5 Nolu Kaya Oyma Kompleks

Tablo 4: *Güzelyurt Manastır Vadisi ve Hinterlandındaki Kaya oyma kompleksler*

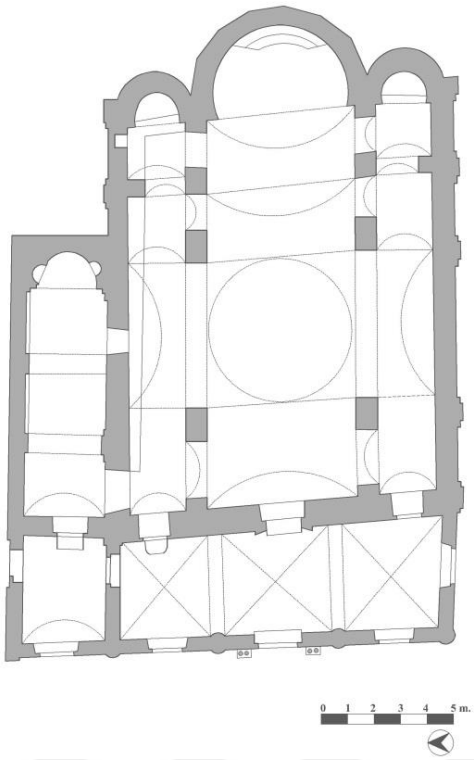
EK-2: ÇİZİMLER

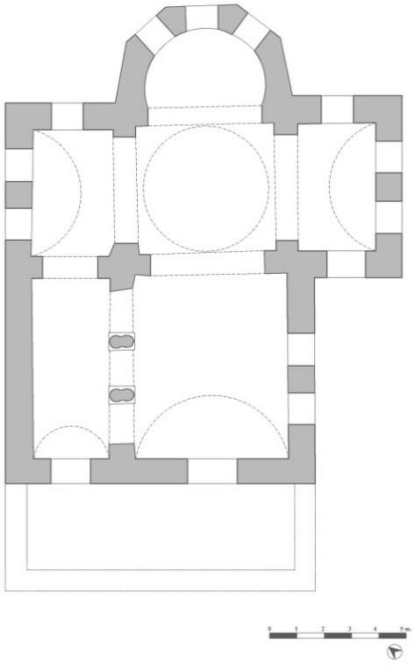
Çizim 1: *Yamaç Kilisenin plan çizimi. (Ramsay-Bell, 1909).*

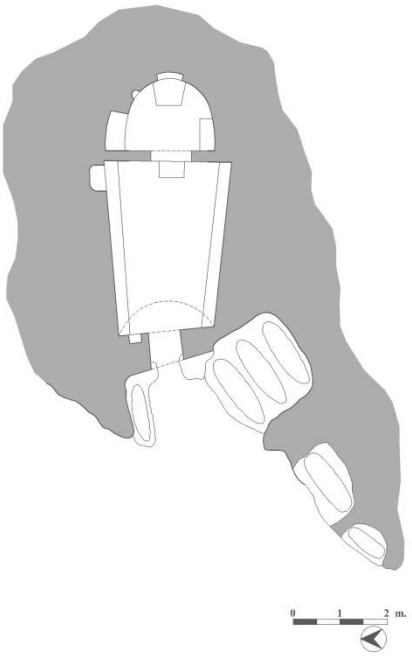
Çizim 2: *Kilisenin günümüzdeki planının çizimi. (Ramsay-Bell, 1909) işlenerek.*

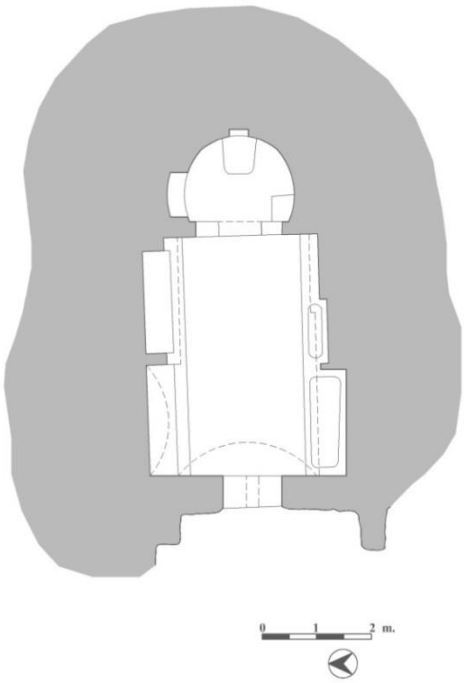
Çizim 3: *Hagios Georgios Kilisesi planı*

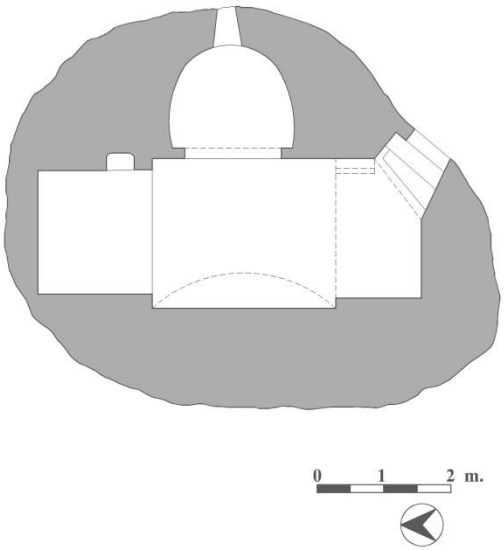
Çizim 4: *Kızıl Kilise planı (Restle, 1979).*

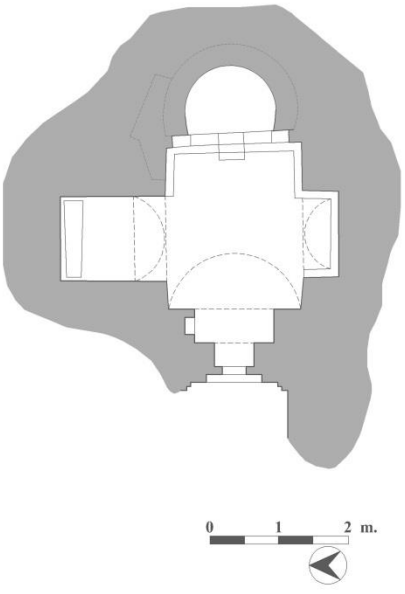
Çizim 5: *1 Nolu kilisenin planı (Çetin, 1985: Çizim: 5) işlenerek.*

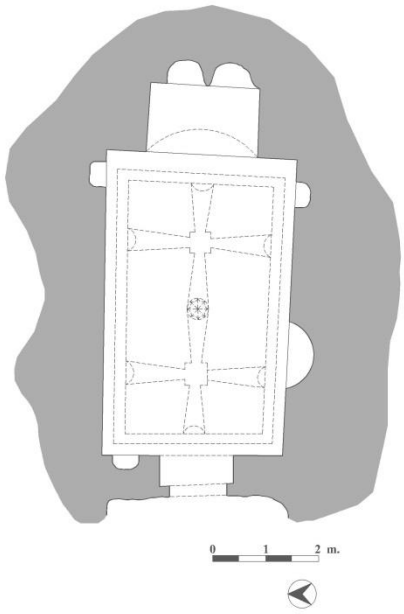
Çizim 6: *2. Nolu Kilise planı (Çetin, 1985).*

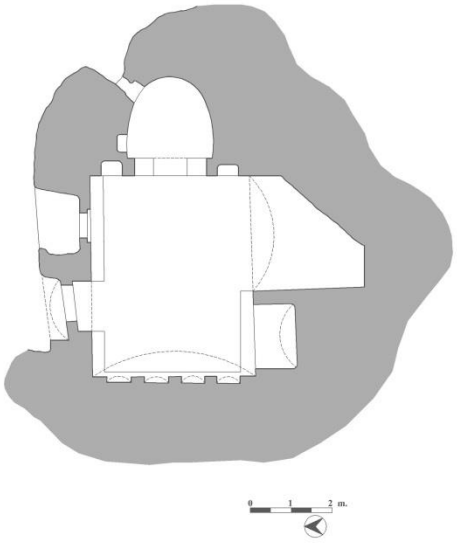
Çizim 7: *4 Nolu kilisesinin planı (Çetin, 1985: Çizim: 3) işlenerek.*

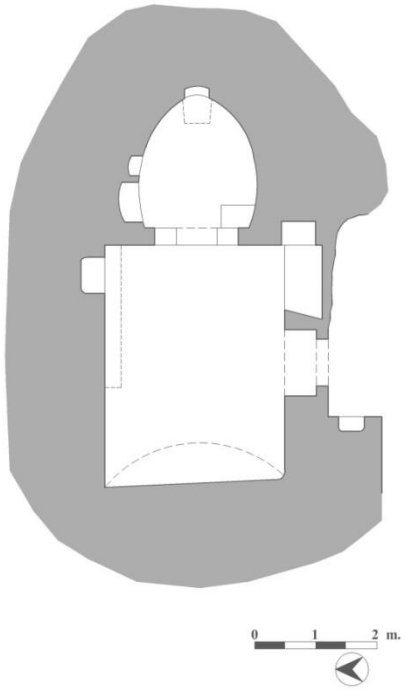
Çizim 8: *6 Nolu kilisenin planı.*

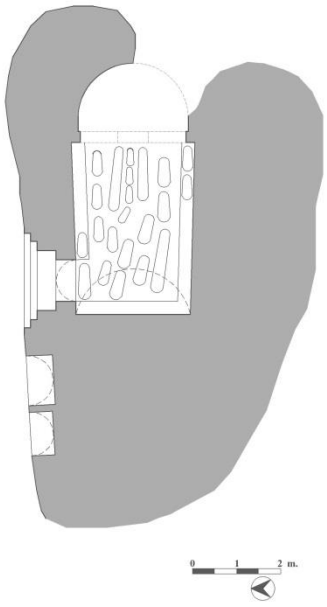
Çizim 9: *7 Nolu kilisenin planı (Çetin, 1985).*

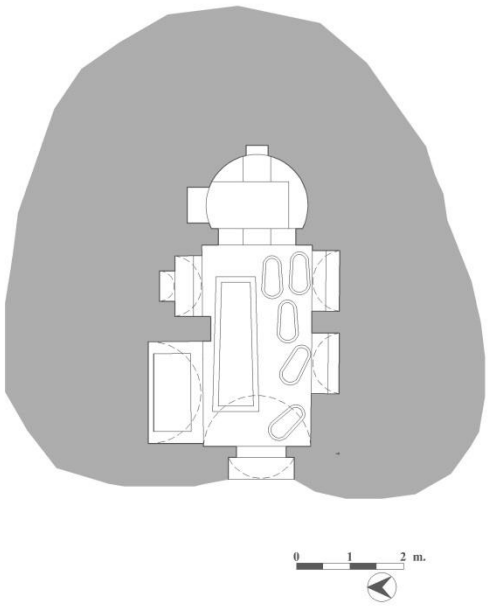
Çizim 10: *9 Nolu kilisenin planı (Çetin, 1985).*

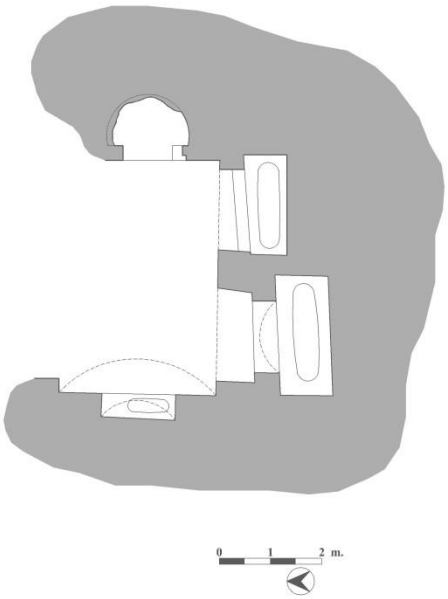
Çizim 11: *10 Nolu kilisesinin planı (Çetin, 1985) işlenerek.*

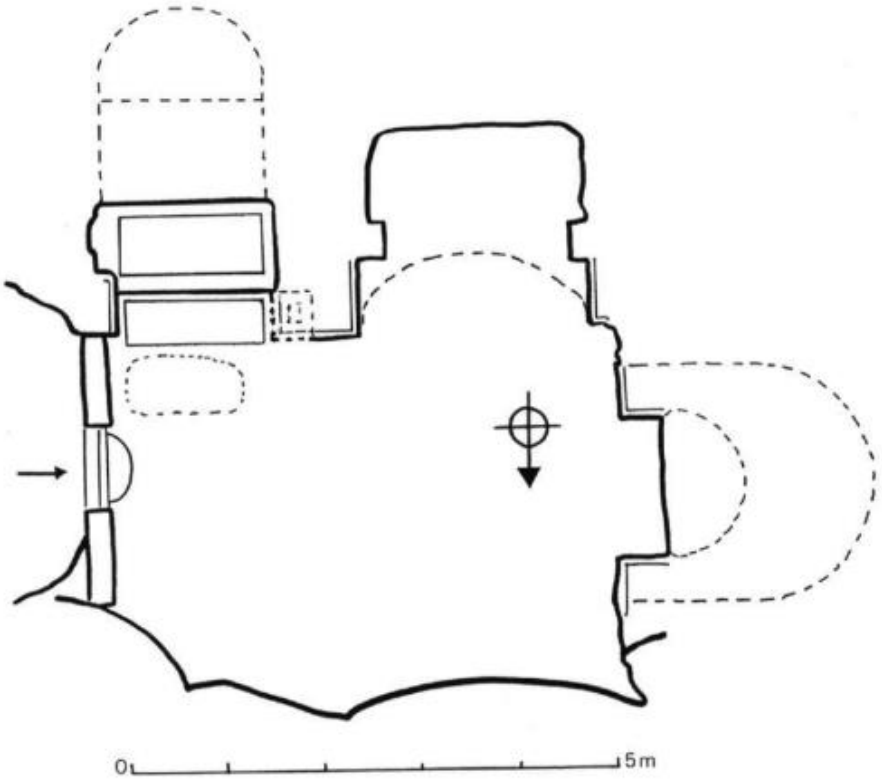
Çizim 12: *12 Nolu kilise planı.*

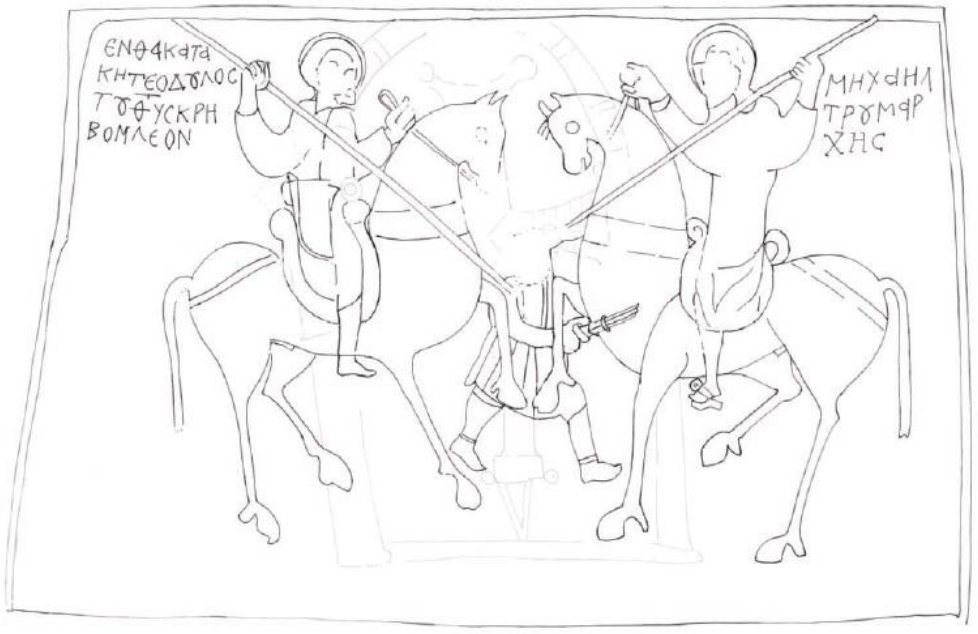
Çizim 13: *14 Nolu kilise planı.*

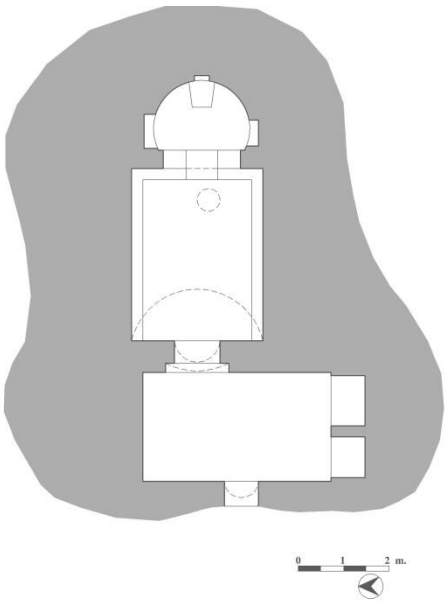
Çizim 14: *15 Nolu (Atlı) kilisenin planı (Çetin, 1985).*

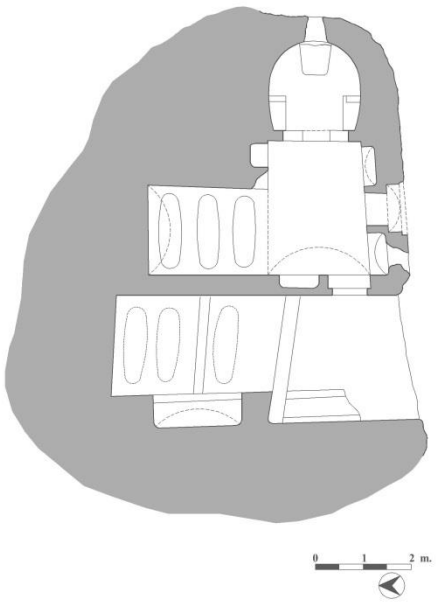
Çizim 15: *15 Nolu (Atlı) kilisenin planı (Thierry, 2009).*

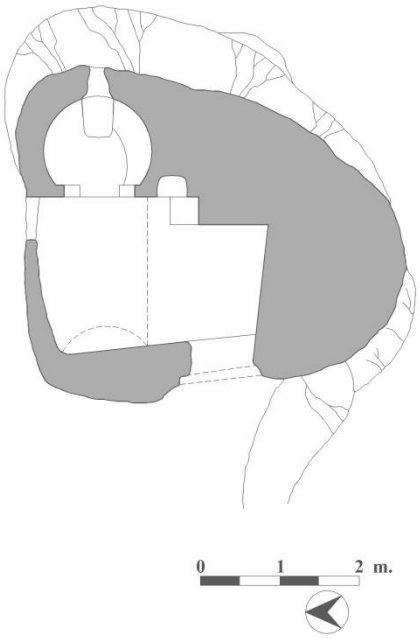
Çizim 16: *15 Nolu (Atlı) kiliseden detay (Jolivet Lévy, 2009).*

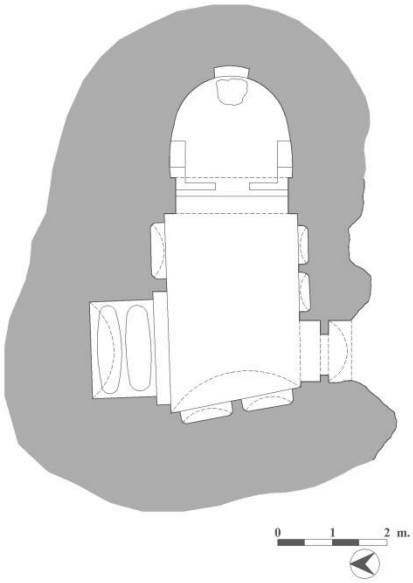
Çizim 17: *16 Nolu kilise planı.*

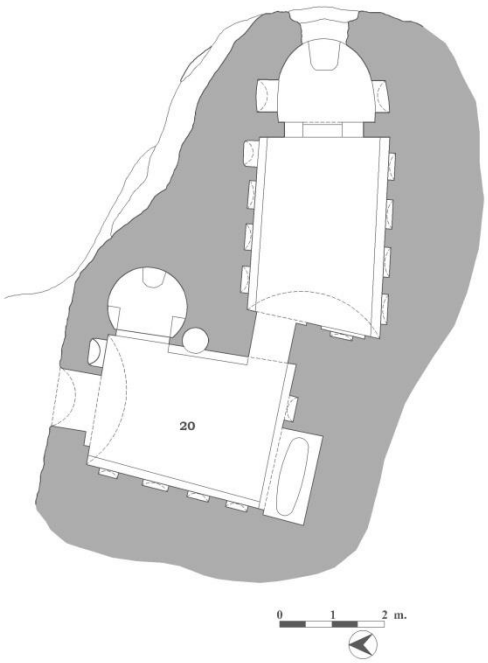
Çizim 18: *17 Nolu (Otlu) kilise planı (Çetin, 1985).*

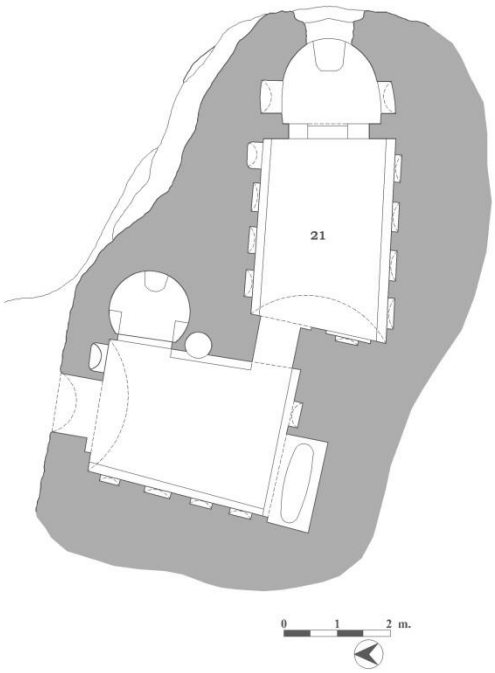
Çizim 19: *18 Nolu kilise planı (Çetin, 1985).*

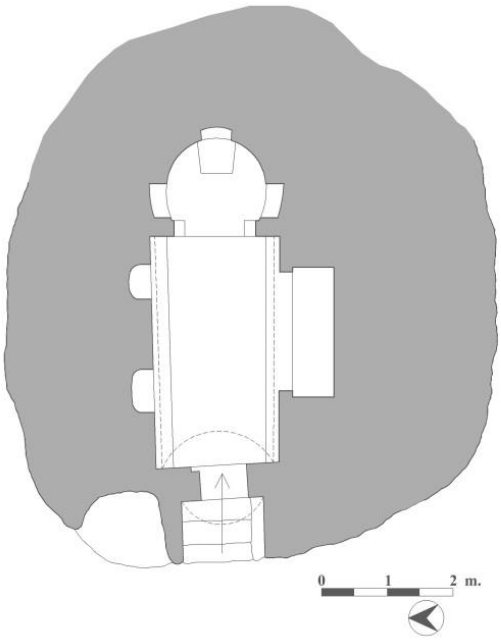
Çizim 20: *19 Nolu kilise planı (Çetin, 1985).*

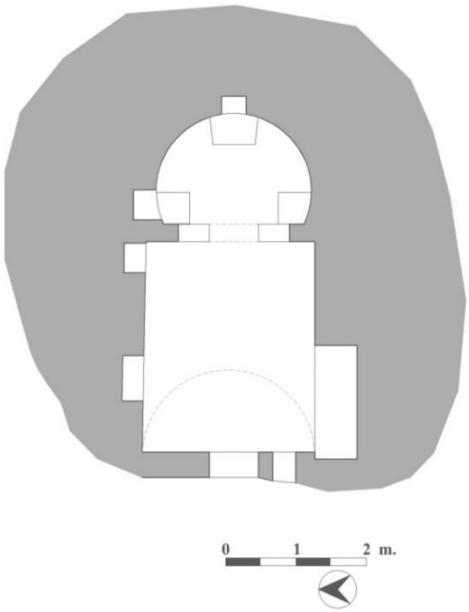
Çizim 21: *20 Nolu kilise planı (Çetin, 1985).*

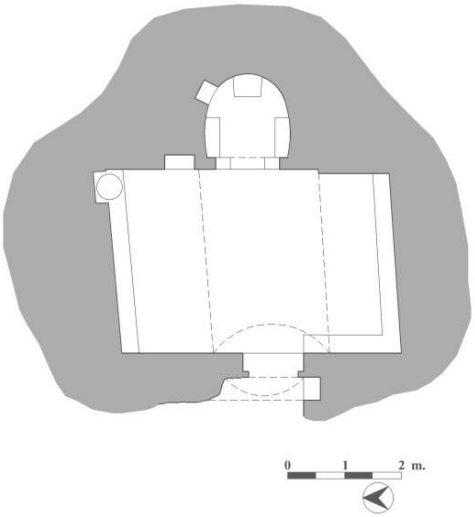
Çizim 22: *21 Nolu kiliselerin planı (Çetin, 1985).*

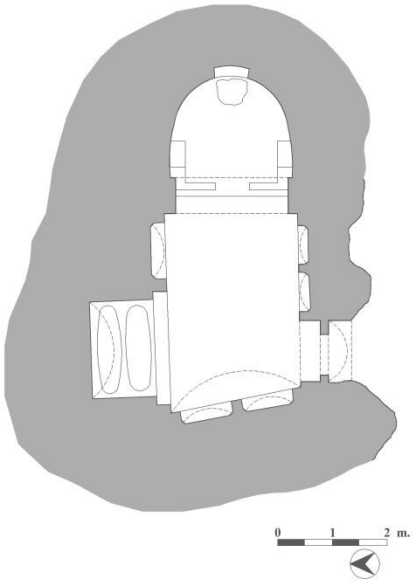
Çizim 23: *22 Nolu (Hagios Clementios) kilisenin planı (Çetin, 1985) işlenerek.*

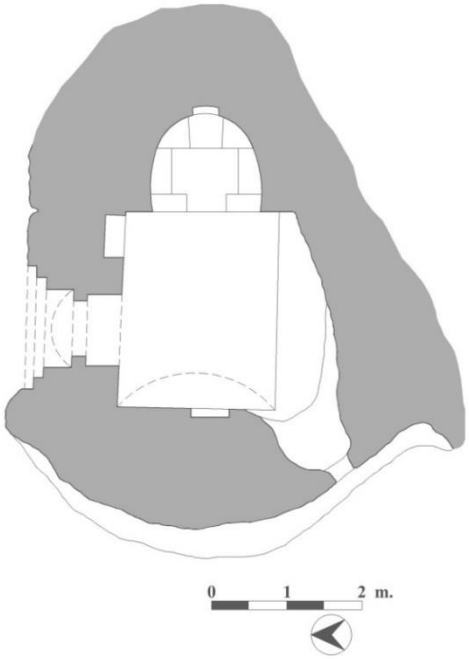
Çizim 24: *24 Nolu (Hagios Paraskeve) kilisenin planı.*

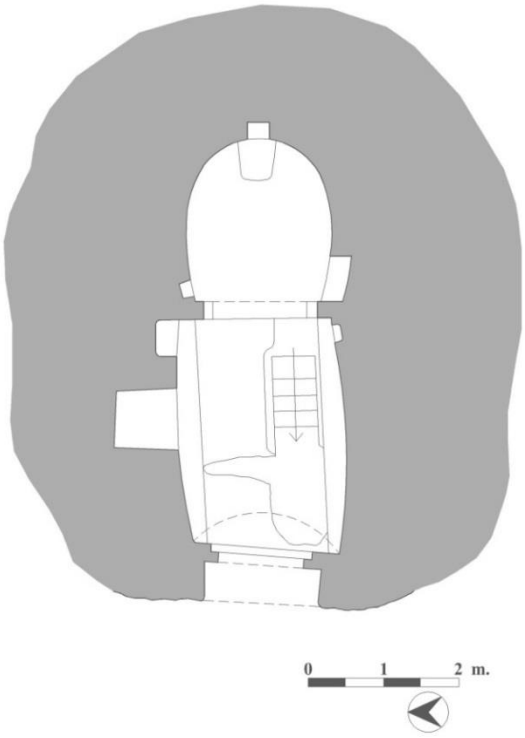
Çizim 25: *28 Nolu kilise planı (Çetin, 1985) işlenerek.*

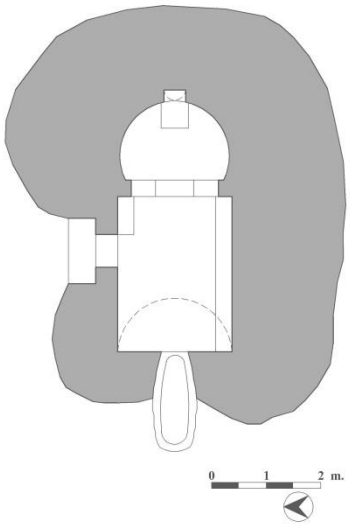
Çizim 26: *29 Nolu (Hagios Antonios) kilisesinin planı.*

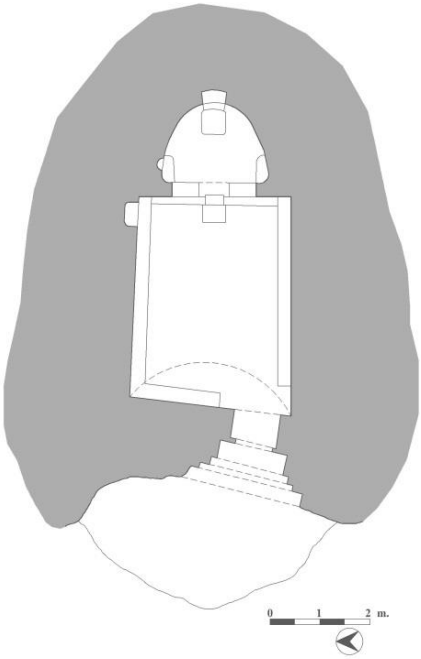
Çizim 27: *30 Nolu (Sümer 1) kilisesinin planı (Çetin, 1985).*

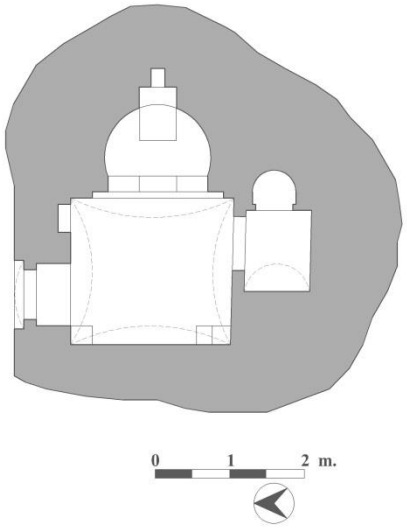
Çizim 28: *31 Nolu (Sümer 2) kilisesinin planı (Çetin, 1985).*

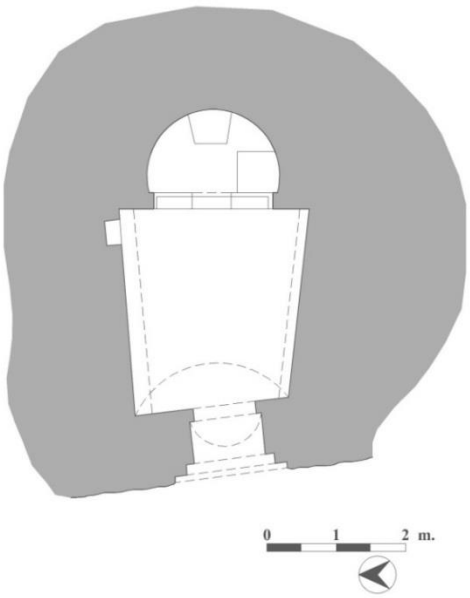
Çizim 29: *32 Nolu (Sümer 3) kilisesinin planı.*

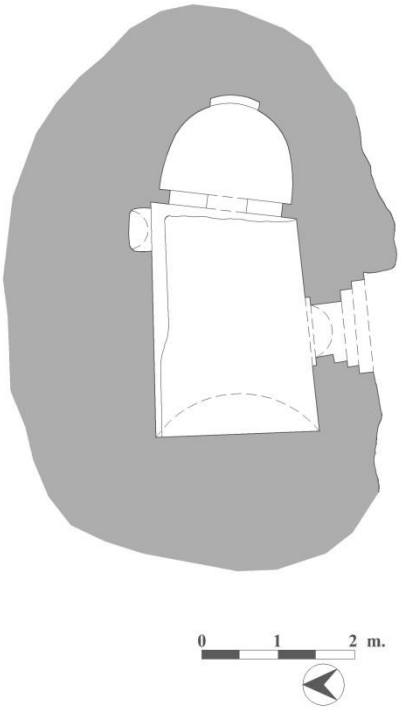
Çizim 30: *33 Nolu (Güvercinli) kilisesinin planı (Çetin, 1985).*

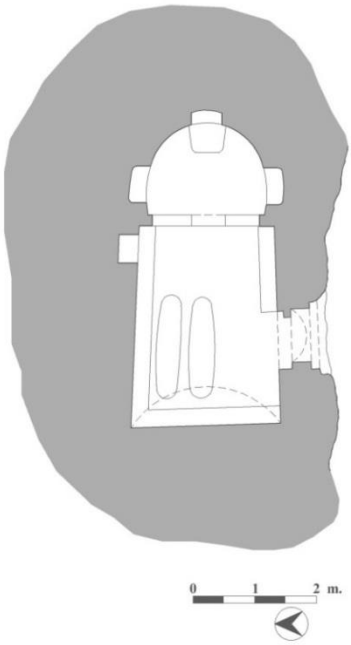
Çizim 31: *35 Nolu Kilisesinin planı.*

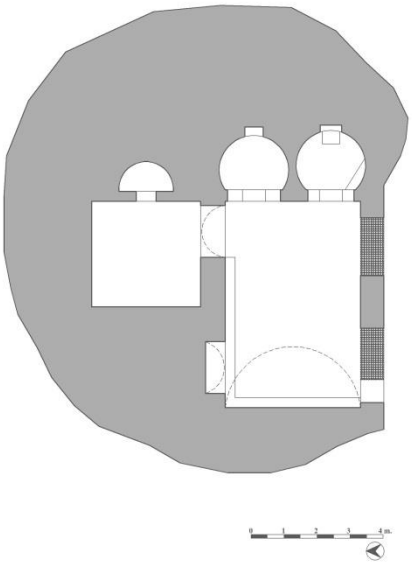
Çizim 32: *41 Nolu (Harim A) kilisenin planı (Çetin, 1985).*

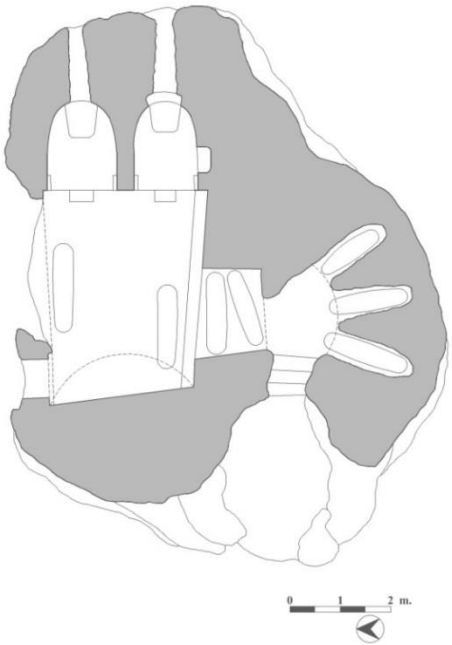
Çizim 33: *42 Nolu (Harim B) kilisenin planı (Çetin, 1985).*

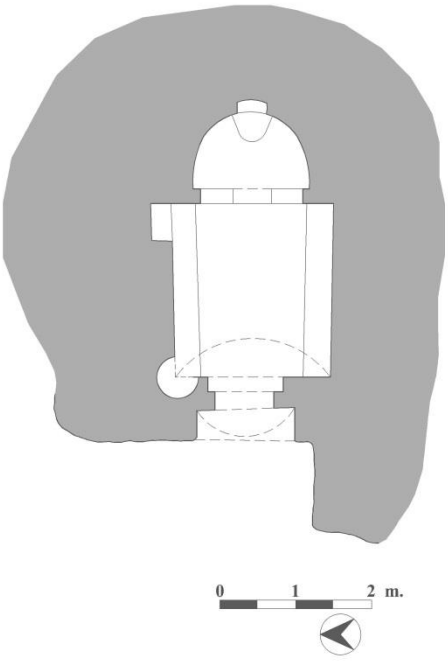
Çizim 34: *43 Nolu Kilisenin planı (Çetin, 1985).*

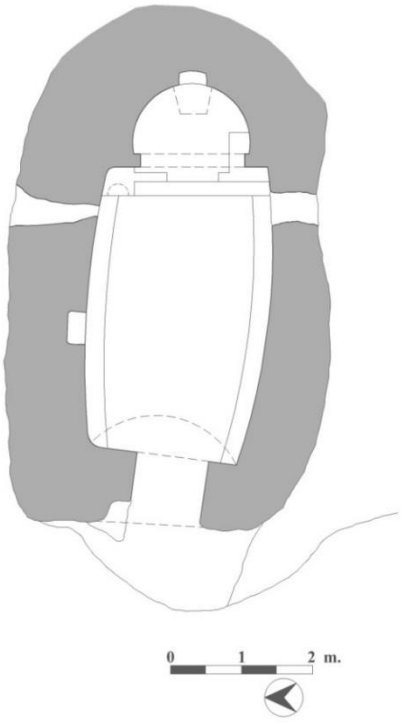
Çizim 35: *46 Nolu Kilisenin planı.*

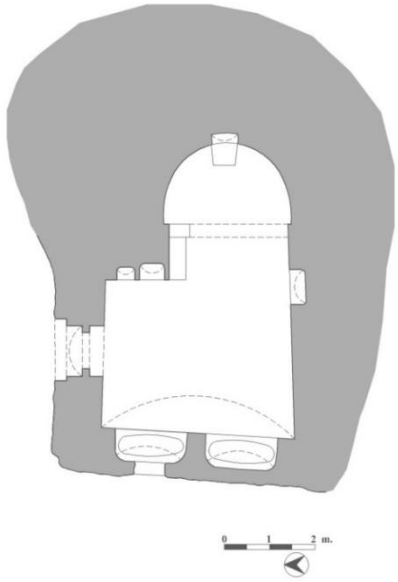
Çizim 36: *48 Nolu (Yatık) kilise planı (Çetin, 1985) işlenerek.*

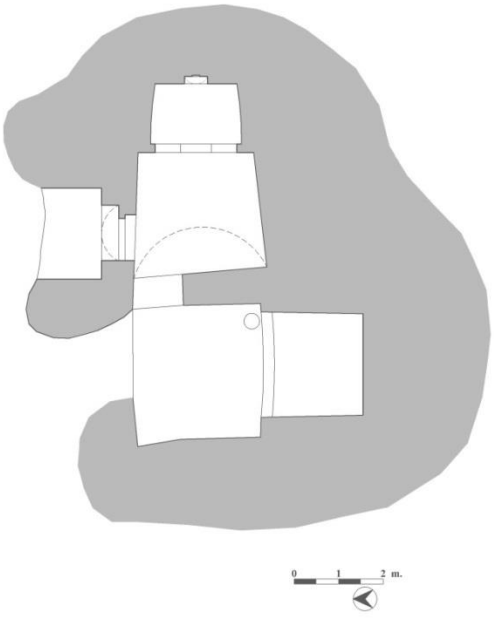
Çizim 37: *49 Nolu kilisenin planı (Çetin, 1985).*

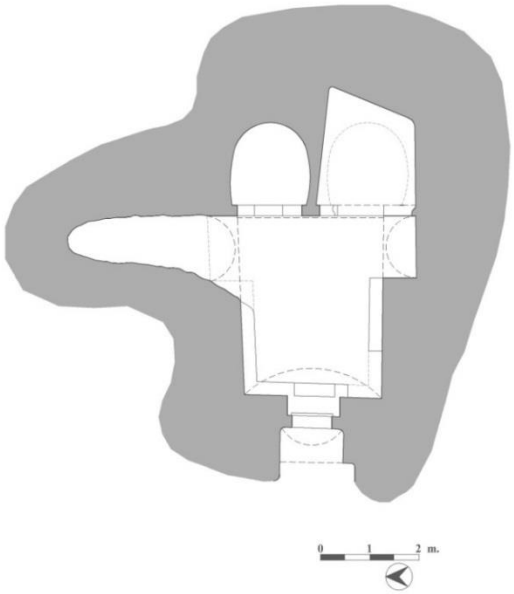
Çizim 38: *50 Nolu (Son) Kilisenin planı (Çetin, 1985).*

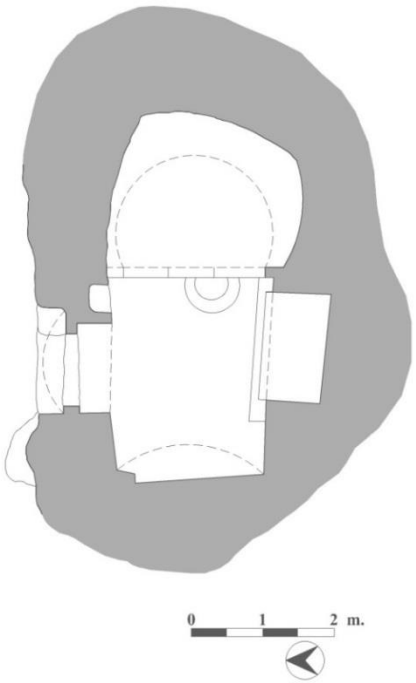
Çizim 39: *51 Nolu kilisenin planı (Çetin, 1985).*

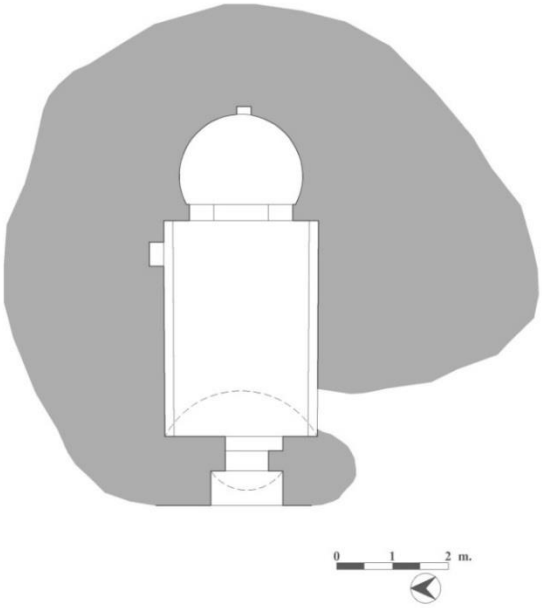
Çizim 40: *52 Nolu kilisenin planı.*

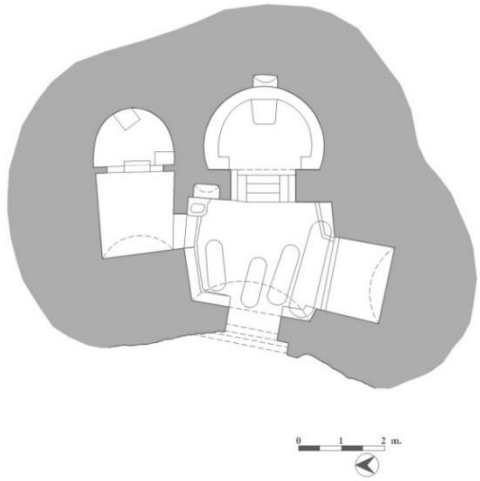
Çizim 41: *54 Nolu kilisenin planı (Çetin, 1985).işlenerek.*

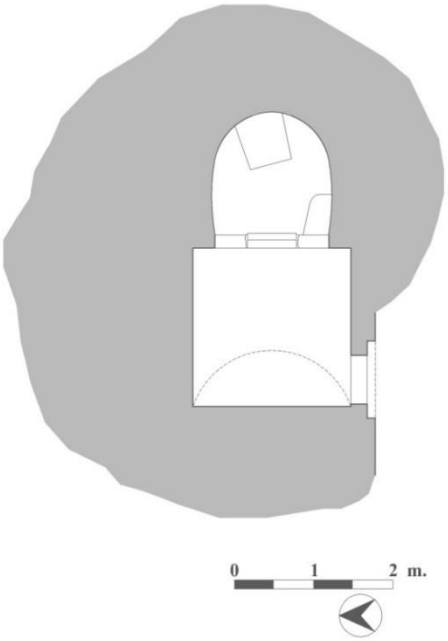
Çizim 42: *56 Nolu (Hacı Saadet Koç - Koç) Kilisesinin planı (Çetin, 1985).*

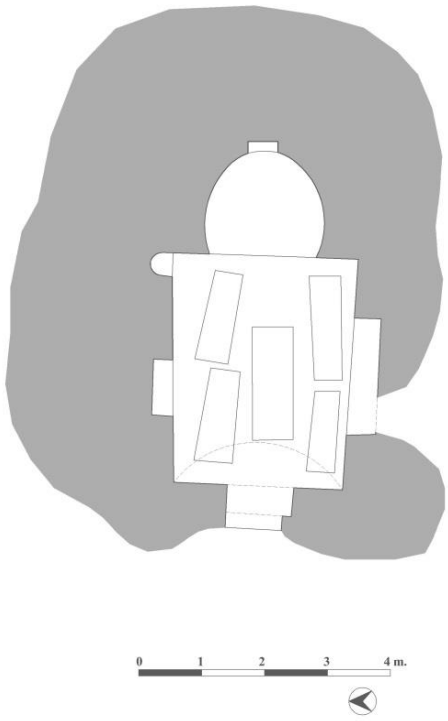
Çizim 43: *57 Nolu yapı (Çömlekçi Yanı) kilisesinin planı.*

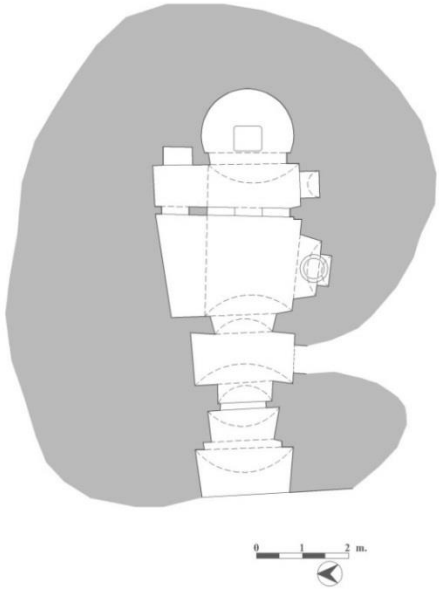
Çizim 44: *58 Nolu (Panagia/Cafarlar/Çömlekçi) kilisesi planı (Çetin, 1985) işlenerek.*

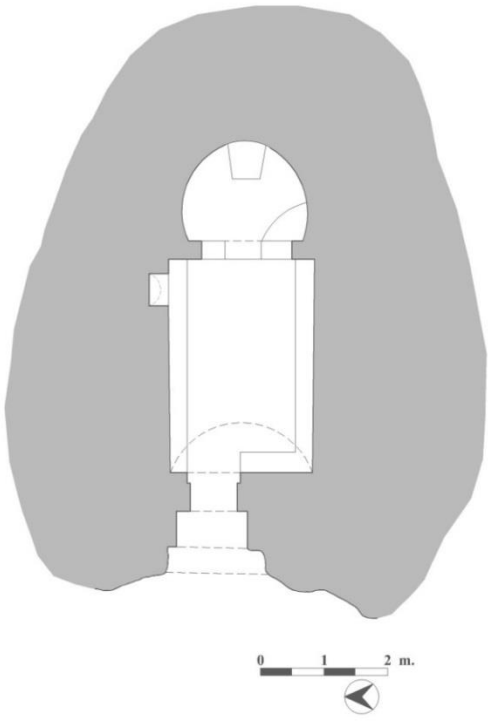
Çizim 45: *59 Nolu (Çömlekçi Ardı) Kilisesinin planı.*

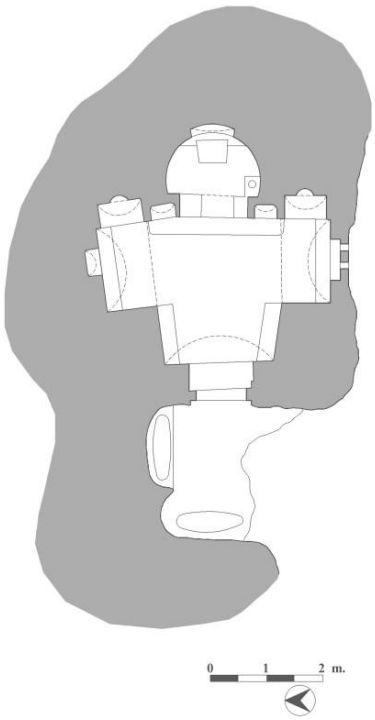
Çizim 46: *60 Nolu (Yalnız) kilise planı (Pekak, 1993) işlenerek.*

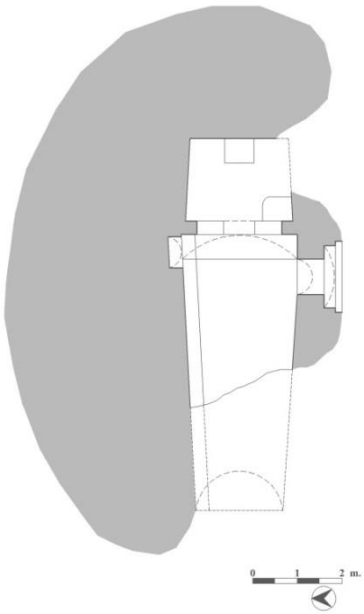
Çizim 47: *65 Nolu (Manastır Panagiası / Kömürlü) kilise planı (Çetin, 1985) işlenerek.*

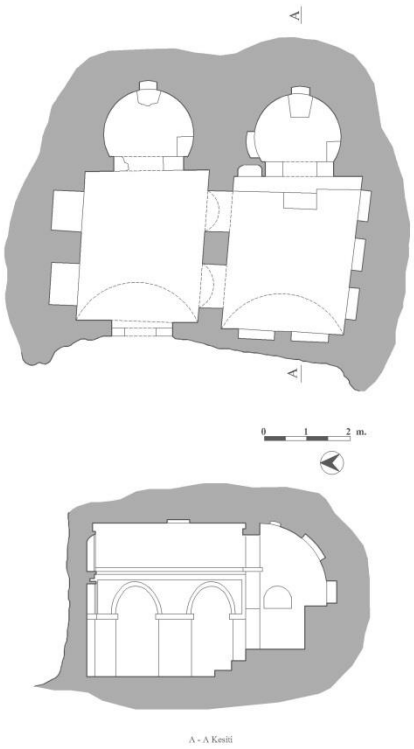
Çizim 48: *66 Nolu (Küçük) kilise planı.*

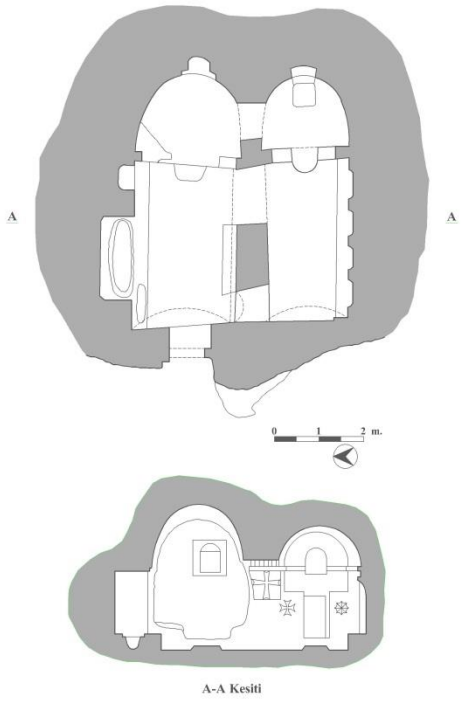
Çizim 49: *68 Nolu kilisenin planı (Çetin, 1985).*

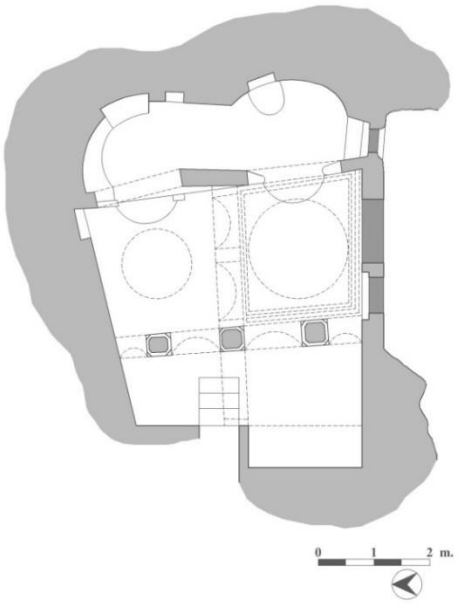
Çizim 50: *70 Nolu kilise planı.*

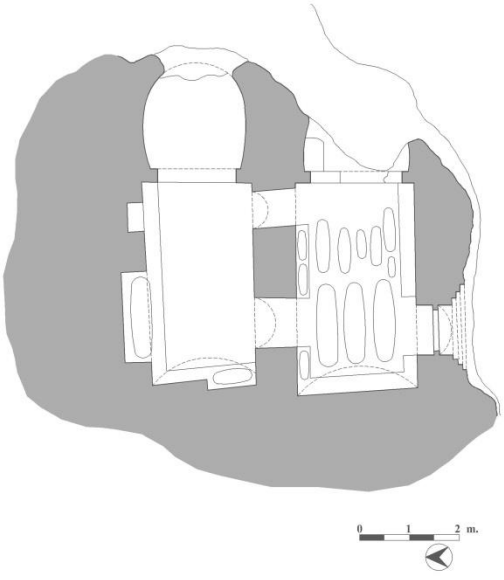
Çizim 51: *5 Nolu kilisenin planı ve kesiti (Çetin, 1985) işlenerek.*

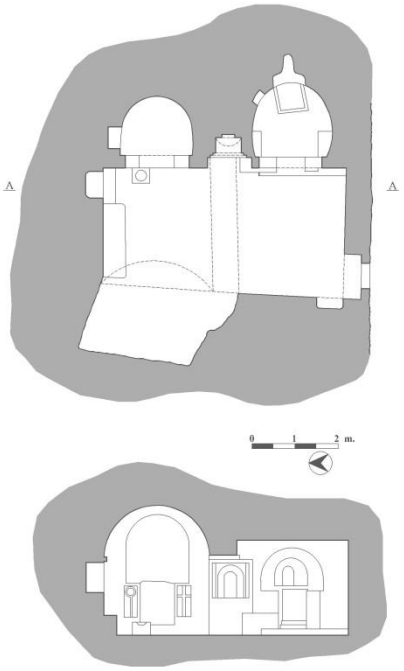
Çizim 52: *8 Nolu kilisenin plan ve kesiti (Çetin, 1985).*

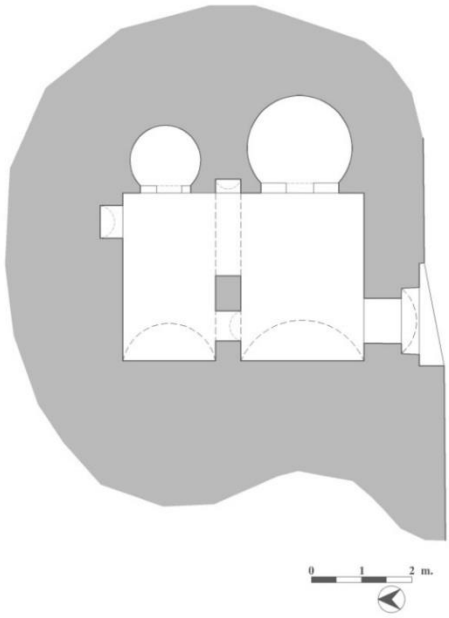
Çizim 53: *11 Nolu (Hagios Georgios) kilisesi planı.*

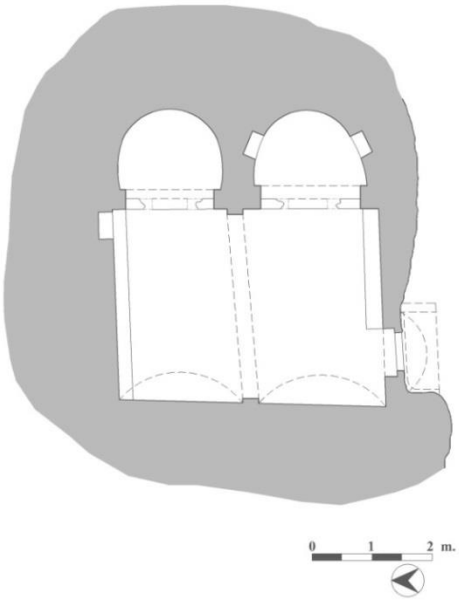
Çizim 54: *26 Nolu (Ahmadlı) kilisesinin planı (Çetin, 1985).*

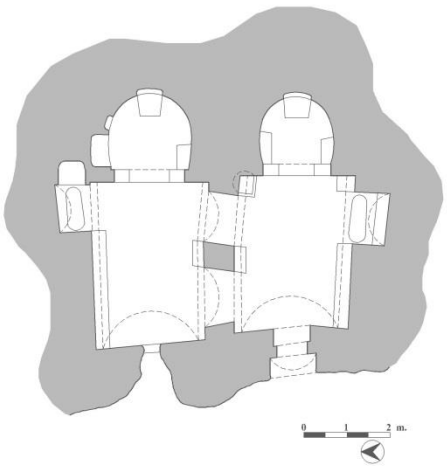
Çizim 55: *27 Nolu kilisenin planı ve kesiti (Çetin, 1985).*

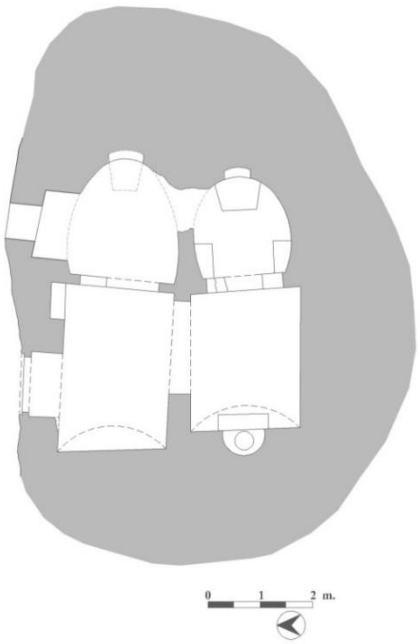
Çizim 56: *34 Nolu kilisenin planı.*

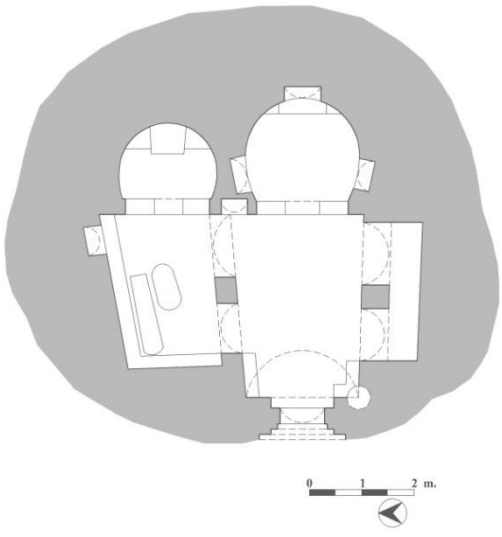
Çizim 57: *36 Nolu (Mağara, Cevizli Sokak 2) kilisenin planı (Çetin, 1985) işlenerek.*

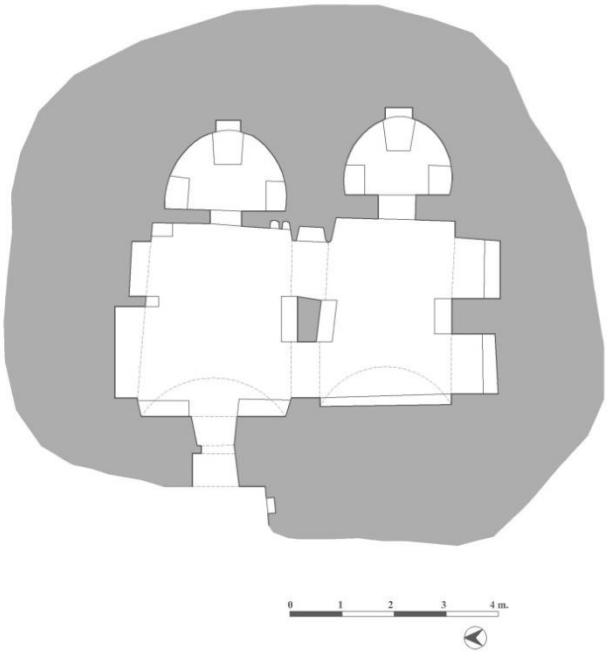
Çizim 58: *38 Nolu kilisenin planı (Çetin, 1985).*

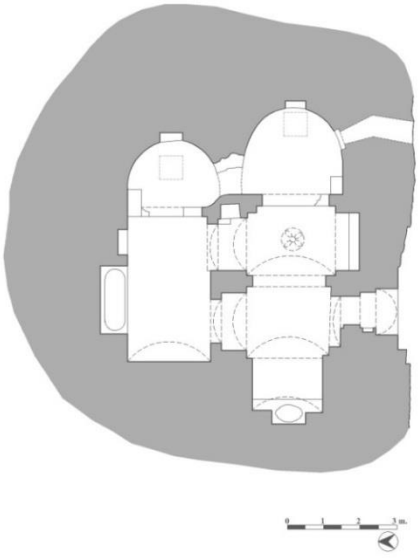
Çizim 59: *44 Nolu (Harim C) kilisenin planı (Çetin, 1985) işlenerek.*

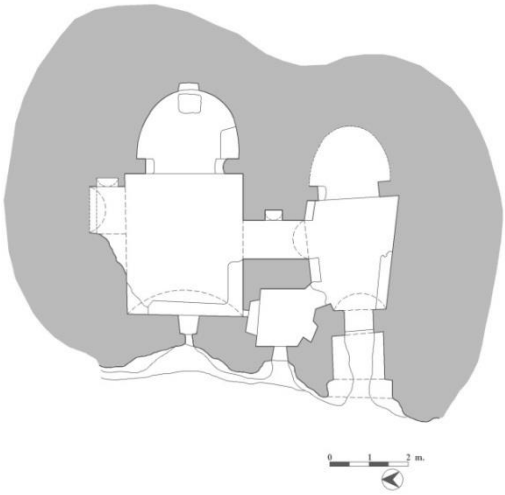
Çizim 60: *47 Nolu kilise planı.*

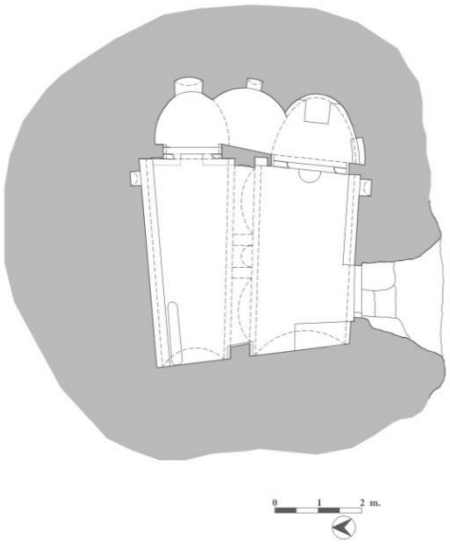
Çizim 61: *62 Nolu (Fırıntaşı) kilisesinin planı (Pekak, 1993) işlenerek.*

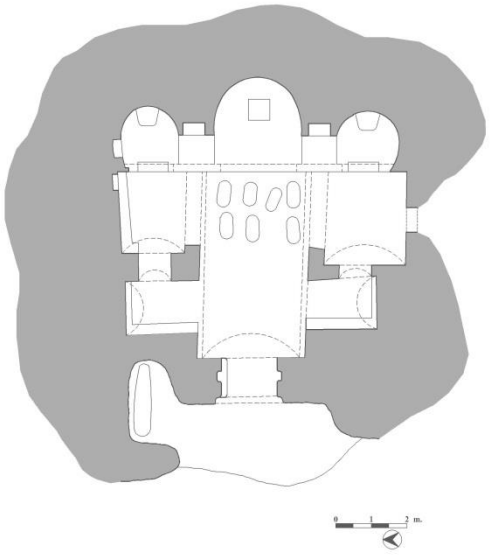
Çizim 62: *64 Nolu (Hagios Euthymios, Ephtemios, Epthemios, Ephthemios, Kalburlu, Kanberli) kilisesi planı (Çetin, 1985).*

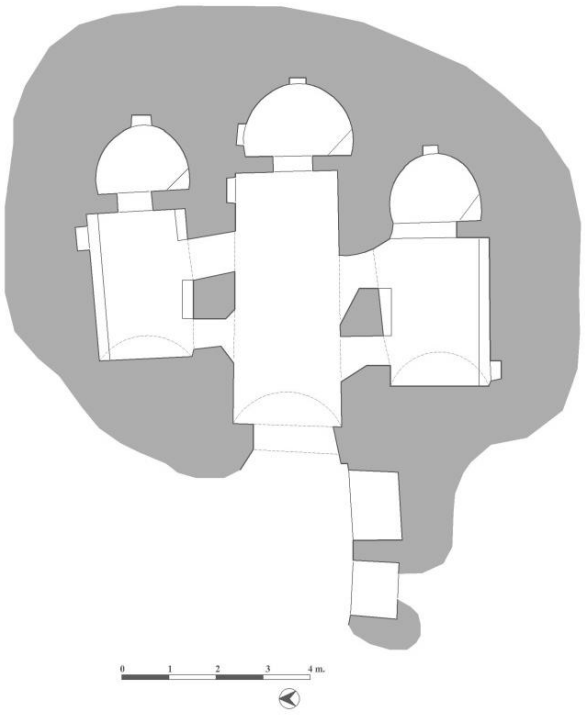
Çizim 63: *67 Nolu (Çifte) kilise planı (Çetin, 1985) işlenerek.*

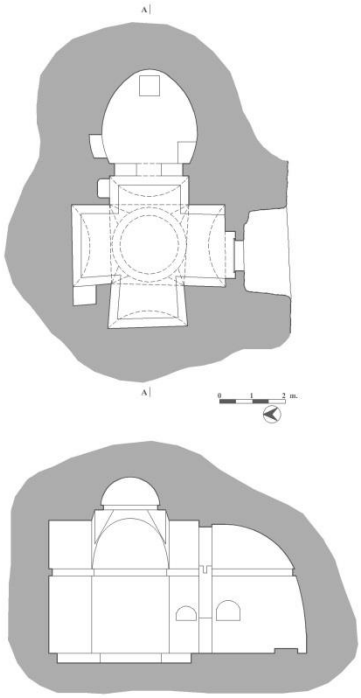
Çizim 64: *69 Nolu (Hagios Spyridon/Kızıl) kilise planı (Çetin, 1985) işlenerek.*

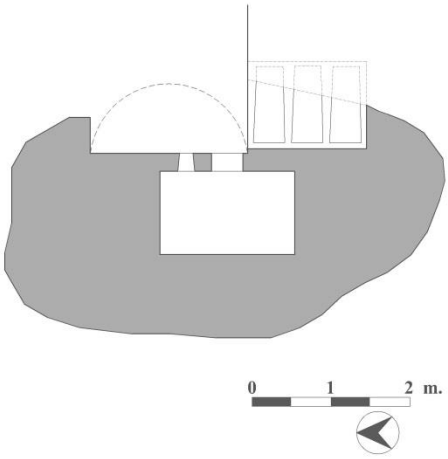
Çizim 65: *13 Nolu kilise planı (Çetin, 1985) işlenerek.*

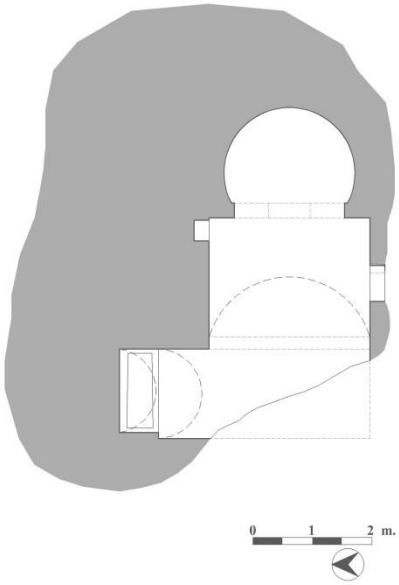
Çizim 66: *61 Nolu (Üçlü) kilise planı (Pekak, 1993) işlenerek.*

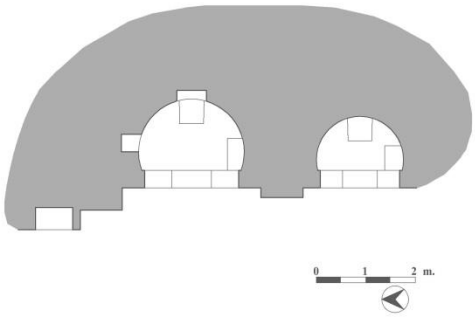
Çizim 67: *45 Nolu (Haç) kilise planı ve kesiti (Çetin, 1985) işlenerek.*

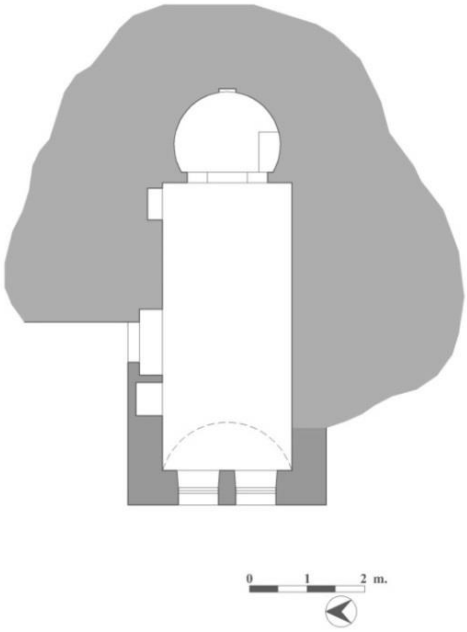
Çizim 68: *25 Nolu kilise planı.*

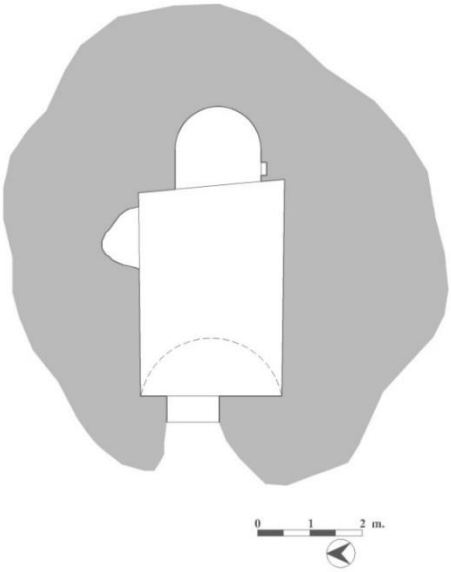
Çizim 69: *39 Nolu kilise planı.*

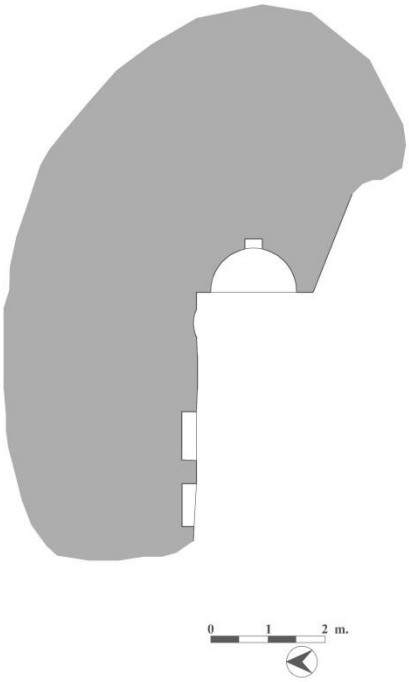
Çizim 70: *40 Nolu kilise planı.*

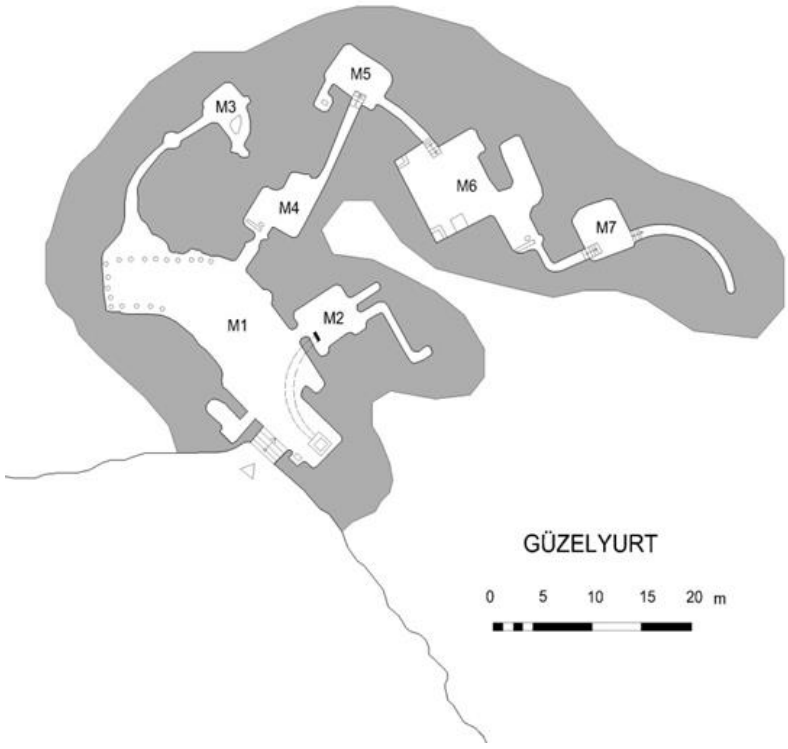
Çizim 71: *53 Nolu kilise planı.*

Çizim 72: *55 Nolu kilise planı.*

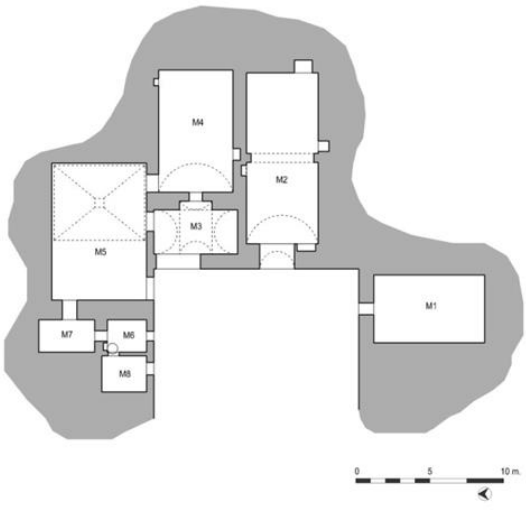
Çizim 73: *63 Nolu kilise planı.*

Çizim 74. *1 nolu kaya oyma kompleksin planı (Bixio,2012)işlenerek.*

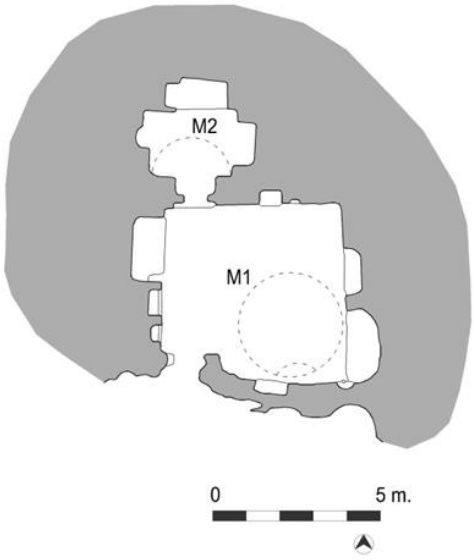
Çizim 75. *2 nolu kaya oyma kompleksin planı.*

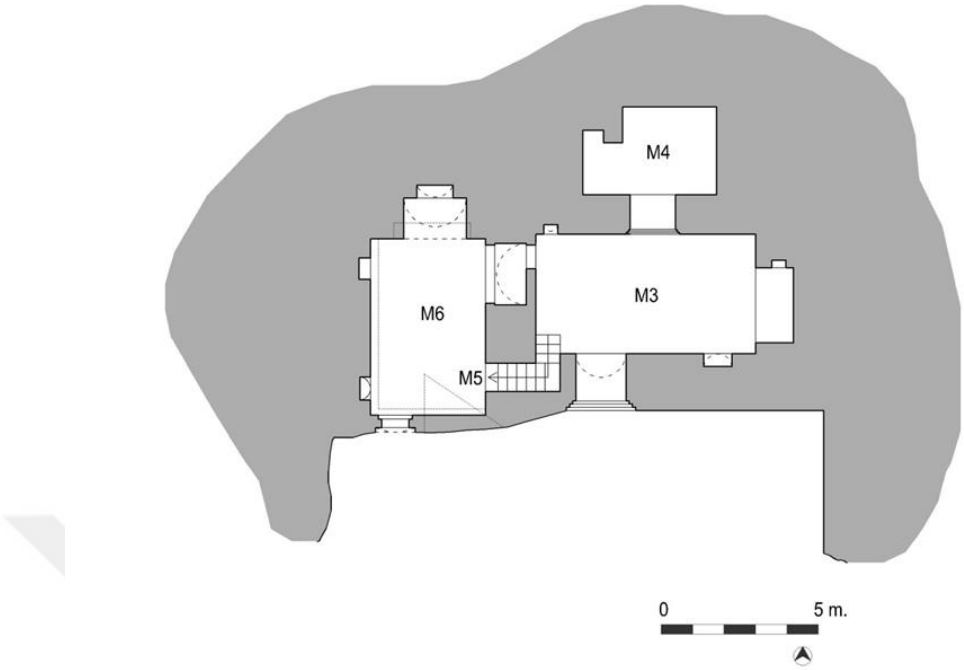
Çizim 76. *3 nolu kaya oyma kompleksin planı.*

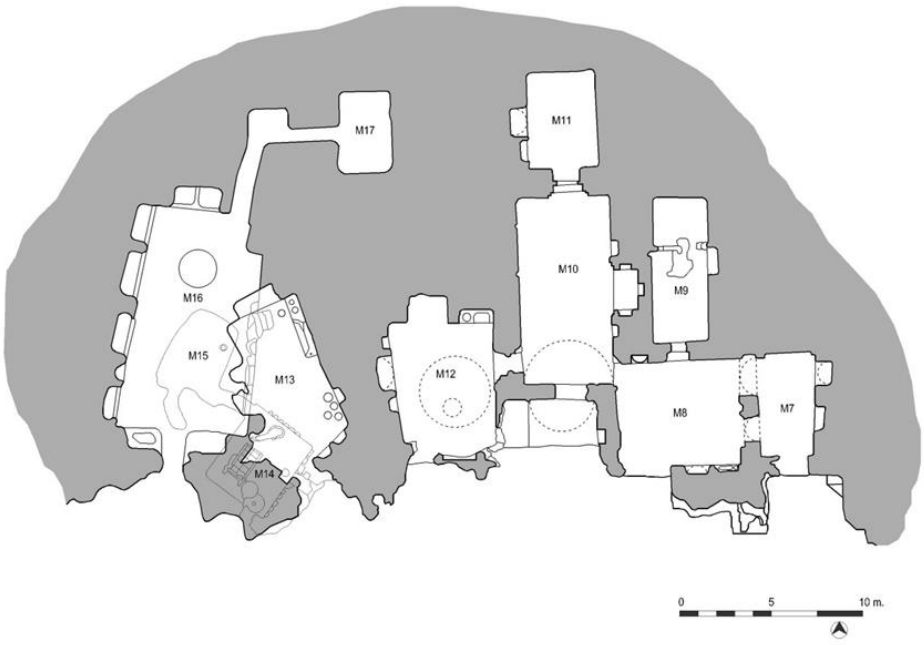
Çizim 77. 4 *nolu kaya oyma kompleksin planı.*

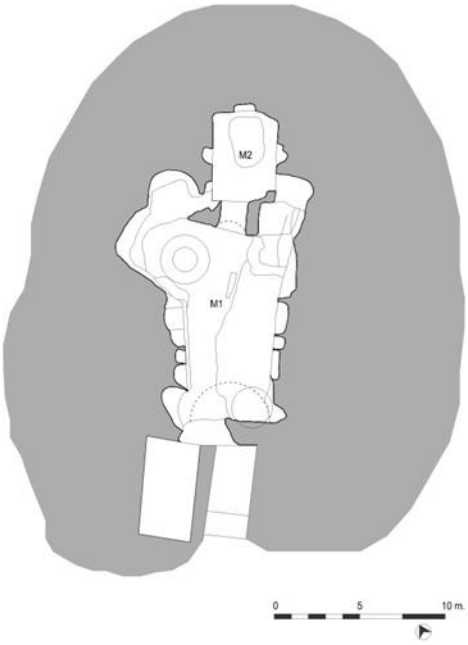
Çizim 78. *1,2 nolu kaya oyma mekân planından detay (Küney, 1985).*

Çizim 79. *3-6 nolu kaya oyma mekân planından detay.*

Çizim 80. *7-17 nolu kaya oyma mekân planından detay (Küney, 1985) işlenerek.*

Çizim 81. *5 nolu kaya oyma kompleksin planı.*

EK-3: FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. *Yamaç kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü. (Bell Arşivi-Newcastle University).*

Fotoğraf 2. *Yamaç kilisenin naosu (Ramsay-Bell, 1909).*

Fotoğraf 3. *Analipsis Manastırı'nın bulunduğu tepenin yamacından yamaç kiliseye bakış.*

Fotoğraf 4. *Yamaç kiliseden detay.*

Fotoğraf 5. *Yamaç kilisenin güzey duvarı üzerinde yer alan ve noasuna girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 6. *Yamaç kilisenin naosundan apsisin görünümü*.

Fotoğraf 7. *Yamaç kilisenin apsisinden naosa bakış.*

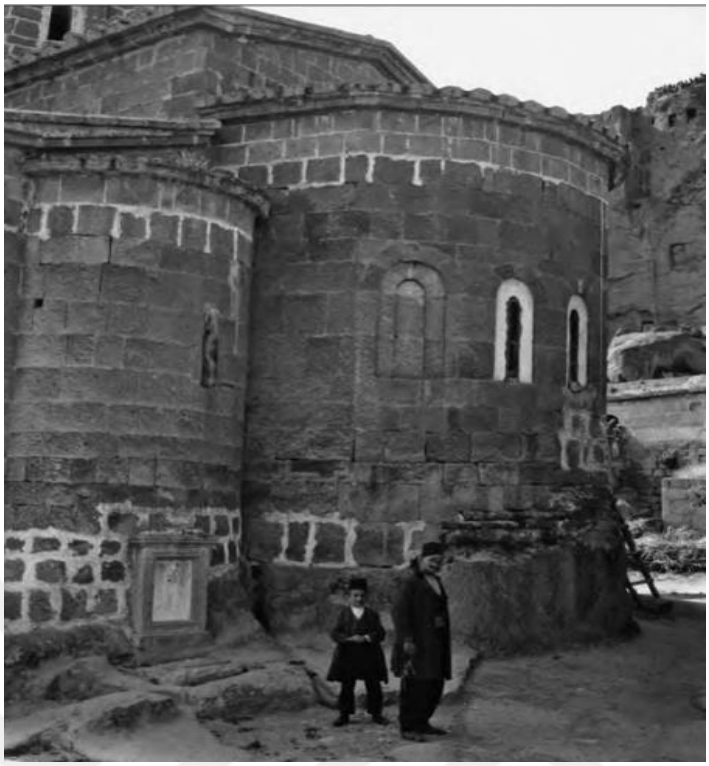
Fotoğraf 8. *Yamaç kilisenin apsis detayı.*

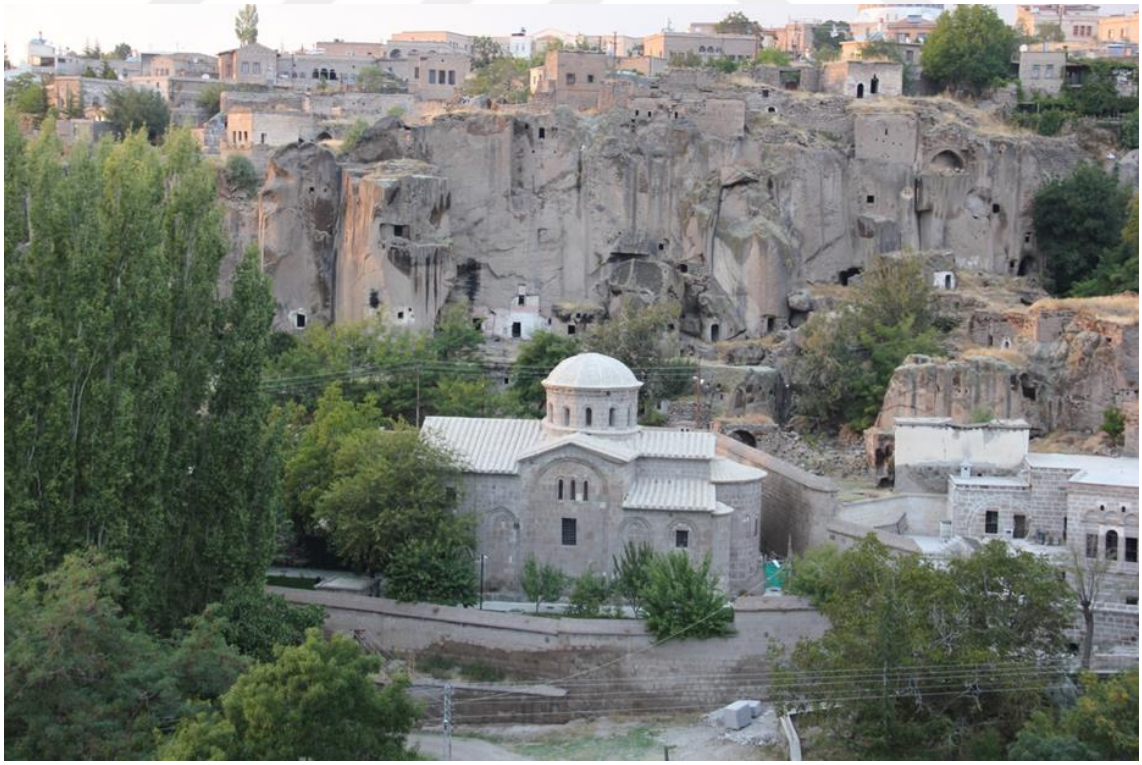
Fotoğraf 9. *Yamaç kilisenin naosundan güney duvarının genel görünümü.*

Fotoğraf 10. *Hagios Gregorios Nazianzos Kilisesinin genel görünümü. (Ramsay-Bell, 1909).*

Fotoğraf 11. *Hagios Gregorios Nazianzos Kilisenin apsis bölümü (Ramsay-Bell, 1909).*

Fotoğraf 12. *Hagios Gregorios Nazianzos Kilise/Camisinin güney cephesinden görünümü.*

Fotoğraf 13. *Kilise caminin güneybatıdan görünümü.*

Fotoğraf 14. *Kilisenin apsisinden detay.*

Fotoğraf 15. *Yapının güney cephesinin üst kotu.*

Fotoğraf 16. *Kilisenin kuzey cephesindeki parekklesionun görünümü.*

Fotoğraf 17. *Yapının batı cephesine bakış.*

Fotoğraf 18. *Kilise narteksinin güney cephesi.*

Fotoğraf 19. *Kilise narteksinin kuzey cephesi.*

Fotoğraf 20. *Kilise narteksinden naosa geçişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 21. *Kilisenin apsis bölümlerinin galeri katından görünümü.*

Fotoğraf 22. *Kilise apsisinden giriş cephesi ve galeri katının görünümü.*

Fotoğraf 23. *Yapının örtü sistemine bakış.*

Fotoğraf 24. *Kilise nasounun güney duvarı.*

Fotoğraf 25. *Kilise nasounun kuzey duvarı.*

Fotoğraf 26. *Yapının galeri katına bakış.*

Fotoğraf 27. *Narteks bölümündeki bir sütun başlığından detay.*

Fotoğraf 28. *Hagios Gregorios Nazianzos'un, Nea Kalvari'de ki rölikeri.*

Fotoğraf 29. *Rölükerden detay görünümü.*

Fotoğraf 30. *Sivrihisar, Kızıl (Hagios Panteleimon) kilise genel görünüm (Ramsay-Bell, 1909).*

Fotoğraf 31. *Kızıl kilisenin güneybatıdan görünümü.*

Fotoğraf 32. *Kızıl kilisenin güney cephesi.*

Fotoğraf 33. *Kızıl kilisenin doğu cephesi.*

Fotoğraf 34. *Kızıl kilisenin kuzey cephesi.*

Fotoğraf 35. *Kızıl kilisenin batı cephesi.*

Fotoğraf 36. *Kızıl kilisenin batı haç kolundan apsis ve naosun görünümü.*

Fotoğraf 37. *Apsisin önündeki kare birimden batı haç kolu ve giriş açıklığı.*

Fotoğraf 38. *Apsisin önündeki kare birimden güney haç kolunun görünümü.*

Fotoğraf 39. *Apsisin önündeki kare birimden kuzey haç koluna bakış.*

Fotoğraf 40. *Kilisenin güney haç kolundan, naosun batısında yer alan ek mekânın görünümü.*

Fotoğraf 41. *Ek mekândan (parakklesion) kuzey haç koluna bakış.*

Fotoğraf 42. *Batı haç kolu ile ek mekanı (parekklesionu) birbirinden ayıran kemer sırası.*

Fotoğraf 43. *Kare birimin üzerini örten kubbenin içten görünümü.*

Fotoğraf 44. *Kilise cephesinden süsleme detayı.*

Fotoğraf 45. *Kilise güney cephesindeki kazıma detayları.*

Fotoğraf 46. *Naostaki takviye kemerinde bulunan duvar resmi uygulaması.*

Fotoğraf 47. *1 Nolu yapının bulunduğu doğal kaya kütlesinin genel görünümü.*

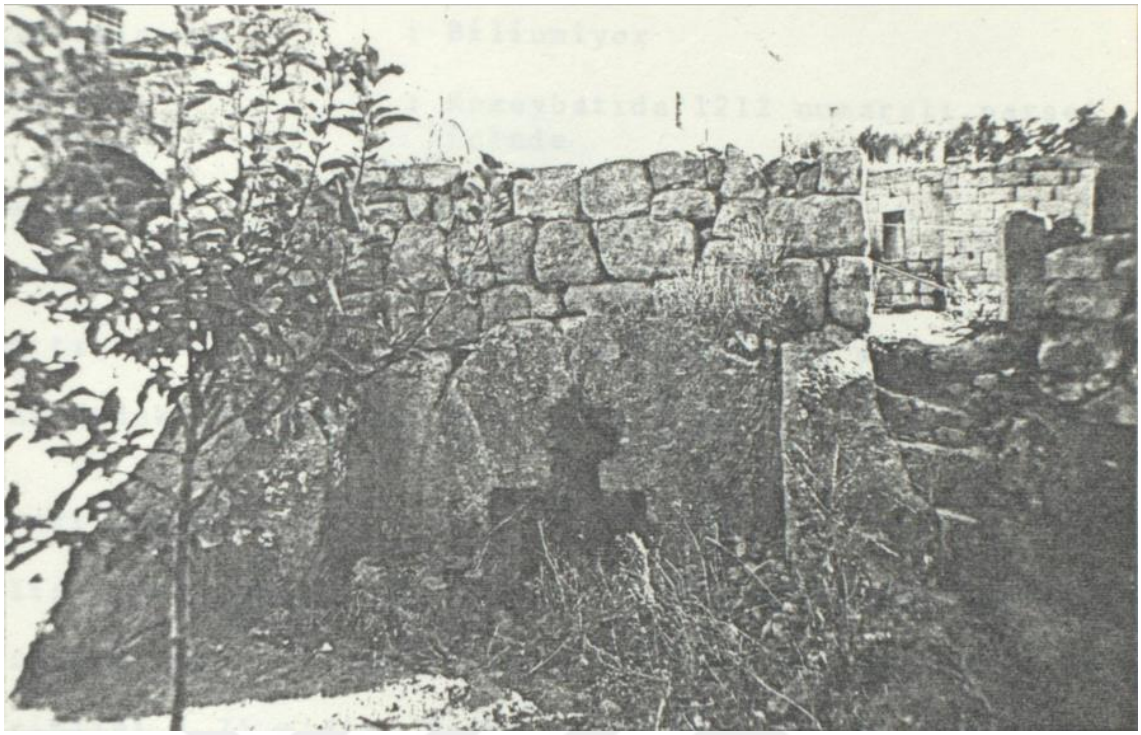
Fotoğraf 48. *1 Nolu yapıya girişi sağlayan kapı açıklığı.*

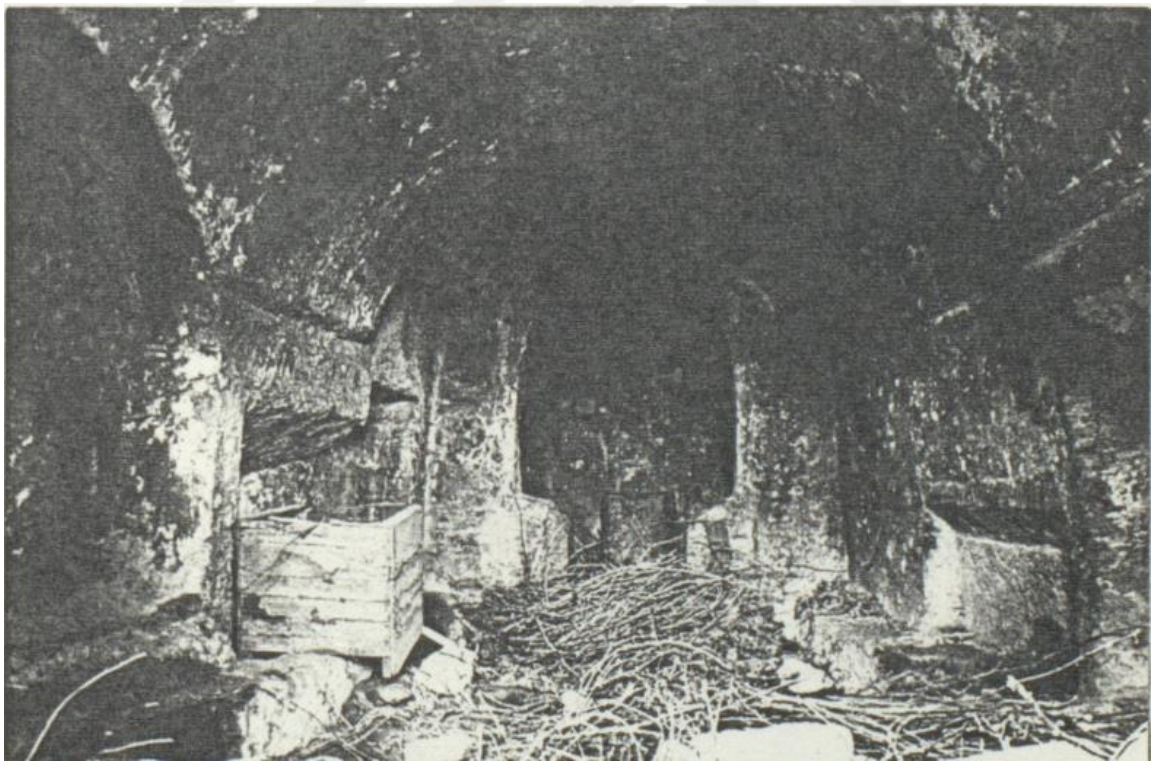
Fotoğraf 49. *1 Nolu yapının apsisi.*

Fotoğraf 50. *1 Nolu yapının apsisinden naos ve giriş açıklığının genel görünümü.*

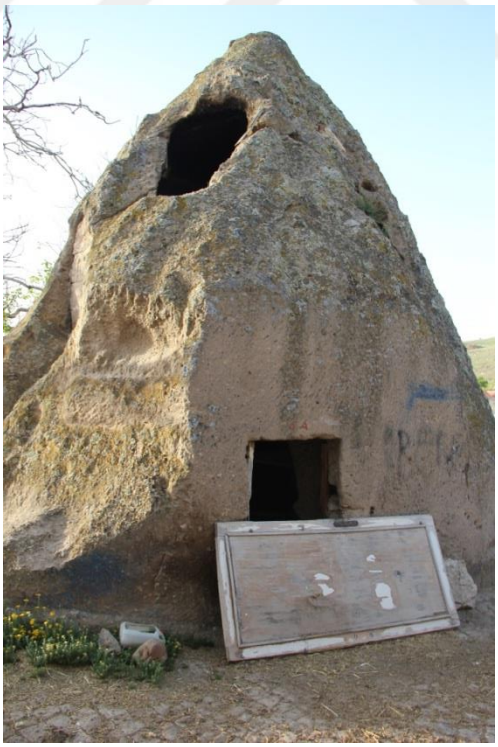
Fotoğraf 51. *2 nolu kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü (Çetin, 1985).*

Fotoğraf 52. *2 nolu kilisenin naos ve apsisinin görünümü (Çetin, 1985).*

Fotoğraf 53. *4 Nolu Kilisenin bulunduğu kaya kütlesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 54. *4 Nolu kiliseye girişi sağlayan kapı açıklığı.*

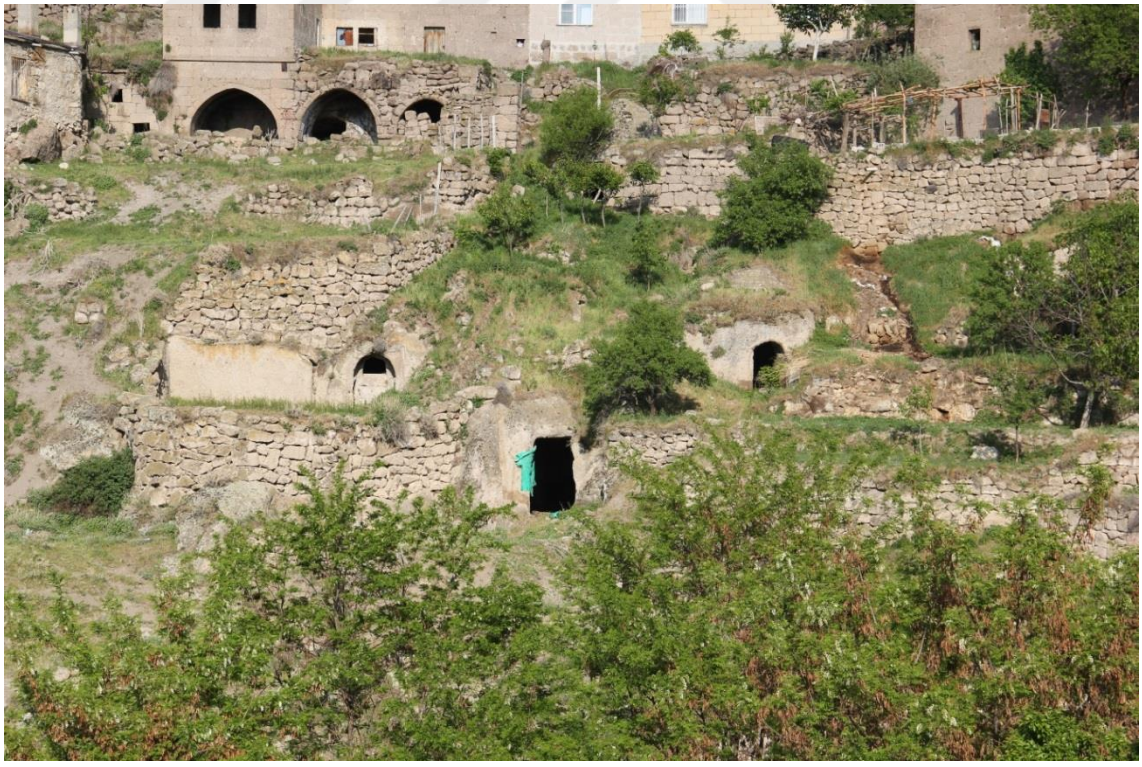
Fotoğraf 55. *4 Nolu kilisenin güney bölümü.*

Fotoğraf 56. *4 Nolu kilisenin kuzey bölümü.*

Fotoğraf 57. *4 Nolu kilise apsisi.*

Fotoğraf 58. *6 Nolu kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 59. *6 Nolu yapıya girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 60. *6 Nolu yapının apsisi.*

Fotoğraf 61. *6 Nolu yapının apsisinden naos ve giriş açıklığının genel görünümü.*

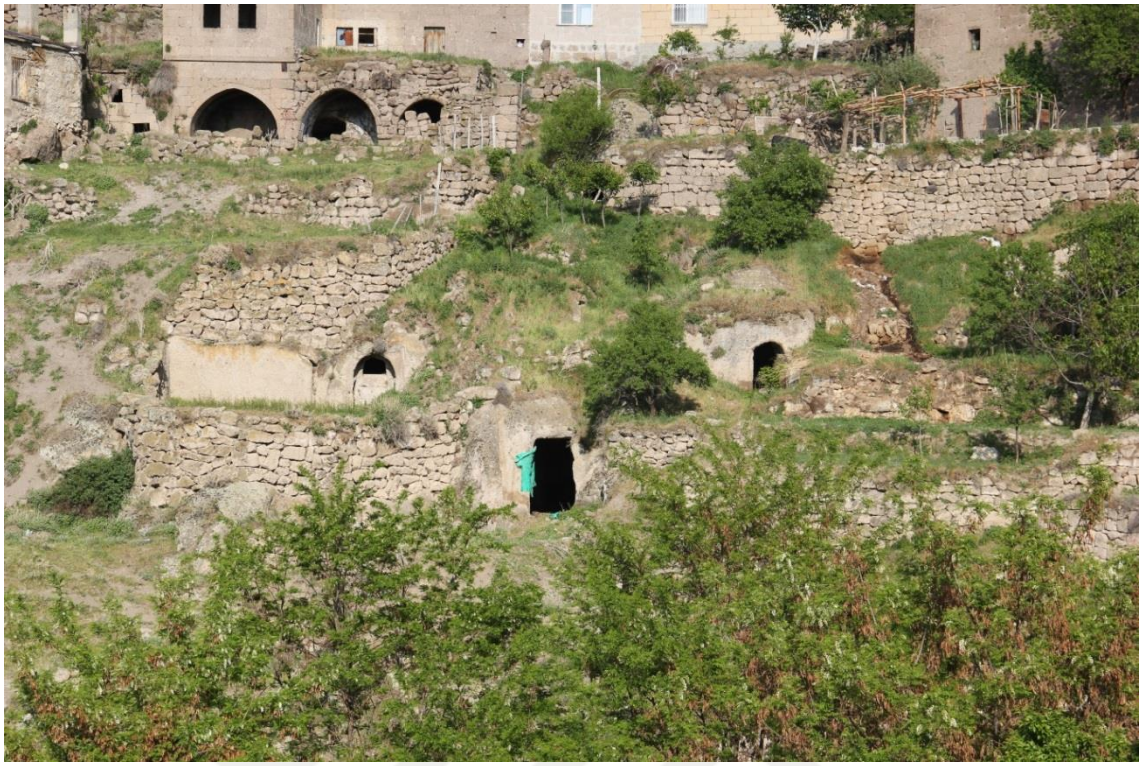
Fotoğraf 62. *6 Nolu yapının güney duvarında yer alan arcasolium.*

Fotoğraf 63. *6 Nolu yapının kuzey duvarında yer alan arcasolium.*

Fotoğraf 64. *6 Nolu yapının kuzey arcasoliumun doğu duvarındaki deisis sahnesi.*

Fotoğraf 65. *7 Nolu kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 66. *7 Nolu yapıya girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 67. *7 Nolu kilisenin apsisi.*

Fotoğraf 68. *7 Nolu yapının apsisinden naos ve giriş açıklığının genel görünümü.*

Fotoğraf 69. *7 Nolu yapının tavanındaki haç kabartmasından detay.*

Fotoğraf 70. *7 Nolu yapının aşı boyası ile yapılan bezemelerinden detay.*

Fotoğraf 71. *9 Nolu kilisenin Hengameci Sok. bulunduğu kaya kütlesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 72. *9 Nolu kilisenin Hengameci Sok. genel görünümü.*

Fotoğraf 73. *9 Nolu kilseye girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 74. *9 Nolu kilisenin naosunun üstten görünümü.*

Fotoğraf 75. *9 Nolu yapının giriş cephesinin naostan görünümü.*

Fotoğraf 76. *9 Nolu yapının doğusundaki apsis ve parekklesionun genel görünümü.*

Fotoğraf 77. *9 Nolu yapının apsisinden batıya bakış.*

Fotoğraf 78. *9 Nolu kilisenin naosundan parekklesion ve kapatılan apsis bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 79. *9 Nolu yapının aşı boyası ile yapılan süslemelerinden detay.*

Fotoğraf 80. *9 Nolu yapının aşı boyası ile yapılan süslemelerinden detay.*

Fotoğraf 81. *9 Nolu yapının apsisinde yer alan aşı boyası ile yapılan bezemelerden detay.*

Fotoğraf 82. *Yapının parekklesion zafer kemerinde yer alan aşı boyası ile yapılan bezemelerden detay.*

Fotoğraf 83. *Yapının beşik tonozundaki taş taklidi bezemeler.*

Fotoğraf 84. *Mezar arcosoliumunun yanındaki Latin haçı bezemesinin genel görünümü*

Fotoğraf 85. *Yapıda beyaz sıva üzerine uygulanan Malta haçı bezemelerinden bir örnek.*

Fotoğraf 86. *10 Nolu kilisenin girişinin güney cephesinden görünümü.*

Fotoğraf 87. *10 Nolu yapının apsisine bakış.*

Fotoğraf 88. *Yapının apsis bölümünün naosun genel görünümü.*

Fotoğraf 89. *Yapı güney duvarının naostan görünümü.*

Fotoğraf 90. *Batı duvarının üst kotundaki Latin haçı kabartması.*

Fotoğraf 91. *Kilise templon duvarının yan yüzende yer alan kabartma bezeme.*

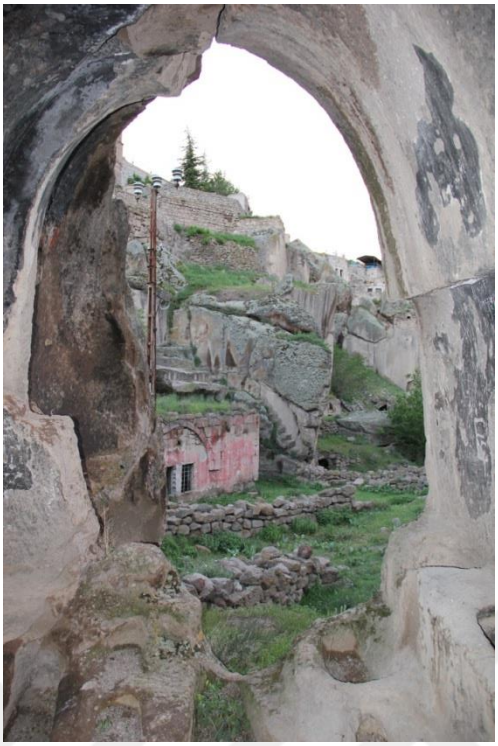
Fotoğraf 92. *Harç üzerine kazıma olarak yapılan malta haçı uygulaması.*

Fotoğraf 93. *12 Nolu kilisenin bulunduğu doğal kaya kütlesinin kuzey cephesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 94. *12 Nolu kilisenin doğudan görünümü.*

Fotoğraf 95. *12 Nolu yapının naosundan apsis bölümüne bakış.*

Fotoğraf 96. *12 Nolu yapının apsis bölümünden batı cephesinin görünümü.*

Fotoğraf 97. *12 Nolu yapının apsis bölümünden detay.*

Fotoğraf 98. *Kilisenin naos zeminindeki khamosorion mezarlarının genel görünümü.*

Fotoğraf 99. *12 Nolu yapının naos bölümündeki duvar resminden detay.*

Fotoğraf 100. *12 Nolu yapının naos bölümündeki duvar resminden detay.*

Fotoğraf 101. *12 Nolu yapının apsis bölümündeki duvar resmi detayı.*

Fotoğraf 102. *14 Nolu kiilsenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 103. *Kiliseye girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 104. *Yapının batı cephesinden apsis bölümünün genel görünümü.*

Fotoğraf 105. *14 Nolu yapının apsis bölümünden batı cephesinin görünümü.*

Fotoğraf 106. *14 Nolu yapının kuzey duvarının genel görünümü.*

Fotoğraf 107. *14 Nolu yapının güney duvarının genel görünümü*

Fotoğraf 108. *14 Nolu yapının naos zemininde yer alan khamosorion mezarlardan detay.*

Fotoğraf 109. *14 Nolu yapının templonundaki serafinden detay.*

Fotoğraf 110. *14 Nolu yapının apsis bölümündeki kilise babası tasvirinden detay.*

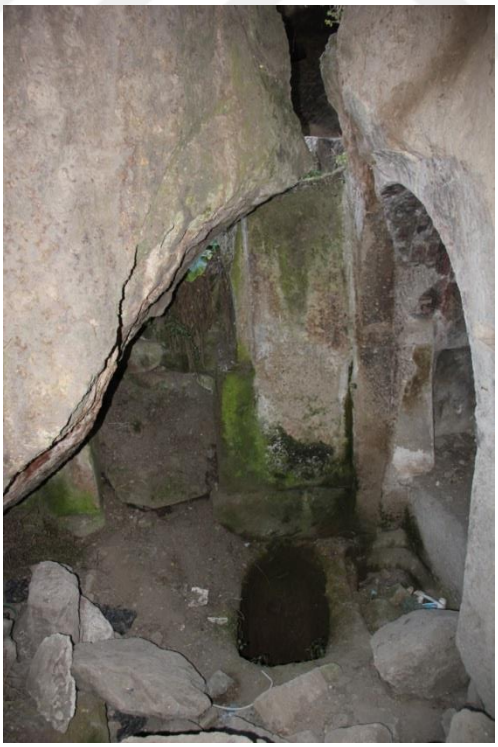
Fotoğraf 111. *15 Nolu (Süvari) kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 112. *15 Nolu Kiliseye girişi sağlayan açıklık.*

Fotoğraf 113. *Yapının naosundan batı duvarının genel görünümü.*

Fotoğraf 114. *15 Nolu yapının naos ve apsis bölümüne bakış.*

Fotoğraf 115. *Yapının güney duvarının genel görünümü.*

Fotoğraf 116. *Apsise geçişi sağlayan kapının yanında yer alan bezemenin genel görünümü.*

Fotoğraf 117. *Kaya oyma yüzeyine yapılan geometrik formlu duvar resimlerinden detay.*

Fotoğraf 118. *Sıva yüzeyine yapılan geometrik formlu duvar resimlerinden detay.*

Fotoğraf 119. *Sıva yüzeyine yapılan geometrik formlu duvar resimlerinden detay.*

Fotoğraf 120. *Naosun güneydoğusundaki arcosoliumun genel görünümü.*

Fotoğraf 121. *Arcosoliumdan detaylar.*

Fotoğraf 122. *Arcosoliumun doğu duvarından detay.*

Fotoğraf 123. *Arcosoliumun batı duvarından detay.*

Fotoğraf 124. *Atlı süvari tasvirlerin genel görünümü.*

Fotoğraf 125. *Soldaki, Tanrı'nın hizmetkârı skribone Leon ifadesinin detay görünümü.*

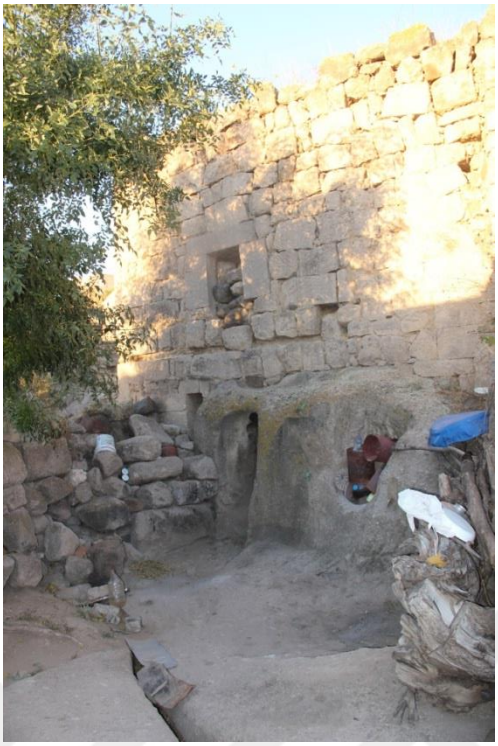
Fotoğraf 126. *Sağdaki, Michel troumarches ifadesinin detay görünümü.*

Fotoğraf 127. *Batı duvar üzerindeki tanımlanamayan aziz tasviri.*

Fotoğraf 128. *Aziz tasvirinden tiraz detayı.*

Fotoğraf 129. *16 nolu kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 130. *16 nolu kliisenin narteksine girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 131. *Kilise narteksinin güney bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 132. *Yapının narteksinden noasuna geçişi sağlayan kapı.*

Fotoğraf 133. *Kilisenin naosundan apsis bölümünün görünümü.*

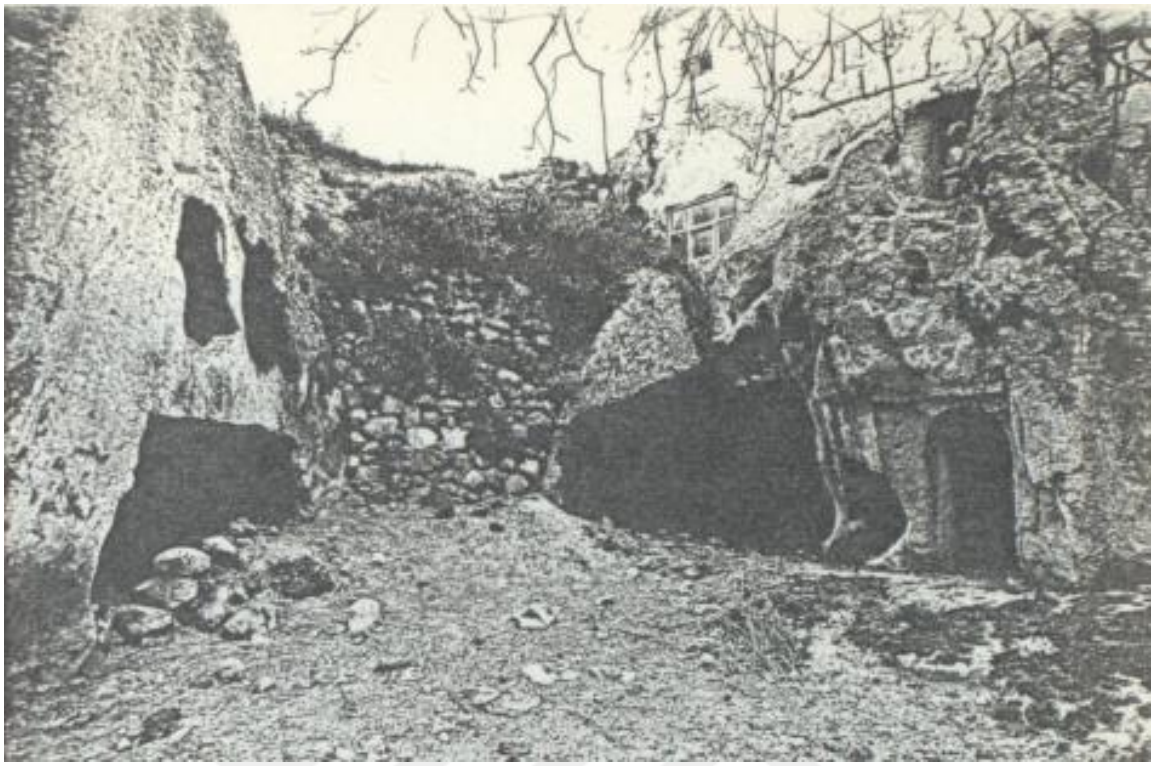
Fotoğraf 134. *Apsisten naos ve giriş açıklığının görünümü.*

Fotoğraf 135. *Yapının kuzey duvarı.*

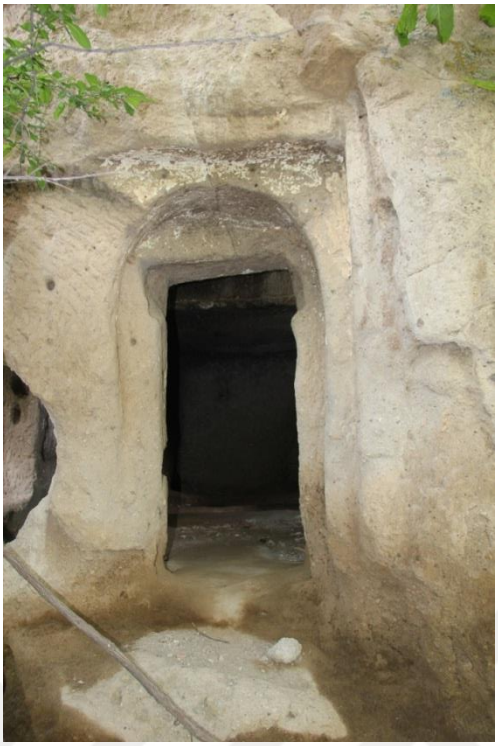
Fotoğraf 136. *Yapının güney duvarının görünümü.*

Fotoğraf 137. *17 Nolu (Otlu) Kilise ve 18 Nolu yapının bulunduğu alanın görünümü (Çetin, 1985).*

Fotoğraf 138. *17 Nolu (Otlu) kilisenin günümüzdeki durumu.*

Fotoğraf 139. *Yapının güney cephesinde yer alan girişinden detay.*

Fotoğraf 140. *Yapının batı bölümünden, doğudaki apsis kısmının görünümü.*

Fotoğraf 141. *Kilise apsisinden naosun genel görünümü.*

Fotoğraf 142. *Yapının güney duvarına bakış.*

Fotoğraf 143. *Yapı naosunun kuzeybatısındaki parekklesionun görünümü.*

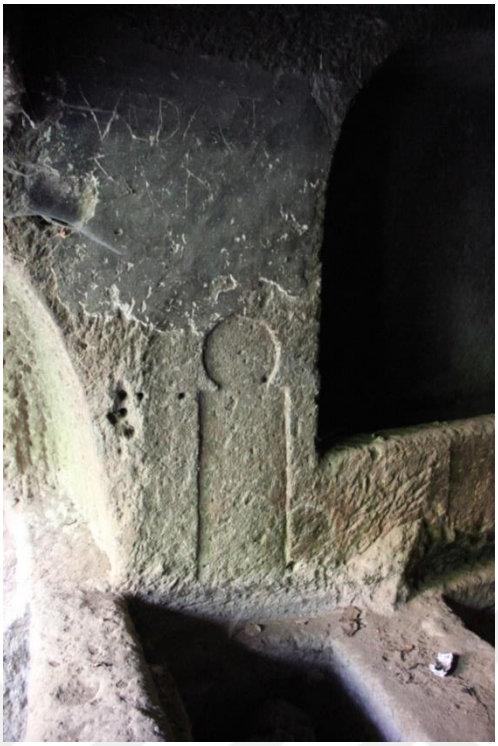
Fotoğraf 144. *Yapının batısında kalan diğer parekklesionun güney cephesindeki girişine bakış.*

Fotoğraf 145. *Batı parekklesionu ve naos arasındaki bağlantıyı sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 146. *Batı parekklesionunun içten görünümü.*

Fotoğraf 147. *Parekklesionun batı duvarlarındaki oyma süslemelerden detay.*

Fotoğraf 148. *Parekklesionun doğu duvarlarındaki oyma süslemelerden detay.*

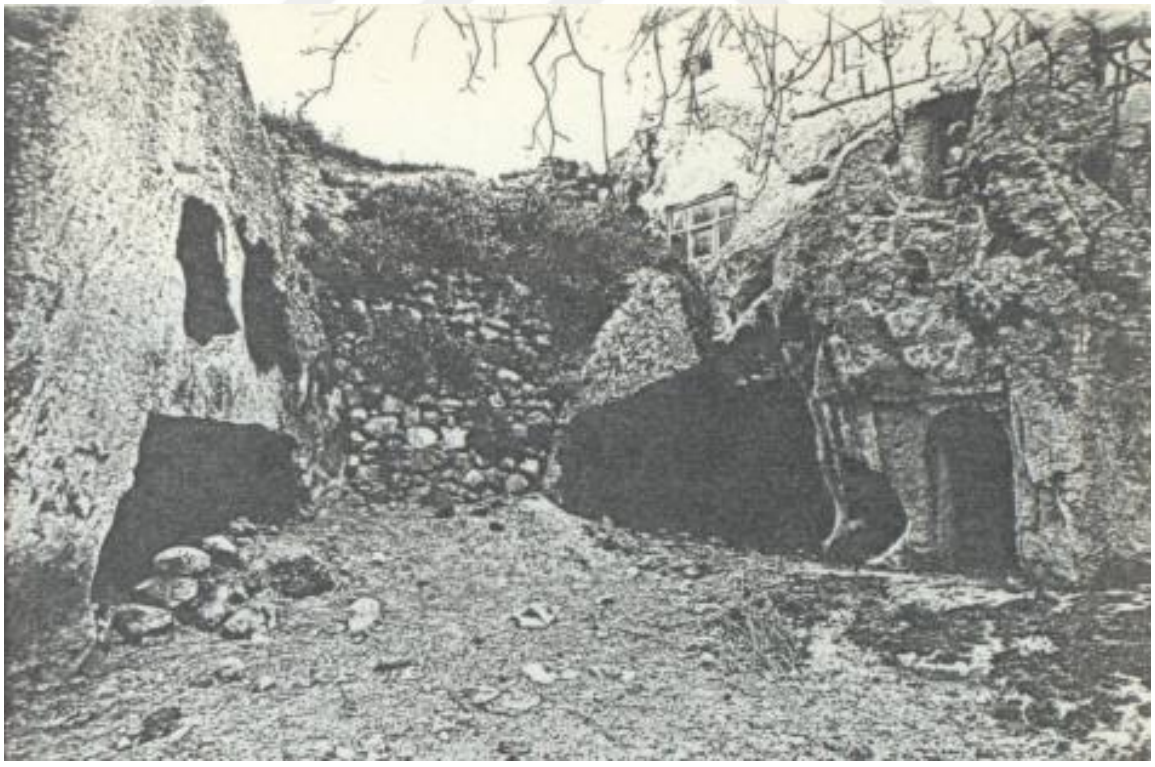
Fotoğraf 149. *Kilise naosundaki kırmızı aşı boyası ile yapılan malta haçına bakış.*

Fotoğraf 150. *Parekklesionun doğu duvarlarındaki atlı figür betimlemesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 151. *Parekklesionun güney arcosoliumu içerisindeki freskin genel görünümü.*

Fotoğraf 152. *17 Nolu (Otlu) kilise ve 18 Nolu kilisenin bulunduğu alanın görünümü (Çetin, 1985).*

Fotoğraf 153. *18 Nolu kilisenin günümüzdeki durumu.*

Fotoğraf 154. *18 Nolu yapının kuzeydoğu cephesinden görünümü.*

Fotoğraf 155. *Yapının batı cephesinde yer alan kapı açıklığının naostan görünümü.*

Fotoğraf 156. *Kilise apsisinin nostan görünümü.*

Fotoğraf 157. *Yapının kuzey duvarına bakış.*

Fotoğraf 158. *Yapı güney duvarına bakış.*

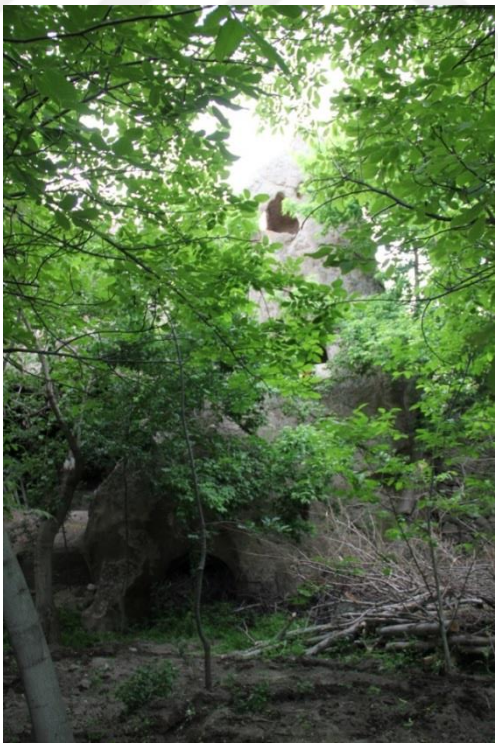
Fotoğraf 159. *Parekklesiondaki khamosorion formlu mezarların genel görünümü.*

Fotoğraf 160. *Kuzey duvarının üzerinde yer alan Latin haçı kabartmasından detay.*

Fotoğraf 161. *Apsis eksedrasındaki duvar resmi detayı.*

Fotoğraf 162. *19 Nolu Kilise bulunduğu alanın genel görünümü.*

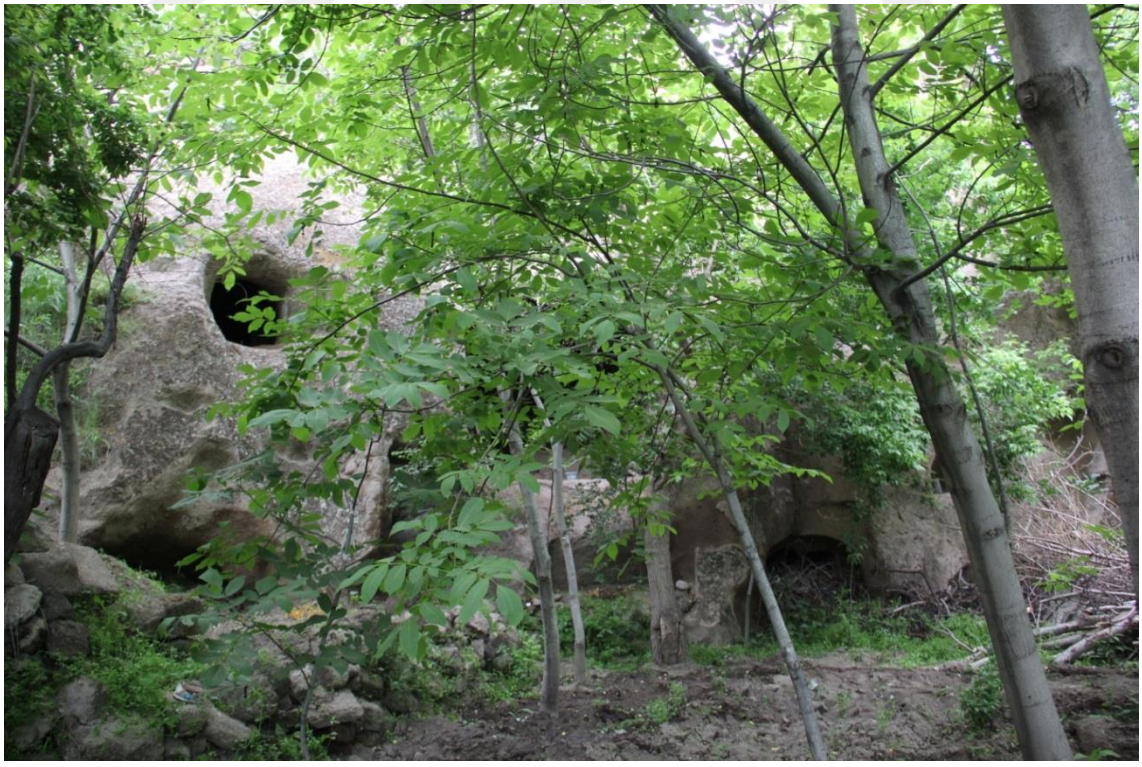
Fotoğraf 163. *19 Nolu Kilisenin doğu cephesinde yer alan kapı açıklığının günümüzdeki durumu.*

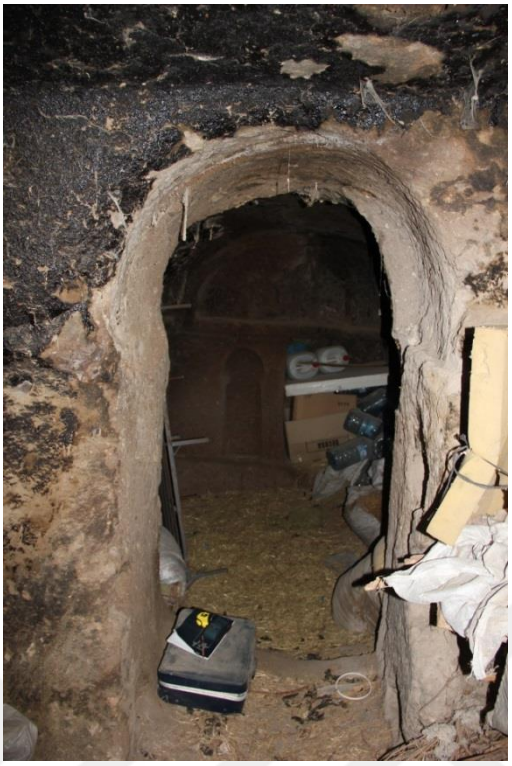
Fotoğraf 164. *18, 19, 20 ve 21 Nolu Kiliselerin bulunduğu alanın genel görünümü (Çetin, 1985).*

Fotoğraf 165. *20 ve 21 Nolu Kilisenin bulunduğu kaya kütlesinin kuzeydoğudan görünümü.*

Fotoğraf 166. *20 ve 21 Nolu Kilisenin bulunduğu kaya kütlesinin güneydoğudan görünümü.*

Fotoğraf 167. *20 Nolu yapının kuzey cephesinde yer alan kapı açıklığından görünümü.*

Fotoğraf 168. *Kilise nosundan kuzey cephesine bakış.*

Fotoğraf 169. *Kilisenin kuzey duvarındaki nişlerin görünümü.*

Fotoğraf 170. *Kilise naosundan güney cephesi ve arcocoliumun görünümü.*

Fotoğraf 171. *Yapı naosundan apsis bölümünün genel görünümü.*

Fotoğraf 172. *Apsis bölümünden detay.*

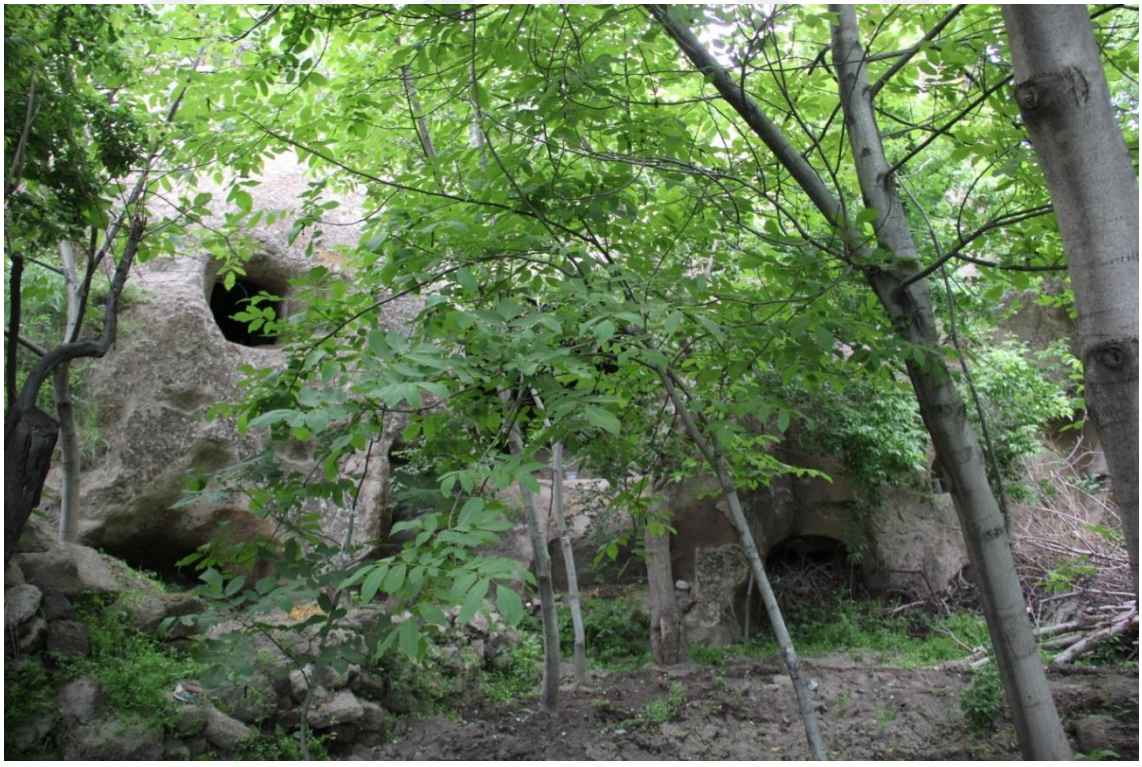
Fotoğraf 173. *Apsis penceresinin yapının dışından görünümü.*

Fotoğraf 174. *18, 19, 20 ve 21 Nolu Kiliselerin bulunduğu alanın genel görünümü (Çetin, 1985)*

Fotoğraf 175. *20 ve 21 Nolu Kilisenin bulunduğu kaya kütlesinin kuzeydoğudan görünümü*

Fotoğraf 176. *20 ve 21 Nolu Kilisenin bulunduğu kaya kütlesinin güneydoğudan görünümü*

Fotoğraf 177. *20 Nolu yapının doğu cephesinin güney bölümünde yer alan kapı açıklığı*

Fotoğraf 178. *21 Nolu kilisenin naosuna girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 179. *21 Nolu kilisenin apsisinin genel görünümü.*

Fotoğraf 180. *Naostan batı cephenin görünümü.*

Fotoğraf 181. *Kilise naosunun güney duvarı üzerinde yer alan nişlerden detay.*

Fotoğraf 182. *Kilise naosunun kuzey duvarı üzerinde yer alan nişlerden detay.*

Fotoğraf 183. *21 Nolu kilise apsisinin dıştan görünümü.*

Fotoğraf 184. *22 Nolu (Hagios Clementios) kilisesinin bulunduğu konik kaya bloğunun genel görünümü.*

Fotoğraf 185. *Kilisenin batı cephesindeki kapı açıklığı.*

Fotoğraf 186. *Yapı naosundan apsis bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 187. *22 Nolu yapının apsis bölümünden batı cephesindeki girişine bakış.*

Fotoğraf 188. *Yapının güney duvarındaki üzerinde yere alan arcosolium.*

Fotoğraf 189. *24 Nolu yapının bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 190. *Yapı naosundan apsis bölümünün genel görünümü*

Fotoğraf 191. *Yapı naosundan giriş cephesinin görünümü.*

Fotoğraf 192. *Kilise naosunun kuzey duvarındaki nişlerin görünümü.*

Fotoğraf 193. *Yapının güney duvarında yer alan nişten detay.*

Fotoğraf 194. *Yapının apsis bölümünden detay.*

Fotoğraf 195. *Yapının apsis bölümünden detay.*

Fotoğraf 196. *28 ve 29 nolu (Hagios Antonios) kiliselerin dıştan görünümü.*

Fotoğraf 197. *Kilise naosundan apsis bölümüne bakış.*

Fotoğraf 198. *Yapının apsisinden naos ve giriş açıklığının görünümü.*

Fotoğraf 199. *Naosun kuzey duvarında yer alan vaftiz teknesi ve oturma sekisinin görünümü.*

Fotoğraf 200. *Naosun kuzey duvarı üzerinde bulunan vaftiz teknesinden detay.*

Fotoğraf 201. *Kilisenin güney duvarının genel görünümü.*

Fotoğraf 202. *Apsisin bemasındaki altar ve oturma sekilerinden detay.*

Fotoğraf 203. *28 ve 29 nolu (Hagios Antonios) kiliselerin dıştan görünümü.*

Fotoğraf 204. *29 nolu (Hagios Antonios) kilisesinin apsis bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 205. *Yapının apsisinden naos ve giriş açıklığına bakış.*

Fotoğraf 206. *Kuzey duvarı üzerinde yer alan niş ve oturma sekisinin görünümü.*

Fotoğraf 207. *Güzey duvarda bulunan arcosoliuma bakış*

Fotoğraf 208. *Kilisenin apsis bölümünden detay.*

Fotoğraf 209. *30, 31 ve 32 nolu kiliselerin bulunduğu konik kaya kütlesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 210. *30 Nolu (Sümer 1) kilisenin girişinin dıştan görünümü.*

Fotoğraf 211. *30 Nolu (Sümer 1) kilisenin apsis bölümüne bakış.*

Fotoğraf 212. *30 Nolu (Sümer 1) kilisenin apsisinden naos ve batı duvarının görünümü.*

Fotoğraf 213. *Naosun kuzey duvarındaki kapı ve nişe bakış*

Fotoğraf 214. *Kilisenin güney duvarının genel görünümü.*

Fotoğraf 215. *Apsisin bemasındaki altar ve oturma sekilerinden detay.*

Fotoğraf 216. *31 ve 32 nolu kiliselerin bulunduğu konik kaya kütlesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 217. *31 Nolu (Sümer 2) kilise girişinin dıştan görünümü.*

Fotoğraf 218. *31 Nolu (Sümer 2) kilise naosundan apsis bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 219. *Yapının apsisinden naos ve batı bölümdeki giriş bölümüne bakış.*

Fotoğraf 220. *Naosun zeminindeki khamasorion mezarın genel görünümü.*

Fotoğraf 221. *32 nolu (Sümer 3) kilisenin bulunduğu kaya bloğunun kuzeyden görünümü.*

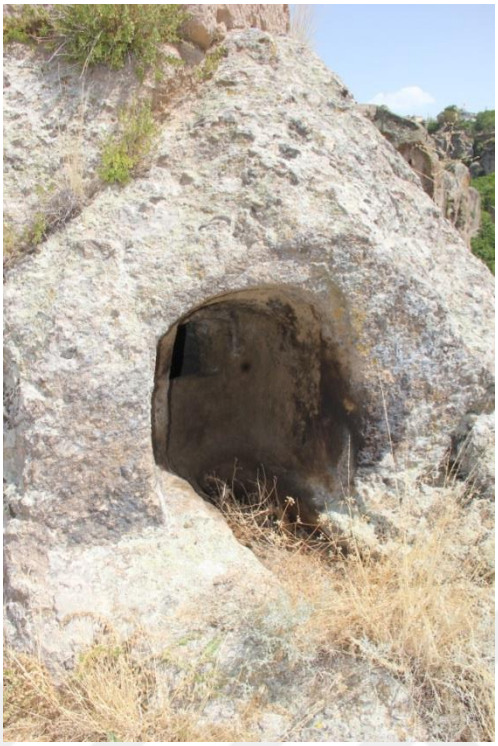
Fotoğraf 222. *32 Nolu (Sümer 3) kilisenin giriş açıklığı.*

Fotoğraf 223. *Kilisenin naos ve apsis bölümünün görünümü.*

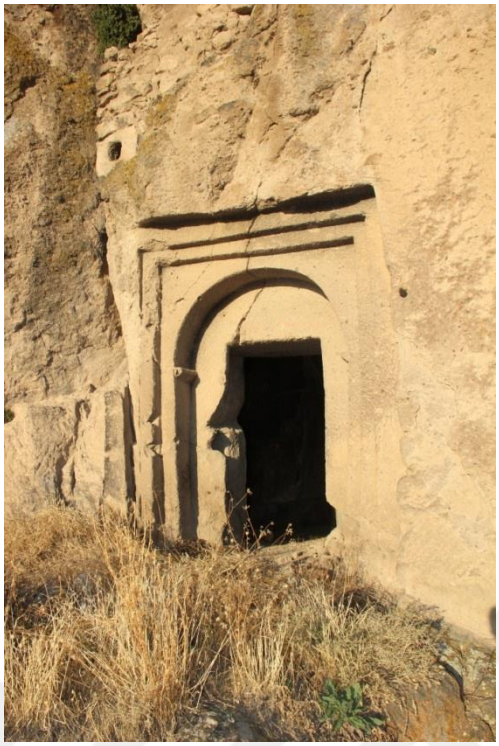
Fotoğraf 224. *Yapının naosuna bakış.*

Fotoğraf 225. *Kilisenin batı duvarındaki pencere ve khamasorionun yapı dışından görünümü.*

Fotoğraf 226. *38 Nolu (Güvercinli) kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 227. *38 Nolu yapının giriş açıklığından detay.*

Fotoğraf 228. *Kilise naosundan apsis bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 229. *Yapının apsisinden naos ve batı bölümdeki giriş bölümüne bakış.*

Fotoğraf 230. *Yapının apsis bölümünde yer alan duvar resminin görünümü.*

Fotoğraf 231. *35 Nolu kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 232. *35 Nolu kilisenin batı cephesinden görünümü.*

Fotoğraf 233. *Kilisenin kuzey cephesindeki kapı açıklığı.*

Fotoğraf 234. *Yapının apsis bölümünün genel görünümü.*

Fotoğraf 235. *Yapının apsis bölümünden naosa bakış.*

Fotoğraf 236. *Kilise naosunun batı duvarı.*

Fotoğraf 237. *Naosun güney duvarı ve parekklesionun görünümü.*

Fotoğraf 238. *Sıva üzerindeki haç kazımalarından örnek.*

Fotoğraf 239. *41 Nolu (Harim A) kilisenin batı cephesindeki kapı açıklığı.*

Fotoğraf 240. *41 Nolu yapının apsis bölümü.*

Fotoğraf 241. *Kilise apsisinde naos ve giriş açıklığının görünümü.*

Fotoğraf 242. *Kuzey duvarı üzerinde yer alan niş ve kuzey teplon levhası.*

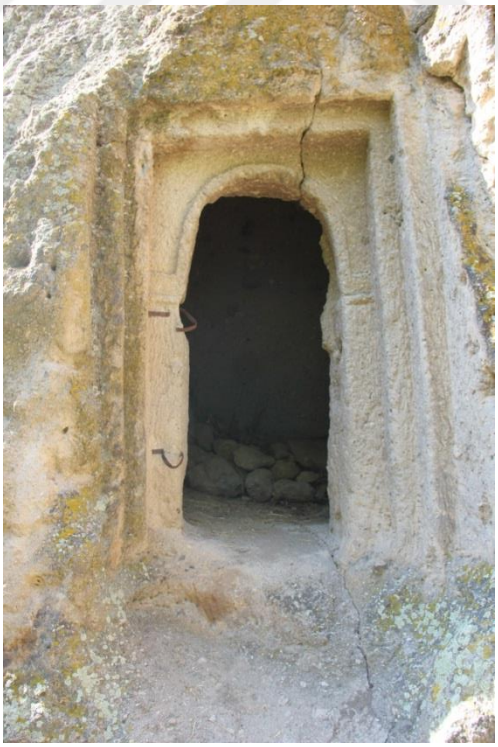
Fotoğraf 243. *Yapının giriş kapısının köşelerinde yer alan bitkisel kabartmalar.*

Fotoğraf 244. *Kilisenin kapı sövelerindeki geometrik tasarımlardan görünüm.*

Fotoğraf 245. *41 ve 42 Nolu kiliselerin bulunduğu kaya bloğunun güneybatıdan görünümü.*

Fotoğraf 246. *42 Nolu (Harim B) kilisesinin kapı açıklığı.*

Fotoğraf 247. *Kilise apsisinin genel görünümü.*

Fotoğraf 248. *Yapının naos ve batı duvarı.*

Fotoğraf 249. *Naosun kuzey duvarı üzerinde yer alan niş.*

Fotoğraf 250. *43 Nolu kilisenin bulunduğu kaya bloğu.*

Fotoğraf 251. *43 Nolu kilisenin güney cephesi üzerinde yer alan kapı açıklığından detay.*

Fotoğraf 252. *43 Nolu* **y***apının apsis bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 253. *Kilise naosu ve batı duvarının görünümü.*

Fotoğraf 254. *Naosun batı bölümündeki khamasorion mezarlar.*

Fotoğraf 255. *Kilisenin kuzey templon levhası ve apsisin kuzey duvarı üzerinde yer alan niş.*

Fotoğraf 256. *46 Nolu Kilisesinin bulunduğu doğal kaya kütlesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 257. *46 Nolu kilisenin güney cephesinin batı bölümündeki kapı açıklığı.*

Fotoğraf 258. *46 Nolu kilisenin giriş kısmının güneyinde yer alan mezarlar.*

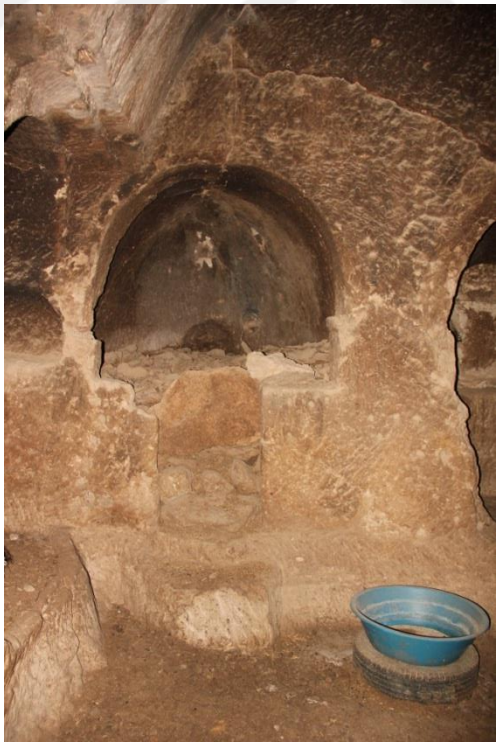
Fotoğraf 259. *Kilisenin naosundan doğu cephenin görünümü.*

Fotoğraf 260. *Kilise nasoundan batı ve kuzey cepheye bakış.*

Fotoğraf 261. *Kilisenin güney apsisine bakış.*

Fotoğraf 262. *Kilisenin kuzey apsisinin görünümü.*

Fotoğraf 263. *Yapının nasoundan parekklesiona bakış.*

Fotoğraf 264. *Parekklesionun doğu cephesindeki tamamlanamayan apsisin görünümü.*

Fotoğraf 265. *48 Nolu (Yatık) kilisesinin bulunduğu kaya bloğunun genel görünümü.*

Fotoğraf 266. *Kilisenin kuzey cephesi ile naosa girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 267. *Naostan doğudaki apsislerin genel görünümü.*

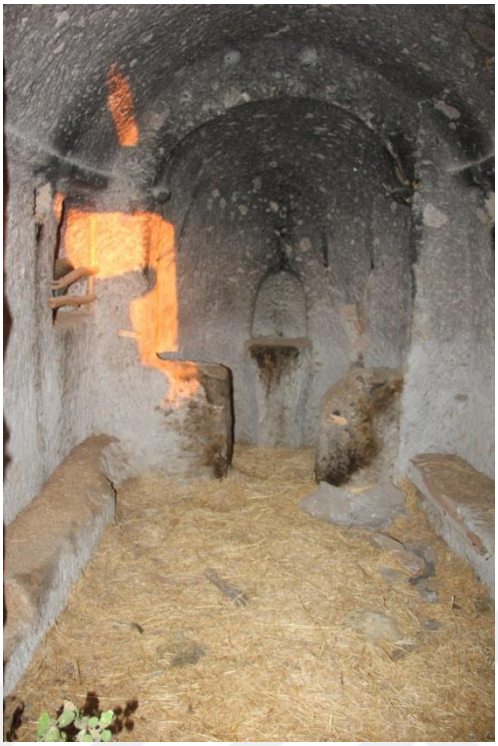
Fotoğraf 268. *Yapının apsisinden naos ve batı duvarına bakış.*

Fotoğraf 269. *Kilisesinin güney duvarının batı bölümünde yer alan arcosolium*

Fotoğraf 270. *49 Nolu kilisenin giriş cephesinin görünümü.*

Fotoğraf 271. *Yapının naos ve apsis bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 272. *Yapının naosundan batı cephesindeki giriş açıklığının görünümü.*

Fotoğraf 273. *50 Nolu (Son) kilisenin bulunduğu kaya bloğunun Cevizli Sokaktan görünümü.*

Fotoğraf 274. *Kilisenin batı cephesinde yer alan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 275. *Naos ve apsisin batı cepheden görünümü.*

Fotoğraf 276. *Apsis bölümünden giriş açıklığının bulunduğu batı cephenin görünümü.*

Fotoğraf 277. *Yapının templon ve apsis bölümünden detay.*

Fotoğraf 278. *Naosun güney duvarı üzerinde yer alan kırmızı renkli boya ile yapılan uygulama*

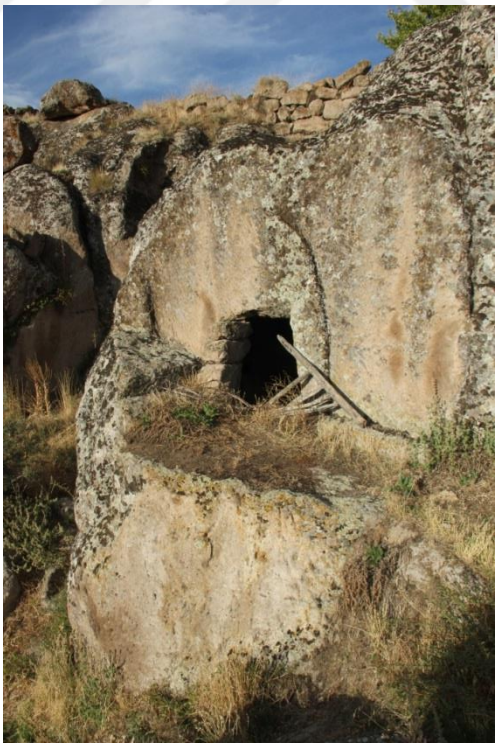
Fotoğraf 279. *Naosun üzerini kapatan beşik tonozda görülen yıldız uygulamaları.*

Fotoğraf 280. *51 Nolu kilisenin bulunduğu kaya bloğunun genel görünümü.*

Fotoğraf 281. *50 Nolu kilisenin kuzey cephesindeki kapı açıklığından detay.*

Fotoğraf 282. *Günümüzde yapıya girişi sağlayan batı cephedeki açıklık.*

Fotoğraf 283. *Kapatılan kapı açıklığı ve naosun doğu duvarı üzerinde bulunan nişlerin görünümü.*

Fotoğraf 284. *Kilisenin naosundan apsis bölümüne bakış.*

Fotoğraf 285. *Apsisten naos ve batı duvarı üzerinde bulunan arcosoliumların görünümü.*

Fotoğraf 286. *Kilisenin apsis bölümünden detay.*

Fotoğraf 287. *Naosun doğu duvarının üst kotunda bulunan haç bezemesi.*

Fotoğraf 288. *Kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 289. *Yapının kuzey cephesindeki kapı açıklığı.*

Fotoğraf 290. *Naostan kilisenin apsis bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 291. *Yapının batı duvarının naostan görünümü.*

Fotoğraf 292. *54 Nolu kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 293. *Kilisenin batı cephesindeki kapı açıklığından detay.*

Fotoğraf 294. *Kilisenin batı cephesinden naos ve apsis bölümünün görünümü*

Fotoğraf 295. *Yapı giriş açıklığının naostan görünümü.*

Fotoğraf 296. *Kilise naosunun güney duvarının görünümü.*

Fotoğraf 297. *Kilise naosunun kuzey duvarının görünümü.*

Fotoğraf 298. *56 Nolu kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 299. *56 Nolu kilisenin kuzey cephesindeki kapı açıklığı.*

Fotoğraf 300. *Kilisenin doğu cephesindeki apsis bölümünün naostan görünümü.*

Fotoğraf 301. *Naosun kapatılan batı duvarı.*

Fotoğraf 302. *Naosun güney duvarı üzerinde yer alan nişin görünümü.*

Fotoğraf 303. *56 Nolu yapının giriş bölümünde yer alan kazıma haçın görünümü.*

Fotoğraf 304. *Naosun güney duvarının alt kotunda bulunan haç betimlemesinden detay.*

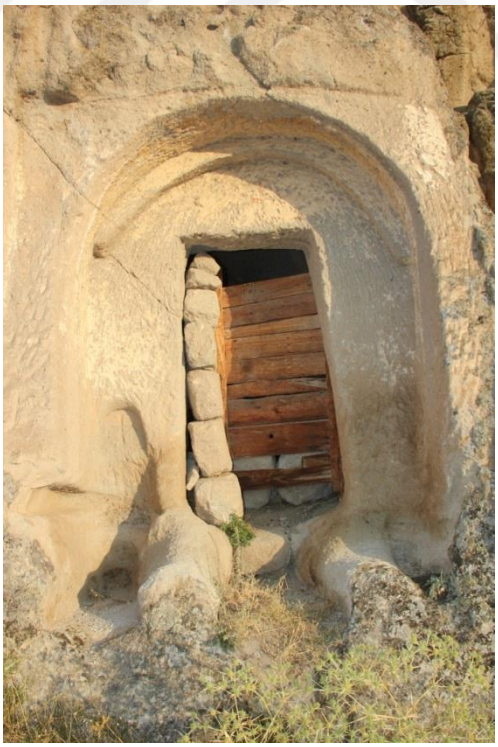
Fotoğraf 305. *Naosun güney duvarının üst kotunda bulunan duvar resminin genel görünümü.*

Fotoğraf 306. *Duvar resmindeki bozulan kitabeden detay görünüm.*

Fotoğraf 307. *57 Nolu yapının (Çömlekçi Yanı Kilisesi) bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 308. *57 Nolu kilisenin batı cephesindeki kapı açıklığından detay.*

Fotoğraf 309. *Kilisenin apsis bölümünün naostan görünümü.*

Fotoğraf 310. *Kilisenin batı cephedeki kapı açıklığı ve naosuna bakış.*

Fotoğraf 311. *58 Nolu yapının (Panagia/Cafarlar/Çömlekçi Kilisesi) bulunduğu kaya bloğu.*

Fotoğraf 312. *58 Nolu kilisenin batı cephesindeki kapı açıklığı.*

Fotoğraf 313. *Kilisenin doğu cephesindeki apsis bölümünün naostan görünümü.*

Fotoğraf 314. *Kilisenin apsisinden naos ve batı cephedeki kapı açıklığına bakış.*

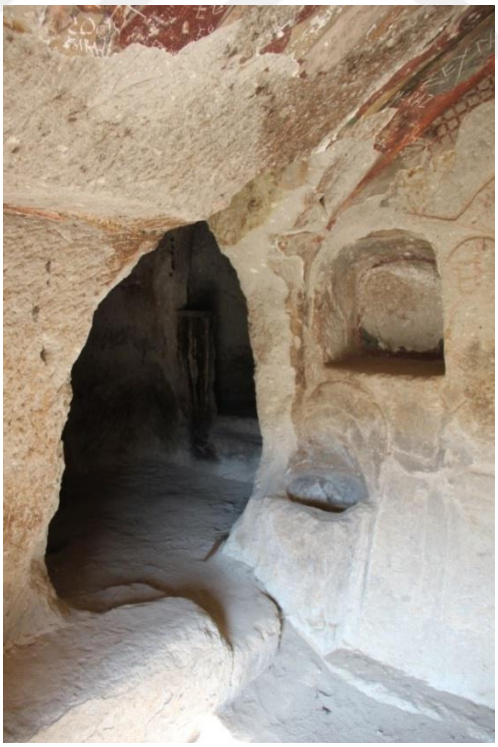
Fotoğraf 315. *Kilise naosun kuzey duvarının görünümü.*

Fotoğraf 316. *Kilise naosun güney duvarı ve arcosoliuma bakış.*

Fotoğraf 317. *Naosun zeminindeki khamasorion mezarlar.*

Fotoğraf 318. *Naosun kuzeyindeki parekklesiona geçişi sağlayan açıklık.*

Fotoğraf 319. *Çömlekçi kilisesinin ek mekanında yer alan apsis.*

Fotoğraf 320. *Kilisenin batı cephesindeki kapı açıklığının üzerinde yer alan nişlerdeki kazıma ve bayama haçlardan detay.*

Fotoğraf 321. *Çömlekçi kilisesinin beşik tonozunda bulunan duvar resimlerinin genel görünümü.*

Fotoğraf 322. *Beşik tonozun kuzey bölümündeki duvar resminden detay.*

Fotoğraf 323. *Beşik tonozun güney bölümündeki duvar resminden detay.*

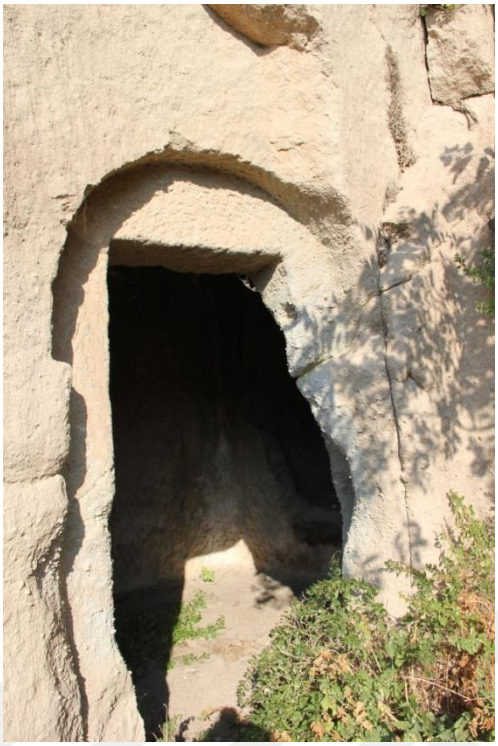
Fotoğraf 324. *Apsiste yer alan duvar resminin genel görünümü.*

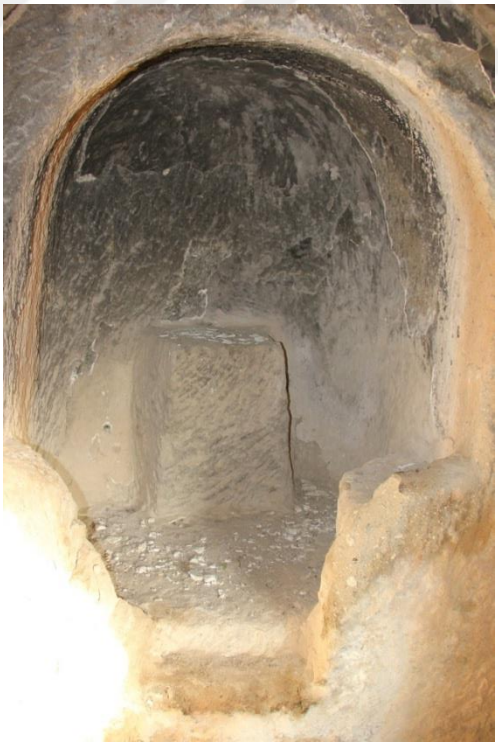
Fotoğraf 325. *Apsis eksedrasında bulunan duvar resminden detay.*

Fotoğraf 326. *59 Nolu yapının (Çömlekçi Ardı Kilisesi) bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 327. *Kilisenin güney cephesindeki kapı açıklığı.*

Fotoğraf 328. *Kilisenin apsis bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 329. *Yapının naso ve batı duvarına bakış.*

Fotoğraf 330. *60 Nolu (Yanlız) kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 331. *Yalnız Kilise'nin bulunduğu kaya kütlesi.*

Fotoğraf 332. *Kilisenin yanındaki ağıl ve konut.*

Fotoğraf 333. *Yalnız kilisenin güney cephesinin görünümü.*

Fotoğraf 334. *Kilisenin batısında yer alan ve noasuna girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 335. *Yalnız kilisenin doğusundaki apsisin görünümü.*

Fotoğraf 336. *Apsis bölümünden naosa bakış.*

Fotoğraf 337. *Apsis nişinin içerisinde yer alan duvar resimleri.*

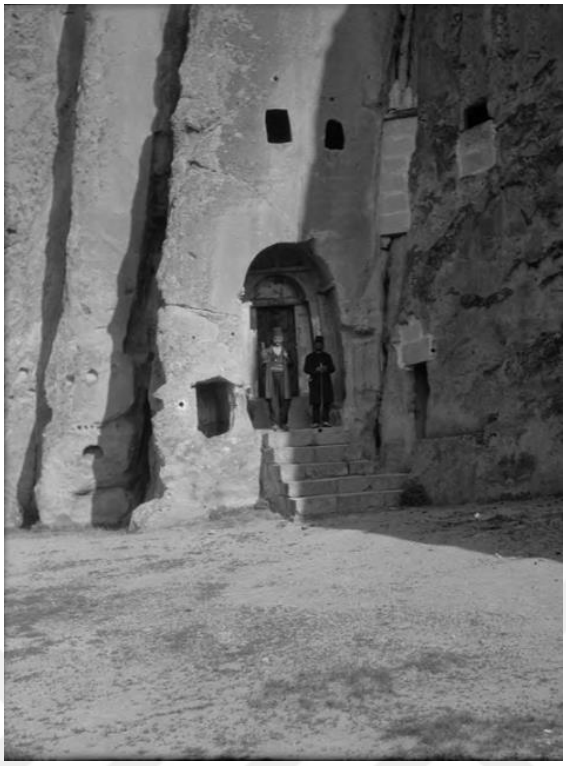
Fotoğraf 338. *Apsis eksedrasındaki tanrı tasviri.*

Fotoğraf 339. *Apsis nişinin kuzeyinde yer alan tasvirler.*

Fotoğraf 340. *Apsis nişinin güneyinde yer alan tasvirler.*

Fotoğraf 341. *65 Nolu Yapı (Manastır Panagiası / Kömürlü Kilisesi)'nin batı cephesinin görünümü (Bell'den).*

Fotoğraf 342. *65 Nolu kilisenin batı cephesine bakış.*

Fotoğraf 343. *Kilisenin kapı açıklığından yapının görünümü.*

Fotoğraf 344. *Apsis bölümünden kapı açıklığının bulunduğu batı cepheye bakış.*

Fotoğraf 345. *Kilise naosunun güney duvarında yer alan nişler ve vaftiz teknesi.*

Fotoğraf 346. *Kilisenin apsis bölümünün genel görünümü.*

Fotoğraf 347. *Kapı açıklığının üzerindeki resimin genel görünümü.*

Fotoğraf 348. *Templon takviye kemerindeki bozulan yazıt ve tonozdaki bezemenin görünümü.*

Fotoğraf 349. *66 Nolu (Küçük kilisenin) bulunduğu alana genel bakış.*

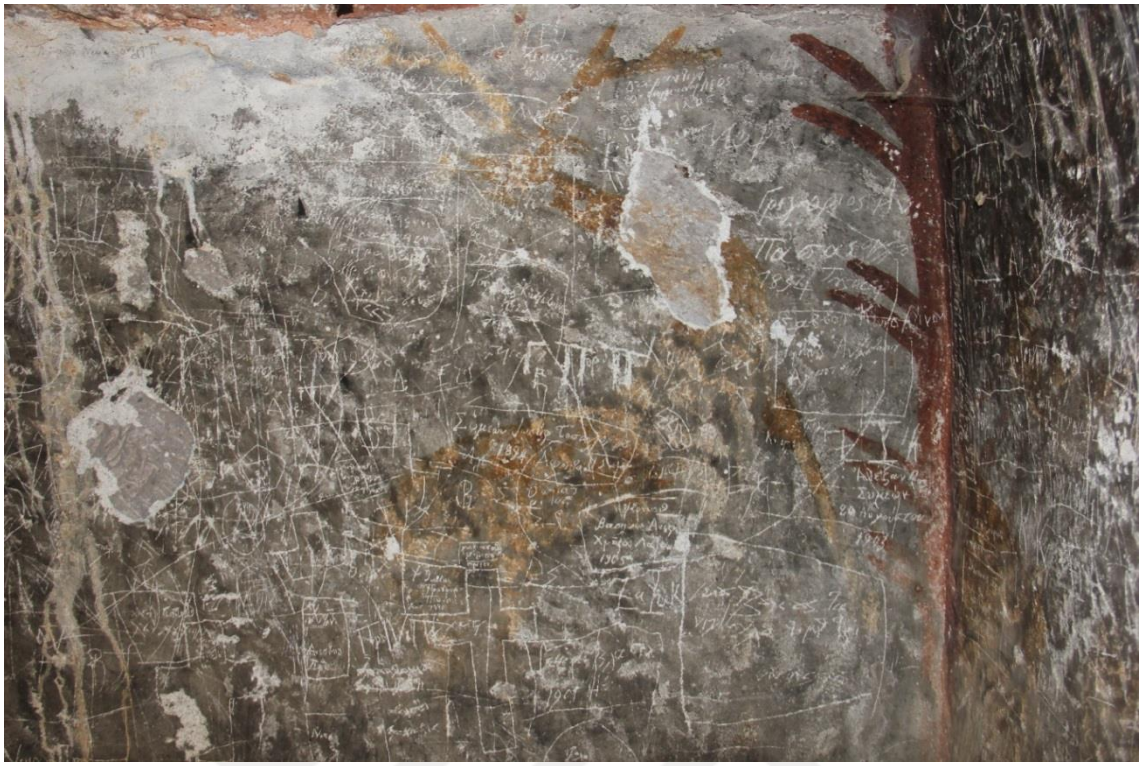
Fotoğraf 350. *Kilisenin batı cephesindeki kapı açıklığı.*

Fotoğraf 351. *Kilisenin naos ve apsis bölümünün batı cepheden görünümü.*

Fotoğraf 352. *Yapının naosundan giriş bölümüne bakış.*

Fotoğraf 353. *Kilisenin kuzey duvarının batı bölümünde yer alan freskin genel görünümü.*

Fotoğraf 354. *Kilisenin batı duvarı üzerinde yer alan duvar resminin genel görünümü.*

Fotoğraf 355. *Batı duvarı üzerinde yer alan resimden detay.*

Fotoğraf 356. *68 Nolu Kilisenin bulunduğu kaya kütlesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 357. *Kilisenin güney cephesinin görünümü.*

Fotoğraf 358. *Kilisenin naosu batısındaki ön hole bakış.*

Fotoğraf 359. *Ön holden detay.*

Fotoğraf 360. *Kilise giriş açıklığından naosun genel görünümü.*

Fotoğraf 361. *Kilisenin doğusundaki apsisin içten görünümü.*

Fotoğraf 362. *Apsis bölümünden kilise girişine bakış.*

Fotoğraf 363. *Yapının örtü sitemi.*

Fotoğraf 364. *Kilise naosundan detay.*

Fotoğraf 365. *Kuzey duvarı üzerinde yer alan arcosolium nişinin görünümü.*

Fotoğraf 366. *Güney duvarı üzerinde yer alan arcosolium nişi ve pencerelere bakış.*

Fotoğraf 367. *Kırmızı aşı boyası ile yapılan bezemeden detay.*

Fotoğraf 368. *70 Nolu Kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 369. *Kilisenin güney cephesine genel bakış.*

Fotoğraf 370. *Kilisenin naos ve apsisinin genel görünümü.*

Fotoğraf 371. *Kilise naosundan apsise genel bakış.*

Fotoğraf 372. *Yapının apsis bölümünden naos ve batı cephenin görünümü.*

Fotoğraf 373. *5 Nolu Kilisesi bulunduğu kaya kütlesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 374. *5 Nolu kilisenin kuzey nefine bakış.*

Fotoğraf 375. *Kilisesiye girişi sağlayan kapı açıklığının naostan görünümü.*

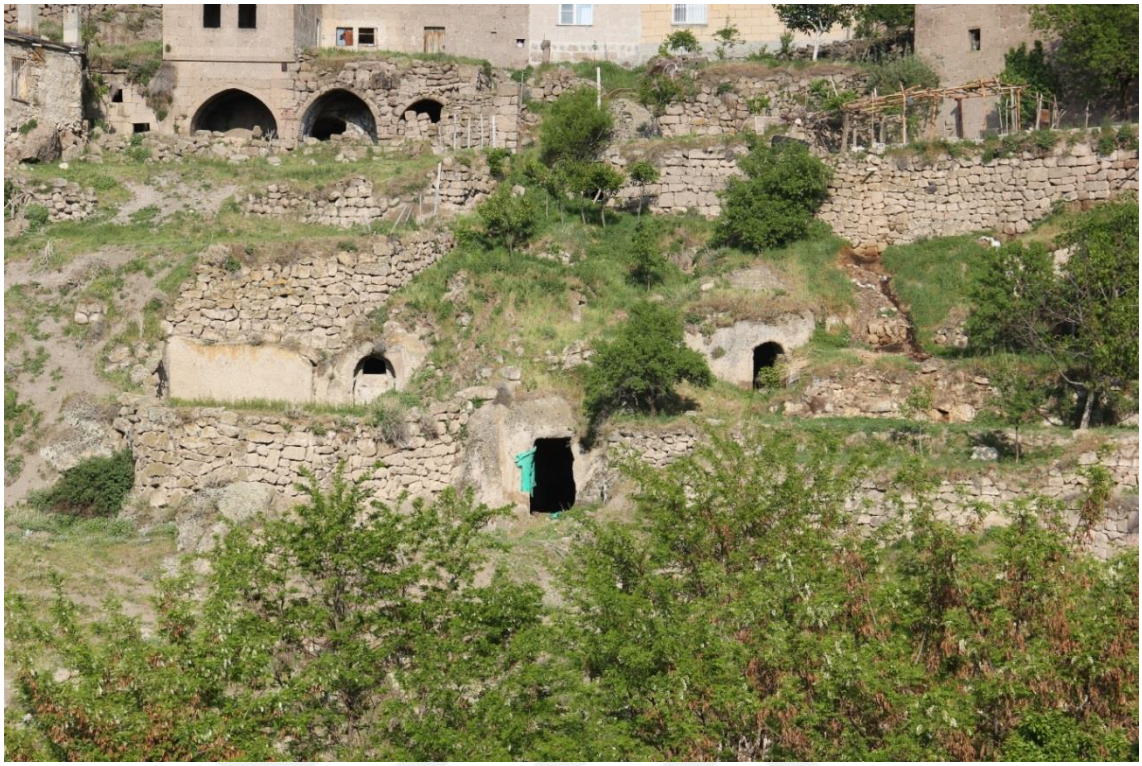
Fotoğraf 376. *Kilisede nefleri birbirindne ayıran arkad düzenlemesi.*

Fotoğraf 377. *Kilisenin güney nef apsisi.*

Fotoğraf 378. *Yapının güney nef apsisinden naso ve batı duvarının görünümü.*

Fotoğraf 379. *8 Nolu kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 380. *8 Nolu kiliseye girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 381. *8 Nolu kilisenin kuzey nefi ve apsisi.*

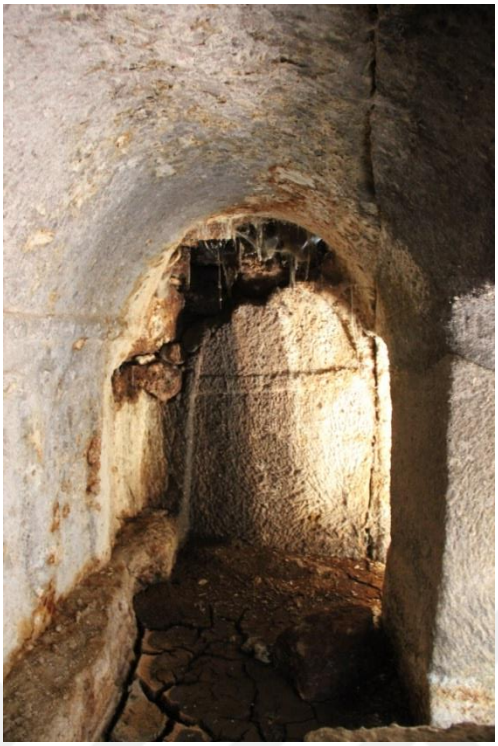
Fotoğraf 382. *8 Nolu yapının kuzey apsisinden naos ve giriş açıklığının genel görünümü.*

Fotoğraf 383. *8 Nolu yapının nef ayrımından detay.*

Fotoğraf 384. *8 Nolu yapının güney apsisine bakış.*

Fotoğraf 385. *8 Nolu yapının güney apsisinden nefe bakış.*

Fotoğraf 386. *8 Nolu yapıdan süsleme detayı.*

Fotoğraf 387. *11 Nolu (Hagios Georgios) Kilisesinin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 388. *Kilisenin güney cephesinde yer alan kapı açıklığının günümüzdeki görünümü.*

Fotoğraf 389. *11 Nolu (Hagios Georgios) kilisesinin kitabesi.*

Fotoğraf 390. *Günümüzde yapıya girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 391. *Kilisenin güney cephesinin naostan görünümü.*

Fotoğraf 392. *Yapının batı cephesinin naostan görünümü.*

Fotoğraf 393. *Noasun üst örtü sisteminin görünümü.*

Fotoğraf 394. *Naosun güney nefi üzerinde yer alan kubbeye bakış.*

Fotoğraf 395. *Kilise naosundan doğu bölümde yer alan templon ve apsislerin görünümü.*

Fotoğraf 396. *Apsisler arasında yer alan geçitin genel görünümü.*

Fotoğraf 397. *26 Nolu (Ahmadlı) kilisesinin bulunduğu kaya kütlesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 398. *26 Nolu kilisenin her iki nefine doğudan bakış.*

Fotoğraf 399. *26 Nolu kilisenin yakınıda yer alan parekklesionun genel görünümü.*

Fotoğraf 400. *26 Nolu kilisenin kuzey nef apsisinden naosunun görünümü.*

Fotoğraf 401. *Yapının kuzey nef nasoundan apsis kısmına bakış.*

Fotoğraf 402. *Nefler arası geçişi sağlayan açıklıklar.*

Fotoğraf 403. *Güney nef naosundan, doğusundaki apsis bölümünün genel görünümü.*

Fotoğraf 404. *Güney nef apsisinden naosa bakış.*

Fotoğraf 405. *Güney nef naos zeminindeki khamosorion mezarlardan detay.*

Fotoğraf 406. *Güney nef naos zeminindeki khamosorion mezarlardan detay.*

Fotoğraf 407. *Güney nefin kuzey duvarı üzerinde yer alan uygulamadan detay.*

Fotoğraf 408. *Yapının üzerini örten beşik tonozdaki bezemelerin batıdan görünümü.*

Fotoğraf 409. *Yapının üzerini örten beşik tonozdaki bezemelerin doğudan görünümü.*

Fotoğraf 410. *Meryem'e müjde sahnesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 411. *Meryem ve Elizabet'in buluşması sahnesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 412. *Beytüllahim'e göç sahnesine bakış.*

Fotoğraf 413. *Mısır'a kaçış sahnesine genel bakış.*

Fotoğraf 414. *Yusuf'un düşü sahnesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 415. *Müneccim kralların tapınma sahnesine bakış.*

Fotoğraf 416. *İsa'nın mabede takdimini gösteren sahneye bakış.*

Fotoğraf 417. *27 Nolu kilise ve etrafındaki yapıların genel görünümü.*

Fotoğraf 418. *27 Nolu kilisenin kapı açıklığından naosun görünümü.*

Fotoğraf 419. *27 Nolu yapının güney nef apsisi.*

Fotoğraf 420. *Güney nef apsisinden yapının güney nefine bakış.*

Fotoğraf 421. *27 Nolu yapının güney nefinden, kuzey nefinin görünümü.*

Fotoğraf 422. *Güney neften kuzey nefe bakış.*

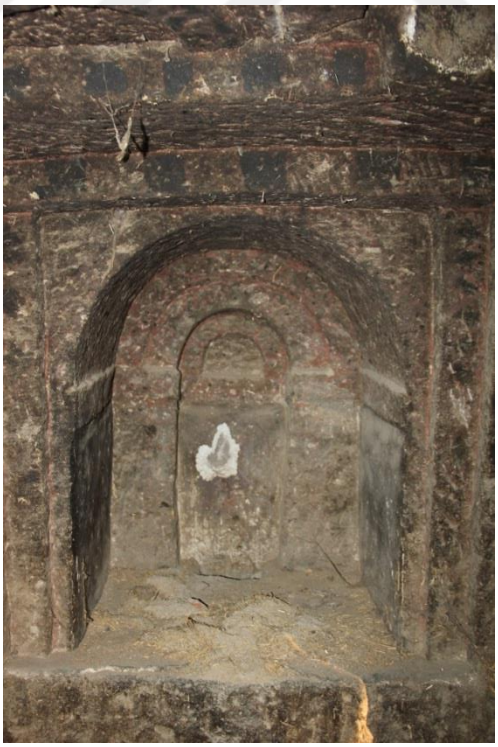
Fotoğraf 423. *27 nolu kilisenin güney nef apsisinin genel görünümü.*

Fotoğraf 424. *Kuzey nefin batısında yapıya sonradan ilave edilen kısma bakış.*

Fotoğraf 425. *Yapının kuzey nefinden, gümey nefine bakış.*

Fotoğraf 426. *Yapının doğu duvarı üzerinde yer alan nişin genel görünümü.*

Fotoğraf 427. *Güney nefin düz tavanındaki malta haçının genel görünümü.*

Fotoğraf 428. *Nefler arasındaki ayrımın üst kottan algılanmasını sağlayan bezemeli silme.*

Fotoğraf 429. *Kuzey nef templon payesindeki Latin haç tasviri.*

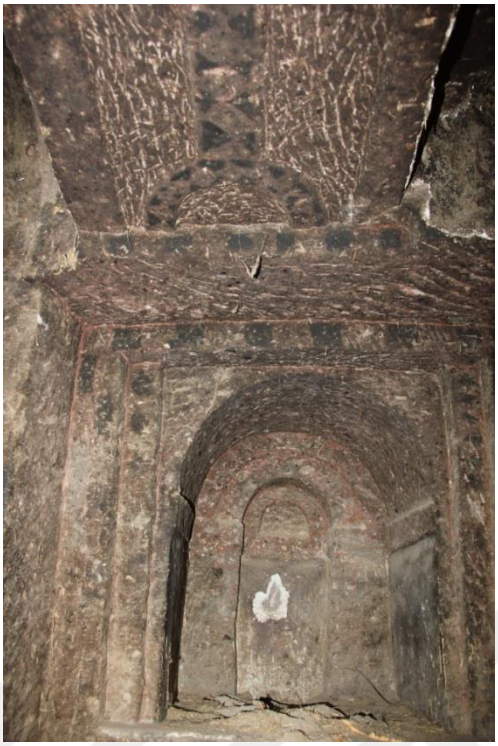
Fotoğraf 430. *Kuzey nef templon payesindeki Ripidion tasviri.*

Fotoğraf 431. *Kilise naosunda kırmızı aşı boyası ile yapılan bezemelerden detay***.**

Fotoğraf 432. *Kilise naosunda kırmızı ve siyah aşı boyası ile yapılan bezemelerden detaylar***.**

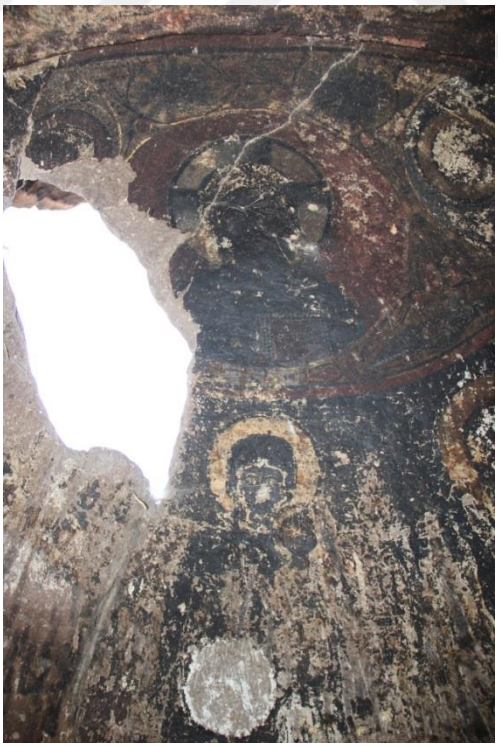
Fotoğraf 433. *Kilise naosunda kırmızı ve siyah aşı boyası ile yapılan bezemelerden detaylar***.**

Fotoğraf 434. *Yapının naosundaki ikinci döneme ait duvar resimlerinden detaylar.*

Fotoğraf 435. *Kuzey nef apsisindeki Bakire Meryem ve çocuk İsa fresklerinin genel görünümü.*

Fotoğraf 436. *Kuzey nef apsis eksedrasındaki Deesis sahnesi.*

Fotoğraf 437. *Üçüncü döneme ait duvar resim örneklerinden detay.*

Fotoğraf 438. *34 Nolu kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 439. *Kilisenin güney cephesinde yer alan kapı açıklığından detay.*

Fotoğraf 440. *Kilisenin naosundaki nef ayrımının güneyden görünümü.*

Fotoğraf 441. *Yapının güney nefinden apsis bölümünün görünümü.*

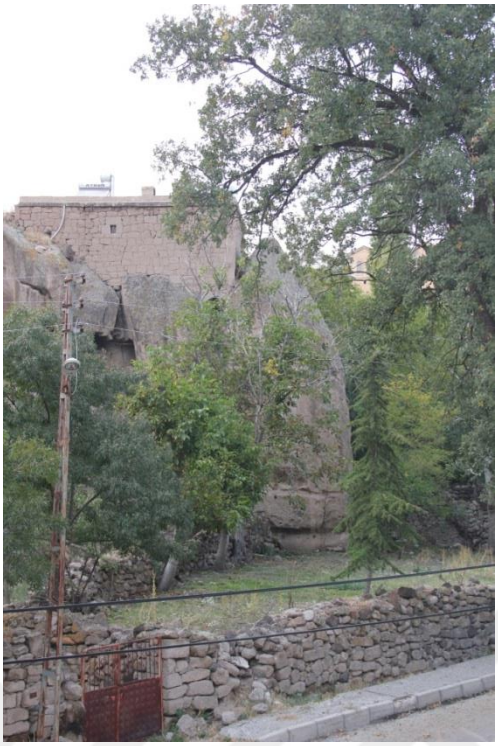
Fotoğraf 442. *Kilisenin güney nefinin batı bölümüne bakış.*

Fotoğraf 443. *Kilisenin kuzey nefinin doğu bölümünde yer alan apsise bakış.*

Fotoğraf 444. *Yapının kuzey nefinin batı bölümüne bakış.*

Fotoğraf 445. *35 ve 36 Nolu (mağara) kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 446. *Kilisenin güney cephesinde yer alan kapı açıklığından detay.*

Fotoğraf 447. *Yapının naosundan kuzey nefin genel görünümü.*

Fotoğraf 448. *Yapının naosundan güney nefin genel görünümü.*

Fotoğraf 449. *Kilisenin güney nef apsisine bakış.*

Fotoğraf 450. *Kilisenin güney nef apsisinin batı bölümü.*

Fotoğraf 451. *Kilisenin kuzey nef apsisine bakış.*

Fotoğraf 452. *Yapının kuzey nefinin batı bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 453. *Kilise naosunun batı duvarının güney bölümünde yer alan resim uygulaması.*

Fotoğraf 454. *38 nolu kilisenin bulunduğu doğal kaya kütlesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 455. *Kiliseye girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 456. *38 nolu kilisenin kuzey apsisi.*

Fotoğraf 457. *Yapının apsisinden, kuzey nef ve giriş açıklığının genel görünümü.*

Fotoğraf 458. *Kilisesinin nef ayrımını sağlayan paye ve kemerler.*

Fotoğraf 459. *Kilisesinin güney nefi ve apsisi.*

Fotoğraf 460. *Kilisesinin güney nefi ve batı duvarına bakış.*

Fotoğraf 461. *Kilise naosunun kuzey duvarında yer alan arcosolium.*

Fotoğraf 462. *Kilise naosunun güney duvarında yer alan arcosolium.*

Fotoğraf 463. *Kilisedeki duvar resim kalıntılarından detay.*

Fotoğraf 464. *44 Nolu (Harim C) kilisenin bulunduğu doğal kaya kütlesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 465. *Kiliseye girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 466. *44 nolu kilisenin kuzey apsisi.*

Fotoğraf 467. *Yapının apsisinden, kuzey nef ve giriş açıklığının genel görünümü.*

Fotoğraf 468. *Kilisesinin nef ayrımını sağlayan duvar ve kapı açıklığı.*

Fotoğraf 469. *Kilisesinin güney nef apsisi.*

Fotoğraf 470. *Kilisesinin güney nefi ve batı duvarının görünümü.*

Fotoğraf 471. *47 Nolu Kilisesinin bulunduğu doğal kaya kütlesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 472. *47 Nolu kilisenin batı cephesindeki kapı açıklığından detay.*

Fotoğraf 473. *Yapının güney nef ve apsisinin batı cepheden görünümü.*

Fotoğraf 474. *Güney nef apsisinden giriş açıklığı ve batı cephesine bakış.*

Fotoğraf 475. *Kilise naosunun güney kısmında genişletilmeye çalışılan bölümün genel görünümü.*

Fotoğraf 476. *Kilisede nefler arası geçişi sağlayan kemerli bölümün görünümü.*

Fotoğraf 477. *Kilisesinin kuzey nef apsisine bakış.*

Fotoğraf 478. *Kilisenin kuzey nefinin batı bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 479. *Güney nef apsisinden detay görünüm.*

Fotoğraf 480. *Kuzey nef apsisinden detay görünüm.*

Fotoğraf 481. *62 Nolu (Fırıntaşı) Kilisenin bulunduğu doğal kaya kütlesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 482. *Fırıntaşı kilisesine girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 483. *Fırıntaşı kilisesinin kuzey apsisi.*

Fotoğraf 484. *Fırıntaşı kilisesinin apsisinden, kuzey nef ve giriş açıklığının genel görünümü.*

Fotoğraf 485. *Fırıntaşı kilisesinin nef ayrımını sağlayan paye ve kemerler.*

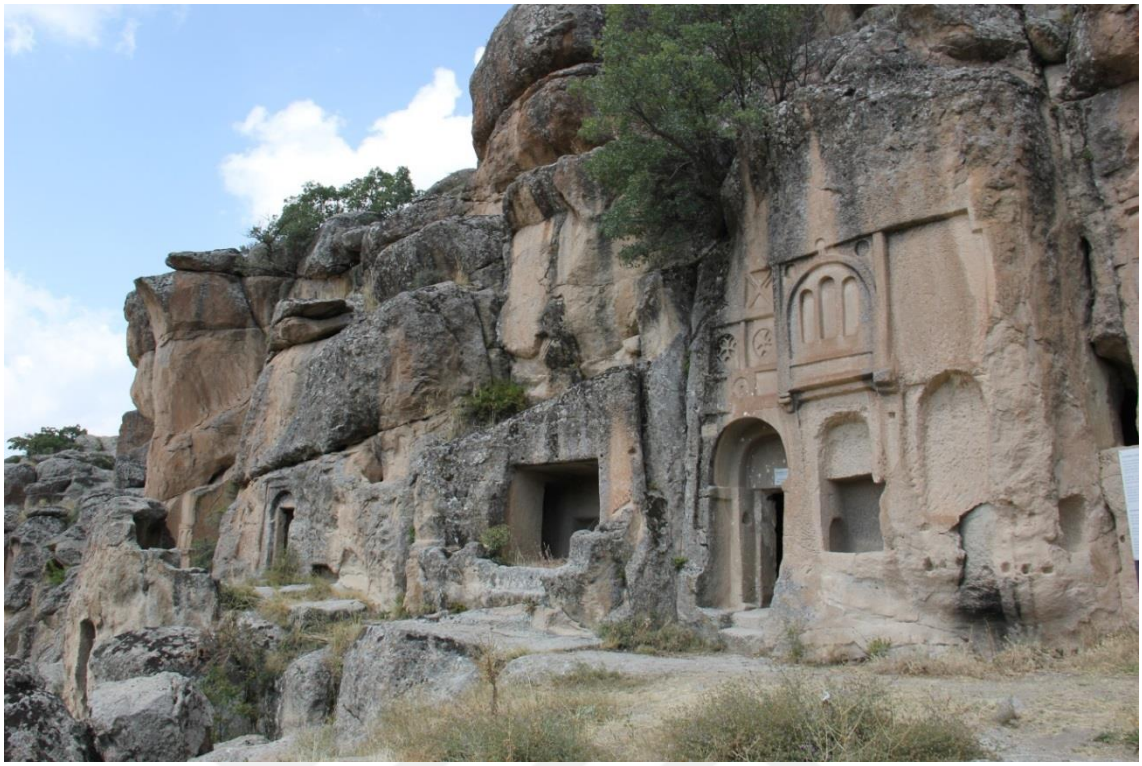
Fotoğraf 486. *Fırıntaşı kilisesinin güney apsisi.*

Fotoğraf 487. *Kilise naosunun güney duvarında yer alan nişler.*

Fotoğraf 488. *64 Nolu (Hagios Ephthemios, Kalburlu) kilisenin görünümü. (Bell, 1908).*

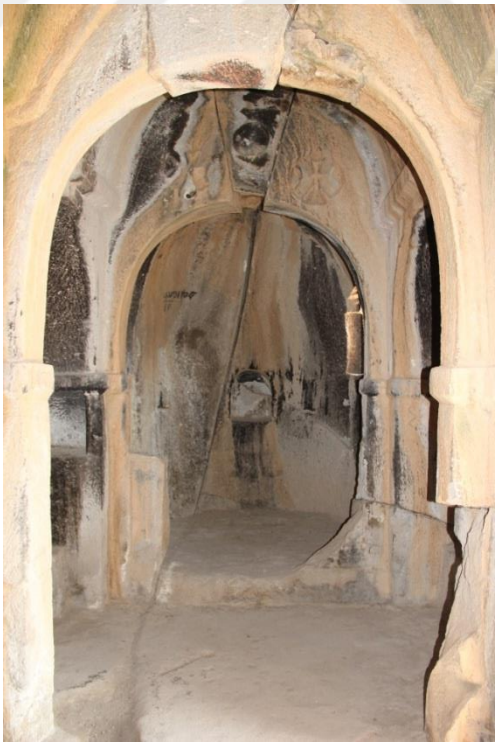
Fotoğraf 489. *Kilisenin bulunduğu doğal kaya kütlesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 490. *Yapıya girişi sağlayan güney cephedeki kapı açıklığı.*

Fotoğraf 491. *Kapı açıklığından kilise naosunun görünümü.*

Fotoğraf 492. *Kilisenin güney nefi ve apsisinin görünümü.*

Fotoğraf 493. *Kilisesinin güney nefi ve batı duvarına bakış.*

Fotoğraf 494. *Kilisesinin nef ayrımını sağlayan paye ve kemerler.*

Fotoğraf 495. *Kilisenin kuzey nefi ve apsisine bakış.*

Fotoğraf 496. *Yapının apsisinden kuzey nefin görünümü.*

Fotoğraf 497. *Kilisedeki güney nefinin doğu bölümünde yer alan büyük niş.*

Fotoğraf 498. *Kilisenin güney nefinin batı duvarında bulunan vaftiz teknesi.*

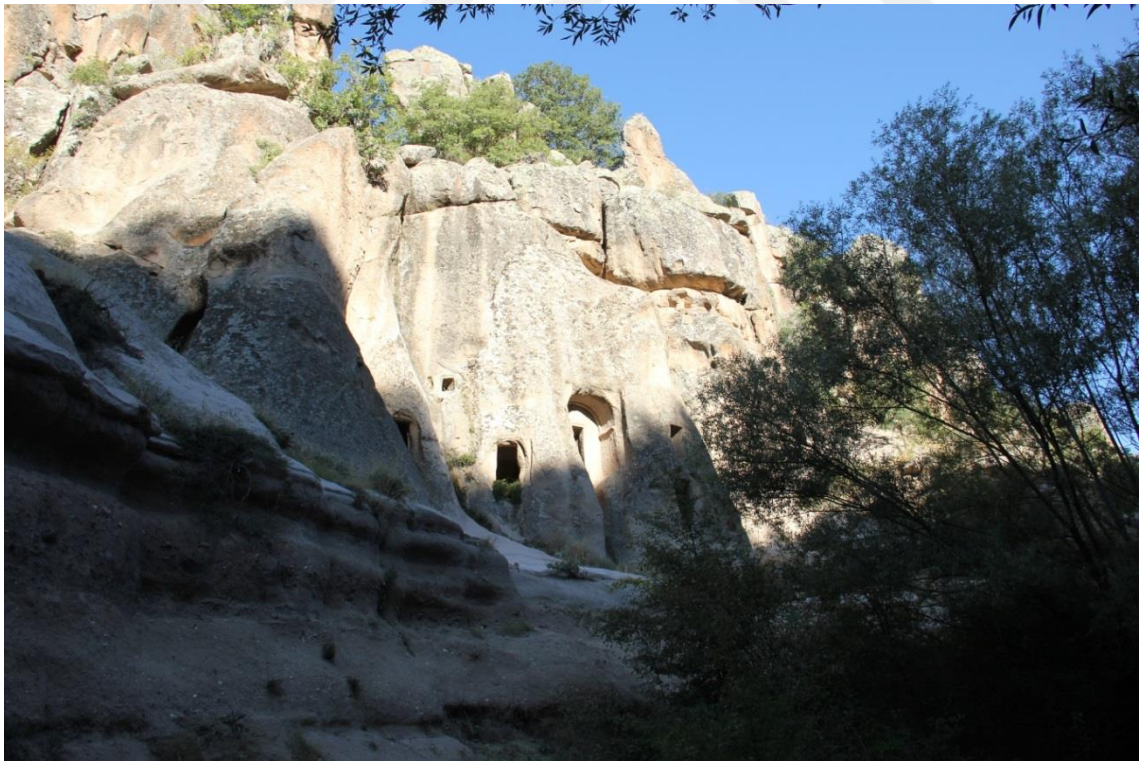
Fotoğraf 499. *Yapının güney nef tonozundaki oyma kabartma bezeme.*

Fotoğraf 500. *Kilisenin güney nef templon takviye kemerinin naosa bakan cephesinde yer alan haç bezemeleri.*

Fotoğraf 501. *Yapıdaki kırmızı aşı boyası ile yapılan uygulamadan detay.*

Fotoğraf 502. *67 Nolu (Çifte) Kilisesinin bulunduğu doğal kaya kütlesinin genel görünümü*

Fotoğraf 503. *Kilisenin batı cephesindeki kapı açıklığına bakış.*

Fotoğraf 504. *Yapının güney nef apsisinin görünümü.*

Fotoğraf 505. *Güney nefin batı bölümü ve kapı açıklığına bakış.*

Fotoğraf 506. *Güney nefin kuzeybatı bölümünde yer alan mekân ve nefler arası geçişi sağlayan kemerli kapı açıklığının görünümü.*

Fotoğraf 507. *Kilisede nefler arası geçişi sağlayan kemerli kapı açıklığından detay.*

Fotoğraf 508. *Kilisesinin kuzey nef apsisine bakış.*

Fotoğraf 509. *Kilisenin kuzey nefinin batı bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 510. *Güney nefin köşesinde yer alan mekândan detay görünüm.*

Fotoğraf 511. *Yapının güney nefindeki sıva üzerine yapılan bezemelerden detay.*

Fotoğraf 512. *69 Nolu (Hagios Spyridon/Kızıl) Kilisenin bulunduğu alana genel bakış.*

Fotoğraf 513. *Kilisenin güney cephesindeki kapı açıklığından detay.*

Fotoğraf 514. *Kilisenin kapı açıklığından naosun görünümü.*

Fotoğraf 515. *Kilise naosundan apsislere genel bakış.*

Fotoğraf 516. *Yapının apsis bölümünden batı duvarının görünümü.*

Fotoğraf 517. *Yapının güney nef apsisinden detay görünüm.*

Fotoğraf 518. *Yapının kuzey nef apsisine bakış.*

Fotoğraf 519. *Nefler arasındaki bağlantıyı sağlayan geçit.*

Fotoğraf 520. *Kilisedeki kabartma bezemelerden detay.*

Fotoğraf 521. *Yapının tonoz kemer başlangıcındaki silmede yer alan kırmızı renkli bezemeler.*

Fotoğraf 522. *Kilisenin naosunda nefleri birbirinden ayıran kemerlerdeki kitabelerin genel görünümü.*

Fotoğraf 523. *Kilise kitabesinden detay.*

Fotoğraf 524. *Kilise kitabesinden detay.*

Fotoğraf 525. *13 Nolu yapının bulunduğu vadinin genel görünümü.*

Fotoğraf 526. *13 Nolu kiliseye girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 527. *Yapının batı cephesinden naos ve apsis bölümünün genel görünümü.*

Fotoğraf 528. *13 Nolu yapının apsis bölümünden batı cephesine bakış.*

Fotoğraf 529. *Kilisenin güneybatı köşesindeki mekâna bakış.*

Fotoğraf 530. *Kilisenin kuzeybatı köşesindeki mekânın görünümü.*

Fotoğraf 531. *Kilisenin güney nefi ve apsisinin orta neften görünümü.*

Fotoğraf 532. *Kilisenin kuzey nef apsisine orta neften bakış.*

Fotoğraf 533. *13 Nolu kilisenin orta nefinini doğu bölümünde yer alan khamasorion mezarlar.*

Fotoğraf 534. *61 Nolu (Üçlü) kilisenin bulunduğu kaya kütlesi.*

Fotoğraf 535. *Kilisenin giriş bölümünün genel görünümü.*

Fotoğraf 536. *Kilisenin giriş kapısından detay.*

Fotoğraf 537. *Kilisenin orta nefinden apsisine bakış.*

Fotoğraf 538. *Yapının orta nef apsisinden giriş bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 539. *Orta nef ile yan nefleri birbirinden ayıran payeden detay.*

Fotoğraf 540. *Kuzey nef apsisinin genel görünümü.*

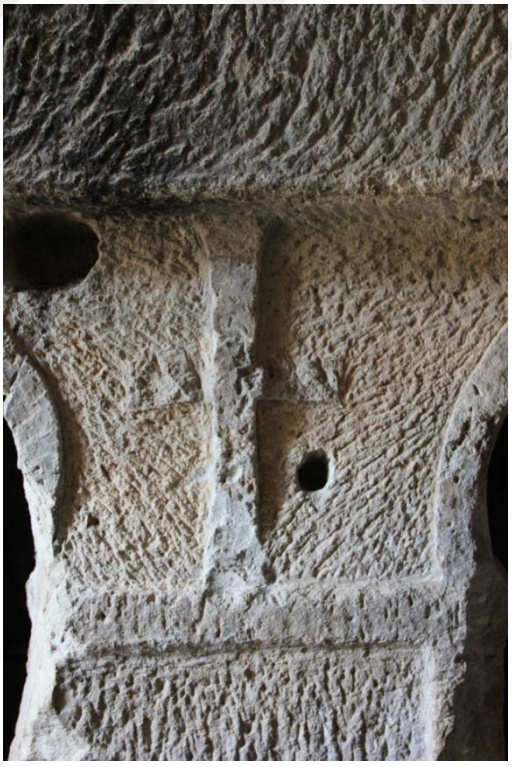
Fotoğraf 541. *Kuzey nefin batı duvarı.*

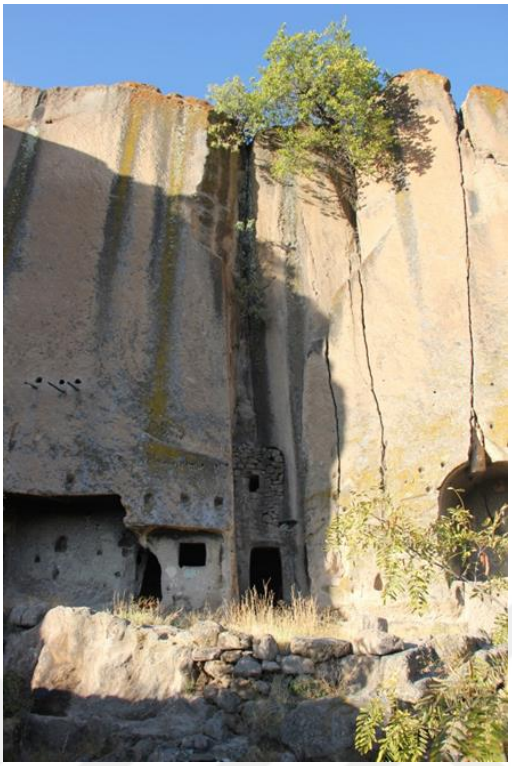
Fotoğraf 542. *Güney nef apsisinin genel görünümü.*

Fotoğraf 543. *Kuzey nefin batı duvarının görünümü.*

Fotoğraf 544. *Kilise naosunun orta nefinde yer alan haç kabartmasından detay.*

Fotoğraf 545. *45 Nolu Kilisesinin bulunduğu kaya kütlesinin genel görünümü.*

Fotoğraf 546. *45 Nolu kilisenin güney cephesindeki kapı açıklığı.*

Fotoğraf 547. *Kilisenin güney haç kolu ve giriş açıklığının naostan görünümü.*

Fotoğraf 548. *Kilisenin kuzey haç koluna bakış.*

Fotoğraf 549. *Kilisenin doğu haç kolu, templon ve apsisinin nostan görünümü.*

Fotoğraf 550. *Kilise apsisinden naos ve batı haç kolunun görünümü.*

Fotoğraf 551. *Kilisenin naos örtü sistemine bakış.*

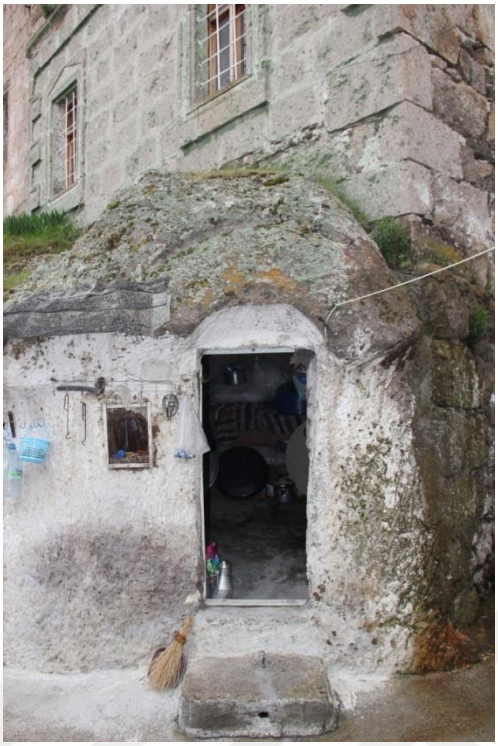
Fotoğraf 552. *Kilisenin kırılan altarından detay.*

Fotoğraf 553. *3 nolu yapının altında bulunduğu konutun genel görünümü (Çetin, 1985).*

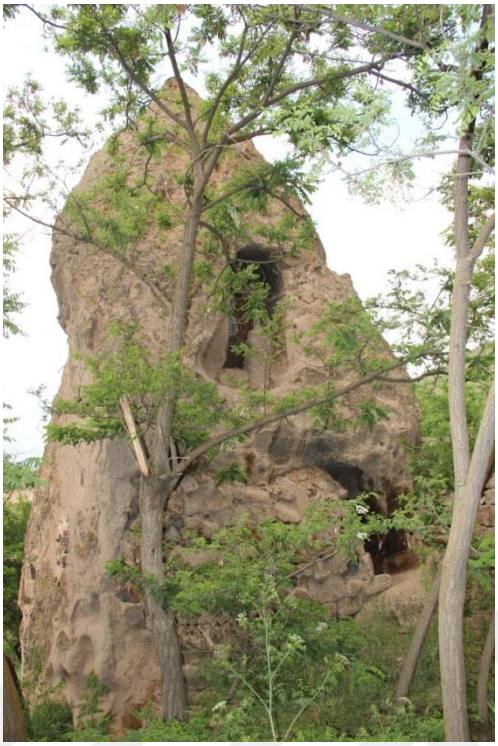
Fotoğraf 554. *3 nolu yapının bulunduğu alanın günümüzdeki görünümü.*

Fotoğraf 555. *Kilisenin batı cephesindeki kapı açıklığı.*

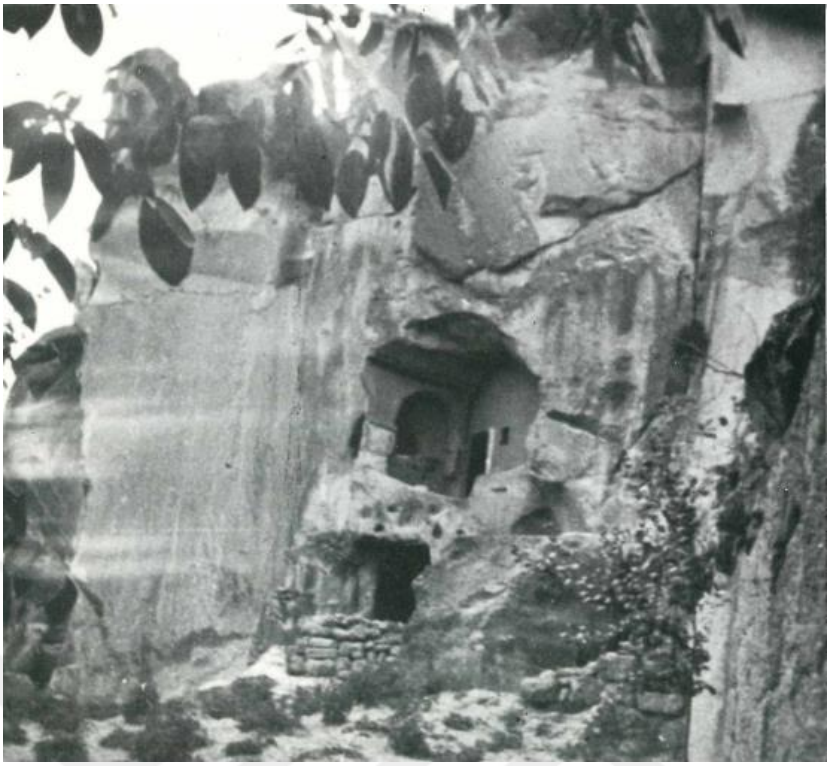
Fotoğraf 556. *23 Nolu (Azize Eudoxie) ve 22 Nolu (Aziz Clementios) yapının bulunduğu konik kaya bloğunun görünümü (Petropoulos-Andreadis, 1970).*

Fotoğraf 557. *Yapıya girişi sağlayan kapı açıklığı güney cepheden görünümü.*

Fotoğraf 558. *Kilisenin kapı açıklığından detay.*

Fotoğraf 559. *25 Nolu yapının bulunduğu alanın genel görünümü (Petropoulos-Andreadis, 1970).*

Fotoğraf 560. *Yapının doğu cephesinden genel görünümü.*

Fotoğraf 561. *25 Nolu yapıdan Gregorios Nazianzos Kilise Camisine bakış.*

Fotoğraf 562. *Yapının örtü sisteminin görünümü.*

Fotoğraf 563. *Arcosoliumun kilise naosundan genel görünümü.*

Fotoğraf 564. *Arcosoliumun içerisindeki khamosorion mezarların detay görünümü.*

Fotoğraf 565. *Kaya oyma yüzeyine yapılan geometrik formlu duvar resimlerinden detay.*

Fotoğraf 566. *37 Nolu yapının bulunduğu alanın genel görünümü (Petropoulos-Andreadis, 1970).*

Fotoğraf 567. *37 Nolu yapının bulunduğu alanın günümüzdeki*

Fotoğraf 568. *37 Nolu yapının kalan kısmından detay.*

Fotoğraf 569. *37 Nolu yapının kalan kısmından detay.*

Fotoğraf 570. *39 Nolu kilisenin kuzeybatıdan görünümü.*

Fotoğraf 571. *39 Nolu yapının kuzeydoğudan görünümü.*

Fotoğraf 572. *Kilisenin kuzey cephesi.*

Fotoğraf 573. *Yapının batı cephesine bakış.*

Fotoğraf 574. *39 Nolu yapının apsisi.*

Fotoğraf 575. *Yapının naosundan batıya bakış.*

Fotoğraf 576. *Kilisenin batısındaki mekanın görünümü.*

Fotoğraf 577. *Mekânın içerisinde yer alan arcosolium.*

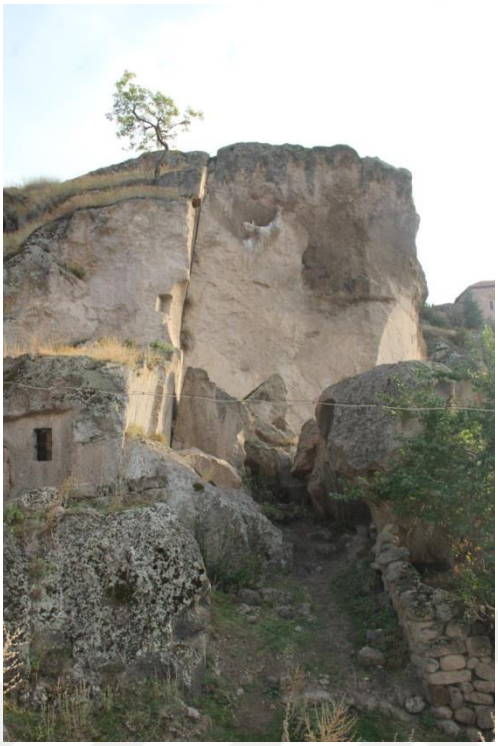
Fotoğraf 578. *Apsis bölümündeki haç betimlemesi.*

Fotoğraf 579. *Apsisteki aziz figürlerinden detay.*

Fotoğraf 580. *Naostaki Latin haçı detayı.*

Fotoğraf 581. *40 Nolu yapının bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 582. *40 Nolu yapının yakından görünümü.*

Fotoğraf 583. *Yapıya girişi sağlaması muhtemel açıklık*

Fotoğraf 584. *Yapının naosuna genel bakış.*

Fotoğraf 585. *Kilisenin güney nef apsisinin görünümü.*

Fotoğraf 586. *Kuzey nef apsisinden, kopan örtü sisteminin genel görünümü.*

Fotoğraf 587. *Kilisenin güney nef apsisine bakış.*

Fotoğraf 588. *Güney nef apsisinin içten görünümü.*

Fotoğraf 589. *Yapının kuzey ve güney nefinin genel görünümü.*

Fotoğraf 590. *Kilise naosunun kuzey duvarı üzerine sonradan açılan nişe bakış.*

Fotoğraf 591. *Kırmızı aşı boyası ile yapılan kesme taş taklidi bezemeler.*

Fotoğraf 592. *Muhtemel giriş açıklığı üzerinde yer alan bezemeden detay.*

Fotoğraf 593. *Templon (zafer) kemerinin iç yüzeyindeki antrolaklar içerisine yerleştirilen aziz tasvirlerine genel bir bakış.*

Fotoğraf 594. *Bir aziz tasvirinden detay.*

Fotoğraf 595. *Apsis eksedrasındaki tahtta oturan Meryem ve çocuk İsa ile her iki yanındaki melek tasvirinin genel görünümü.*

Fotoğraf 596. *Tahtta oturan Meryem ve çocuk İsa'nın detay görünümü.*

Fotoğraf 597. *Apsis eksedrasındaki melek detayı.*

Fotoğraf 598. *Apsis eksedrasındaki melek detayı.*

Fotoğraf 599. *53 Nolu kilisenin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 600. *Yapıya girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 601. *Naostan kilisenin apsis bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 602. *Yapının batı kısmına eklenen bölümün görünümü.*

Fotoğraf 603. *55 Nolu kilisenin bulunduğu alanda yer alan konutun genel görünümü.*

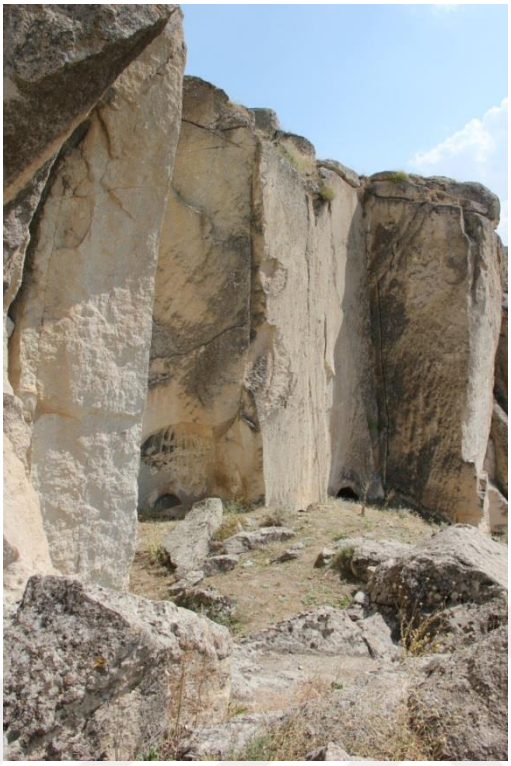
Fotoğraf 604. *Yapıya girişi sağlayan kapı açıklık bölüm.*

Fotoğraf 605. *Kilisenin naos ve apsisinin genel görünümü.*

Fotoğraf 606. *Yapının giriş bölümünün nasotan görünümü.*

Fotoğraf 607. *63 Nolu kilisenin bulunduğu kaya kütlesi.*

Fotoğraf 608. *Kilisenin bulunduğu kaya kütlesinin güneyden görünümü.*

Fotoğraf 609. *Yapının naosu ve apsisi.*

Fotoğraf 610. *Apsisten naosa bakış.*

Fotoğraf 611. *Kuzey duvar üzerinde yer alan nişler.*

Fotoğraf 612. *Apsis duvarı üzerindeki duvar resmi uygulamasından detay.*

Fotoğraf 613. *1 nolu kaya oyma kompleksin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 614. *Kaya oyma komplekse girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 615. *1 nolu kaya oyma mekânın girişten görünümü.*

Fotoğraf 616. *1 nolu kaya oyma mekânın güney cephesindeki tuvalete girişi sağlayan açıklık.*

Fotoğraf 617. *1 nolu kaya oyma mekânın batı bölümü.*

Fotoğraf 618. *1 nolu kaya oyma mekânın batı bölümünde bulunan nişler ve alt kota inişi sağlayan şaft.*

Fotoğraf 619. *1 nolu kaya oyma mekânın doğu bölümü.*

Fotoğraf 620. *1 nolu kaya oyma mekânın doğu bölümünden detay.*

Fotoğraf 621. *2 nolu kaya oyma mekânın kuzeyden görünümü.*

Fotoğraf 622. *2 nolu kaya oyma mekânın güneyden görünümü.*

Fotoğraf 623. *3 nolu kaya oyma mekânın giriş bölümü.*

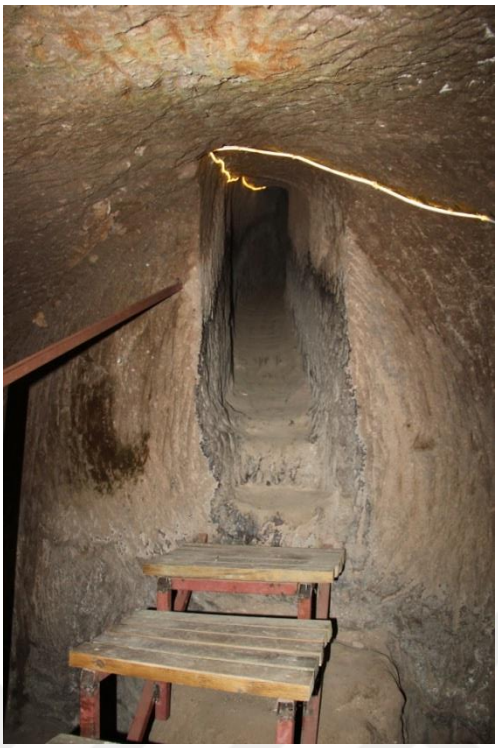
Fotoğraf 624. *4 nolu kaya oyma mekânın giriş bölümüne bakış.*

Fotoğraf 625. *4 nolu kaya oyma mekân ve kırık değirmen taşı formlu kapının güneyden görünümü.*

Fotoğraf 626. *5 nolu kaya oyma mekâna inişi sağlayan şaftın kapı açıklığı.*

Fotoğraf 627. *5 nolu kaya oyma mekâna inişi sağlayan merdivene bakış.*

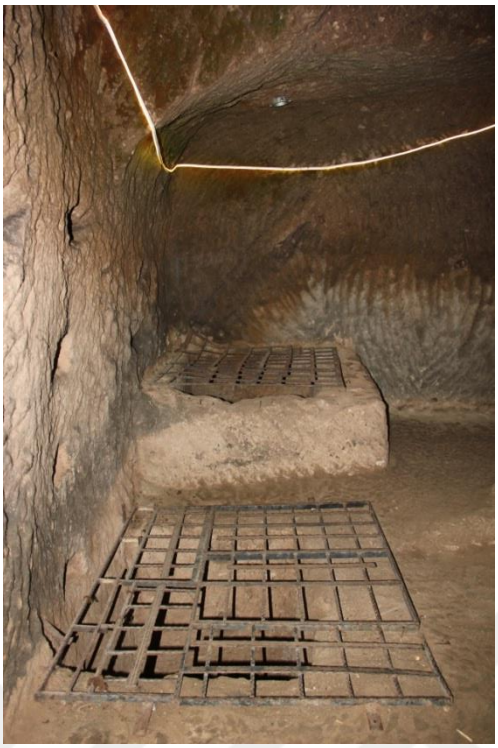
Fotoğraf 628. *5 nolu kaya oyma mekânın kuzey bölümünde yer alan tuvaletin genel görünümü.*

Fotoğraf 629. *5 nolu kaya oyma mekândan 6 nolu kaya oyma mekâna geçişi sağlayan açıklık.*

Fotoğraf 630. *6 nolu kaya oyma mekâna inişi sağlayan merdiven.*

Fotoğraf 631. *6 nolu mekânın kuzeybatısında yer alan şaftların görünümü.*

Fotoğraf 632. *Mekânın güneybatı köşesinde daire formlu değirmen taşı kapıya bakış.*

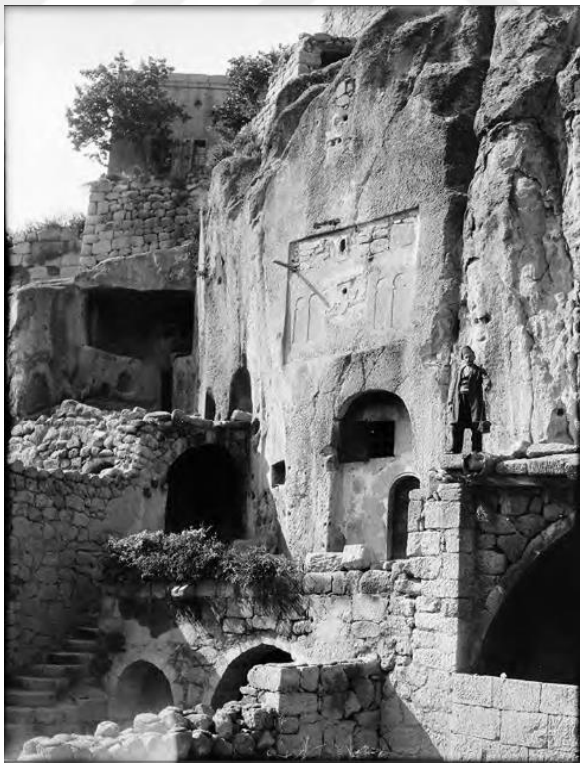
Fotoğraf 633. *Daire formlu değirmen taşı kapıdan detay ve 7 nolu mekâna geçişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 634. *7 nolu kaya oyma mekâna inişi sağlayan merdivenlerin görünümü.*

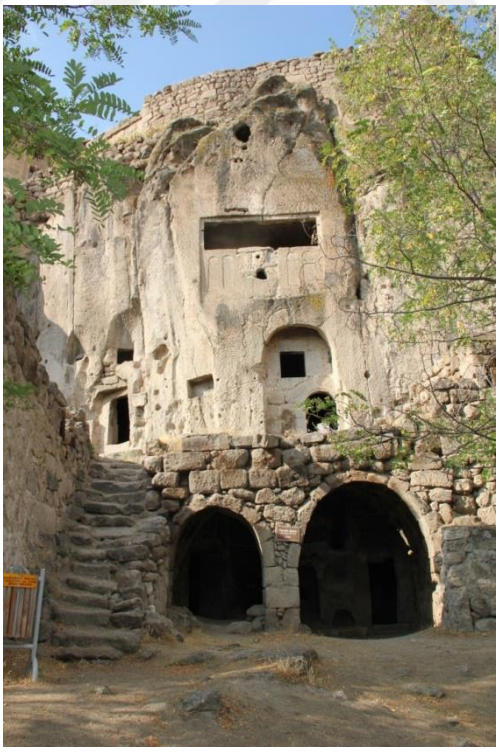
Fotoğraf 635. *7 nolu kaya oyma mekândan devam eden şaftın görünümü.*

Fotoğraf 636. *2 nolu kaya oyma kompleksin batı bölümünün 1907 yılındaki görünümü (G. Bell, 1907).*

Fotoğraf 637. *2 nolu kaya oyma kompleksin batı bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 638. *2 nolu kaya oyma kompleksin batı bölümünün farklı bir açıdan görünümü.*

Fotoğraf 639. *2 nolu kaya oyma kompleksin giriş bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 640. *1 nolu kaya oyma mekâna girişi sağlayan açıklık.*

Fotoğraf 641. *1 nolu kaya oyma mekânın giriş açıklığının da bulunduğu güney bölümü.*

Fotoğraf 642. *1 nolu kaya oyma mekânın kuzey bölümüne bakış.*

Fotoğraf 643. *1 nolu kaya oyma mekânın batı duvarı üzerinde bulunan ve 2 nolu kaya oyma mekâna ulaşımı sağlayan merdivenli kapı açıklığı.*

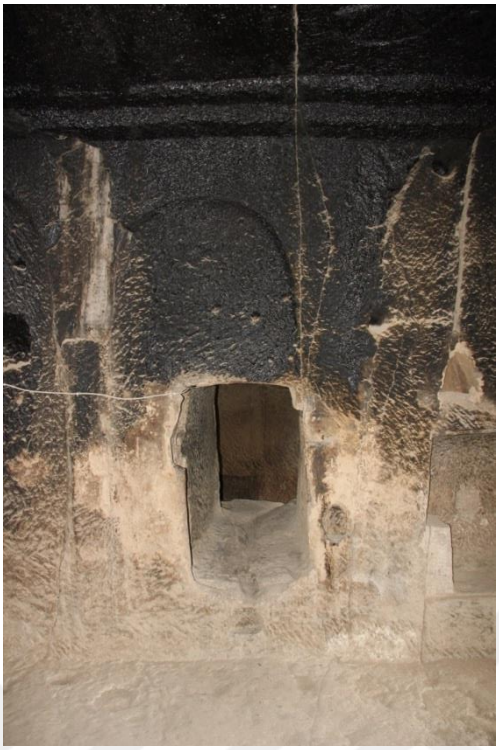
Fotoğraf 644. *1 nolu kaya oyma mekânın doğu duvarı üzerinde bulunan ve 7 nolu kaya oyma mekâna girilen kapı açıklığı.*

Fotoğraf 645. 2 *nolu kaya oyma mekânın kuzey bölümü ve merdivenin genel görünümü.*

Fotoğraf 646. 2 *nolu kaya oyma mekânın güney bölümü ve kapı açıklığına bakış.*

Fotoğraf 647. 2 *ve 3 nolu kaya oyma mekânlar arasında geçişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 648. 3 *nolu kaya oyma mekânın güney bölümünün genel görünümü.*

Fotoğraf 649. 3 *nolu kaya oyma mekânın güney bölümü ve 4 nolu kaya oyma mekâna açılan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 650. 3 *nolu kaya oyma mekânın tavanındaki uygulamaların görünümü.*

Fotoğraf 651. *4 nolu kaya oyma mekâna açılan kapı açıklığından detay.*

Fotoğraf 652. *4 nolu kaya oyma mekânın güney bölümüne bakış.*

Fotoğraf 653. *3 nolu mekânın doğu duvarından üst kotta yer alan 5 nolu kaya oyma mekâna çıkışı sağlayan merdiven ve kapının görünümü.*

Fotoğraf 654. *5 nolu kaya oyma mekânın kuzey bölümüne bakış.*

Fotoğraf 655. *5 nolu kaya oyma mekânın güney bölümünün görünümü ve balkona bakış.*

Fotoğraf 656. *5 nolu kaya oyma mekân balkonundan detay.*

Fotoğraf 657. *3 ve 6 nolu kaya oyma mekânlar arasındaki geçişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 658. *3 ve 6 nolu kaya oyma mekânlar arasındaki geçişi sağlayan kapı açıklığının batıdan görünümü.*

Fotoğraf 659. *6 nolu kaya oyma mekânın güney bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 660. *6 nolu kaya oyma mekânın kuzey bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 661. *1 ve 7 nolu kaya oyma mekânlar arasındaki geçişi sağlayan kapı açıklığının 7 nolu kaya oyma mekândan görünümü.*

Fotoğraf 662. *7 ve 8 nolu kaya oyma mekânlar arasındaki geçişi sağlayan kapı açıklığına bakış.*

Fotoğraf 663. *8 nolu kaya oyma mekânın batı bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 664. *7 nolu kaya oyma mekânın kuzey bölümündeki alt kotta bulunan 9 nolu kaya oyma mekâna inişi sağlayan şafta bakış.*

Fotoğraf 665. *7 nolu kaya oyma mekânın kuzey bölümündeki zeminde yer alan şafttan detay.*

Fotoğraf 666. *9 nolu kaya oyma mekânın güney cephesine bakış.*

Fotoğraf 667. *9 nolu kaya oyma mekânın kuzey cephesine ve zemininde yer alan şaftların görünümü.*

Fotoğraf 668. *9 nolu kaya oyma mekânın doğu cephesinin güney bölümündeki tuvaletten detay.*

Fotoğraf 669. *9 nolu kaya oyma mekânın zeminindeki şaftan detay.*

Fotoğraf 670. *3 Nolu kaya oyma kompleksin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 671. *3 nolu kaya oyma kompleksin batı bölümünde yer alan avlu ve çevresindeki mekânların görünümü.*

Fotoğraf 672. *3 nolu kaya oyma kompleksin güney bölümünde yer alan mekâna 1 nolu mekâna bakış.*

Fotoğraf 673. *1 nolu kaya oyma mekânın güney bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 674. *1 nolu kaya oyma mekânın kuzey bölümüne bakış.*

Fotoğraf 675. *Avlunun doğusunda bulunan 2 nolu kaya oyma mekânın giriş bölümü.*

Fotoğraf 676. *2 nolu kaya oyma mekânın doğu bölümüne bakış*.

Fotoğraf 677. *2 nolu kaya oyma mekânın batı kısmı ve giriş açıklığının görünümü.*

Fotoğraf 678. *Doğu avlu duvarının kuzey bölümündeki 3 nolu kaya oyma mekânın kapatılan giriş bölümüne bakış.*

Fotoğraf 679. 3 *nolu kaya oyma mekândan doğudaki 4 nolu mekânın görünümü.*

Fotoğraf 680. 3 nolu mekânın kuzey duvarı ve bu kısımda bulunan 5 nolu kaya oymaya açılan kapıya bakış.

Fotoğraf 681. 3 nolu mekânın kuzey duvarı.

Fotoğraf 682. 4 *nolu kaya oyma mekânın batı cephesinden genel görünümü.*

Fotoğraf 683. 4 *nolu kaya oyma mekânın doğu bölümünden batısında kalan 3 nolu mekâna bakış.*

Fotoğraf 684. 4 *nolu kaya oyma mekânı 5 nolu kaya oyma mekâna bağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 685. *Avlunun kuzey duvarı üzerinde bulunan kapı açıklıklarının genel görünümü.*

Fotoğraf 686. 5 *nolu kaya oyma mekâna girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 687. *5 nolu mekânın kuzey ve batı duvarının görünümü.*

Fotoğraf 688. *5 nolu mekânın doğu duvarına bakış.*

Fotoğraf 689. *5 nolu mekânın örtü sistemine bakış.*

Fotoğraf 690. *6 nolu kaya oyma mekânın giriş açıklığı.*

Fotoğraf 691. *6 nolu kaya oyma mekânın içten görünümü ve 7 nolu kaya oyma mekâna geçişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 692. *7 nolu kaya oyma mekândan 6 nolu kaya oyma mekâna bakış.*

Fotoğraf 693. *8 nolu kaya oyma mekânın giriş bölümü.*

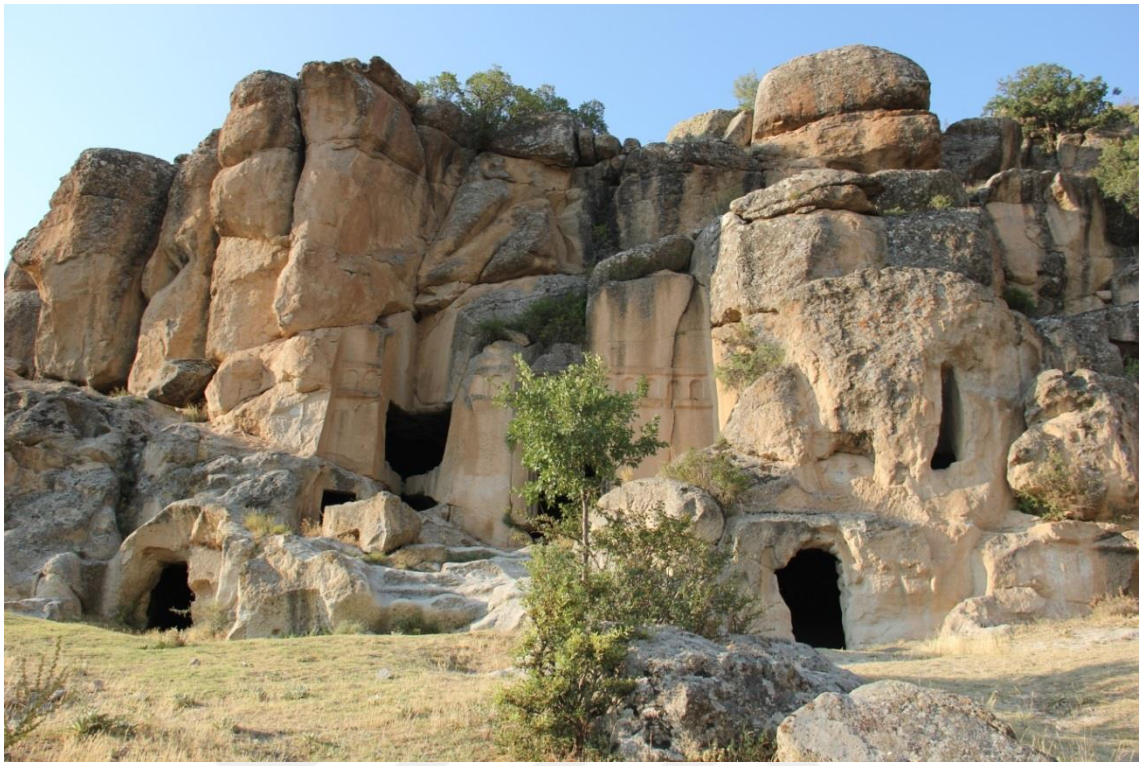
Fotoğraf 694. *8 nolu mekânın kuzey duvarına bakış.*

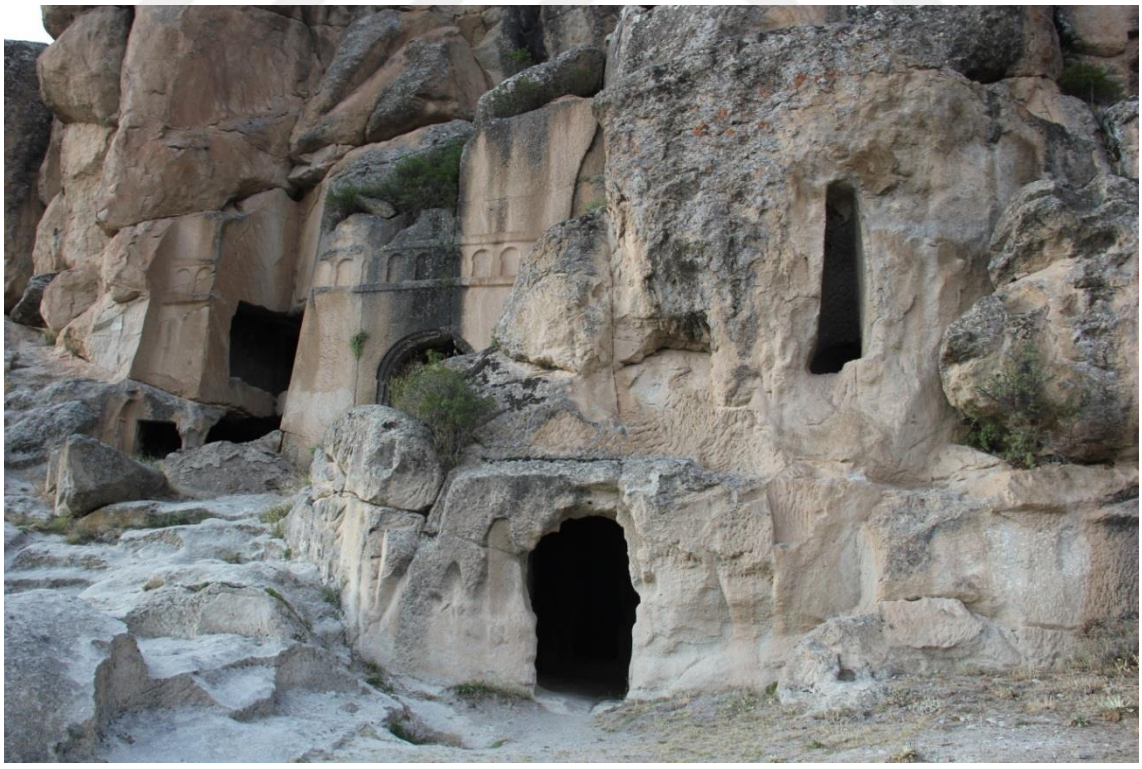
Fotoğraf 695. *4 Nolu kaya oyma kompleksin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 696. *4 nolu kaya oyma kompleksin güneybatı cephesinden görünümü.*

Fotoğraf 697. *4 nolu kaya oyma komplekse güneydoğudan bakış.*

Fotoğraf 698. *1 nolu kaya oyma mekânın girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 699. *1 nolu kaya oyma mekânın doğu bölümüne bakış.*

Fotoğraf 700. *1 nolu kaya oyma mekânın batı bölümüne bakış.*

Fotoğraf 701. *1 nolu kaya oyma mekânın örtü sistemine bakış.*

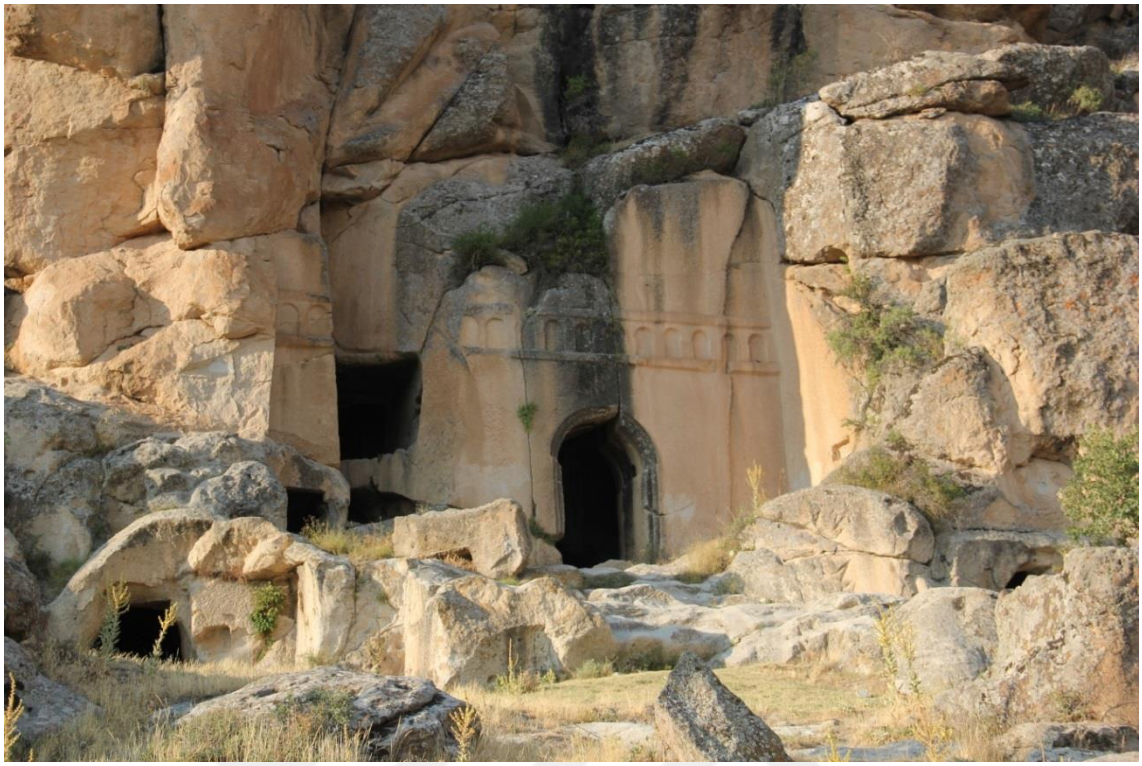
Fotoğraf 702. *1 ve 2 nolu mekanlar arasındaki geçişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 703. *2 nolu mekânın kuzey duvarı.*

Fotoğraf 704. *2 nolu kaya oyma mekân güney duvarının görünümü.*

Fotoğraf 705. *3-6 nolu kaya oyma mekânların bulunduğu kaya bloğunun görünümü.*

Fotoğraf 706. *3 nolu mekânın güney cephesindeki kapı açıklığına bakış.*

Fotoğraf 707. 3 *nolu kaya oyma mekânın doğu cephesinden genel görünümü.*

Fotoğraf 708. *3 nolu kaya oyma mekânın batı cephesi ve diğer kaya oyma mekânlara geçişi sğlayan kapı açıklıkları.*

Fotoğraf 709. 4 *nolu kaya oyma mekânın giriş kısmının görünümü*

Fotoğraf 710. *4 nolu mekânın genel görünümü.*

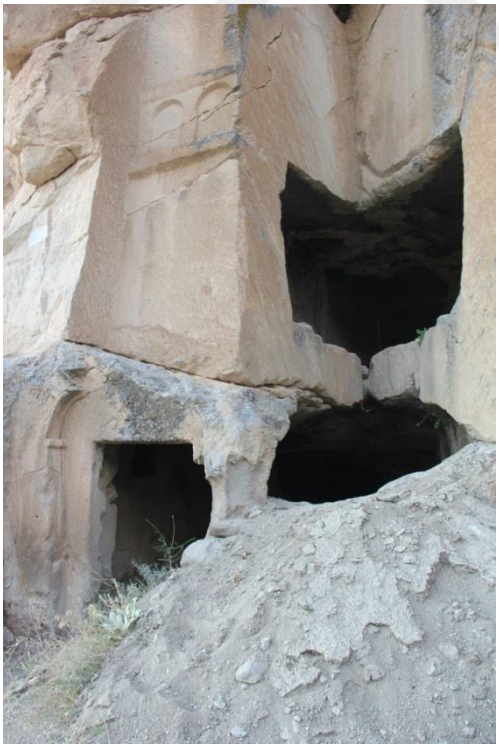
Fotoğraf 711. *3 nolu mekânın güneybatı köşesinde bulunan ve üst kottaki 5 nolu kaya oyma mekâna girişi sağlayan merdiven.*

Fotoğraf 712. *5 nolu mekânın kuzey duvarının görünümü.*

Fotoğraf 713. *5 nolu mekânın güney duvarına bakış.*

Fotoğraf 714. *5 nolu mekânın yıkılan kısmının komplesin güneyinden görünümü.*

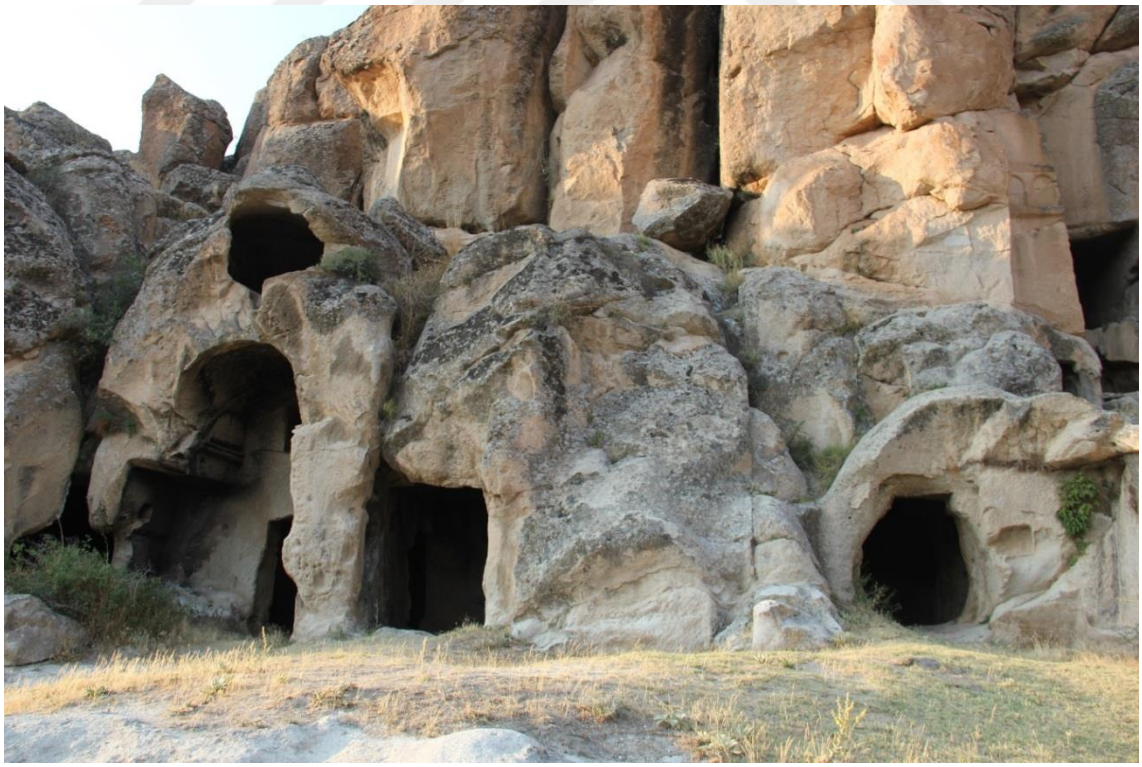
Fotoğraf 715. *3 nolu kaya oyma mekândan 6 nolu kaya oymaya geçişi sağlayan kapı.*

Fotoğraf 716. *6 nolu kaya oyma mekânın kuzey bölümüne bakış.*

Fotoğraf 717. *6 nolu kaya oymaya dışarıdan girişi sağlayan kapı açıklığı ve güney duvarı.*

Fotoğraf 718. *4 nolu kaya oyma kompleksin güney cephesinden batı bölümünün genel görünümü.*

Fotoğraf 719. *7 nolu mekâna girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 720. *7 nolu mekânın kuzey duvarına bakış.*

Fotoğraf 721. *7 nolu mekânın güney duvarına bakış.*

Fotoğraf 722. *7 ve 8 nolu mekânı birbirinden ayıran arkadın görünümü.*

Fotoğraf 723. *8 nolu kaya oyma mekânın doğu bölümüne bakış.*

Fotoğraf 724. *8 nolu mekânın batı duvarına bakış.*

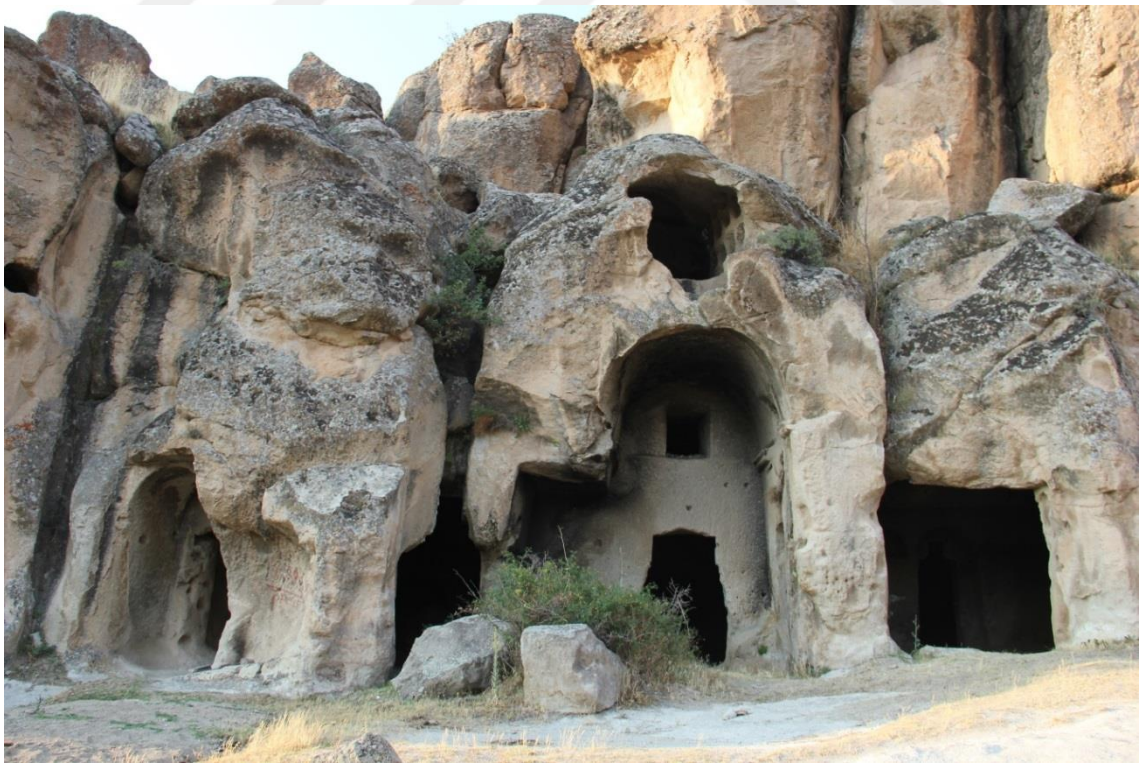
Fotoğraf 725. *8 nolu mekânın güney cephesinde yer alan kapı açıklığının görünümü.*

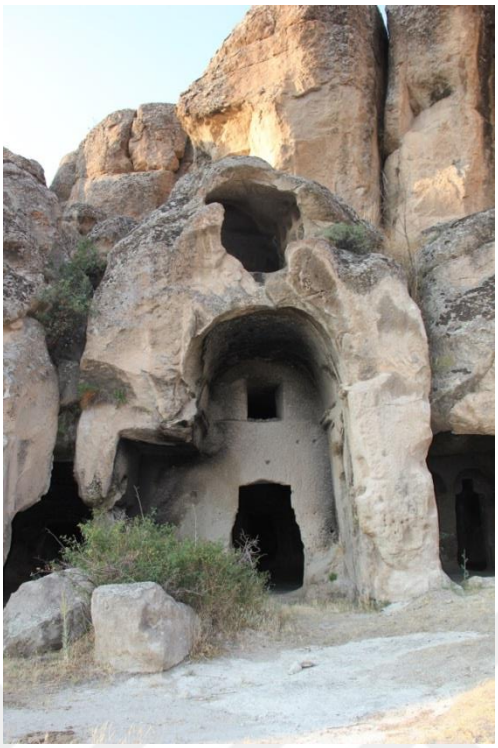
Fotoğraf 726. *8 nolu mekândan 9 nolu kaya oymaya geçişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 727. *9 nolu mekânın kuzey bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 728. *8, 10 ve 12 nolu mekânlara girişi sağlayan kapı açıklıklarının genel görünümü.*

Fotoğraf 729. *10 nolu kaya oyma mekâna girişi sağlayan kapı açıklığından detay.*

Fotoğraf 730. *10 nolu mekânın kuzey cephesi ve 11 nolu mekâna açılan kapının görünümü.*

Fotoğraf 731. *10 nolu mekânın güney cephesine bakış.*

Fotoğraf 732. *Kaya oymanın batı duvarı üzerinde yer alan nişlerin genel görünümü.*

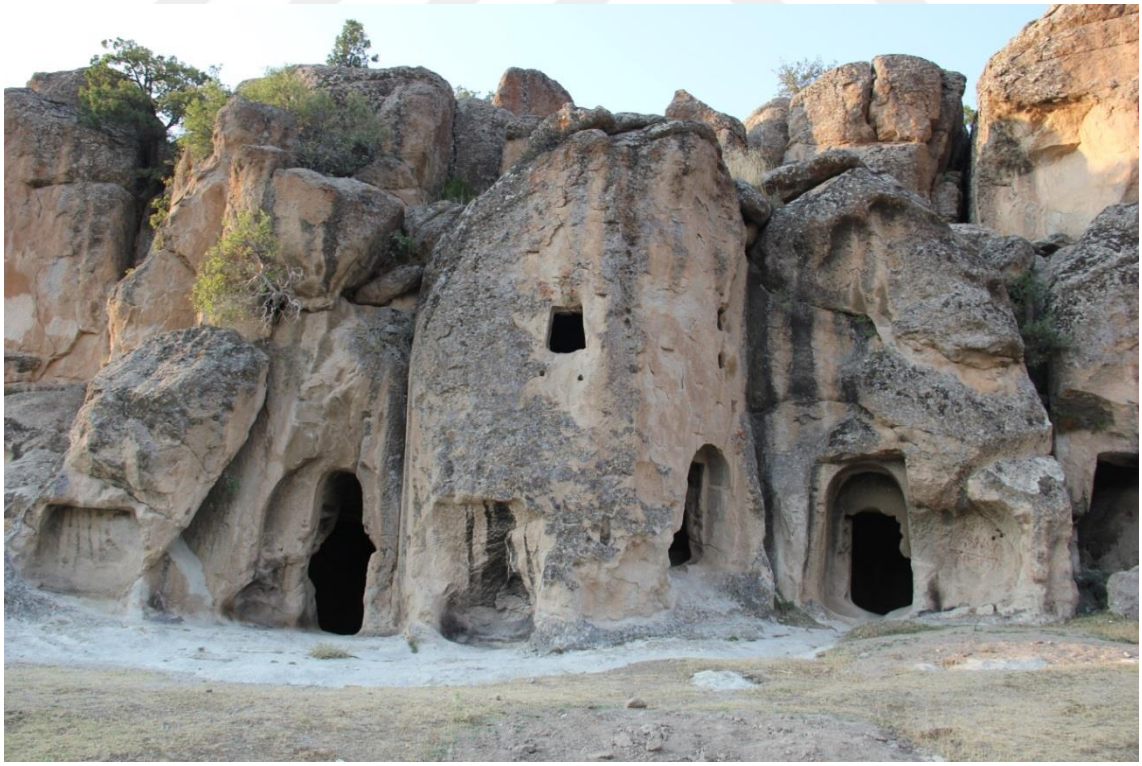
Fotoğraf 733. *11 nolu mekâna geçişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 734. *11 nolu mekânın kuzey duvarına bakış.*

Fotoğraf 735. *10 ve 12 nolu mekânlar arasındaki geçişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 736. *12-17 nolu mekânların bulunduğu kaya bloğunun güney cepheden görünümü.*

Fotoğraf 737. *12 nolu mekânın güney cephesindeki kapı açıklığından detay.*

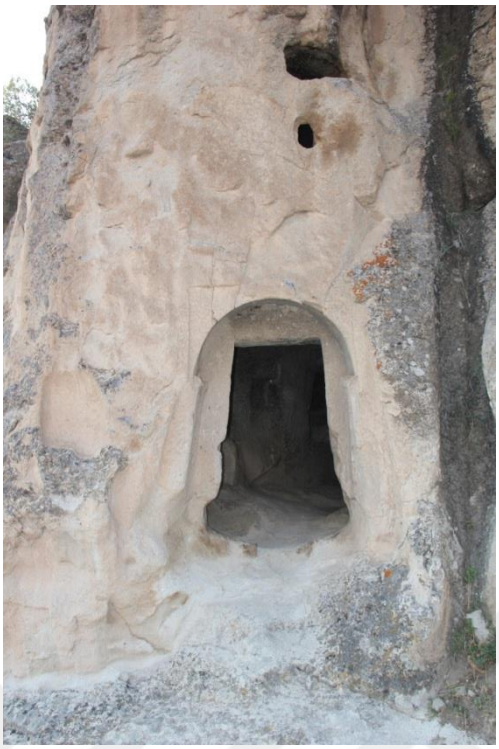
Fotoğraf 738. *12 nolu mekânın kuzey duvarına bakış.*

Fotoğraf 739. *12 nolu mekânın güney duvarının görünümü.*

Fotoğraf 740. *12 nolu kaya oymanın örtü sisteminden detay.*

Fotoğraf 741. *13 nolu mekâna girişi sağlayn kapı aaçıklığı.*

Fotoğraf 742. *13 nolu mekânın kuzey bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 743. *13 nolu mekânın güney duvarına bakış.*

Fotoğraf 744. *13 nolu mekândan 14 nolu kaya oyma mekana geçişi sağlayan merdiven.*

Fotoğraf 745. *14 nolu mekânın içten görünümü.*

Fotoğraf 746. *16 nolu mekânın güney cephesindeki kapıya bakış.*

Fotoğraf 747. *16 nolu mekânın kuzey duvarına bakış.*

Fotoğraf 748. *16 nolu mekânın güney duvarının görünümü.*

Fotoğraf 749. *17 nolu mekâna geçişi sağlayan kapı ve koridor bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 750. *Hengameci Sokaktan 5 nolu kaya oyma kompleksin bulunduğu alanın genel görünümü.*

Fotoğraf 751. *Kaya oyma mekânın giriş bölümünden detay*.

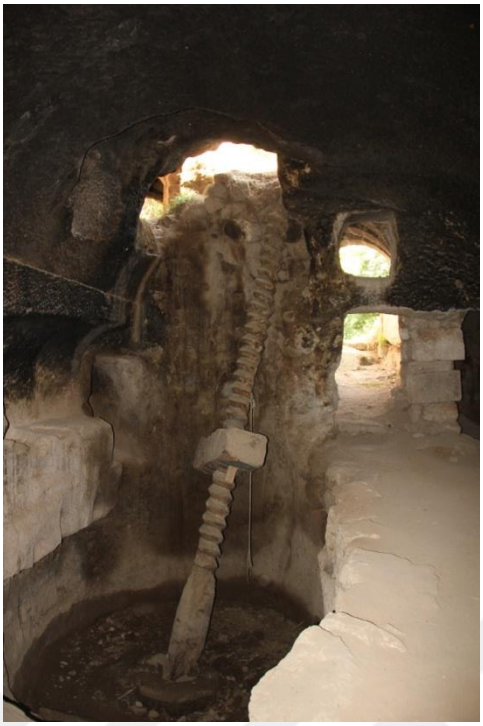
Fotoğraf 752. *1 nolu kaya oyma mekâna girişi sağlayan kapı açıklığı.*

Fotoğraf 753. *1 nolu kaya oyma mekânın kuzey bölümünün görünümü.*

Fotoğraf 754. *1 nolu kaya oyma mekânın güney bölümüne bakış.*

Fotoğraf 755. *1 nolu mekânın güneydoğusundaki bezir yağı üretiminde kullanılan ahşap mekanizmanın görünümü.*

Fotoğraf 756. *1 nolu mekânın kuzeybatısındaki tohumların öğütüldüğü (kavut harmanı) mekanizmasının görünüm.*

Fotoğraf 757. *2 nolu mekânın genel görünümü.*